ئىسھاق باستى

چوڭ پاتنى ۋە كىچىك پاتنى

شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: غالىب شاھ
خەتتات: ئابلىكىمجان زۇنۇن جەۋلانى

چوڭ پاتقى ۋە كىچىك پاتقى

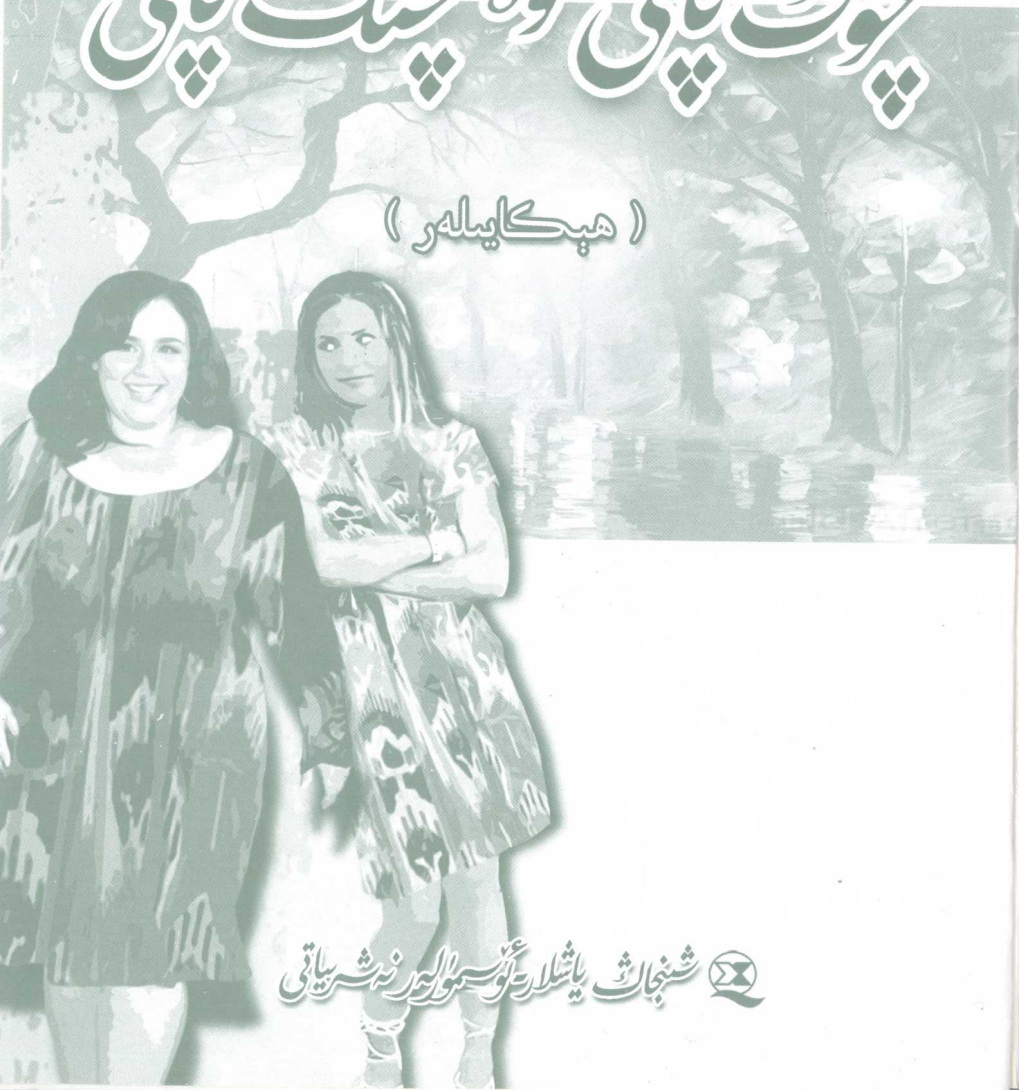
ISBN 978-7-5371-6028-5

باھاسى: 11.00 يۈەن

ئىسھاق باستى

چوڭ پاتى ۋە كىچىك پاتى

(ھېكايىلەر)

شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

大帕提和小帕提:维吾尔文/依沙克著. —乌鲁木齐:新疆青少年出版社,2008.9
ISBN978— 7—5371—6028—5

Ⅰ.大… Ⅱ.依… Ⅲ.短篇小说—作品集—中国—当代—维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ.I247.7

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2008)第 141068 号

责任编辑：艾尼瓦尔·艾山
责任校对：迪力亚尔·吐尔逊
封面设计：阿里甫·夏

大帕提和小帕提（维吾尔文）
（短篇小说集）
依沙克·巴斯提 著

新疆青少年出版社出版
（乌鲁木齐市胜利路二巷1号 邮编：830049）
新疆新华书店发行
新疆翼百丰印务有限公司印刷
850×1168毫米 32开 6.375印张
2008年9月第1版 2008年9月第1次印刷
印数：1—3000

ISBN978—7—5371—6028—5 定价：11.00元
如有印刷装订问题请直接同出版社调换

مەسئۇل مۇھەررىدىرى : ئەنۋەر ھەسەن
مەسئۇل كوررېكتورى : دىلىار تۇرسۇن
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى : غالىب شاھ

چوڭ پاتى ۋە كىچىك پاتى

(ھېكايىلەر)

ئاپتورى : ئىسھاق باستى

*

شىنجاڭ ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى غالىبىيەت يولى 2 ـ كوچا 1 ـ قورۇ ، پ : 830049)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ يىپەيفېك باسما چەكلىك شىركىتىدە بېسىلدى
ئۆلچىمى :1168×850مم ، 32 كەسلەم ، باسما تاۋىقى : 6.375
2008 ـ يىل 9 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2008 ـ يىل 9 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
ISBN978-7-5371-6028-5
سانى : 1-3000
باھاسى : 11.00 يۈەن
بېسىلىشتا ، تۈپلەشتە خاتالىق بولسا نەشرىياتىمىزغا ئەۋەتىڭ ، تېگىشىپ بېرىمىز

مۇندەرىجە

گۈل - چېچەك كەلدى يەنە 1
يېڭى يىل پاراڭلىرى 8
دەرد كەلدى بۇ بېشىمغا 26
ئاغىنەمنىڭ باشلىقى 48
چوڭ پاتى ۋە كىچىك پاتى 65
مەن كىمدىن يامانلايمەن 87
مەخسۇم 101
تەكەببۇر ئەيلىمە ھەرگىز 109
ھاراق ئىچىدۇ دەيدۇ 126
سېلىم ھاجى 133
يىللار 137
ئىككى جۈپ كۆز 142
سەپەر ئالدىدا 145
كۆزەينەك تاقىمايدىغان ئادەم 156
ياغاچ پىچاق — ئون بېشى 166
ھەر كاللىدا بىر خىيال 173
يەر قاتتىق 176
نادامەت 180
ئىت توسۇش 181
كىچىككىنە ئەسلىمە 186

گۈل - چېچەك كەلدى يەنە

هويلىمىزدىكى ئۆرۈك راسا چېچەك ئاچقان بىر يەكشەنبە كۈنى تاغام بىلەن نىياز ئىشىك ئالدىمىزغا كېلىپ ماشىنىسىنى توختاتتى.

مەن ئىدارىمىزنىڭ مەمۇرىي ئىشلار كاتىپى بولغاچقا ئىدارە-مىزنىڭ كىچىك ماشىنىسى بىلەن يۇك ماشىنىسىنى باشقۇراتتىم. يۇزدىن ئارتۇق ئىشچى - خىزمەتچىسى، چوڭ - كىچىك ئون نەچچە باشلىق بار بۇ چوڭ ئورگاندىكى يالغۇز بىرلا كىچىك ماشىنا ھېچقايسى باشلىقنىڭ ھاجىتىدىن چىقالمىغاچقا، ئالاھىدە ۋەزىپىسى بولمىسا، كۆپىنچە ھاللاردا ئىدارىنىڭ ئۇششاق - چۈششەك ئىشلىرىغا يۈگۈرەتتى. بۇ ماشىنىنى يېشى بىزدىن چوڭ، خۇش چاقچاق ئوسمان ئىسىملىك كىشى ھەيدەيتتى. نېمە ئۈچۈنكى، ھەممەيلەن ئۇنى «تاغام» دەپ چاقىرىشقا ئادەتلىنىپ قالغان. بۇ ئادەم بۇرۇن ھەربىي رايوندا گېنېرالغىمۇ ماشىنا ھەيدىگەنىكەن، رۇسچىنىمۇ راۋان سۆزلەيتتى. سەل - پەل قە-زىۋالغان كۈنلىرى مەن بىلەن بىرنەچچە ئېغىز رۇسچە سۆزلە-شەتتى. نىياز بولسا يۈك ماشىنىدا كۆمۈر، قىشلىق سەي - كۆكتات دېگەنگە ئوخشاش نەرسىلەرنى توشۇيتتى. باشقىلارغا يېتىشەلمىگەن كىچىك ماشىنا بەزىدە ئۆزىمىزنىڭ ئويۇن - تاما-شىمىزغا ئېشىناتتى.

— پاھ! پاھ! نېمىدېگەن چىرايلىق كۈن بۇ؟ مۇشۇنداق كۈندىمۇ ئۆيدە ئولتۇرامدىكىنە بۇ بالا؟ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام! قانداق مەريەم بۇۋى، ئەھۋالىڭىز؟ ھە، چاتاقچى ئوغۇل چوڭ بوپقالدىمۇ؟ — تاغام قورۇغا سۆزلەپلا كىرىپ كەلدى.

— ياخشى ، خۇداغا شۈكرى ، قېنى ، ئۆيگە كىرسىلە ، — دېدى ئايالىم .

تاغام «بولدى» دەپ قويۇپ ئەمدىلا پېشايۋان سۈپىسىغا ئولـ تۇرۇشىغا ، نىيازمۇ كۇلۇمسىرەپ كىرىپ سالاملاشتى .

— قېنى قوپمامسىز ، ئۇكا ، — دېدى تاغام .

— نەگە ؟

— ئۆيدە ئىش ـ كۈشلىرىڭىز يوقتۇ ؟ يا نان يېقىپ ، كىر يۇيامسىز ؟

— ئۆتكەندە بىر كەلسەم ، بۇ ئاداش كالا تېزىكىدە لاي ئېتىپ ئوچاق بېشىنى سۇۋاۋاتقانىكەن ، بۇگۈنمۇ ... — كۇلدى نىياز .

ئايالىم «چاي دەملەي» دېۋىدى ، ئۇلار زادىلا ئۇنىمىدى . مەن كىيىملىرىمنى ئالماشتۇردۇم . قوللىرىنى كەينىگە تۇتۇپ كىچىككىنە باغچىنى چۆرگىلەپ چېچەكلەرنى تاماشا قىلىۋاتقان تاغام :

— پاھ ! مۇنۇ ئۆرۈك راسا چېچەكلەپتۇ ـ دە ... ئاۋۇ چايخانىنىڭ يېنىدىكى قېرى ئالمىنى چىقىرىۋېتىپ ئورنىغا شاپـ تۇل تىكىڭ ... بۇ ئالگرات دېگەن نەرسە ياخشى بولىدىكەن . بىراق تولا قۇرت چۈشىدۇ . ھەببەللى ، مۇنۇ ئەتىرگۈللەر تازا ئاينىيدۇ ... قورۇ دېگەنگە ئوبدان ئىشلىمىسە بولمايدۇ ، — دېدى .

— بۇ غوجام قورۇغا ئىشلىسە ئويۇن ـ تاماشىنى كىم قىلىدۇ دەيسىز ، تاغا ؟ — دېدى ئايالىم كۇلۇمسىرەپ .

— چىڭ باشقۇرۇڭ ، — دېدى تاغام ، — قېنى ، ياسـ نىپ ـ تارىنىپ ، ئوسما قويۇپ بولغان بولسىڭىز چاپسانراق ماڭايلى !

ئايالىم كۇلۇپ كەتتى . ماشىنىغا چىقتۇق . ماشىنىدا تاغامـ نىڭ ئوغلى بىلەن نىيازنىڭ ئوغلى بار ئىكەن .

— ۋۇي ، ئىنىقباي قازاققۇ بۇ ! — دېدىم تاغامنىڭ ئوغلى-نىڭ بېشىنى سىلاپ قويۇپ ، — پاھ ! ماۋۇ رىزا پوچىمۇ نېمە ؟ ھە ! يەنە بالىلار بىلەن سوقۇشۇپ يۈرۈۋاتامسەن ؟

بالىلار تارتىنىپ بېشىنى يەرگە ئېگىشتۈردى .

دەسلەپ تونۇشقىنىمىزدا تاغامنىڭ ئوغلىنىڭ ئىسمى مېنى ھەيران قالدۇرغان . كېيىن ئۇقسام ، 1964 - يىلى تاغامنىڭ ئايالى غۇلجا ناھىيىسىدىكى ئاتا - ئانىسىنىڭ يېنىدا مۇشۇ ئوغلىنى تۇغۇپتۇ . شۇ يىلى بۇ ناھىيىدە «سوتسىيالىستىك تەلىم-تەربىيە» ، «تۆتىنى ئېنىقلاش» ھەرىكىتى نۇقتىلىق ئېلىپ بېرىلىۋاتقاچقا ئىسمىنى «ئىنىقباي» قويغانىكەن .

رىزا — نىيازنىڭ ئوغلى . ئىنىقبايدىن ئىككى ياش كىچىك . ھەر ئىككىسى بىر قورۇدا بىللە ئويناپ ، باشلانغۇچ مەكتەپتە بىللە ئوقۇيتتى .

قاينىاق بازارغا كەلگەندە «ئازراق يېگۈدەك بىر نەرسە ئېلىڭ-ۋالمايمىزمۇ ؟» دېسەم ، تاغام گەپ قىلماي ماشىنىسىنى ھەيدەۋەردى ، نىياز ماڭا قاراپ : «خاتىرجەم بول ! » دېگەندەك قىلىپ كۆزىنى قىسىپ قويدى .

ماشىنا شەھەر مەركىزىدىن ئايرىلىپ ، دەريا بويىغا قاراپ ئۇچقاندەك يۈرۈپ كەتتى . يولنىڭ ئىككى قاسىنقىدىكى پاكار - پاكار ئۆيلەر ئاپئاق چېچەكلەر ئارىسىغا كۆمۈلۈپ قالغانىدى .

سۇيى قىرغىقى بىلەن تەڭ دېگۈدەك كۆۋرۈكچە ئاقىدىغان دەريا بويىدىكى يېشىل چىملىققا كېلىپ ئولتۇردۇق . تاغام ئالدى-رىمايلا سۆلياۋ داستىخانىنى چىملىققا يايدى ، ئاندىن ئارقا - ئارقىدىن پىشۇرۇلغان قوينىڭ كاللىسى ، بىر پارچە قېرىن ، ئىككى بوتۇلكا ئاق ھاراق ، بەش بوتۇلكا يەرلىك پىۋا ، يېرىم كىلوگرام پىشىق گۆش ، تۆت تال قۇرۇت ، بەش گىرە نان ... دېگەندەك نەرسىلەرنى رەتلىك تىزىپ كىچىككىنە داستىخانىنىڭ يۈزىنى كۆر-گۈسىز قىلىۋەتتى .

— تاغام بۇگۈن تازىمۇ چىقىمدار بوپتىغۇ ، — دېدىم .
— يەيمىز ، ئىچىمىز ، ئويناپمىز ، ئۇكا !
— سىز ئۇقمايسىز ، — دېدى نىياز ، — تاغام تۈنۈگۈن بۇغا ئېتىۋالدى .

ھەيران بولۇپ نىيازغا قارىدىم ، ئۇ چۈشەندۈردى :
— «تاغامنىڭ قورۇسىدىكى ئىككى ئېغىز ئۆيىنى ئۆزگەرتىۋېتىپ» دەپ ئۆي باشقۇرۇش ئىدارىسى ياغاچ ـ تاشلىرىنى ئېلىپ كەتكەن ئەمەسمۇ ، يېقىندا بۇ ئىش ئېنىقلىنىپ خاتالىقنى تۈزەتكەنى ، يەر ئورنى تاغامغا قالدى . ياغاچ ـ تاشلىرى ئۈچۈن 600 يۈەن نەق پۇل بېرىپتۇ . «بۇغا ئېتىۋالدى» دېگىنىمىز شۇ گەپ .

ھاراقنىڭ ئاغزى ئېچىلدى . سالقىن ھاۋا ، چىرايلىق مەنزىرە ، سەرخىل زاكۇسكا... ئىچكەنسېرى ھاراق كەيپىمىزنى كۆتۈرمەكتە . بالىلار ئۇياقتىن ـ بۇياققا يۈگۈرۈپ ئويناپتتى ، ئارىلاپ كېلىپ داستىخاندىن بىر ـ ئىككى تال يېمەكلىكنى چوقۇلۇۋېلىپ ، يەنە ئويۇنغا كىرىشىپ كېتەتتى . تاغام ئىچكەنسېرى سۆزمەنلەشتى . نېمە ئۈچۈنكى ، ئۇنىڭ سۆزلىرىنىڭ جەلپ قىلىش كۈچى بار ئىدى . ئەمما ، ماۋۇ نىياز ھە دېسىلا ماشىنىنىڭ گېپىنى قىلىپ تاغامغا يول بەرمەيۋاتاتتى .
— بولدىلا ، ئاداش ! ماشىنىنىڭ كاربۇراتورى ، ئاككۇمۇلياتورى دەپ كېكەچلەپ ، ئادەمنى بىئارام قىلماي باشقا گەپ قىلساڭچۇ ! — دېدىم ئاخىرى ئۆزۈمنى تۇتالماي .
— توغرا ، — دېدى تاغام قەلەمتىراچ بىلەن يۈمشاق قۇرۇتىنى پارچىلاۋېتىپ ، — ناخشا ئېيتايلى . ئېيتىڭە ، ئۇكام ، ھېلىقى «ئاق بوز ئاتىم» دېگەن ناخشىڭىزنى ، قالتىس ناخشا جۇمۇڭ ، نەق يۈرەككە تېگىدۇ . ئىچىۋاتقىنىمىز ھاراقمۇ نېمە ؟ سۈدەكلا ئۆتۈپ كېتىۋاتىدىغۇ دەيمىنا ، مانا سىزگە تولدۇرۇپ بىرنى قۇيدۇم .
— بولدى ، تاغا ، ئاخىرىدا ئىچەي .

— بولمايدۇ ! تاغىڭىز ھەرقانداق ھاراقنىڭ ئاخىرقى رومـ-
كىسىنى ھېچكىمگە بەرگەن ئەمەس . «تى پانيانتنا پاروسكى ،
ئاسلاتكا ـ سلاتكا» (بىلىسىزغۇ ، رۇسلار ئاخىرقىسى تاتلىق
بولىدۇ ، دېگەندى) . قېنى ، كۆتۈرۈڭ . كېتەر جاھاننىڭ كا-
رى . مانا قاراڭ ، مۇشۇ بالىلىرىمىزنىڭ بەخت ـ سائادىتىنى
تىلەيلى . بىزغۇ تۇزۇكرەك ئوقۇيالمىغان تومپاي ئىشچى . مۇشۇ
بالىلار بولسىمۇ ياخشى ئوقۇپ ، ياخشى ئادەم بولسۇن دەيمىز .
ھەي ، رىزا ، ئىنىقباي ، مەيەرگە كېلىڭلار ! — بالىلار كەلگەندىن
كېيىن تاغام سۆزىنى داۋام قىلدى ، — بۇنىڭدىن كېيىن مانا
مۇشۇنداق ئىناق ـ ئېچىل ئۆتۈڭلار . سىلەر دېگەن ئاكا ـ ئۇكا ،
بىز سىلەرگە ھەمىشە باقىۋەندە ئەمەس . بىزدىن كېيىن قالساڭلار
بىر ـ بىرىڭلارغا يار ـ يۆلەكتە بولساڭلار ، كۆيۈنسەڭلار بىزنىڭ-
مۇ روھىمىز خۇش بولىدۇ . قانداق دېدىم ؟
— توغرا ، — دېدى ئىنىقباي سەل تارتىنىپ ، رىزا كۈلۈم-
سىرەپ قويۇپ قولىنى داستىخانغا ئۇزاتتى .

* * *

باش سوتچى ئالىقىنى بىلەن ئۈستەلنى بىرنى ئۇرۇپ
سۆزلىدى :
— ھەي ! ماڭا قارىغىنا ، قانداق غەرەز ئۇقمايدىغان نېمە-
سەن ؟ بايىلا ئېيتقان ئىقرارىڭدىن يەنە تېنىۋالاي دەمسەن ؟ بىلىپ
قوي ، بۇ سېنىڭ داداڭنىڭ ئۆيى ئەمەس ، سوت مەھكىمىسى
جۇمۇ ! بىز سېنىڭ ئۇستۇڭدىن ئوچۇق سوت ئېلىپ بېرىۋاتە-
مىز . بىلدىڭمۇ ؟
— بىلدىم .
— ئوبدان بىلىدىكەنسەن ، ئەمىسە نېمىشقا گېپىڭدىن تاند-
سەن ؟

— مەن تانمىدىم ، ئۆزىڭىز بايا ...

— توختا ! — سوتچى قاتتىق ۋارقىرىدى ، — گەپنى تولا يورغىلاتماي نەق يېرىنى سۆزلە ، ماشىنىنى زادى كىم ھەيدىدى ؟

— مەن ھەيدىدىم .

— تەپسىلىي سۆزلە .

— مەن دېسەم يەنە شۇ گەپ ، — دېدى جاۋابكار بېشىنى يەردىن كۆتۈرۈپ ، — شۇ كۈنى كەچتە ئەمدىلا ياتاي دەپ تۇرسام ، بىرى دەرۋازىنى قاتتىق ئۇرۇپ كەتتى . يۈگۈرۈپ چىقسام نۇر-تاي ، راخمان ، غېنى ، شۆھرەتلەر ئىكەن .

— چۈشۈر قولۇڭنى ! — دېدى سوتچى ، — بېشىڭنى تىك كۆتۈرۈپ ، زۇۋانىڭنى چاڭ ـ چاڭ چىقىرىپ ، ئالدىرماي غېنىق سۆزلە . ماۋۇ كاتىپ يېزىۋاتىدۇ . شۇنداق قىلىپ ، چىقساڭ نۇر-تاي ، راخمان ... ھە ، غېنى ... يەنە كىم ؟

— شۆھرەت .

— ھە ، شۆھرەت ، ئۇلار كەلدى ، ساڭا نېمە دېدى ؟

— چىقسام ئۇلار بىر كىچىك ماشىنىدا كەپتۇ . «يۇرە ، ئايلىنىپ كېلەيلى» دېدى .

— كىم دېدى شۇ گەپنى ؟

— غېنى دېدى .

— خوش ! سەن نېمە دېدىڭ ؟

— مەن «ئەتە ئەتىگەندە ئىشقا بارىمەن ، ئۇنىڭ ئۇستىگە دادام ئاغرىق ، بالىنىستا ياتىدۇ ، ئاپام دادامغا قاراۋاتىدۇ» دېسەم-مۇ ، ئۇنىماستىن مېنى ماشىنىغا سۆرەشتۈرۈپ ئېلىپ چىقتى .

— توختا ، — دېدى سوتچى ، — سەن ئورۇنغا كىرىپ يېتىپ قالغان ئادەم ماشىنىغا يالىڭاچلا چىقتىڭمۇ ؟

تەنە ئارىلاش مەسخىرە سىرتتىن قاتناشقۇچىلار ئىچىدە بې-نىك كۈلكە قوزغىدى . باش سوتچى ئۆز «ماھىر»لىقىدىن ھەجە-يىپ قويدى .

جاۋابكار خورلۇق ئىچىده جاۋاب بەردى :
— مەن سىزگە دېدىمغۇ ، تېخى ياتمىغان دەپ .
— قېنى سۆزلە .
— ئامال يوق ماشىنىغا چىقتىم . قارىسام ھەممىسىلا تەڭ-شىلىۋاپتۇ . غېنى ماڭا : «ئاداش ، ماشىنىنى سەن ھەيدە ! » دېدى . «نەگە ؟ » دېسەم ، «ئايلىنىپ كېلىمىز » دېدى .
— توختا ! — سوتچى ۋارقىرىدى ، — «بۇ ماشىنا كىمنىڭ ؟ بۇنى نەدىن ئالدىڭلار ؟ ئوغرىلانغان ماشىنىمۇ ؟ » دەپ سوراپايلا ، خەق ھەيدە دېسە ھەيدەيدىغان داداڭنىڭ ئېشەك ھارۋىسىمۇ ئۇ ؟ شۇنداق قىلىپ ماشىنىنى ھەيدەپ ئايلانمىغا كەلگەندە تامغا سوقۇ-ۋەتتىڭ شۇنداقمۇ ؟ سەن كىچىك بالىمۇ ؟ دەپباقە ، بايا ئۆزۈڭنى قانچە ياش دېدىڭ ؟
— ئوتتۇز ئىككى ياش ، — دېدى جاۋابكار .
سوتىنىڭ ئاخىرىغىچە ئولتۇرۇشقا تاقەتتىم قالمىدى . باشقىلار قىلغان ئىشنىڭ شورىدىن مۇنۇ ياۋاش جاۋابكار جازاغا تارتىلىدى-غاندەك تۇرىدۇ . باش سوتچى بولغان ئادەممۇ مۇشۇنداق قاپقارا-سىغا ھۆكۈم چىقىرارمۇ ؟ ئاستا ئورنۇمدىن تۇرۇپ ساپ ھاۋاغا چىقتىم . بۇ راسا تەبىئەت گۈل - چېچەككە پۈركىنىپ قۇشلار تىنماي چۇرۇقلىشىۋاتقان پەسىل ئىدى .
راست مۇھىم بىر گەپنى ئۇنتۇپ قالغىلى تاس قاپتىمەن .
باش سوتچى — رېزا ، جاۋابكار ئىنىقباي ئىدى .

1998 - يىل ، غۇلجا

يېڭى يىل پاراڅلىرى

1

ھەممىسى بىر دەكلا تاشلانمىغان ئاق جۇۋا ، پۇتىغا ئاق پىيما كىيگەن ئوتتۇز نەچچە ئوغۇل - قىزلارنى ماناسنىڭ شىمالىغا جايلاشقان باغۇەنچىلىك ئەترىتىگە ئېلىپ كەلدى . بۇلار بۇ يىل ئوقۇش پۇتتۇرۇش ھارپىسىدا تۇرغان ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى بولۇپ ، بۇ يەردە خەنزۇ تىلىدىن پراكتىكا ئېلىپ بارماقچى .

بۇ دەل دەسلەپكى قار چۈشكەن مەزگىل ئىدى . چىللە كىرىشى بىلەنلا ھاۋا تېخىمۇ سوغۇق بولۇپ كەتتى . ستودېنتلار ئايرىم- ئايرىم ، بەزىلىرى ئىككىدىن بىرلۇپ ، شۇ يەرلىك دېھقانلارنىڭ ئۆيىدە يېتىپ - قوپۇپ ، تاماقنى كوللېكتىپ ئاشخانىدىن يەيتتى . ئۇلار ئۆزلىرىگە ئاسىگخۇا ، ئەي پىڭ ، تۇ چىڭفۇ دېگەندەك خەنزۇچە ئىسىملارنى قويۇۋالدى . بەزىبىر ئەدەبىياتقا قىزىقىدىغان ئوقۇغۇچىلار مەشھۇر كلاسسىكلاردىن لى بەي ، دۇ- فۇ ، سىماچىيەن دېگەن ئىسىملارنىمۇ قويۇۋالغانىدى . كېيىنرەك تىل ئۆگىنىشكە تېخىمۇ قولايلىق بولسۇن دېدىمۇ ياكى باشقا سەۋەبمۇ ، ئىشقىلىپ ، بالىلارنى ئىككى - ئۈچتىن بىر گۇرۇپپا قىلىپ يىراق - يېقىن ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرىگە ئەۋەتىلىدى . ئەنە شۇلار ئىچىدىكى ئىككى نەپەر ئوغۇل بالىنى ئات قوشۇلغان چانىدا تاغ باغرىغا جايلاشقان قىرىق نەچچە تۇتۇن خۇيزۇلار ئولتۇراقلاشقان چارۋىچىلىق ئەترىتىگە ئەكېلىپ قويدى . بۇ يەردە چوڭقۇر بىر ساي بولۇپ ، ئۇنىڭدىن سۇپسۇزۇك بۇلاق سۇيى ئېقىپ تۇراتتى . زىلۋا بوي ، ئاق سېرىق يىگىتنىڭ ئىسمى

ئەسقەر بولۇپ ، بۇلار دېرىزىسىگە قەغەز چاپلانغان كالۇك ئوچاقلىق بىر ئېغىز ئۆيگە جايلاشتى . كەچقۇرۇنلۇقى مال ئايىغىدىن ئاشقان چاۋار - چاتقاللار بىلەن كاڭنى راسا قىزىتىپ ئۇخلاپ قالاتتى . بۇ يىل قار قېلىن بولغاچقا ئىنتايىن سوغۇق ، ھاۋا ئوچۇق كۈنلىرى ئاپئاق قارلىق چوققىلار كۆك ئاسمان قوينىدا ئاجايىپ ھەيۋەت كۆرۈنەتتى . ئۇلار ئەتىگەندە ئەزالار بىلەن ئوخشاشلا بىر قاچىدىن قوناق ئۈمىچى ئىچىپ ئىشقا ماڭاتتى . يا ئۆكۈز ھارۋىسى بىلەن ئورۇلغان قومۇشلارنى توشۇيتتى يا ئاشخانىغا بۇلاقتىن سۇ توشۇيتتى . ئاشخانا زاپخوزى بويى پاكار ، كۆزى ئەلەس بولۇشىغا قارىماي شالاڭ ساقاللىرىنى ئۈزۈن قويۇۋەتكەچكە ، ئەسقەر ئۇنى تۇنجى كۆرگەندىلا كولكىسى قىستاپ ، ئۇنىڭغا «ساقاللىق شەيتان» لەقىمىنى قويۇۋالغانىدى . پۈتۈن ئەترەت بويىچە مۇشۇ «ساقاللىق شەيتان»لا ئۇيغۇرچىنى يامداپ سۆزلىگەچكە ، كۆپىنچە بۇلار بىلەن ئۇيغۇرچە پاراڭلىشاتتى . چۈشتىن كېيىن سائەت تۆت - بەشلەردە يەنە بىر قاچا ئۈماچ بېرىلەتتى . ئەسقەر رومانتىك يېگىت بولغاچقا ، گېزىت قەغىزىگە ئورالغان موخورکىسىنى چەككەچ سۆزۈك بۇلاق سۇيىگە ، ھەيۋەتلىك قارلىق چوققىلارغا ئۈزۈنغىچە تىكىلىپ خىياللارغا كېتەتتى . بەزىدە ئىلھامى كەلسە شۇ يەردىلا نەزمە ئوقۇيتتى :

يەنە قارىسام كۆرۈنەتتى تاغ ،
ۋە ياتاتتى دۆڭلەر مۇكچىيىپ !

ئەتىگەن سائەت سەككىزدىن ئاشقاندا قازاق دوستى قۇرمان ئەسقەرنى تۇرتۇپ ئويغاتتى :

— قوپە ھوي ، رومانتىك سارىڭ ، ئاخشىمى ئۇخلىماي يېرىم كېچىگىچە شېئىر يازىسەن ، تۇر ئورنۇڭدىن ، قارىغىنا ، قاتتىق شۇرغان بولۇۋاتىدۇ . بۇگۈن قانداق كۈن بىلەمسەن؟ بۇگۈن

چىسلاغا 31 . ئەتە يېڭى يىل ، ئەگەر مەكتەپتە بولغان بولساق ، كېچىچە تانسا ئويناپدىغان گەپ ئىدى ، قويە !

— ئەجەبمۇ ئۇيقۇنى بۇزدۇڭا ، ئۆلگۇر قازاق ! — دېدى ئەسقەر كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ ، — چۈشۈمدە نېمە كۆرۈۋاتاتتىم ، بىلەمسەن ؟ ئاپامدىن بىر خالتا كەپتۇ دەيمەن ، ئىچىپ قارىسام قىپقىزىل پىشقان توقاچ ، ئەمدىلا ئوشتۇي دېيىشىمگە ئويغۇتۇۋەتتىڭ ...

قۇرمان كۈلۈپ كەتتى :

— «ئۆلگەن سارتنىڭ قوينىدا بىر توقاچ» دەپ بىكار ئېيتماپتىكەن ـ دە ؟ مانا قاراپ تۇر ، خۇدايىم بۇيرۇسا ، ئەتە يېڭى يىل كىرىدۇ ، يېڭى بىر كۈن باشلىنىدۇ . مېنىڭچە ، يۇقىرىدىن بىرەر يېڭى سىياسەت كەلسە ، قورساقتىن غەم قىلمايتتۇق .

— مۇنداق يېڭى يىللاردىن يەنە نەچچىسى كېلىپ كېتەر ! ياپىرىم ! — ئەسقەر كۆچىنىپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئولتۇردى . قوللىرىنى ھەركەتلەندۈرۈپ بولۇپ ، كىيىملىرىنى كىيىشكە باشلىدى .

شۇ كۈنى شۇنچىلىغاندا قومۇش باسقان ھارۋا دۆڭىدىن چۈشۈۋېتىپ ھارۋا ئۆرۈلگەندە بوينىدىن زەخمىلەنگەن ئورۇق ئۆكۈزنى سويۇۋالغانكەن . بىر يىلدىن كۆپ ۋاقىت گۆش تېتىپ باقمىغان پۇتۇن كەنت ئەھلى خۇشاللىقتا چۆمۈپ ، كۈننىڭ بالدۇرراق قايرىلىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتمەكتە ئىدى . ئەسقەرلەر ئىشتىن كەچرەك قايتىپ كەلگەندە ئاشخانىدا ئادەم قالمىغانىدى . «ساقاللىق شەيتان» ئۇلارغا قاراپ كۈلۈپ تۇرۇپ :

— ھەي ، ئەپەندى ، شۇنداق ياخشى زىياپەت بولدى ، سەن كېچىكتىڭغۇ ؟ ھاراق ئىچەمدۇ ؟ — دېدى .

— نېمە دەيدىغانسەن ، نەنىڭ ھارىقى ؟

«ساقاللىق شەيتان» ئېڭىشىپ تامغا تىرەپ قويۇلغان ئۇستەل ئاستىدىن كىچىكرەك بىر كومزەكنى ئېلىپ چايقىغانىدى ، شالاقشىدى .

— ئۇزۇن بولدى ، گۈڭشې باشلىقلار «جەنسا گوڭزۇ» قىلغاندا ئىچىپ ئاشتى ھاراق ، — ئۇ ئاخىرىنى خەنزۇچىلاپ چۈشۈرگەندىن كېيىن ، — بىزدە ھاراق ئىچمەيدۇ ، — دېدى .

كومزەكتىن ئېچىغان ھاراقنىڭ خۇشبۇي ھىدى كېلەتتى . قۇرمان ئاۋايلاپ تۆكۈۋىدى ، ئەسقەر تۇتۇپ تۇرغان كىچىك ئاپقۇر چىنىگە يېرىم ھاراق قۇيۇلدى . ئىچى پۇشۇپ تۇرغان ئىككى ياش ستودېنت ھاراقنى نۆۋەت بىلەن گۈپۈلدىتىپ ئىچىپ تۈگەتتى . ئاچ قورساققا كىرگەن ئۆتكۈر ھاراق ئاشقازانىنى لاۋۇلدىتىپ ، كۆز ئالدىنى جىمىرلاتتى . ئازراق ماي قۇيۇپ مۇچ ، يېسۈلەكـ لەر بىلەن چالا قورۇلغان ، ئورۇق كالا گۆشى سېلىنغان بىر ئاپقۇر گاڭپەن شۇنداق تېتىپ كەتتىكى ، ھەش - پەش دېگۈچىلا يەپ تۈگەتتى . يۈزلەر ئوت بولۇپ يېنىپ نەپەسلەر ئىتتىكلەشتى ، چايدىن كېيىن ھۇزۇرلىنىپ تاماكا چېكىشتى .

— پۇف ... ف ... ف ... — ئاغزىدىن قويۇق ئىس چىقاردى ئەسقەر ، — پاھ ، پاھ ، پاھ ! پۈتۈن بەدىنىم راھەتلىنىپ ھاردۇقـ مۇ چىقتى - دە ... بۇ بىر كاتتا زىياپەت بولدى جۇمۇ !

— ئەمىسە ، «ھەي گاڭپەن نېمانچە مەززىلىك» دەپ بىر شېئىر يېزىۋەتمەمسەن ، رومانتىك .

— شېئىر دېگەنغۇ مۇشۇنداق ھېسسىياتتىن چىقىدۇ ، بەـ لەمسەن ؟ يۇرە ، ئەترەت ئىشخانىسىغا بېرىپ بالىلارغا تېلېفون بېرەيلى .

تالادا شۇبرغان توختاپ ئاسمان ئېچىلغان ، يۇلتۇزلار جۇلا ـ لىنىپ تۇرىدۇ ، سوغۇق ئادەمنى زەھەردەك چاقىدۇ ، ئاياغ ئاستـ ـدىكى قار ئۆزگىچە «غاچ - غۇچ» ئاۋاز چىقىرىدۇ . ئېغىزدىن چىققان تاماكا ئىسى سوغۇق ھاۋادا خۇددى تۇرخۇندىن قويۇق ئىس چىققاندەك پۇرقىراپ چىقىدۇ . يوغان كىرسىن لامپا ئەترەت ئىشخانىسىنى يورۇتۇپ تۇرىدۇ ، مەشتە گۈركىرەپ ئوت كۆيمەكـ تە . ئۇلار قول بىلەن ئايلاندۇرىدىغان تېلېفوننى خېلى غىزىلداتـ

قاندىن كېيىن ئاران باش ئاپپاراتقا ئۇلاندى . ئۇلار ئۇچىنچى ئەترەتنى تېلېفونغا چاقىردى .

— چىقتى ، چىقتى ، ۋەي ، ۋەي ! سىز كىم ؟ ... ھەي ، تۈيغۇنمۇ سەن ؟ ھەئە ، بىز ، مەن ئەسقەر ، قۇرمان ئىككىمىز ، نېمە دەيسەن ؟ چىكراق گەپ قىلساڭچۇ !

تېلېفون سۇس غىژىلدايتتى ، تۈيۇقسىز مۆجىزە يۈز بەرگەندەك ئاۋاز ئوچۇقلاشتى . ھەرقايسى ئەترەتلەردە تۇرۇۋاتقان ساۋاقداشلارنىڭ ئاۋازلىرى بىر - بىرىگە گىرەلىشىپ كەتتى . بۇ كۆڭۈلسىز يېڭى يىل ئاخشىمى ياش ستودېنتلارنىڭ ھەسرەت-پىغانىنى قوزغىغان بولسا كېرەك .

— ھوي ، گۈلسۈمنىڭ ئاۋازىغۇ بۇ ، قانداقراق ؟ ھەي ، دۇۋاتنمۇ سەن ؟ ئابدۇللا بارمۇ ؟ ئابدۇللا ، ماڭا قارىغىنا ئاداش ، ھازىر بىز مەست دېگىنە ، بىزگە ھاراق كەممۇ ؟ ھاجى بىلەن ئەركىن قايسى ئەترەتتە ؟ ...

شۇ ئەسنادا رادىئودىن بىرىلىۋاتقان مۇڭلۇق بىر ناخشا مۇزىكىسى تېلېفون لىنىيىسىگە ئارىلىشىۋالدى . ئۇلار بىر - بىرىنىڭ ئىسمىنى ئاتىشاتتى . دېگۈدەك ئانچە مۇھىم گەپمۇ يوق ، نېمىشقىدۇر بىر - بىرىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاشقا تولىمۇ ئىنتىزار ئىدى . ياش يۈرەكلەرگە چوغدەك چاپلىشىۋالغان مۇڭلۇق ناخشا-كۇي ، ئۆتكۈر ھاراقنىڭ خۇش كەيپى ، دوستلارنىڭ سېغىنىش پىراقى قوشۇلۇپ كۆچلۈك بىر ھېسسىيات پەيدا بولغان ئىدىكى ، بۇ دەقىقىدە شېرىن تۈيغۇ پۈتۈن بەدەنگە تارقىلىپ كەتتى . پەقەت شۇلىمۇ ياكى باشقا پىغان ئەسرارى بارمۇ ؟ بۇنىسى نامەلۇم ، ئۆزىنى ئاران تۇتۇپ تۇرغان ئەسقەرنىڭ كۆزلىرىدىن قاينىق ياشلار تۆكۈلدى . مۇزىكا داۋام قىلماقتا ، ۋاقىت ئۆتمەكتە ، ئەسقەر يىغلىماقتا ...

بۇ 1960 - يىلنىڭ ئەڭ ئاخىرقى كۈنى ، سەيشەنبە ئىدى .

2

چىرايلىق ، نەپىس دېرىزە پەردىسىنى قايرىپ قويۇپ ، يۇمشاق دۇاندا ئولتۇرغان ئەسقەرنىڭ كۆزى تالادا لەپىلدەپ يېغىۋاتقان قارداا بولسىمۇ ، خىيالى ئاللىقاياقلارغا كەتكەندى . قار توختىماي ياغماقتا . قورۇدىكى مېۋىلىك كۆچەتلەر ئارىسىدىكى قاپقاراڭغۇ سايىلار كىشىگە ياز پەسلىدىكى باغ مەنزىرىسىنى ئەسلىتەتتى . ئەتە يېڭى يىل . ئۇ قانداقتۇر بىر مۇڭلۇق ناخشىنى غۇڭشىپ ئېيتقاچ كۆزىنى چۇشۇۋاتقان قاردىن ئۈزمەيتتى ، ھېلىقى چوڭقۇر سايى ئىچىدە — سۇپسۇزۇك بۇلاق سۇيى ئېقىپ تۇرىدىغان چارۋىچىلىق ئەترەتتە ئۆتكۈزۈلگەن يېڭى يىل ئاخشىمىنى يەنە ئەسلەپ قالدى . مانا شۇ ئىشلارغا بۇگۈن توپتوغرا ئوتتۇز يەتتە يىل بوپتۇ . توۋا ، ئەنە شۇ ئوتتۇز يەتتە يىل ئىچىدە قانچىلىك كۈنلەر ، تۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى ، قانچىلىك سۇلار ئېقىپ ئۆتتى ، قانچىلىك بوۋاقلار ھازىر يۇز ـ كۆزلىرىنى ساقال باسقان ئەرلەرگە ئايلاندى . بۇ ئوتتۇز يەتتە يىل ئىچىدە مەملىكەت ئاسمىنىدا قانچىلىك قارا بۇلۇتلاردىن چاقماقلار چېقىپ ، ئالەمشۇمۇل ئۆزگىرىشلەر بولۇپ ئۆتتى . مانا بۇلارنىڭ ھەممىسىگە پەقەت بىر نەرسە — ئادەم شاھىت بولالايدۇ . ئەنە شۇ كۈندىكى لىرىك ئاخشام ، ئورۇق كالا گۆشى بىلەن ئىچكەن كۆچلۇك ھاراق ، تېلېفونغا ئارىلىشۋالغان مۇڭلۇق مۇزىكا ھامان ئۇنىڭ ئېسىدىن چىقمايتتى . ھەربىر يېڭى يىل ئاخشىمى بولغاندا ئەسقەر ئىختىيارسىز ئەنە شۇ ناخشىنى غۇڭشىپ قويۇاتتى .

تېلېفون ئۇنىڭ خىيالىرىنى بۆلۈۋەتتى . ئۇ زالغا چىقىپ تېلېفون ئالدى . تېلېفون مەخسۇمدىن كەپتۇ . مەخسۇم تولىمۇ سىپايە ، تەكەللۇپ ئارىلاشقان پاساھەتلىك سۆزلەر بىلەن بۇگۈن كەچ ئەر ـ ئايال ئولتۇرۇپ كېتىشنى تەكلىپ قىلدى .

كەچقۇرۇن ھاۋا تېخىمۇ سوغۇق بولۇپ كەتتى . بايىقى لەپىلدەپ

دەپ يېغىۋاتقان قار ئەمدى ئۇششاقلاپ ، ئادەمنىڭ يۈزىگە قۇمدەك ئۇرۇلاتتى . مەخسۇمنىڭ دەرۋازىسى ئوچۇق بولۇپ ، ياندىكى مېھمانخانا دېرىزىسىدىن چۈشكەن كۆچلۈك نۇر قورۇنىڭ بىر قىسمىنى يورۇتۇپ تۇراتتى . ئۆي ئىچىدىن گۇدۇڭ ـ گۇدۇڭ ئاۋازلار ۋە قىسقا ـ قىسقا كۈلكە ئاۋازلىرى كېلىپ تۇراتتى .

ئۆي ئىگىسى مەخسۇم ئەسقەر ئەر ـ خوتۇننى پېشايۋاندا كۈتۈۋالدى :

— ئاھھاي ! مانا ، مانا ، قەدەملىرىگە تەسەددۇق ، ۋەئەلەيكۈم ئەسسالام ! ئەكەلسىلە ، ئالدى بىلەن مۇبارەك قوللىرىنى بىر تۇتۇۋالاي . قانداقراق ، سىڭلىم ؟ ياخشى تۇردىڭىزمۇ ؟ ياق ، ياق ! ئاياغ كىيىمنى دالان ئۆيگە سالىمىز .

ئۇلار ئۈستۈبېشىنى قېقىشتۇرۇپ چوڭقۇر سالام بىلەن ئۆيگە كىرىشتى . مەخسۇم سايرىماقتا .

— ھەببەللى ، مانا ئەمدى پەلتو بىلەن قۇلاقچىنى ماڭا بەرسىلە ، مانا بۇ يەرگە ئاسىمىز ، يانچۇقىدا پۇل يوقتۇ ؟ ئۇنداق دېگەن بىلەن ئەسقەر جۇيجاڭنىڭ تازا دەۋر سۈرۈۋاتقان ۋاقتى ئەمەسمۇ ؟ سىڭلىم ، سىز ئىچكىرىگە مەرھەمەت ، چوكانلار سارايدا ، خوش ، ئامىن ، ئاللاھۇئەكبەر !

ئىسسىق ، ئازادە دالان ئۆيدە تۆت ئەر كىشى ئولتۇراتتى . ئىچكىرى سارايدىن ئايالىلارنىڭ بوش ، سىپايە ئاۋازى ئاڭلىنىاتتى . ئەسقەر ئولتۇرغانلارنىڭ بەزىسىنى «سەن» لەپ ، بەزىسىنى «سىز» لەپ دېگۈدەك بىر ـ بىرلەپ كۆرۈشۈپ چىقتى . بىرئاز دىن كېيىن گەپ ئۆز تېمىسىغا كۆچتى .

— زادى راستىمكەن بۇ گەپ ؟ — سورىدى كۆزەينەكلىك ئەپەندى پېنىدىكى مېھماندىن .

— مەنغۇ ھۆججەتنى كۆرمىدىم ، ھەممىسىنىڭلا ئاغزىدا شۇ گەپ .

— ئەمىسە ئىغۋا گەپ ، — دېدى كۆزلىرى يۇمۇقراق ، خام

سېمىز بىر مېھمان ، — ھۆججەت بولغان بولسا مېنىڭ خەۋىرىم بولاتتى .

— نېمە گەپكەن ؟ — سورىدى ئەسقەر .

— «يېڭى يىلدىن كېيىن پېنسىيىگە چىققانلارنىڭ مائاشى يەتمىش پىرسەنت بولىدىكەن» دەيدۇ . ئەگەر مۇشۇ گەپ راست بولسا «غاچچىدە» چىقىۋالغان بولساقمۇ بوپتىكەن ، — دېدى چاچلىرى ئاقارغان قىزىل يۈزلۈك بىر مېھمان .

— ھەيتاڭەي ، ئۆتكەن يىلىمۇ مۇشۇنداق گەپ چىققان . مەخسۇم ئورنىدىن تۇرۇپ گەپ باشلىدى :

— مانا قاراڭلار ، بۇگۈن ھەممىمىز خۇشال ـ خۇرام يىغىلىپ قاپتۇق ، ئۇنداق سالامەتچىلىكى يوق گەپلەرنى قىلىشمايلى (ھەممىسى پاراققىدە كۈلۈشتى) ، ئاتمىش پىرسەنتىمۇ ، يەتمىش پىرسەنتىمۇ كېيىن كۆرەرمىز ، ئەكەلگەن سوۋغىمغا ھېچقايسىڭلار ئېغىز تەگمىگەن ، شۇ باھانە بىلەن بۇگۈن بىردەم ئولتۇرايلى دېدۇق . ئۇنداق بولسا مېھمانلار جەم بولغۇچە مۇنۇنى زاكۇسكا قىلىپ بىرەر رومكىدىن ئىچىپ تۇرايلى .

مەخسۇم سۈپسۈزۈك پاكىز رومكىغا تولدۇرۇپ ئاق ھاراقنى قۇيدى ـ دە ، «ماقۇل» دەپ قويۇپ ، سول قولى بىلەن قاپقارا سىلىق چاچلىرىنىڭ ئۇستىگە باستۇرۇپ كېنىۋالغان يېشىل تەقىيە دوپپىسىنى تۇتۇپ تۇرۇپ ، بېشىنى ئارقىسىغا تاشلاپ «گۇپ» پىدە» قىلىپ ھاراقنى ئىچىپ تۇگەتتى ۋە بىر كېسىم مايلىق قېزىنى ئاغزىغا سالدى .

— توۋا ! — دېدى كۆزەينەكلىك ئەپەندى ئۆزىگە كەلگەن بىر رومكا ھاراقنى ئالدىغا قويۇۋېتىپ ، — ھەركىمنىڭ ھاراق ئىچىش ئادىتى ئۆزگىچە بولىدىكەن ـ ھە ؟ مۇشۇنىڭ بىلەن نەچچە قېتىم كۆردۇم ، مەخسۇم ھاراق ئىچسە سول قولى بىلەن دوپپىسىنى تۇتۇۋالىدۇ . بۇغۇ ، دوپپا چۈشۈپ كەتمىسۇن دېگىنى ، شۇنداق بولسىمۇ ئادەت بوپقاپتۇ .

— ئۇنى دەيسەنغۇ ، تېخى بەزىلەر بار ، ھاراقنى ئىچىپ بولۇپ ، زاكۇسكا يېمەي باش كىيىمىنى پۇرايدۇ .

قىزىل يۇزلۇك مېھمان كۇلۇپ تۇرۇپ گەپ باشلىدى :

— ھېلىقى بىر پاكار ئادەم بارغۇ ، ھەربىيدىن بوشىغان ، ئىسمىنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن ، ئاۋۇ تاللىق مەھەللىگە ئۆي سالغان ئىدىغۇ ؟

— ھە ، ھە ، قادىروف ، — دېدى كۆزلىرى يۇمۇقراق خام سېمىز مېھمان .

— ھە ، شۇ قادىروف ناھايىتى قىزىق ئادەمكەن ، ھاراق ئىچىپ سەل تەڭشەلگەندىن كېيىن بىر رومكىنى ئىچىپ بولۇپ كالىدەك تىلىنى چىقىرىپ ئۆزىنىڭ مۇرىسىنى يالايدىكەن .

— نېمە دەيدىغانسەنۇي ؟

— راست ، راست ، — تەستىقلىدى بىرى ، — ئاشۇنداق ئادىتى بارىكەن ، دەسلەپ كۆرگىنىمدە تولا كۇلۇپ ئۇچىيىم ئۇزۇ-لۇپ قالغىلى تاس قالغان .

— قادىروفنىڭ گېپىنى مەندىن سوراڭلار ، — دېدى مەخ-سۇم ، — ئۇنىڭ قىلىقلىرى بەئەينى بىر ھېكايە . بۇرۇن ھەربىي-دە ئىككىمىز بىللە بولغان . بۇ ئادەم ئەسلىي قىسمىدا ھەربىي بولۇپ ، كېيىنرەك خوجىلىققا يۆتكەلگەن ، سىز ماۋۇنى ئىچىۋې-تىڭ ، قىزىق بىر ھېكايە سۆزلەپ بېرەي .

— 1950 ـ يىللاردا ھازىرقى ئىلى ھەربىي رايونى 5 ـ كورپۇس ئاتىلاتتى . ئاشۇ قادىروف زاپخوز ئىدى . بىر كۈنى تۈيۇقسىز «بارلىق كادىر ـ ئوفىتسېرلاردىن ئىمتىھان ئالىدە-كەن» دېگەن گەپ چىقىپ قالدى . «بۇ ئىمتىھاننى قانداق ئالار» دەپ تۇرساق ، بىر كۈنى ھەممىمىزنى گەپ ـ سۆزسىزلا ماشىنىغا سېلىپ ، مۇشۇ ئىلى دەريا سىنىڭ سايى قۇيۇلۇشىدىكى يار بويىغا ئېلىپ كەلدى . بىرئازدىن كېيىن كىچىك ماشىنىدا مۇئاۋىن كورپۇس باشلىقى كەلدى ، ئۇ ناھايىتى ئاچچىقى يامان تاتار كىشى

ئىدى . ئىمتىھان ئوتتۇز مېتىر يەردىن تاپانچا بىلەن ئوق ئېتىش ئىكەن . ئېتىش باشلاندى ، خۇدانىڭ قۇدرىتىنى قاراڭ ، ھېچقايسىمىز نىشانغا تەگكۈزەلمەي مۇشۇ قادىروفنىڭ ئاتقان ئوقىلا نىشانغا تېگىپ قالسا بولمىدۇ . باشلىقنىڭ ئاچچىقى كېلىپ ھەممىزگە كايىپ كەتتى :

— سەن خەق كەچكىچە ئىدارىدە ئولتۇرۇپ مەشق قىلىشمايسەن ، سەن خەقنىمۇ ئوفىتسېر دېگىلى بولامدۇ ؟ مانا ، قادىروف ئارقا سەپ كادىرى بولسىمۇ ھەممىدىن ياخشى نەتىجىگە ئېرىشتى ، قادىروف !

— لەببەي ، گېنېرال !

— بۇ ياققا كەل ، ئالدىغا چىق ! مۇنۇ تۇرغان ئوفىتسېر جانابلارغا ئۆزۈڭنىڭ تەجرىبەڭنى تونۇشتۇرۇپ دەرس ئۆتۈپ بەر ، شۇنداق قىلمىساق بولمايدىغان ئوخشايدۇ !

قادىروف لايەك ئېزىلىپ سۆزلەشكە باشلىدى :

— مەن دەرس ئۆتەلمەيمەن ، ھۆرمەتلىك گېنېرال ، مەندە تەجرىبە نېمىش قىلسۇن ؟

— بۇگۈنكى نەتىجىگە قانداق ئېرىشتىڭ ؟ شۇنى سۆزلە !

— مەنغۇ تۇزۇكرەك قورال تۇتۇپ باقمىغان دېسىلە ، بايا سىلى ئات دېگەندە تىترەك بېسىپ كەتتى . تاپانچىنى قولۇمغا ئېلىپ «تەۋەككۇل» دېدىم - دە ، كۆزۈمنى يۇمۇۋېلىپ «ۋاڭ !» قىلىپ ئاتسام نىشانغا تېگىپ قاپتىغۇتاڭ ؟

ھەممىمىز «پاراققىدە» كۈلۈشۈپ كەتتۇق .

— قايت جايىڭغا ! — ۋارقىرىدى باشلىق .

لەتىپىدىن مېھمانلارنىڭ ھەممىسى ھۆزۈرلىنىپ كۈلۈشتى .

پەلەمپەيدە ئاياغ تاۋۇشى ئاڭلىنىشى بىلەنلا مەخسۇم ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىپ كەتتى ۋە ئىككى مېھماننى ناھايىتى تەكەللۇپ بىلەن باشلاپ كىردى . قولغا سۇ ئېلىنغاندىن كېيىن ھەممەيلەن سارايدىكى راسلانغان ئۇستەل ئەتراپىدىن ئورۇن ئېلىشتى . ئول-

تۇرۇش باشلاندى . گۈڭگۇر ـ مۇڭگۇر پاراڭ بىلەن چاي ئىچىلدى . ئۆينىڭ دېرىزىسىدىن ھويلىدىكى يورۇق چىراغ نۇرى ئاستىدا توختىماي يېغىۋاتقان قار ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى . بىرئازدىن كېيىن بىر قىزچاق بىر باغلام يېڭى چوكا سېلىنغان پەتنۇسنى كۆتۈرۈپ كىردى . چوكىنىڭ كىرىشى رەسمىي ئولتۇرۇشنىڭ باشلىنىشىدىن سىگنال ئىدى .

مەخسۇمنىڭ ئايالى ھەدەپ تاتلىق ـ تۇرۇملەرنى ئاياللارغا تۇتاتتى .

— قېنى ، قىزىم ، مۇنۇ ئۇستەلنى بىر رەتلەڭ ، — دېدى مەخسۇم قىزچاققا ، — ئاۋۋال ھەممە پىيالىلەردىكى چاينى مۇنۇ چىلاپچىغا تۆكۈڭ ! خوش ، مۇنۇ ناننى ، ئاۋۇ كەمپۇت ، ھەسەل ، پىرەنىكلەرنى ئېلىۋېتىڭ ! ياق ، گۈلقاق ، مۇرابباالارغا تەگمەڭ ، بەزىلەر زاكۇسكا قىلىدۇ . ھەببەللى ، مانا ئەمدى مۇنۇ چوكىلارنى تارقىتىڭ ، چاينى قىزىق ، قىزىق قۇيۇڭ ، مۇنۇ تۆت تەخسە قېزىنى تۆت يەرگە ، ماۋۇ پىشىق گۆشنىمۇ شۇنداق قويۇڭ ، مۇنۇ ئىككى تاۋاق قورداقنى ئوتتۇرىغا ، ھەببەللى ، ئەمدى مۇنۇ سوغۇق سەيلەرنىمۇ ئارىلاشتۇرۇپ ...

مەخسۇمنىڭ ئەنە شۇنداق قوماندانلىقىدا ئۇستەل ئۇستى نازۇنېمەتلەرگە تولدى .

يېرىم سائەتلەردىن كېيىن ئولتۇرۇش ئەۋجىگە چىقتى . ھېسسىياتلار تېخىمۇ قويۇقلىشىپ ، سۆزلەر شېرىن ، چىرايلار خۇشخۇي تۇس ئالدى . ئۇلار تېخى ئورتاق تېمىغا كۆچمىدى ، ھەممىسلا مەخسۇمنىڭ يۇمۇرلۇق سۆزلىرىنى ئاڭلاشنى تولىمۇ خالىشاتتى . ئەرلەر ئارىلاپ ـ ئارىلاپ ياپما گەپلەر بىلەن بىر-بىرىنىڭ لەقەملىرىنى شېپى كەلتۇرۇپ چاقچاقتا بىر ـ ئىككى ئاتلىشۋالاتتى . ئىككى رومكا ھاراقتىن كېيىن ئۆزىنى قۇشتەك يېنىك سەزگەن قىزىل يۈزلۈك بۇرادىرىمىزنىڭ كۆزى تامدىكى گىلەم ئۈستىگە ئېسىلغان بىر مۇيسىپتىنىڭ چۈشايتىلغان

سۇرىتىگە چۈشتى .

— مۇنۇ پەرىشتە سۈپەت زات كىم بولىدۇ ، ئاداش ، — سورىدى ئۇ مەخسۇمدىن .

بۇ سوئال بىلەن تەڭلا ھەممىنىڭ كۆزى سۈرەتكە چۈشتى .

— مەرھۇم قېينىتىمىز بولىدۇ ، ئوچۇقراق ئېيتقاندا ، بۇ زاتنى مەنىۋى ئاتام دېسەممۇ بولىدۇ .

— مەنمۇ كۆپ ئاڭلىغان ، — دېدى يەنە بىرەيلەن ، — ئەينى ۋاقىتلاردا تولىمۇ داڭ چىقارغان ئادەم ئىدى دەيدىغۇ ؟

مەخسۇم چايدىن بىر ئوتلاپ ئىزاھات بەردى :

— توغرا ، ئۆزى دىن ھەم پەننى تەڭ تۇتۇپ ماڭغان ، ئەينى ۋاقىتلاردا بۇخارايى شەرىپلەردە ئىلىم تەھسىل قىلغانىكەن . ھەر-قانداق مەسىلىگە ناھايىتى ئىلمىي باھا بېرەتتى .

— بۇنداق دېگىنىم ، — دېدى بايىقى گەپ قىستۇرغان ئەپەندى ، — بىزنىڭ بوۋايلارمۇ ئوبدان بىلىشىدىكەن ، بۇرۇن بۇ كىشىنى ئىلىنىڭ ھاكىملىقىغا تەكلىپ قىلسا رەت قىلغانىكەن دەيدىغۇ ؟

— توپتوغرا ، — دېدى مەخسۇم ، — ئۇ مەزگىللەردە مەن تېخى كۆيئوغۇل بولمىغان ، ھۆرمەتلىك قېينىتىمىز ھاجىمنىڭ كېيىنكى ۋاقىتلاردا ماڭا : «ئوغلۇم ، مەنسەپ ، ئەمەل تۇتۇش — سەھنىگە چىقىپ بىر مەيدان ئويۇن قويۇش دېگەنلىكتۇر . بىز مەڭگۈ تاماشىبىن بولۇپ كىشىلەرنىڭ ئويۇنىنى كۆرىمىزكى ، ھەرگىز سەھنىگە چىقىپ كىشىلەرگە ئويۇن قويۇپ بەرمەيمىز ! » دېگىنى ھېلىمۇ ئېسىمدە .

— پاھ ! قالتىس گەپكەن جۇمۇ !

— گەپتىن گەپ چىقىپ قالدى ، مەن سىلەرگە ئۆز كۆ-زۈم بىلەن كۆرگەن ، ئۆزۈم شاھىت بولغان بىر ئىشنى دەپ بېرەي ، — مەخسۇم قولىدىكى غاجىلاۋاتقان كىچىككىنە تۆشنى خونچا ئىچىگە سېلىپ ، قولىنى لۆڭگىدە ئېرتقاندىن كېيىن رومكا

بىلەن بوتۇلكىنى خام سېمىز مېھماننىڭ ئالدىغا سۇرۇپ ، — ئەمدى ئۆزىڭىز ساقىي بولۇڭ ، — دېدى .

مەخسۇمنىڭ ھېكايىسىنى تۆۋەندە ئاپتور ئۆز قەلىمى ئارقىلىق بايان قىلىدۇ :

مىلادىيە 1966 - يىلى 9 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى ، ۋاقىت پېشىندىن ئۆتكەن ، ھاۋا تۇتۇق ، ئارىلاپ شەرقتىن ئۇرۇلغان يېنىك شامال ۋاقىتسىز سارغايغان غازاڭلارنى لەرزان ئۇچۇراتتى . بېشىغا ئاق شاپاق دوپپا كىيگەن ھاجىم (مەخسۇمنىڭ قېينىناتىسى) ئۇزۇم بارىڭى ئاستىدا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ نامازدىگەرگە تاھارەت ئالماقتا . ئاپتۇۋۇندىكى مۇزدەك سۇ بىلەن قىپقىزىل نۇرانە يۈزلىرىنى سىيپاپ يۇيغاچ دۇرۇت ئوقۇيتتى .

يوغان دەرۋازا زەنجىرى شاراقلىدى ، قورۇدا يۈرگەن مەخسۇم يۈگۈرۈپ بېرىپ دەرۋازىنى ئاچتى . ئاچتىيۇ ، ئۆزىنى چەتكە ئېلىپ ، كەلگۈچىلەرگە ئەدەپ بىلەن سالام بەردى . كىرىپ كەلگۈچىلەر مەھەللە مۆتىۋەرلىرى ۋە مەسچىت ئەھلىلىرىدىن — سەل ۋۇجۇك ، قارىراق كەلگەن مۇھىدىن قارىم ، بەللىرى يادەك ئېگىلگەن ، سېرىق ساقاللىق يارمەھەممەت مەخسۇم ، قالغانلىرى ئىبراھىم باققال ، ئارۇپ تاڭگا ۋە سېتىۋالدى ئىسسىلىك بەش كىشى ئىدى .

— كېلەيلى ، كېلەيلى ، — چاقچاق قىلدى ھاجىم ، — ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ، قاراپ باقسام بۇگۈن ھېيىت پەتىسى ئەمەس ، مېنى يوقلاپ كەلدىمىكىن دېسەم قولتۇقلىرىغا ھېچ نەرسە قىستۇرۇشمايلا ، قېنى ، ئوغلۇم ، مېھمانلارنى ئۆيگە باشلاڭ !

— چاقچاققا مەيلىمىز يوق ، ھاجىكا ، — دېدى ئادەتتە ئۆزىمۇ چاقچاق ، قىزىق گەپلەرگە ئۇستا يارمەھەممەت مەخسۇم ، — بولدى ، رەھمەت ، ئۇزۇم بارىڭى ئاستىدىلا ئولتۇرايلى ، قېنى ، قارىم ، يۇقىرى ئۆتسىلە ، ئامىن ، ئاللا-

هۇئەكبەر ، سالامەتلىكلىرى ؟

— ئەلھەمدۇلىللا ، — ھاجىم يۇز - كۆزلىرىنى ئېرتىپ بولۇپ ، شاپاق دوپپىسىنى ئوڭشاپ كىيىدى - دە ، چىرايلىق ساقاللىرىنى سىيپاپ قويدى .

— تەقسىر ، تالادا بولۇۋاتقان ئىشلاردىن خەۋەرلىرى باردۇ ؟ — سورىدى مۇھەددىن قارىم .

— ئەلۋەتتە خەۋىرىم بار .

— بولمىدى ، تەقسىر ، بولمىدى ، — مۇھەددىن قارىم ئەتراپقا قارىۋېتىپ سۆزلىدى ، — يۇرت بۇزۇلدى ، دېگىزغا ئوت كەتتى .

— ئۇنداق بولسا يامان بوپتىغۇ ، — دېدى ھاجىم .

— خەۋەرلىرى بولسا ئاڭلىغانلا ، تۇنۇگۈندىن بېرى كونىلىقنى بۇزمىز دەپ نە كىتاب قالمىدى ، نە قۇرئان - ھەدىسلەر ، ھەممىنى كۆيدۈرۈۋەتكەنىدى ، «ھە» دېدۇق . مانا بۇگۈن چۈشىتىن كېيىن كېلىپ مەدرىسىنى بۇزمىز ، پەشتىقىنى چاقمىز دېگەنىدى ، يۇرت تەۋرەپ كەتتى . ئاخىرى بولالماي پەشتاق ئۈستىدىكى ھىلال ئاي ئۇسخىسىنى چېقىۋەتتى ، — قارىم شۇنداق دېدىيۇ ، گېلىغا بىرنەرسە كەپلىشىپ قالغاندەك گەپنىڭ ئاخىرىنى چۈشۈرەلمىدى .

— كىملەر ئىكەن ئۇ ؟ — سورىدى مەخسۇم ئەدەپ بىلەن .

— ھەي ... ي ... ي ... مەخسۇم ، قويسىلا ، «يىغا ياندىن قوپار» دەپ ، ھەممىسىلا مۇسۇلمان پەرزەنتى ، — دېدى سېتىۋالىدى ، — ھەممىدىن ئەلەم قىلغىنى ، ماۋارىپتا ئىشلەيدىغان ھېلىقى خام سېمىز بارغۇ ، ئىسمىنى ئۇقمايدىكەنمەن ، ئاكىسىنى تونۇيمەن ، ئاشۇ بېلىنى ئارغامچىدا باغلاپ پەشتاققا چىقىپ بولقا بىلەن ھىلال ئاي ئوسخىسىنى چېقىۋېدى ... يا ھەزرەت ! ...

شۇنىڭ بىلەن باشقىلارمۇ ئۇياقتىن - بۇياقتىن گەپ بەرمەي چۇۋۇلداشقىلى تۇردى .

— مۇشۇنچىلىك گەپمىدى؟ — سوردى هاجىم.
هەممەيلەن سۇكۇتكە چۆمدى.
— خوش ... ش! — دېدى هاجىم سوزۇپقىنا، — ئېيتىڭلارچۇ، «هۆكۈمەتنىڭ هۆكمى ۋاجىپ» دېگەن ئاقىلانە ئاتىلار سۆزى بار، مەسچىتلەرنى بۇزسا، قۇرئان ـ هەدىسلەرنى كۆيدۈرسە بۇنىڭ نېمە غارايىپلىقى بولسۇن؟
هەممەيلەن هەيرانلىق ئىلكىدە هاجىمغا تەئەججۇپ بىلەن قاراپ قېلىشتى. بۇ ئارىلىقتا هاجىم داستىخان سېلىپ مېهمانلار-غا بىر پىيالىدىن سىنچاي تۇتتى، ئەمما هېچكىم ئېغىز تەگكۈز-مىدى.
— دېمەك، — دېدى هاجىم، — تۇخۇمنى تاشقا ئۇرۇش نەهاجەت؟ خوش، مۇھىددىن قارىم، سىلىدىن سورايى، قۇرئان كەرىمدىكى «سۈرەئى يۈسۇف»نىڭ ئىككىنچى تۇرغۇچىنى ئوقۇ-سىلا، ئاڭلايلى!
قارىم رەسمىي يۇكۇنۇپ، بىسمىللادىن كېيىن مۇنۇ ئايەتنى ئوقۇدى:
— «ئىننا ئەنزەللاھۇ قۇرئانەن، ئەرەبىيەن، لەئەللەكوم تەقىلۇن».
— بەس، ئەمدى تەپسىر بەرسىلە.
— ئاللاتائالا: «مەن سىلەرنى بىلسۇن، چۈشەنسۇن دەپ قۇرئاننى ئەرەبچە نازىل قىلدىم» دېگەن.
— هەببەللى، قارىم، — دېدى هاجىم، — بىر ئوبدان بىلدىكەنلىغۇ، ئاللا قۇرئاننى ئەرەبچە نازىل قىلسىمۇ، ئۇنى يالغۇز ئەرەبلەرلا ئەمەس، پۈتۈن ئەھلى مۇسۇلمانلار هەممىمىز بىلىمىز، شۇنداقمۇ؟
كۆپچىلىك تېخىمۇ هەيرانلىق ئىلكىگە چۆمدى، هاجىم ئۆز سۆزىنىڭ مەقسىتىگە كۆچتى:
— هەيران قېلىشمىسىلا، «هاجىم ئاينىپ قاپتۇ» دەپمۇ

قېلىشمىغايلا ، مەن بايا قەيت قىلدىمغۇ ، «ھۆكۈمەتنىڭ ھۆكمى ۋاجىپ» دېگەن ئاتىلار سۆزى بار دەپ ، بۇ بىر سىياسەت بىلەن بولۇۋاتقان ئىش تۇرسا ، بىز ئالتە توك ـ توك نېمە قىلالايمىز . خوش ! ھېلىقى خام سېمىزدەك نائەھلىيلەر مەسچىتنى بۇزسا قويۇپ بېرىڭلار ، بۇزۇۋەرسۇن . مۇنداق ئادەملەر ئاخىرى خار-لىقتا ئۆتىدۇ . مەسچىت ، خانىقالارنى خۇدايىم ئاسماندىن چۈشۈ-رۈپ بەرگەن ئەمەس ، ئۆزىمىز ياسىغان . تېخى بۇنىڭدىنمۇ چىرا-يلىق قىلىپ يەنە ياسىيالايمىز . ئاللا ئىگەم ، سەۋر قىلغۇچى مېنىڭ دوستۇم دېگەنكەن . بەس ، بىزگە سەۋر جايىزدۇر ...

ھاجىمنىڭ مارجاندەك سۆزلىرى ئۇلارنىڭ كۆڭلىدىكى تۇ-گۈنلەرنى يېشىپ ، يۈزلىرىگە شادلىق ، دىللىرىغا ئۈمىد بېغىشلىدى .

يارمەھەممەت مەخسۇم چاقچاققا ئۆتتى :

— ئارۇپ ئاخۇن ، مۇشۇ ئىشلارنى ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆرۈپلا ، تاڭگا چىشلىۋالمىغاندىن كېيىن بىرەر ئېغىز گەپ قىلسىلا بولمامدۇ ؟ — دېگەنىدى ، ھەممىسى سۈسلا كۈلۈپ قويدى .

— توغرا ئېيتتىلا ، — دېدى ئارۇپ تاڭگا ، — مەن گەپ قىلاي دەپ قارىسام ، جانابلىرى ئاشۇلارغا قاراپ يادەك ئېگىلىپ تەزىم قىلىۋېتىپلا ئەمەسمۇ .

«پاراققىدە» كۈلكە ھويلا ئىچىدە ياڭرىدى ، كۆچىلىك پاتە-ھە بىلەن قوزغىلىشتى . ھاجىم تاپىلىدى :

— ماڭا رەھمەت ئېيتىشنىڭ ھاجىتى يوق ، بۇ پەقەت ئىش-نىڭ يولى . ئەمدى مېنىڭچە بۇنىڭدىن كېيىن مەسچىتكە چىقماي نامازنى ئۆيدە ئوقۇيلى . ئەڭ مۇھىمى ، بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق توپلىشىپ يۈرمەيلى ...

مەخسۇمنىڭ ھېكايىسىدىن كېيىن ھەممىسىلا خۇددى ئۇيقۇ-

غا قانغان ئادەمدەك راھەتلىنىپ قېلىشتى .

— مانا ، مۇنداقمۇ ئادەملەر بار جۇمۇ .

— نېمىدېگەن پاساھەتلىك ، مەنىسى دانا پىكىر - ھە ؟

— ھە راست ، ھېلىقى خام سېمىز دېگىنىڭىز قانداق بوپتۇ ؟ — سورىدى كۆزەينەكلىك ئەپەندى .

مەخسۇمنىڭ ئۇدۇللىدا ئولتۇرغان ، چاچلىرىنى قىزىلغا بوياۋالغان ئۆجكىرەك چوكان چىرايلىق كۆزلىرى بىلەن مەخسۇمغا شۇنچە تىكىلسىمۇ ، ئۇ بۇنى سەزمىدى . مەخسۇم ئۇزۇن كىرپىكلىرى ئاستىدىكى كۆزلىرىنى داستىخانغا تىكىپ تۇرۇپ :

— كېيىنرەك مەن ئۇنىڭ كىملىكىنى سۈرۈشتە قىلماپتىمەن ، ئاڭغىچە ئۆزىمىزنىڭ بېشىغىمۇ نۇرغۇن دىشۋارچىلىقلار كەلدى . ئۇنىڭ ئۇستىگە ئوتتۇز يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى ، ئۆلمىگەن بولسا يەر يۈزىدە باردۇر ، — دېدى .

ئارىنى جىمجىتلىق باستى ، قىزىل چاچلىق چوكان يەنىلا مەخسۇمغا تىكىلىپ تۇراتتى . ھاراق قۇيۇۋاتقان خام سېمىز مېھمان يۇمۇق كۆزلىرىنى مەخسۇمغا تىكىپ تۇرۇپ تولدۇرۇپ قۇيغان رومكىنى قولىغا ئالدى :

— مەن مۇنۇنى ئىچەي ، ئەمدى بىزگە رۇخسەت ، دېدىمغۇ ، بالىلارنىڭ ھەممىسى يېڭى يىل ئويىنايمىز دەپ چىقىپ كەتكەن ، ئەنسىرەپ قالدۇق ، ئۆيدە نەۋرە بار .

مېھماننىڭ تەلىپى قەتئىي ئىدى ، سورۇن ئەھلى تەرەپ - تەرەپتىن چۇرقىراشتى ، بىراق ئايالى ئاللىقاچان پەلتوسىنى كىيىپ بولغانىدى . مەخسۇم ئەر - ئايال ئۇلارنى ئۇزىتىپ قويۇپ قايتىپ كىرگەندىن كېيىن قىزىل چاچلىق چوكان مەخسۇمغا قاراپ :

— ھەي ، مەخسۇمكا ، شۇنچە قارىسام قارىمىدىڭىز ... «ئارتۇقچە بىرنەرسە دەپ قويارمىكىن» دەپ شۇنچە ئەنسىرەپ كەتتىم دەڭا ، ھەدەپ خام سېمىز دەۋەردىڭلا ، ئاخىرى چىدىماي

كېتىپ قالدىغۇ ئەنە ، — دېدى .

— ۋاي ، نېمە دەيدىغانسىز ؟ — ھەيران قېلىشتى كۆپچىلىك . بۇ خۇددى داستىخان ئۈستىدە بومبا پارتلىغاندەك بىر ئىش بولغانىدى .

— شۇ ۋاقىتتا مەنمۇ بار ئىدىم ، — دېدى قىزىل چاچ چوكان ، — شۇ يىلى مەن يېڭى خىزمەتكە چىقىپ ئوقۇتقۇچى بولغان . شۇ كۈنى ھەممە ئوقۇتقۇچىلارنى مۇشۇ كىشى تىزىلدۇرۇپ ، شۇئار توۋلىتىپ مەدرىسگە ئاپىرىپ خېلى ئىشلارنى قىلدى ، ئۆزى چىقىپ راۋاقتىكى ئاي نۇسخىسىنى چاقتى . شۇ ۋاقىتتا مۇشۇ ئايالنمۇ بار ، گەپ باشلىنىشى بىلەنلا سەپسالسام ئايالى غۇدۇراپ زادىلا ئولتۇرالمىدى ، ھەدەپ يولدىشىغا «كېتەيلى» دەپ شەرەپ قىلىۋاتىدۇ ، شەرەت قىلىپ قويماي دېسەم زادىلا قارىمىدىڭىز ...

قار تېخى چۈشۈۋاتاتتى .

1999 - يىل ، غۇلجا

دەرد كەلدى بۇ بېشىمغا

1

1970 ـ يىلىنىڭ باھارى ئۆزگىچە بولدى ، ھەمەل ئېيىنىڭ ئوتتۇرىلىرىغىچە قۇياش يۈزىنى تولۇق كۆرسەتمىدى . ئاچچىق شامال پاتقاق كوچىلاردىكى قۇرۇغان توپىلارنى ئۇچۇراتتى ، تىتىلىپ كەتكەن قارا يۇڭدەك بۇلۇتلار شەرققە چاپاتتى ، ئەمدىلا بىخ چىقارغان چوكانتاللارنىڭ يۇمۇران يوپۇرماقلىرى توپا ـ چاڭغا كۆمۈلگەنىدى . ئادەملەرنىڭ بەزىلىرى تېخىچە پاختىلىق چاپانلىرىنى تاشلىماي ، گەز باغلىغان كالپۇكلىرىنى يالاپ قويۇپ ، ئۇركۈگەن ـ چۆچۈگەن قىياپەتتە ئەتراپقا ئەنسىز قارىشاتتى .

19 ـ ئاپرېل — يەكشەنبە كۈنى ئەتىگەندە ، غۇلجا بېكىتىدىن چىققان كونا يولۇچىلار ئاپتوبۇسى غەربكە قاراپ مېڭىۋېرىپ ئاز كەم بىرەر سائەتلەردىن كېيىن ناھىيە بازىرىدىكى يولۇچىلار بېكىتىدە توختىدى .

يولۇچىلار ماشىنىدىن چۈشۈپ بىردەمدىلا تەرەپ ـ تەرەپكە تارقاپ بولدى . قولىدا ھېچ نەرسە كۆتۈرمىگەن ئاپئاققىنا ياش چوكان باشقا يولۇچىلاردىن ئايرىلىپ ئازراق شىمالغا مېڭىپ چوڭ كوچىغا چىققاندىن كېيىن ، يەنە غەربكە قاراپ يۈرۈپ كەتتى . قارا سارجا كۆڭلەك ئۈستىدىن يۇيۇپ ئاقىرىپ كەتكەن تولىمۇ يارىشىملىق قىسقا خادانى چاپان كىيگەن بۇ چوكانىڭ يېشى ئەمدىلا ئوتتۇزلارغا ئۇلاشقان بولۇپ ، بەدىنى راسا تولغان ۋاقتى ئىدى .

ناھىيە بازىرىغا ئاسماندىن چۈشكەندەكلا پەيدا بولۇپ قالغان بۇ غۇنچە بوي چوكانغا ھەممە قىزىقىپ قارايتتى . يولنى توغرىسىدا

غا كېسىپ ئۆتىدىغان ئۆستەڭنىڭ كۆۋرۈك بېشىغا كەلگەندىن كېيىن چوكان ھېچبىر ئىككىلەنمەيلا ئوڭ قول تەرەپتىكى تارغىنا تانابتەك تۈز كوچىغا قايرىلىپ كىردى . كوچا تولىمۇ چىرايلىق ، يول قاسىنقىدىكى ئېرىقلار پاكىز تازىلانغان ، تاملار ئاپئاق ئاقارتىلغان ، ئالدىنقى كۈنى ياغقان يامغۇر دەل - دەرەخلەرنى ياشارتۇۋەتكەنىدى . ياپيېشىل چوكانتاللاردا قارىغۇجىلار ھەر خىل ئاۋاز-لارنى چىقىرىپ سايراۋاتاتتى . ئۇ بىرئاز مېڭىپ كوچىدا پاراڭ-لىشىپ تۇرغان ئىككى ئايالنىڭ يېنىغا بېرىپ ئىللىق تەبەسسۇم بىلەن سالاملاشقاندىن كېيىن :

— ئابدۇكېرىم دېگەن ئادەمنىڭ ئۆيى قايسىكىنە ؟ — دەپ سورىدى .

كۆڭلەك ئۈستىدىن پاختىلىق پىنجەك كىيگەن ياشراق بىر ئايال ئېغىزىدىكى سېغىزنى قارسىلدىتىپ چاياۋاتقانىكەن ، ئۇنىڭ قولىدا بىر چىنە سۇت ... يەنە بىرى سەل ياشانغان بولۇپ ، قارامتۇل يۈزىگە قورۇق چۈشكەن ، قولتۇقىغا بىر نان قىستۇرۇۋېلىپ دەققەت بىلەن گەپ ئاڭلاپ تۇراتتى . ئۇلار ئايالالارغا خاس بىر تۇرلۇك چاقچاقلىق بىلەن چوكاننىڭ ئۇستۇېشىغا «لەپپىدە» بىر قارىۋالدى .

— قايسى ئابدۇكېرىمنى دەيسىزكىنتاڭ ؟ — دېدى ياشراق ئايال ، — بۇ كوچىدا ئىككى ئابدۇكېرىم بار ، بىرسى يەتمىشلەر-دىن ھالقىغان چوڭ ئادەم ...

— ياق ، ئۇ ئەمەس .

— ھە ، ئۇنداق بولسا ، ماۋۇ ئابدۇكېرىم «پاپياق»نى ئىز-دەپ كەپتۇ ، — دېدى ياشانغان ئايال ، — ئاينا ، ئاۋۇ تېرەككە باغلاقلىق ھاڭگا ئېشەكنى كۆردىلىمۇ ، خېنىم ؟ ھە ، شۇنىڭ ئۇدۇلىدىكى كۆك ئىشىك . ئىشىك ئالدىدا كېسەك تىزىقلىق تۇرامدا ؟ نەق شۇ قورۇ ...

چوكان كۆلكىسى قىستىغاندەك بىر قىياپەتتە رەھمەت ئېيە-

تىپ ، راۋان قەدەملەر بىلەن سىلىق مېڭىپ كەتتى . ئاياللار ئۇنىڭ كەينىدىن يارىشىملىق كۆڭلىكى ۋە قاملاشقان غۇنچە بويدىن خالىغانچە ھۇزۇرلىنىپ قاراپ قېلىشتى .

— ئۇ «پايپاق»نىڭ بۇنداق تۇغقانلىرى يوق بولىدىغانغۇ ؟

— ئىشقىلىپ ، بۇ يەرلىك ئەمەس ، غۇلجىدىن كەلگەن ئوخشايدۇ ، — دېدى ياشراق ئايال .

— ھە ، شۇنىڭ بىلەن قانداق بولدى ؟

— ھەي ! قويسىلا ، جېنىم ساڭىنىدە ! ئادەم دېگەننىڭ جېنى چىڭكەن . تۆت كۈن ئۇدا كۈرەش قىلدى . بىر ئېغىز زۇۋان سۆرگەن بولسا ئۆلەي . بۇلار «سېنىڭ تەتۈر تەشكىلاتىڭ بار ، شۇنى تاپشۇرىسەن» دەيدۇ ، بىچارە سۇلتان باشتىلا : «مەندە نېمە ئىش قىلغان تەشكىلات ؟ راست ، ئولتۇرۇپ ھاراق ئىچتۇق . دۇتار چېلىپ ناخشا ئېيتتۇق . باشقا ئىش يوق» دەپ تۇرۇپلىۋالدى . ھېلىقى بېشىنى يەيدىغان پاكار بىر كادىر بارغۇ ، ئاخشام ھېچ گەپ ئالالمايۋ ، كەينىدىن كەلگەن پېتى قولىدىكى بىرنېمە بىلەن گەجگىسىگە شۇنداق بىرنى سالماسمۇ ... «ئاپا» دەپ ۋارقىرىۋەتكىلى تاسلا قاپتىمەن . بىچارە سۇلتان «گۇپ»لا قىلىپ يىقىلدى . ئېغىپ كەتتى قان ... بىرھازادىن كېيىن ھايات ـ ھۇيت قىلىپ يارىسىنى تاڭغان بولدى . يەنە سۆرەشتۇرۇپ ئەكىرىپ ئەترەت ئىشخانىسىغا سولاپ قويدى . «نېمە بوپكەتكەندۇ ؟» دەيمەن . كېچىسى شۇنداقلا كۆز ئالدىمغا كەلسە قورقۇنچ بېسىپ كېتىدۇ ، دېسىلە ...

— ھەي ... نائەھلىيلەر ، ھەي ، نائەھلىيلەر ... كىشىگە ناھەق زۇلۇم سالغانلار ئاخىرى جاجىسىنى يەيدۇ جۇما ... بۇ ئىشلارنىڭمۇ سورىقى بولار ئىگەكىم ...

قىيپاش ئۇدۇل ئىشىكتىن كالا ھەيدەپ چىققان ئاق سېرىق ياش بىر چوكان كالىسىنى پادىغا قوشۇۋەتكەندىن كېيىن بۇلارنىڭ قېشىغا كەلدى .

— ئەسسالام ، سارىخاچا ! ئەتىگەندىلا قۇشقاچتەك ژىچىرلاپ ، كىشىلەرنى قارغاپ قويۇپسەنغۇ ؟ قاۋۇلكامدىن تاياق يېمىگەنسەن ، يۇزۇڭنىمۇ يۇيماي نان كۆتۈرۈۋاپسەن ...

— پاھ ، مۇنۇ سېرىق چاياننىڭ تىلى چىقىپ قاپتىغۇ ؟ ئېتە مەيدەڭنىڭ تۈگمىسىنى ... كىچىچە ئېرىڭنىڭ قويندا ناياقلاپ سۈغىمۇ چۈشمىگەن ئوخشىمامسەن ... تېخى مېنى دەيدا ...

— ئاۋۇ سەتەڭ كىمنى ئىزدەپ كەپتۇ ؟

— سەتەڭ دەيسەنغۇ ؟ چىرايى بىر ئوبدان سۈزۈك چوكان. كەن . ئۆزۈڭگە ئوخشاش جالاپ چىراي بولسا بولامتى ... ئۆتەپ بارە ...

ئاياللار قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىشتى .

چوكان ئاددىيغىنا تاختايدىن ياسلىپ كۆك سىرلانغان كىچىك دەرۋازا ئالدىغا كېلىپ تۇرۇشىغا ئىچكىرىدىن بىر ئەر كىشى بىر تورپاقنى يېتىلەپ چىقىپ كېلىۋاتاتتى . قارىماققا تورپاق ئۈنى تالاغا سۆرەيتتى . ئۇ ئىشىك ئالدىغا كېلىپ قالغان چوكانىنى كۆرۈپ ، كۈچلۈك قوللىرى بىلەن ئارغامچىنى بىرلا تارتىپ تورپاقنى توختاتتى .

— ئابدۇكېرىم سىز بولامسىز ؟

— شۇنداق ، مەن بولىمەن ... خاپا بولماي توختاپ تۇرۇڭە ، — ئۇ ناھايىتى ھودۇققان ھالدا ئالدىراپ تورپاقنى پېشايۋاننىڭ تۈۋرۈكىگە باغلىدى . چوكاننىڭ گەپ قىلماي تۇرۇشىدىن بىرەر شۈملۈقنى سەزگەندەك چىرايى تاتىرىپ كەتكەن ئۆي ئىگىسى مېھمانىنى ئۆيگە باشلىدى .

— قېنى يۈرۈڭ ... ئۆيگە كىرەيلى ... قورقماڭ ، بۇ ئىت چىشلىمەيدۇ ... ھەي ، ئابلىكىم ، قېنى سەن ؟ ماۋۇ تورپاقنى سۈغۇرۇپ كەلگىنە ... قېنى ، قېنى كىرىۋېرىڭ ...

ھويلا خېلى يوغان بولۇپ ، بىر تەرىپىگە مال ئېغىلى جايلاشقان ، تاملارغا ئېگىز قىلىپ قوناق شېخى دۆۋىلەنگەنىدى . كەڭرى

باراڭغا يېڭىلا ئارتىلغان ئۇزۇم تاللىرىدىن چېپىلداپ سۇ ئېقىپ تۇراتتى . پېشايۋان ئاستىدىكى توپىدىن قوپۇرۇلغان كەڭرى سۇ-پىدا دېھقانچىلىققا كىرەكلىك ھەممە نەرسە تېپىلاتتى .

ئۇلار دالان ئۆيگە كىرىشتى . ئون ئالتە - ئون يەتتە ياشلار چامىسىدىكى بىر قىز ئوچاققا ئوت قالاۋاتاتتى . ئۆي ئىچى قاسقا-دىن چىققان ھورغا توشقانىدى .

— قېنى ، مۇنۇ ئىچكەركى ئۆيگە كىرەيلى ، بولدى ، بولدى ، ئاياغنى سالماڭ ، يۇقىرى ئۆتۈڭ ، ھەي ، تىللابۇۋى ! بولۇڭ ، مېھمانغا كۆرپە سېلىڭ ، قىزىم ...

مېھمان ئاددىي ، لېكىن خېلى ئازادە يىغىشتۇرۇلغان ساراي ئۆيگە كىرىپ كۆرپە ئۈستىگە جايلاشتى . دۇئا قىلىپ بولغاندىن كېيىن ئاددىيلا تىنچلىق - ئامانلىق سوراشتى . ئۆي ئىگىسى ئابدۇكېرىم تېخىچە كۆڭلى جايىغا چۈشمىگەن ھالدا ھېچ نەرسىنى بىلەلمەي تېڭىرقاپلا قالغانىدى . ئۇ دالانغا قاراپ :

— قىزىم ، قولغا سۇ ئېلىڭ ، داستىخان سېلىڭ . تامىقى-ڭىز پىشقان بولسا ئەكىرىڭ ، — دېدى - دە ، مېھمانغا ، — بۈگۈن ئەزالارنىڭ ھەممىسىنى ئاۋۇ دۆڭنىڭ باغرىدىكى كۆچەت-زارلىققا چىقىسىلەر دېگەن . بالىلار ئەتىگەندە تاماق قىپتۇ ، چۈشتە كېلەلمەيمىز ئەمەسمۇ . نېمىسىنى دەيسىز ، كوممۇنانىڭ ئىشى شۇنداقكەن ، — دېدى .

ھايال ئۆتمەي چاققان قىز بىر تاۋاق مانتا ئەكىردى ۋە خونچىلارغا مانتا سېلىپ قويدى . كەينىدىن قايماقلىق ئەتكەنچاي ئەكىردى .

— قېنى ئەمىسە ، ئاۋۇال تائام دەپتىكەن ، ئېلىڭ ، — دېدى ئۆي ئىگىسى .

— ماڭا قاراپ ھەيران قېلىۋاتىسىزغۇ دەيمەن ، — كۈلۈمسىرىدى مېھمان ، — بىز بىر - بىرىمىزنى تونۇمى-غاچقا... قارىسام ، سەل ھودۇقوۋاتىسىز ، خاتىرجەم بولۇڭ ، مەن

سىزنى تەكشۈرۈپ كەلگەن كادىر ئەمەس ... — مېھمان يەنە كۈلۈمسىرىدى ، — باشقا بىر ئىش ...

شۇ گەپ بىلەن ئابدۇكېرىم چوڭقۇر نەپەس ئالدى .

— ئۇھ ، خۇدايىم ! — ئۇ كۈلۈمسىرەپ يوغان ئالىقانلىرىنى مەيدىسىگە قويدى ، — يۈرىكىم ئەمدى ئورنىغا چۈشتى دەڭا ... بۇ ئاي ، بۇ كۈنلەردە نېمە ئىشلار بولۇپ كەتتى ، بىلەلمىدۇق . ئىشلىك «تىرىك» قىلسا پۈتتا جان قالمايدۇ . بىزغۇ بىر دېھقان ئادەم ... شۇنداق بولسىمۇ قاراڭ ، مەن سىزگە دەپ بېرەي ، ھە دېسىلا سىرتتىن كادىرلار كېلىپ ئەھۋال ئىگىلەيمىز دەپ يېزىپ كېتىدۇ . بىچارە دېھقان قالىدۇ بالاغا ... ياللا ، ئەمدى كۆڭلۈم ئورنىغا چۈشتى . قېنى ، چوڭ - چوڭ ئېلىڭا ...

ئابدۇكېرىم قىرىق ياشلار چامىسىدىكى ئېگىز بوي ، ئورۇق ئادەم بولسىمۇ ، تارمۇشتەك كۈچلۈك قوللىرى ، قىپقىزىل مەز-مۇت بويۇنلىرى ئۇنىڭ ئىشقا پىشقان دېھقان ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ تۇراتتى . مايلىشىپ كەتكەن كونا شەپكىسىنىڭ ئاستىدىكى ئالا گەدەنلىرىگە قاراپ ، «تازمىكىنە ؟» دەپ ئويلىدى ئايال .

تاماق يېيىلىپ بولغۇچە ئارتۇق گەپ - سۆز بولمىدى . دۇئا قىلىپ داستىخان يىغىلغاندىن كېيىن مېھمان ئالدىرىماي گەپ باشلىدى :

— بۇگۈن مۇھىم ئىش بىلەن سىزنى ئىزدەپ كەلگەنىدىم ، — ئايال سول ئالىقانلىرى بىلەن كۆرپىگە تايىنىپ ، ئوڭ قولى بىلەن كۆرپىنىڭ شىرىقىدىكى بىر تال يىپنى يىمىرىپ ئولتۇراتتى ، — پارتكىمىز ھازىرلا تۇگىمەس ، سىزنى ئىشتىن قالدۇرۇپ قويىدىغان بولدۇم .

— بولىدۇ ، پىكىرلىرىڭىزنى دەۋېرىڭ ، ئىشنىڭ كارى چاغلىق ، كوممۇنانىڭ ئىشى تۇگەيدۇ دەمسىز ؟ ئۇنداق بولسا مەن بالىلىرىمغا دەپ قويای ...

ئۇ قورۇغا چىقىپ بالىلىرىغا :

— ھەي ، ئابلىكىم بالام ، تامىقىڭنى يەپ بولغان بولساڭ ، ماڭا قارىماي ئىشقا مېڭىۋەرگىن ، ساۋۇر دۈيجاڭغا : «دادامنىڭ ئازراق ئىشى چىقىپ قالغان ، چۈشتىن كېيىن كېلىدۇ» دەپ قوي ! تورپاقنى ھارۋىنىڭ كەينىگە باغلا ! چاقنىڭ يېلى بارمۇ ؟ قاراپ باق ... ئاۋۇ تۈرغان پوقاقتا مېنىڭ كەتمىنىم قالغان . ئۇنتۇپ قالماي ئېلىۋال ـ ھە ! ... تىللابۇۋى قىزىم ، سىز قاچا-قومۇچلارنى يۇيۇپ بولۇپ ئۆيلەرنى بېسىقتۇرغاندىن كېيىن ، دۈيـ-دىن بەرگەن ھېلىقى ئىككى كىلو سۇمايىنى ئەكېلىۋېلىڭ ...

ئۇ قايتىپ كىرگەندىن كېيىن ئۆز جايىدا ئولتۇرۇپ چوكانغا قارىدى .

— ئـۇنداق بـولسا گـەپنى ئۇدۇللا قىلاي ، — دېدى چو-كان ، — مېنىڭ ئىسمىم مەلىكەم ، ئۆيىمىز غۇلجىدا ، ئۆزۈم دوختۇر ، كۆز دوختۇرى ، مەلىكەم دېسىڭىز ھەممىسى تونۇيدۇ . مېنى قانداق تونۇيسىز دەپ قالماڭ ، مەنمۇ دوپپىگەي (كۆرەش قىلىش ، پىپەن قىلىش ، ئۆزگەرتىش) كادىرلىرىدەك تەكشۈرۈپ يۈرۈپ تەكتىڭىزنى بىلىۋالدىم . ئىسمىڭىز ئابدۇكېرىم ، بىر ئۇ-غۇل ، بىر قىزىڭىز بار . ئايالىڭىز ئۇچ يىل بۇرۇن قازا قىلغان شۇنداققۇ ؟ ... ھە ، سىز ھازىر چەت ئەلگە ، دادىڭىز ، قېرىنداش-لىرىڭىزنىڭ يېنىغا چىقماقچى بولۇپ تەييارلىق قىلىۋاتىسىز . ھۆكۈمەتمۇ قوشۇلۇپتۇ . شۇنداقمۇ ؟

— شۇنداق ، — دېدى تەقەززا بولغان ئابدۇكېرىم ، — پاھ ، مېنىڭ ئەھۋالىمنى يېپىدىن ـ يېڭىسىغچە بىلىۋاپسىزا ... راست ، دادام مەن كىچىك ۋاقتىمدا ھەرەمگە چىققانىدى . يول ئېتىلىپ قېلىپ قايتىپ كېلەلمىگەن . ئەنە ئاۋۇ سۇرەتتىكى ئاق كىيىم كىيگەن بۇرۇتلۇق كىشى دادام بولىدۇ (ئۇ ئورنىدىن تۇردى) ، مانا ماۋۇ ماشىنىنىڭ يېنىدا تۇرغىنى شۇ يەردە تاپقان چوڭ بالىسى ، مۇنۇ دادامنىڭ كۈيئوغلى بولىدىكەن ، ماۋۇ ئايالى ئوخشايدۇ . ئىشقىلىپ ، بۇلارنىڭ ھەممىسى زاۋۇتلارنى قۇرۇۋاپـ-

تۇ . دادام : «ئۆمرۈمنىڭ ئاخىرىدا بولسىمۇ خۇدا دىدارىنى نېسىپ قىلسا !» دەپ چاقىرىق قەغىز ئەۋەتىپتىكەن . خۇدايىم بۇيرۇسا ، بۇ يىل ئاخىرىغچە مېڭىپ كېتىمىز ... ھازىر پۇتۇن رەسمىيەت بېيجىندا (بېيجىڭدا) . شۇنىڭغىلا قاراپ قالدۇق .

— بۇلارنىڭ ھەممىسىدىن خەۋىرىم بار ، — چوكان گەپنى تارتىۋالدى ، — مېنىڭ بۇ ئاي ، بۇ كۈنلەردە تارتقان دەرد — ھەسرىتىم ، بېشىمغا كەلگەن قىسمەتلەر مېنى مۇشۇ يەرگە كېلىشكە مەجبۇر قىلدى . قالغان گەپ — سۆزلەرنى ئايرىم سۆزلەشەرمىز . گەپنى تۇزلا قىلاي ، ئەگەر ماقۇل كۆرسىڭىز ، مېنى ئۆزىڭىز بىلەن بىرگە ئاچقىپ كەتسىڭىز ! ئەڭ ئەپچىل چارە ئىككىمىز تۇرمۇش قۇرساق .

— سىز ! ؟ — ئابدۇكېرىمنىڭ پىيالە تۇتقان قوللىرى تىترەپ كەتتى ، — نېمە دەۋاتىسىز ؟ سىز مېنىڭ بىلەن ... ؟ ئېرىڭىز چۇ ؟

ھويلىدىكى ئۇزۇم بارىڭىغا قونۇۋالغان قارىغۇجا نېمىلەرنىدۇر تەقلىد قىلىپ ئاجايىپ چىرايلىق سايراپ كەتتى .

— شۇنداق ، ئەگەر خالىسىڭىز سىز بىلەن تۇرمۇش قۇرىمەن . قانۇنلۇق ئەر — خوتۇن بولىمىز . ئەمما بىر شەرت ، مېنى چوقۇم بىللە ئاچقىپ كېتىسىز . ئېرىم ھەققىدە ئايرىم پاراڭلىشىمىز ...

ئۇستىگە جۇل — جۇل كىيىنگەن ، تاپانلىرى چىيوندەك قانقان ئوتۇنچى ئورۇق ئېشەكتە جاڭگالغا كېتىۋېتىپ تۇيۇقسىز غايىب بىر خەزىنە دۇنياغا دۇچ كېلىپ قالدۇ . ئۇ خۇشاللىقىدىن ئۆزىنى يوقىتىپ قويۇپ ، بىرئازدىن كېيىن : «يا خۇدايىم ، ھىممەتىڭگە شۈكرى» دېمەكچى بولىدۇيۇ ، بىراق دېيەلمەيدۇ ، چۈنكى ئۇ قاتتىق خۇشاللىقتىن تىلىنى يۇتۇۋالغانىدى . ئابدۇكېرىمنىڭ ھازىرقى ھالىتى دەل شۇ ئوتۇنچىنىڭ ھالىتى بولسىمۇ ، ئۇ تىلىنى يۇتۇۋالمىغانىدى ، بىراق يۈرىكى بەك سوقۇپ كەتتى .

هۆرمەتلىك ئوقۇرمەن ! سىز ھەرقانداق ئەدەبىي ئەسەرنى ئوقۇغاندا ياكى كىنو كۆرۈۋاتقاندا ۋەقەلىك تازا جىددىيلىشىپ ، قىزىقارلىق پەيتكە كەلگەندە ئۆزىڭىزمۇ جىددىيلىشىپ كېتىسىز . ئوخشاشلا يازغۇچىمۇ ئەسەرنى يېزىۋېتىپ شۇنداق يەرگە كەلگەندە جىددىيلىشىدۇ .

خوش ، بۇ قەھرىمانلىرىمىز «يا ئاللا ، يا توۋا ...» دەپ ھەيران بولۇپ تۇرۇشسۇن ، بىز بىرئاز قۇرۇق پاراڭ سېلىۋالايلى .

چوكان ئۆزىنىڭ ئىسمىنى مەلىكەم ، كەسپىنى دوختۇر دەپ تونۇشتۇردى . بۇ راست ، مەلىكەم 1965 ـ يىلى يىگىرمە ئۈچ يېشىدا دوختۇرلۇق كەسپىنى تاماملاپ ، شەھەرلىك دوختۇرخانىغا ئورۇنلاشتى . كەسپىتە ناھايىتى تېز ئىلگىرىلەپ زور نەتىجىلەرنى ياراتقان بولسىمۇ ، بىراق ئۇنىڭ قېنىغا سىڭىپ كەتكەن تەكەببۇرلۇقى ، مەنمەنلىكى ، باشقىلارنى قىلچىمۇ كۆزگە ئىلمايدىغان ئىلىتلىرى ئۇنىڭ بىلەن كەسپداشلىرى ئوتتۇرىسىدا سۇركىلىش پەيدا قىلدى ، بىمارلارنىڭ نارازىلىقىنى قوزغىدى . بۇ ھال ئۇنىڭ ناھايىتى باي ، ھاللىق ئائىلىدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەنلىكىدىن ئايرىلالمايتتى . كەسپىتىكى پەۋقۇلئاددە قابىلىيىتى ئۇنىڭ خاراكتېرى بىلەن بىرلىشىپ ، تەبىئىيلا باشقىلارنىڭ دۇشمەنلىكىنى قوزغاۋەتكەنىدى . بۇ ئاي ، بۇ كۈنلەردە بولسا لەببەيچىلەرنىڭ كۆرەش نىشانىغا ئايلىنىپ قالتىق رىيازەت چەكتى .

چوكان ئابدۇكېرىمگە قاراپ :

— بۇ خەقنىڭ ماڭا قىلىپ كەتكەن تۆھمەت ـ خورلۇقلىرىغا پەقەت چىدىيالمىدىم . نەچچە قېتىم جاندىنمۇ كەچتىم ، — دېدى ـ ده ، ئۆزىنى تۇتالماي يىغلاپ كەتتى . ئۇنىڭ چىرايلىق بوتا كۆزلىرى ياشتىن سۇغا چىلاپ ئالغان يېشىل زۇمرەتتەك يالتىرايتتى ، — بىراق راستتىمنى ئېيتسام ، ئاشۇ تۆت ياشلىق قىزىمغا زادىلا قىيالمىدىم . بايا سوراپ قالدىڭىز ، ئېرىم دېگەن ۋېجدانسىز

لاتا مەن شۇنچە ئازاب چېكىۋاتسام «ھالىڭ نېچۈك؟» دېمەك بۇ ياقتا تۇرسۇن، «مەندىن چەك - چېگرا ئايرىيمەن» دەپ كۈدەكۆرپىسىنى كۆتۈرۈپ ئىدارىسىگە كۆچۈپ كەتتى.

— ۋاھ، راستلا لاتىكەن ئۇ، — دېدى ئابدۇكېرىم.

— شۇمۇ ئەرمۇ؟ — دېدى چوكان سۆزىنى داۋام قىلىپ، — شۇمۇ ۋىجدانمۇ؟ نېمىدەپ ئەر - خوتۇن بولۇپ بىر ياستۇقتا باش قويغان؟ ... دەپ كەلسەم گەپ جىق، ئابدۇكېرىم (سىزنى ئاكا دېمەي، ئابدۇكېرىم دەۋرەي)، شۇڭا قەتئىي قارار قىلىپ، ئالدىڭزغا كەلدىم. زادى مۇشۇ يۇرتتىن كەتكىنىم كەتكەن، ۋاي ... ئاتام بارمۇ بۇ شەرىڭدە، ئانام بارمۇ بۇ شەرىڭدە؟ ئەرنىڭ ئەھۋالى ئەنە! مۇشۇ ئويۇمنى بىر دوستۇمغا ئېيتقانىدىم. ئۇنىڭ ئېرى سىزنى تازا ئوبدان تونۇيدىكەن. شۇنىڭ دەپ بېرىشى بويىچە بۇ يەرگە كەلدىم. قالغان گەپ ئۆزىڭىزدە قالدى، — ئۇ سۆزدىن توختاپ كۆز ياشلىرىنى سۈرتتى.

بايىقى جىددىيلىكى سەل پەسكويغا چۈشكەن بۇ ئالا گەدەن ئەمدى بۇ ئايالنى ئۆز خوتۇنى دەپ تەسەۋۋۇر قىلىپ، ئايالنىڭ پۇتۇن بەدىنىگە سەپسېلىپ قارىغانسېرى شەھۋەت ئوتلىرى ئۇچقۇنداپ، قانلىرى ئۇرغۇپ كېتىۋاتاتتى. بولۇپمۇ، ئۇنىڭ بۇدرۇق، ئاپئاق قوللىرىنى كۆرۈپ: «ئاشۇ قوللار مېنىڭ بولارمۇ؟ ئاشۇ نازۇك قوللار مېنىڭ پۇتۇن بەدەنلىرىمنى سىلارمۇ؟ ...» دەپ شېرىن خىيالغا چۆمدى.

— گەپ مۇشۇ ... — دېدى چوكان كۈلۈمسىرەپ.

— پىكرىڭىز تۈگىگەن بولسا، — دېدى ئابدۇكېرىم (ئۇ كۈندە دېگۈدەك دۇينىڭ يىغىن، ئۈگىنىشلىرىگە قاتناشقانلىقتىن ھەرقانداق سۆزنىمۇ «پىكىر» دەپ ئاتايتتى)، — نېمە دەيمىز ئەمدى؟ مەنمۇ قوشۇلدۇم. ئايالىم تۈگىگەندىن كېيىن نۇرغۇنلىرى لايىق تېپىپ «ئۈيلىنىۋال» دەپ سايە قىلغان. بىراق، مۇشۇ چەتكە چىقىدىغان ئىشىمىز بىلەن بۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلمىدىم.

كۆزىڭىز كۆردى ، بالىلارمۇ بويىغا يېتىپ قالدى . ئەمدىكى گەپ ، ئېرىڭىز بىلەن قانداق قىلىسىز ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە سىزگە ئايرىم پاسپورت ئېلىش كېرەك . مۇشۇلارنى مەسلىھەت قىلىشساق باشقا تارتىشقۇدەك ھېچقانداق ئىش يوق .

— سىزگە رەھمەت ، — مەلىكەم سەل كۆتۈرۈلۈپ قويدى ، — ھەر ھالدا سۆزۈمنى يەردە قويمىدىڭىز . ئېرىم بىلەن بولغان ئىشىمنى ئۆزۈم بىر ياقلىق قىلىمەن . دېمەكچى ، پاسپورت ئەڭ مۇھىم . بۈگۈن ئارتۇق ئولتۇرالمايمەن . ھازىرلا كەتمىسەم بولمايدۇ . مېنىڭچە مەن ئەمدى كېلەلمەيمەن . ئەتە — ئۆگۈنگىچە غۇلجىغا بارسىڭىز ، بىرەر جايىنى تېپىپ ئوبدانراق سۆزلەشسەك قانداق ؟

ئابدۇكېرىم ئويلىنىپ مۇنداق دېدى :

— بولىدۇ ! ئۇنداق بولسا ئەتىلا غۇلجىغا باراي . مۇنداق قىلايلى ، مېنىڭ غۇلجىدا ناھايىتى يېقىن بىر ئاغىنەم بار . ئۆيى سۇدەرۋازا تەرەپتە ، ئاشۇ يەردە سۆزلەشسەك قانداق ؟

— تازا ياخشى ! مەنمۇ بىرەر خىلۋەت جاي بولسىكەن دېگەندىم .

— ماقۇل ، خۇدايىم بۇيرۇسا ، ئەتە دۇشەنبە مەن غۇلجىغا بارىمەن . كەچقۇرۇن سائەت ئالتىلەردە سىز مەدرىسىنىڭ ئالدىدا ساقلاڭ . يا ئۆزۈم كېلەرمەن ، يا باشقىسى سىزنى باشلاپ ئاپىرىدۇ ...

ئۇلار شۇنىڭغا كېلىشتى ، مەلىكەم قايتتى .

2

نامازشامغا تېخى ئەزان ئېيتىلمىغان مەزگىلدە مەلىكەم مەدرىسىنىڭ ئالدىغا كېلىشىگە شۇ يەردە كۈتۈپ تۇرغان ئون بەش - ئون ئالتە ياشلار چامىسىدىكى بىر قىزچاق كۇلۇمسىرەپ

كېلىپ : «مەلىكە ھەدەممۇ سىز ؟» دېدى .

ئۇ قىزچاققا ئەگىشىپ ئەگرى - بۇگرى تار كوچىلاردا ماڭدى . ئىشىك ئالدىدىكى ياپيېشىل چوكانتاللاردىن ئىللىق پۇراق كېلەتتى . يوغان بىر دەرۋازا ئالدىغا كەلگەندە قىز قولىنى سىلىپ ، دەرۋازا زەنجىرىنى شاراقلىتىپ ئاچتى . ھويلا كىچىك بولسىمۇ قەدىمىي پاسوندا سېلىنغان كۆك خىشلىق ئۆيلەر ، يوغان ، يورۇق دېرىزىلەر كۆزگە تاشلىناتتى . ھويلا ئوتتۇرىسىدىكى يوغان بىر توپ ئۆرۈك تۇماندەك ئاپئاق چېچەكلەپ كەتكەندى . يېرىم چەمبىرەك شەكىلدىكى يوغان خىش پەلەمپەي ئالدىغا كەلگەندە ئۆي ئىچىدىن ئوتتۇرا بوي ، ياشراق بىر ئايال چىقىپ مېھمانغا خۇشخۇي تەبەسسۇم قىلىپ تىنچلىق سوراشتى ۋە مېھمانىنى ئۆيگە تەكلىپ قىلدى .

تاختايلىق كەڭ پېشايۋانغا چىققاندىن كېيىن ، ئېغىر ، چوڭ كۆك ئىشىك ئارقىلىق زالغا كىرەتتى . ئايال زالدىن سەل مېڭىپ سول قول تەرەپتىكى ئىشىكنى ئېچىپ ، ئۆيدىكىلەرگە قاراپ «مېھمان» دېدى .

مەلىكەم «ئەسسالام !» دەپ ئۆيگە كىردى . ئۆيدە ئابدۇكېرىم بىلەن ئۆي ئىگىسى ئولتۇرغانىكەن . ئۇلار تىنچلىق - ئامانلىق سوراشتى . ئابدۇكېرىم بۇگۈن چاچ - ساقاللىرىنى ياسىتىپ ، كېكىردىكىدىن تۇگمىلەنگەن ئاق كۆڭلەك ، تۆت يانچۇقلۇق چاپان ۋە مودىدىن قالغان پۇچقاقلىرى كەڭ ، قارا كۆك سارجا بۇرۇلكا كىيىۋالغانىدى .

— قېنى ، مېھمان ، يۇقىرى ئۆتۈڭ ، — دېدى ئۆي ئىگىسى ، — يۇقىرى ، مانا ماۋۇ يەرگە كېلىڭ . ئابدۇكېرىم ئاداش ، سىلە ماۋۇ ئورۇندۇققا ئولتۇرۇڭلار ، ھەببەللى ، مېھمان بۇ يەردە ئولتۇرسۇن ، قېنى ئەمىسە ... ئامىن ، ئاللاھۇئەكبەر ...

ئۆي ئىگىسى ئابدۇكېرىملەر بىلەن بىر دېمەتلىك بولسىمۇ ، ئۆزى ئىنتايىن ئورۇق ، كەينىگە سىلاپ تارىۋالغان قويۇق

چاچلىرىغا ئاندا ـ ساندا ئاق سانجىلغان خۇشخۇي ئادەم ئىدى . ئاستى ـ ئۈستى تاختايلىق ئۆيلەرنىڭ تاملىرى قېلىن ، دېرىزە ـ ئىشىكلىرىنىڭ مەزمۇتلىقى ، ئۆي سەرەمجانلىرى تولا «ۋال ـ ۋۇل» بولمىسىمۇ ، پوللارغا سېلىنغان يوغان ـ يوغان گىلەملەر ، دېرىزە تەكچىلىرىگە دەستە ـ دەستە قىلىپ تىزىلغان قەدىمىي جانان تاۋاقلارغا قارىغاندا ، بۇ ئائىلىنىڭ ئەينى يىللىرى خېلىلا هاللىق ئۆتكەنلىكىنى كۆرۈۋالغىلى بولاتتى .

— ئۆز ئۆيىڭىزدەك ئازادە ئولتۇرۇڭ ، ئۇكام ، — دېدى ئۆي ئىگىسى بىرهازا جىمجىتلىقتىن كېيىن ، — بايا ئابدۇكېرىمدىن ئەھۋالىڭىزنى ئاڭلىدىم . تولىمۇ خۇش بولدۇم . ئاۋۋال ئۆزۈمنى تونۇشتۇرۇپ قوياي ، ئىسمىم ياسىنجان ، بىزنىڭ دادىلار بۇ ئاداشنىڭ دادىلىرى بىلەن ناهايىتى يېقىن ئۆتۈشكەن بايلار ئىكەن . بىزمۇ ناهايىتى يېقىن ئۆتىمىز ··· دادامنى شاۋۇدۇنباي دېسە تونۇمايدىغىنى يوق . مەن تىكەندەك بىر تاللا ئارزۇلۇق ئوغۇل ئىكەنمەن . رەھمەتلىك دادام مېنىڭ تويۇمنى قىلىپلا تۇگەپ كەتكەن . مۇشۇ ئۆيلەر بىلەن ئانچە ـ مۇنچە مال ـ دۇنيا قالغانىدى . نېمىسىنى دەيسىز ؟ ئۇنى دەپ ، بۇنى دەپ هەممىسىنى ئېلىپ ، ئۆيلەرنى يالاڭاچلاپ قويدى . 1965 ـ يىلى «سىنىپىي كۆرەشنى تۇتىمىز» دەپ مېنى بىكاردىن ـ بىكار خىزمەتتىن قايتۇرۇۋەتتى . نېمىشقا دېسەم ، «تەركىبىڭ يۇقىرى ، باينىڭ بالىسى» دەيدۇ . «هەي ! باي دېگەن نامى بار قۇرۇق ئۇستىخاننى ئىت غاجىلامدۇ ؟ ··· » دەپ باقتىم . ئاخىرى «كۆتۈر خىزمىتىڭنى ، چېكەڭكە تاڭ !» دەپ يېنىپ چىقتىم . ئۆتكەن يىلى ئۆينى ئاختۇرۇمىز دەپ كىرىپ ، بىر كۈنلەردە كېرەك بولۇپ قالار دەپ تىقىپ قويغان ئالتانچىلىك بىر كېسەك ئالتۇن بار ئىدى . ئۇنى ئېلىپ ماڭدى ··· مېنىمۇ ئۆگىنىش كۈرسىغا سولىۋەتكەن ، تېخى يېقىندا قويۇپ بەردى ···

بىرئازدىن كېيىن ئۆي ئىگىسىنىڭ ئايالى كىرىپ قولغا سۇ

ئالغاندىن كېيىن چاي قۇيدى .

بىرەر پىيالە چايدىن كېيىن يوغان ئىككى جانان تاۋاقتا قورداق كىردى . ئايال مېھمانلارنى تاماققا تەكلىپ قىلدى .

— ئۆزىڭىزمۇ كېلىپ ئولتۇرۇڭە ، — دېدى مەلىكەم ئۆي ئىگىسى ئايالغا .

— مانا ھازىر كېلىمەن . ئېلىڭلار ، مەن بالىلارغا تاماق بېرىۋېتىپ كىرەي ...

— ئابدۇكېرىم ، ئىككىمىز ماۋۇ تاماققا قارايلى ، ئاداش . سىڭلىم ، سىز ھەدىڭىز بىلەن ماۋۇنىڭغا قارايلار ، قېنى ئەمىسە ... ھە ، راست ، ئازراقتىن ئىچەمسىلە ، ئاداش ؟

— بولارمىكىن ؟ — دېدى ئابدۇكېرىم .

— ۋاھ ! كېتەر جاھانىڭ كارى ، مەشھەدە ئۇزاق ساقلانغان بىر بوتۇلكا ھارىقىم بار . مەنغۇ زادىلا يالغۇز ھاراق ئىچەلمەيمەن ... بۇگۈن ئازراق ئىچەيلى ، ياخشى گەپلەر بولۇۋاتىدۇ ...

سېمىز قوي گۆشىدىن قىلىنغان شورپىسى قىپقىزىل قورداق ، ئاق ئۇندىن يېقىلغان تونۇر توقاچلىرىغا قاراپ مەلىكەم ئىچىدە : «بۇ ئائىلىڭىڭ راستىنلا تېگى چىڭ ئىكەن ... » دەپ ئويلىدى . چۈنكى ، بۇ كۈنلەردە ھەممەيلەنگە ئاساسەن قوناق ئۈنى بېرىلەتتى .

ئازراق ھاراق ئايلانغاندىن كېيىن ئابدۇكېرىمنىڭ كەيپى توشقان ئوخشايدۇ . كۆزلىرىنى مەلىكەمدىن ئۈزەلمىدى . «يۈز-كۆزلىرى قىزارسىمۇ چېكە - گەدەنلىرى يەنىلا تاتىرىپ تۇرىدىكەن» دەپ ئويلىدى مەلىكەم .

«ئالسىلا ، باقسىلا» بىلەن غىزا ئوبدان يېيىلدى . داستىخان يىغىلىپ سىنچاي قۇيۇلغاندىن كېيىن :

— خوش ، — دېدى ياسىنجان سوزۇپقىنا ، — ئەمدى نەق گەپكە كېلەيلى ، زادى قانداق قىلىمىز دەيسىلەر ؟

— مەن پىكرىمنى ئېيتىپ مەلىكەم بىلەن كېلىشىپ بولغا-
نىدۇق . ئەمدى قاندىقى قانداق بولىدۇ ؟ شۇنى كېلىشۇالساق ...
ياسىنجان «لاپ» قىلىپ مەلىكەمگە قارىدى . مەلىكەم ئالد-
قانلىرىنى بىر - بىرىگە ئىشقىلاپ ، سەل تارتىنغاندەك سۆزلە-
دى :
— بۇ گەپنى ئالايىتەن بېرىپ ئىابدۇكېرىمگە ئېيتقان
ئۆزۈم ... ئەمدى ياسىنجان ئاكا ، مەن بۇنى ئارزۇ - ھەۋەسنىڭ
كەينىگە كىرىپ قىلىۋاتقىنىم يوق ...
— شۇنداق ...
— مېنىڭمۇ ھالاللاپ تەگكەن ، جەمئىيەتتە خىزمەت قىلد-
ۇاتقان ، تۆتىنىڭ كەينى بولسا ، تۆتىنىڭ ئالدى بولۇپ سانىلىپ
كېلىۋاتقان ئېرىم بار ، خۇدايىم بەرگەن بىر قىزىمىمۇ بار ... مەن
نېمىشقا مۇشۇ يولغا ماڭدىم ، بىلەمسىز ؟ (ئارىنى ئازراق سۈكۈت
باستى) دەرد - ئەلەم ، خورلۇق يامان ئىكەن . يېقىندىن بېرى
بېشىمغا چۈشكەن سەۋدا ، ئاھانەت - خورلۇقلارنى يېزىپ كەلسە
بىر كىتاب بولىدۇ . ھەممىدىن ئەلەم قىلغىنى مېنى كۆرەلمەيۋاد-
قان بىرقانچىسىنىڭ تۆھمەت - ئاھانەتلىرى ... ئاڭلايدىغان بول-
سىڭىز ، ئېغىزىدىن ئايال بولسا شۇ جايىدىلا «شالاقىدە» دېگۈ-
ۋېتىدۇ ، جېنىم ئاكا (ياسىنجان كۈلۈپ قويدى) ، تەشكىل
بولغۇچىمۇ مۇنۇسى راست ، مۇنۇسى يالغان دېمەي ، شۇلارنىڭ-
كىنى راست قىلىۋاتسا ... شۇ خورلۇقلارغا چىدىمايلا تۈگۈلغان
يۈرتۇمنى تاشلاپ كېتەي دېدىم . شۇنچە خەق پاتقان بۇ يەرگە
مېنىڭدەك بىر ئاجىزە پاتمىغان بولسام ... بوپتۇ كېتەي ! تالاشقان
شەلىرىڭ قالسۇن ...
شۇ گەپلەردىن كېيىن مەلىكەم ئىچ - ئىچىدىن بۇقۇلداپ
يىغلاپ كەتتى . ئۇنىڭ چىرايلىق كۆزلىرىدىن ياش تامچىلىرى
توختىمايلا تۆكۈلەتتى .
— يىغلىماڭ ، سىڭلىم ، — دېدى ئۆي ئىگىسىنىڭ ئايالىمۇ

(چىراغ نۇرىدا ئۇنىڭ ئالتۇن چىشلىرى بۆلەكچە پارقىراپ كېتەتتى) ، — كىملەرگە كەلمىدى دەيسىز بۇ دەردلەرنى ...

— شۇنداق ، — دېدى ياسىنجان ، — ياخشى ئويلاپسىز ، ياخشى قارارغا كەپسىز ... جان كۇندە چېچەكلەمدۇ ؟ ئەگەر ئىككىلارنىڭ ۋەدەڭلەر مەھكەم بولسا ... بىرىنچى ، ئېرىڭىز بىلەن بولغان ئىشنى بىر تەرەپ قىلىسىز ، شۇنداققۇ ؟ ئاندىن كېيىن ئىككىنچى گەپ ، قىزىل قەغەز ئالىسىلەر ، قىزىل قەغەز بولمىسا نوپۇسقا چۈشەلمەيسىز ، نوپۇس بولمىسا پاسپورت ئالالمايسىز ...

— مەن بۇ ئىشلارنى ئۆزۈم بېجىرىمەن ، — دېدى مەلىكەم .

— ئەڭ مۇھىمى ، قىزىل قەغەز ، — دېدى ئابدۇكېرىم .

— مەن بۇلارنىڭ ھەممىسىگە رازى ، — دېدى مەلىكەم ، — ئەمدى ھەممىمىز ھەقدار ئولتۇرۇپتۇق . مېنىڭ ئىككى شەرتىم بار ، ئېيتسام بولامدۇ ؟

— قېنى ، قېنى ئېيتىڭ ، — دېيىشتى ھەممەيلەن .

— بىرىنچىسى ، ھازىرچە مۇشۇ ئىشلارنى تولىمۇ مەخپىي تۇتساق ، نېمە ئۈچۈن دېگەندە ، مەن بولسام ئېرىم بار ئايال ... ئەگەردە مەسىلە ھەل بولۇپ ساق - سالامەت مېڭىپ كېتەلىسەم نان - گۆشتەك ئىش بولمىدۇ . ئالمادىس بۇ گەپ سىرتقا چىقىپ كېتىپ قالسا ، ماڭالماي قالسام ، ئۇ چاغدا تەشكىل ئالدىمدۇ ، ئېرىم ئالدىمدۇ بالانىڭ چوڭىغا قالىمەن . ئۇ چاغدا ماڭا ئۆلۈمدىن باشقا يول يوق ...

— توغرا ، — دېيىشتى ئۇلار .

— ئىككىنچى شەرتىم ، مەن ئېرىم بىلەن ئاجرىشىپ بولۇپ قىزىل قەغەز ئالىمىز . بۇ ئېنىق . ئەمما پاسپورتۇم قولۇمغا تەگمەي ، مېڭىشىم تايىن تاپماي تۇرۇپ نىكاھ ئوقۇتمايمىز . گەپنىڭ ئوچۇقى بىر ياستۇققا باش قويالمايمىز . كۆنسىڭىز ، ئابدۇكېرىم ، مېنىڭ شەرتلىرىم ئاشۇ .

مەلىكەم ئەڭ نازۇك مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى . ئۇي

ئىچىنى جىمجىتلىق باستى . ياسىنجان ئابدۇكېرىمگە قارىدى . ئۇ سەل سۇلتايغاندەك كۆرۈنەتتى .

— ئابدۇكېرىم نېمە دەيدىكىن ؟ — دېدى ياسىنجان ،— توپتوغرا گەپ قىلدىڭىز ، بىز ھەممىمىز ئەھلى مۇسۇلمان . قىزىل قەغەز ھۆكۈمەتنىڭ قانۇنلۇق قەغىزى . ئەمما ، نىكاھ ئوقۇتمىساق نىكاھى ھارام بولىدۇ . بۇ گەپكە مەن قوشۇلدۇم . قانداق دەيسىلەر ، ئاداش ؟

— پىكرىم يوق ، — دېدى ئابدۇكېرىم ، — ئاۋۇ نېمەڭلار - دىن ئازراق قۇيۇڭلار ، ئاداش ... ئىچمەيدىغان ئادەمنى قىزىتىپ قويدۇڭلار ...

— ھەببەللى ، ئىچىڭلا ، ئاداش ، ئىچىڭلا ، تېخى يېرىمىغمۇ كەلمەپتىمىز . بىراق مەست بولۇپ قېلىپ ، تالاغا پايپاق بىلەن چىقىپ كەتمەڭلار يەنە !

ھەممىسى «پاراققىدە» كۈلۈشۈپ كەتتى .

گەپ بىرلىككە كەلدى . مۇشۇ بىر قاتار ئىشلارنىڭ ھەممە - سى بىرەر ئاي ئىچىدە پۈتۈپ قالار دەپ پەرەز قىلىشىپ ، كېلەر يەكشەنبە كۈنى ، يەنى 26 - ئاپرېل مۇشۇ ئۆيدە باش قوشۇشنى قايتا - قايتا جېكىلەشتى . شۇنىڭ بىلەن «مەجلىس» تۈگىدى .

— ئەمىسە سىلەرگە كۆپ رەھمەت ! — دېدى مەلىكەم ، — سائەتمۇ ئوندىن ئېشىپ قاپتۇ . دۈگا قىلمۇەتسەڭلار ، مەن كې - تەي ، شۇنداق بولسۇن ...

ئابدۇكېرىم ئاپىرىپ قويماقچى بولۇپ بىللە چىقتى . ئاسمان بۇلۇتلۇق ، ئاي قاراڭغۇسى بولغاچقا كېچە شۇنداق جىمجىت ، تۇن سىياھتەك قاراڭغۇ ئىدى . ئەتراپتىن چوكانتال ۋە ئۆرۈك چې - چەكلىرىنىڭ پۇرىقى دىماغقا «گۇپپىدە» ئۇرۇلاتتى . ئەتىدىن - كەچكىچە بولغان تۇرلۇك ۋاراڭ - چۇرۇڭ ، ئۇيان - بۇيان پالاقشىپ يۈرۈشلەردىن خالىي بولغان بۇ قەدىمىي شەھەر شىمال - دىكى نوغايتونىڭ دۆڭ يوتىلىرىغا بېشىنى قويۇپ ياتقان گىگانت

ئادەمدەك ئېغىر پوشۇلداپ ئۇيقۇغا كەتكەنىدى .

ئۇلار چىراغ يېقىلمىغان ئارقا كوچىلاردا بىر - بىرىدىن ئارىلىق تاشلاپ ئۇن - تىنسىز كېتىپ باراتتى . ئارقا كوچىلار- نىڭ بىرىگە كىرگەندە ئالدى تەرەپتىن بىرى ئوبدان كەيپ بولغان چېغى ، ئىلى ناخشىلىرىنى تولىمۇ ۋايىغا يەتكۈزۈپ رېتىم بىلەن ئېيتىپ كېلىۋاتاتتى . توۋا ، ئادەملەرمۇ قىزىق - ھە ! بىرىنىڭ بېشىدا غەم - قايغۇ ، يەنە بىرىگە تاماشا ... ناخشىچى خېلى يېقىنلاپ كەلدى .

يىگىرمە ئىككى ياشىمدا ،
دەرد كەلدى بۇ باشىمغا .
ئاۋۇلىي خۇدايىم بار ،
ئىشەنچىم يوق قاياشىمغا .

«راست ، خۇدايىمدىن باشقا ھەرقانچە قاياشمۇ ۋاقتى كەلسە چاغلىق ئىكەن» دېگەنلەرنى ئويلىدى مەلىكەم . ئون بەش مە- ئۇتلاردىن كېيىن ئۇلار بۇك - باراقسانلىق كوچا ئېغىزىدا توخ- تاشتى :

— سىز مۇشۇ يەردە تۇرۇپ قېلىڭ ، خوش ، مۇنۇ كوچىدىن ئايلانسامىلا ئۆيگە كىرىپ كېتىمەن . سىز قايتىۋېرىڭ ...

— ئەمىسە ، — دېدى ئابدۇكېرىم ، — گەپ شۇنداق بول- سۇن ، توختاپ تۇرۇڭ ...

— ياق ! ياق ! ئۇنداق قىلماڭ ، رەنجىپ قالمەن . ئېيتتىم- غۇ ، ئىشلار پۈتسۇن ، قاچانلا بولمىسۇن مەن سىزنىڭ ...

— ئۇنداق بولسا قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ قويايلى ، خوش ! — ئابدۇكېرىم ئۇنىڭ يۇمشاق ، بۇدرۇق قوللىرىنى ئالە- قىنىغا ئالدى ۋە قويۇپ بەرمەي بوشقىنا سىلاشقا باشلىدى . ئايال- نىڭ نامسىز بارمىقىدىكى ئۇزۈك قولىغا ئۇرۇلغاندا ئۇزۇكنى ئاستا تارتقىنىدى ، سىيرىلىپلا قولىغا چىقتى .

— بوپتۇ ، خوش ، مەلىكەم ! ئامان بولۇڭ ، ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇڭ ، ئۇزۇكتىزنى ئېلىۋالدىم . ئەسلىمە بولۇپ قالار ، خۇدا- يىم بۇيرۇسا ، نىكاھ كۇنىگە ئۇلگۇرتۇپ بىر چۇپ قىلىپ قولە- ڭىزغا سېلىپ قويىمەن .

— بوپتۇ ، خوش !

3

سەرەتان ئېيىنىڭ ئىسسىق بىر كۇنى چۇش مەزگىلىدە مەلە- كەم يارىشىملىق كالتە يەڭ كۆڭلەك كىيىپ ، چىرايلىق خۇرۇم سومكىسىنى بوينىغا ئاسقان ھالدا كەڭرى ئاسفالت يولدىن قايرە- لىپ ، بۇككىدە دەرەخلىك كوچىغا قاراپ ماڭدى . كوچىدىن ئۇ- رۇلغان سالقىن شامال ئۇنى يايرىتىۋەتتى ، كوچىنىڭ بېشىغا يەتكەندىن كېيىن سول تەرەپكە ئايلاندى . چىرايلىق ئاق پىكاپ يولنىڭ چېتىدە تۇراتتى . ئۇ پىكاپ ئالدىدىن ئۆتۈپ بىرقانچە قەدەم مېڭىشىغىلا پىكاپنىڭ ئىشىكى ئېچىلىپ ، كىمدۇر بىرى :

— مەلىكەم ، — دەپ توۋلىدى .

مەلىكەم دەرھال ئارقىسىغا بۇرۇلدى . قىسقا يەڭلىك ئاق كۆڭلەك ، ئاق بۇرۇلكا ، بېشىغا تۆت قىرلىق يېشىل مانچېستېر دوپپا كىيگەن ، ئاق يۇزلۇك بىر ئادەم پىكاپ ئىشىكىنى تۇتۇپ تۇراتتى . قارىماققا ئۇنىڭ يېشى ئاتمىشلاردىن ھالقىغان بولسىمۇ چىرايى بېجىرىم ، جۇسى ئەتلىك ئىدى .

مەلىكەم سەل يېقىنلاپ سىنچىلاپ قارىدى .

— قانداق ئەھۋالىڭىز ؟ ... ياخشى تۇردىڭىزمۇ ؟ ... مېنى تونۇيالمىدىڭىز ئەتىمالىم ، مەن ھېلىقى ... ئابدۇكېرىم ئەمەس- مۇ ؟

مەلىكەم باشقىدىن سەپسالدى . كۆرۈنۈشتە بۇرۇنقىدىن جىق سالاپەتلىك كۆرۈنسىمۇ ، چېكە ـ گەدەنلىرى يەنىلا ئاق ـ ئالا ئىدى .

— ۋىيىەي ! كەچۇرۇڭ ، پەقەتلا تونۇيالماپتىمەن . ياخشى تۇردىڭىزمۇ ؟ قەيەرلەردىن سورايمىز ؟

— بەلكىم تونۇيالمىغانسىز ؟ ... شۇ قېتىم كۆرۈشكىنىمىز- دىن بېرى توپتوغرا يىگىرمە تۆت يىل ۋاقىت ئۆتۈپتۇ ئەمەسمۇ . سىزمۇ ھېچ ئۆزگەرمەپسىز ... يەنىلا شۇنداق چىرايلىق ...

كوچا پىنھان ئىدى ، ئارىلاپ ئادەملەر ئۆتۈشۈپ تۇرسىمۇ ھېچكىم ھېچكىمگە دەخلى قىلمايتتى . ئابدۇكېرىم سۆزلىمەكتە :

— شۇ كۈنى ياسىنجاننىڭ ئۆيىدىن قايتىپ سىز ئۆيگە كىرىپ كەتتىڭىز ، مەن قايتتىم . بىز مۆلچەر قىلغان كۈنى يەنە غۇلجىغا كەلدىم . سىز يوق . ئىككى كۈن ساقلىدۇق ، سىز كەلمىدىڭىز ... ئىشقىلىپ ، ھەپتە ئارىلاپ دېگۈدەك ئۈچ - تۆت قېتىم كەلدىم . سىزدىن ھېچ خەۋەر بولمىدى . «يالتىيىپ قالغان ئوخشايدۇ» دەپ قايتىپ دېھقانچىلىققا كىرىشىپ كەتتۇق . 7 - ئايلاردا پاسپورتىمىز ئىشلىنىپ كەلدى . «10 - ئايغىچە چېگرا- دىن چىقىپ بولىسەن» دېدى . قارىسام ، ئەمدى سىز بىلەن كۆرۈشسەكمۇ بەربىر پاسپورتىڭىزنىڭ ئۇلگۇرىشى ناتايىن ئى- دى . شۇنىڭ بىلەن «خوش ئەمىسە» دەپ 8 - ئايلاردا مېڭىپ كەتتۇق ... دادام ، قېرىنداشلىرىم بىلەن كۆرۈشتۇق . بۇنىڭدىن سەككىز يىل ئىلگىرى دادام تۇڭەپ كەتتى . ھېلىقى سىز كۆر- گەن قىزىم تىللابۇۋى مېنىڭ يېنىمدا ، ئۇچ بالىسى بار ، بالىلە- رى ئوقۇشلارنى تۇگەتتى . ئوغلۇم ئابلىكىم كىچىك ئىنىم بىلەن بىرلىشىپ گېرمانىيىدە بىر زاۋۇت قۇرۇۋالدى . مەنمۇ چېقىپلا ئۆيلەنگەنىدىم ، ئىككى بالام بار . ئىشقىلىپ ، ئۆلمىسەك ، ئامان بولساقلا كۆرۈشىدىكەنمىز ... «بۇ يىل ۋەتەننى ، ئەل - يۇرتنى كۆرۈپ كېلەي» دەپ كەلگىنىمگە ئون كۈنچە بولدى . مۇشۇ يەرگە خېلى كەلدىم . سىزنى ئۇچرىتالمىدىم ... ئېيتىپ بېقىڭا ، شۇ چاغدا نېمىشقا كېلەلمىدىڭىز ؟

— ۋاي ، ئۇزاق بولۇپ كەتتى دەڭا بۇ ئىشلارغا ، ئېسىمدە

قالماپتۇ ... هه ، راست ، ئىككى كۈندىن كېيىن مېنى دوختۇرخانا نازارەتكە ئېلىۋالدى . تالا ـ تۇزگە چىقارغۇزماي ئون سەككىز كۈن سولاپ قويدى . شۇ چاغدا ئاق ـ قارىنى ئۇقمايلا ئېرىمدىن رەنجىپ يۇرۇپتىمەن . ئەسلىي ئۇنىڭ مېنىڭ بىلەن چەك ـ چېگرا ئاجرىتىمەن دېگىنى ئۆزىنى ئايىشى بولماستىن ، مېنى ئايىغىنى ئىكەن ئەمەسمۇ ؟ ... مەن چىققاندىن كېيىن ئېرىمنى ساقچىلار قانۇن بويىچە قولغا ئالدى . كېيىن ئوچۇق سوت قىلىپ ئىككى ئادەمنى ئۆلۈمگە بۇيرۇدى . ئېرىمنى مۇددەتسىز كېسىۋەتتى . مېنىڭ بېشىم ساق قالدى . خۇداغا شۈكرى ، ئېرىمنىڭمۇ يەيدىغان رىزقى بار ئىكەن ، قايتا ئېنىقلاپ كۆرۈپ ، سەككىز يىل بولغاندا گۇناھسىز دەپ قويۇۋەتتى ... ئۇ ھازىر ئاغرىقچان بولۇپ قېلىپ پېنسىيىگە چىقىۋالدى . ئۆزۈم ئۆتكەن يىلىغىچە دوختۇرخانىدا ئىشلىدىم . ھازىر مەنمۇ پېنسىيىگە چىقىۋالدىم . ھال ـ ئەھۋالىمىز ياخشى ، تۇرمۇشلىرىمىز خاتىرجەم ...

مەلىكەم بوشقىنا كۈلۈپ قويۇپ سائىتىگە قارىدى .

— تولا ياخشى بوپتۇ ، — دېدى ئابدۇكېرىم ، — مېنىڭ سىزنى ئىزدەپ كېلىشىم كۆرۈشۈپ ، ئامانلىشىپ ... ئەڭ مۇھىمى ، ھېلىقى ئامانىتىڭىزنى تاپشۇرۇپ بەرمەكچى ئىدىم ...

ئۇ يانچۇقىدىن يېشىل مەخمەل قاپلانغان قۇتىنى ئېلىپ ئېغىزىنى ئاچتى ـ دە ، مەلىكەمگە سۇندى .

— بۇ نېمە ؟

— ئېسىڭىزدە باردۇ ؟ شۇ ۋاقىتتا قولىڭىزدىكى بىر تال ئۇزۈكنى يادىكار دەپ ئېلىۋالغان . كېيىن قايتۇرۇپ بەرمەكچى بولغانىدىم . تەقدىر بۇگۈنگە نېسىپ قىپتۇ . قېنى ، قوبۇل قىلىڭ !

كىچىك قۇتا ئىچىدىكى تولىمۇ چىرايلىق ، ئالماس كۆزلۈك ئالتۇن ئۇزۈك كۈن نۇرىدا ئاجايىپ جۇلالىنىپ تۇراتتى .

— ۋاي ، بولدى رەھمەت ! ئۆتۈپ كەتكەن ئىشلارغۇ ، — دېدى مەلىكەم ...

ھېكايىمىزنى مۇشۇ يەردە توختاتساقمۇ بولار .

مەلىكەم زادى ئۇزۇكنى قوبۇل قىلىپ ئالدىمۇ يوق ؟ بۇنى بىلمەيمىز . بۇ ھېكايىنى ماڭا ئاغىنەم ياسىنجان سۆزلەپ بەرگەن (ھېلىقى ئۆي ئىگىسى) . ئۇزۇك توغرۇلۇق گەپلىرى ئېسىمدە قالماپتۇ . قايتا سوراپ باقماقچى ئىدىم . بىراق ياسىنجان ئۆتكەن يىلى يۈرەك كېسىلى بىلەن ۋاپات بولۇپ كەتتى ...

مەلىكەم ئۆز كوچىسىغا قايرىلىپ ئۆز - ئۆزىگە مۇنداق پىچىرلىدى : «پايلىماي ، دەرد كەلدى بۇ بېشىمغا دەپ ئالدىراپ- تېنەپ چەت ئەلگە چىقىپ كەتمىگىنىم مىڭ مەرتىۋە ياخشى بولغا- نىكەن ... »

ئاغىنەمنىڭ باشلىقى

ئەڭ يېقىن ئاغىنىلەردىن ھازىر ئۇچىمىز قالدۇق ، بىرى چوڭ شەھەردە تەتقىقات خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىناتتى ، ئىككىمىز مۇشۇ شەھەردە بولۇپ ، يەنە بىر ئاغىنەم مائارىپچى ئىدى . تېخى يېقىندىلا مائارىپچى ئاغىنەمنىڭ ئاغرىپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ دوختۇرخانىغا يوقلاپ بېرىپ چۆچۈپ كەتتىم . ئۇنىڭ كالپۇكلىرى تاتىرىپ ، ئۆزى ھالسىزلىنىپ قاپتۇ . بۇ جىگەر قېتىشنىڭ بېشارىتى ئىدى . ئۆزۈمدىكى بۇ جىددىيلىكنى بىلدۈرۈپ قويماسلىق ئۈچۈن تاغدىن - باغدىن پاراڭ قىلىپ باقتىم . ئۇنىڭغا خۇشياقمىدى بولغاي ، ئايالى سىرتقا چىقىپ كېتىشىگە ماڭا قاراپ ناھايىتى پەس ئاۋازدا :

— بۇلار مېنى ئۈرۈمچىگە يۆتكەيمىز دەپ پالاقشۇاتىدۇ ، ئۆزۈمنىڭ ھالى ئۆزۈمگە بەش قولدەك ئايان ، جان ھەلقۇمىغا كېلىپ قالغاندا دوختۇر ، تېۋىپلارمۇ ئامالسىز . سەن ئېيتىپ قويغىن ، ئاداش ، بۇلار ئاۋارە بولۇشمىسۇن ...

ئۇ شۇ گەپلەرنى ئاستا سۆزلەۋېتىپ كۆزى ئىلىنىپ قالدى . ئاڭلىسام ، ئىككى سوتكىدىن بېرى تۇزۈكرەك ئۇخلىماپتىكەن . كەچتە تەتقىقاتچى ئاغىنەمگە تېلېفون قىلىپ ئەھۋالنى ئېيتىپ قويدۇم ۋە ئۆزۈم دوختۇرخانىغا كەتتىم . ھازىر ئۇنى يوقلاپ كېلىۋاتقان ئەل - ئاغىنە ، خىزمەتداش ، مەھەللە - كوينىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىدى . تەتقىقاتچى ئاغىنەمۇ يېتىپ كەلدى . ئۇ ماشىنىدىن چۈشۈپلا ئۇدۇل دوختۇرخانىغا كەلگەنىكەن .

— ھالى پەسلەپ كېتىۋاتىدۇ ، — دېدى ئاغىنىمىزنىڭ ياش ھەم چىرايلىق ئايالى . ئۇنىڭ كۆزلىرى يىغىدىن قىزىرىپ كەتكەنىدى .

مائارىپچى ئاغىنىمىزنىڭ تۇنجى ئايالى ئۆزى بىلەن بىرگە ئوقۇغان ساۋاقدىشى بولسىمۇ ، بىر ئۆمۈر پەرزەنت كۆرمىگەنىڭ ئۈستىگە مىجەزى تولىمۇ كۆكەرمە بولغاچقا ، بۇلار بىر ئۆمۈر چىقىشالماي ئۆتكەن . ئاغىنىمىز ئاتىمىش ياشقا يېقىنلىشىپ قالغاندا ئۆزىدىن ئوتتۇز ياش كىچىك بۇ ياش چوكان كىشىنى ھەيران قالدۇرارلىق دەرىجىدە ئۇنىڭغا ئاشىق - بېقارار بولۇپ ئەگىشىپ يۈردى . بۇ ھالنى بىز دەسلەپتە «غەيرىي مەقسەتمەكىن » دەپ كۆزەتتۇق . ياش چوكانىڭ ھېسسىياتى ھەقىقىي چىن ھېسسىيات ئىكەنلىكى بىزگە ئايان بولغاندا ، ئۇ ھاممالدار بولۇپ قالغانىكەن . ئەمدى بۇ ئىشلارنى سۇلھى - سالا قىلىشقا ياكى ئارقىغا سۈرۈشكە بولمايتتى . ئۇ ئىشلاردىن خەۋەر تاپقان تۇنجى ئايالى قاتتىق چالۋاقاپ يۈرۈپ ئولتۇرۇۋاتقان ئۆينى ئېلىش شەرتى بىلەن نىكاھدىن ئاجراشتى . بۇلارمۇ توي قىلىۋالدى . ھازىر ئۇنىڭ بالىسى تۆت ياشقا تولدى . ئاغىنىمىز قايتىدىن ياشارغاندەك تۇرمۇشتىن كۆڭلى سۇ ئىچىپ پەرزەنتنىڭ ئىللىق ھارارىتىدىن شادمان ئىدى . تېخى يېقىندىلا بولغان بىر ئولتۇرۇشتا ئاغىنىمىز : «ئەمدى ھاراق ئىچمەيمەن ، بېقىنىم قىسىپ ئاغرىۋاتىدۇ» دېيىشىگىلا ، تەرەپ - تەرەپتىن چاقچاق يېغىپ كەتتى :

— تولا ئىنجىقلىماي ئىچە مۇنۇ ھاراقنى ! ئاغرىۋاتقان بېقىنىڭ ئەمەس ، بەلكى بېلىڭ . بۇ ھاراقتىن ئەمەس ، ياش خوتۇنىڭ نازىدىن ...

— ئەگەر ، قارا ، يامان چارچاپ كەتسەڭ ئاخشىمى ياتقاندا خوتۇنۇڭنىڭ لەۋ سۈرۈخى بىلەن يۇز - كۆزۈڭنى ئالىيېشىل قىلىپ بويىۋال . خوتۇنۇڭ بەدىر قاچىدۇ .

— يالغاندىن تۇتاقلىقى تۇتقان ئادەمدەك كۆزلىرىڭنى ئالايتىپ ئوڭدا يېتىۋال ...

— ھا - ھا - ھا !

شۇ ئولتۇرۇش بولۇپ بىرقانچە ۋاقىتتىن كېيىن ، ئۇ راست-

تىنلا ئاغرىپ يېتىپ قالغاندى .

كەچقۇرۇن بىز ئۇچ ئاغىنە ئۇنىڭ كارىۋىتى ئالدىدا جەم بولدۇق .

— نەچچە كۈندىن بېرى ھېچ نەرسە يېمەپسەن ، — دېدى تەتقىقاتچى ئاغىنىمىز ، — كۆڭلۈڭ نېمە تارتىدۇ ؟

— ئاغرىمغا ھېچ نەرسە تېتىمايدۇ ، — ئۇ ئوكۇل يېڭىسى سېلىنغان بىلىكىنى ئاستا ئاۋايلاپ يانغا چۈشۈردى ، — ھەي - ھەي ! ئاغىنىلەر ، كونىلارنىڭ «يېتىمنىڭ ئاغرى ئاشقا يەتسە بۇرنى قاناپتۇ» دېگىنى راست ئىكەن ... — ئۇ ھەربىر گەپنى ئۈزۈپ - ئۈزۈپ ، توختاپ ، ناھايىتى تەسلىكتە سۆزلەيتتى ، — مانا ئاشقىمۇ ئاغرىمىز يەتتى ... بۇرنىمىزمۇ قانىدى ... !

ئۇنىڭ دائىم پاكىز قىرىلىپ تۇرىدىغان چىرايلىق يۈزلىرى ھازىر سولىشىپ ، ساقاللىرىمۇ ئۆسۈپ قالغاندى .

— ئۇنداق دېمە ، ئاداش ، — دېدى تەتقىقاتچى ئاغىنىمىز ، — دەرد باشقا ، ئەجەل باشقا ، زادىلا ئۇمىدسىزلەنمە ، ياخشى بولۇپ كېتىسەن .

— خەير ! بۇنىڭغىمۇ شۈكرى ! ... بۇنىڭغىمۇ شۈكرى ... ئۆلۈم ھەممىمىزگە باراقسان ... ھېچكىمنىڭ قېچىپ قۇتۇلغىنى يوق . بىراق ، بىر ئۆمۈر پەرزەنت تەشنالىقىدا بولۇپ ، ھايات تىمنىڭ ئاخىرىدا خۇدايىم بەرگەن ئاشۇ بىر تال قىزىمغا ...

ئۇ گېپىنى تۈگىتەلمەي كۆزلىرىدىن ياشلار سىرغىدى .

دوختۇرلار كىرىپ بىمارنى بىرئاز كۆزەتكەندىن كېيىن سېستىرا ئوكۇل يېڭىلىمەكچى بولدى . ئاغىنىمىزنىڭ ياش ئايالى كىرىپ كەلدى . ئۇنىڭ ياشقا تولغان چىرايلىق كۆزلىرى چىراغ يورۇقىدا ئۆزگىچە يالتىرايتتى . بىمار ئارانلا :

— خوش ، سىلەرمۇ قايتىپ ... دەم ئېلىڭلار . ئەتە خۇدايىم بۇيرۇسا قالغان گەپ - سۆزلەرنى دېيىشەرمىز ...

تۇن ئاي قاراڭغۇسى ئىدى . بۇلۇتسىز ئاسماندىكى ساناقسىز

يۇلتۇزلار جىمىرلايتتى . بىز كىچىكرەك بىر ئاشخانىغا كىرىپ بىر قاچىدىن ئۆگرە ئىچتۇق . ئاشخانا كىچىك بولسىمۇ پاكىز ۋە سەرەمجان ئىدى . ئۇنئالغۇدىن ئىلى ناخشىلىرى ياڭراپ تۇراتتى :

ئاتام مەككە ، ئانام مەككە ،
تۇغۇلدۇق بىر كۈن ئۆلمەككە .
ئاتىلاردىن مىراس قالغان ،
قارا يەرگە كۆمۈلمەككە .

ناخشىنىڭ مۇڭلۇق سېھرىي كۈچى بىزنىڭ قەلبىمىزدىكى ھەسرەتلەرنى يىغلاپ بايان قىلاتتى . بىز ئۇنىڭ «ئەتە خۇدايىم بۇيرۇسا قالغان گەپ - سۆزلەرنى دېيىشەرمىز» دېگەن سۆزىنى ئۆزىمىزچە تەھلىل قىلىپ بىزنىڭ ئۆيگە قايتىپ كەلدۇق .

راستتىنلا تەقدىر بۇيرىمىغان ئوخشايدۇ . ئەتىسى ئەتىگەن سائەت ئالتىلەردە ئۇنىڭ ئۆلۈم خەۋىرى كەلدى . ئۇنىڭ ئېيتماقچى بولغان گەپلىرى ئۆزى بىلەن بىللە كەتتى .

شەرقتىن غەربكە تۇيتۇز سوزۇلغان ماشىنا يولىنىڭ ئۇستىدىكى قارىمايى قۇياشتا پارقىراپ تۇراتتى . يول بويىدىكى سۆگەتلەرنىڭ ئەمدىلا بىخ سۈرۈپ چىققان توق يېشىل يوپۇرماقلىرى ئۇنىڭ پوتلىسىغا ئارىلىشىپ ئاجايىپ چىرايلىق بىر خىل رەڭ ھاسىل قىلغانىدى . ھەرقايسى ئىدارە ، جەمئىيەت ، مەكتەپلەردىن كېلىپ ، سەپ بولۇپ قاتار مېڭىۋاتقان چوڭ - كىچىك ماشىنىلار يولىنىڭ شىمال تەرىپىدىكى دۆڭلۇككە كەلگەندە سۈرئىتىنى ئاستىتىپ دۆڭگە ياماشتى . بۇ شەھەر ئەتراپىدىكى يېزىغا قاراشلىق قەبرىستانلىق بولۇپ ، مەرھۇم مۇشۇ يېزىدا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن . ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسىنىڭ قەبرىسىمۇ مۇشۇ يەردە ئىكەن . ئادەملەر ئارقا - ئارقىدىن ماشىنىلاردىن چۈشتى . ئاق يېپىلغان تاۋۇت ئادەملەر دېڭىزى ئوتتۇرىسىدا ھەيۋەت بىلەن چايقىلىپ كېتىۋاتقان

سىمۇ ، ئۇنىڭ ئالدىدا ئۇن قېتىم يىغلايدىغان بىرەرمۇ ئىچ كۆيەرى يوق ئىدى . ھەممىدىن ئاۋۋال قەبرە ئۈستىگە چىققان بىر مويسىپىت ساناقسىز قەبرىلەر ئالدىدا توختاپ ، توق چىلان رەڭ ھاسىسىنى بىلىكىگە ئۆتكۈزۈپ چوڭقۇر دۇئا بىلەن يۇز سىيپىدى ، باشقىلارمۇ دۇئاغا قوشۇلدى .

بۇ دەل 4 ـ ئاينىڭ ئاخىرى بولغاچ ، دەل ـ دەرەخلەر كۆكىرىپ ، بەزى مېۋىلەر تېخى چېچەك تۆكمىگەن . قەبرىستانلىقتىكى قۇرۇغان شۇاقلار ئاستىدىن ياپيېشىل يۇمران ئوتلار ئونۇپ چىققان . كۈنپېتىش تەرەپتىكى كۆپكۆك ئەينەكتەك بىلىق كۆلچەكلىرى ئۈستىدە بىلىقئالغۇچلار پەرۋاز قىلماقتا . ئەتراپ ياپيېشىل كۈزگى بۇغدايلىق ، نېرىسىدا بۇككىدە ئورمان ، قارلىق تاغ چوققىلىرى سۈزۈك ئاسماندا ئاجايىپ تىنىق ۋە يارقىن كۆرۈنىدۇ . بۇ پەقەت باھارنىڭ ئىلى رايونىغا خاس بولغان ئۆزگىچە گۈزەللىكى ئىدى .

ئاغىنەم ئىككىمىز دۆڭگە يامىشىپ چىقتۇق . قۇرۇغان شۇاق پۇراقلىرى گۈپۈلدەپ تۇرغان بۇ كەڭرى قەبرىستانلىقتا دۇمچەك ـ دۇمچەك قەبرىلەر مۇڭلىنىپ ياتىدۇ . بۇلارنىڭ بەزىلىرى تۈزلىنىپ يەر بىلەن تەڭلىشىپ قالغان ، بەزىلىرى تېخى يېقىندىلا قويۇلغانلار ، بەزىلىرىنىڭ يېنىغا ئەتىرگۈل ، قارىياغاچ ، سېرىنگۈل ، جىگدە ـ سۆگەتلەر تىكىلگەن ، بەزىلىرىنىڭ ئۈستىگە خەت ئويۇلغان تاش مەقبەرىلەر تىكلەنگەن ، بەزىلىرىنىڭ ئۈستىگە كىچىككىنە تاختاي سانجىلىپ خەتلەر يېزىلغان ... بۇ مەنزىرىنى كۆرۈپ كۆڭلۈمنى ھەسرەت ـ نادامەت قاپلىدى . بىر تاتار شائىرىنىڭ مۇنۇ شېئىرى كۆڭلۈمدىن كەچتى :

تەۋرەتمە شامال قەبرە قېپىنلىرىنى ،
شۇملاندۇرما مېنى يوق بىلەن .
ئىچىم تولۇق قايغۇ ـ ھەسرەتكە ،
باغرىم يانار يالقۇن ئوت بىلەن .

مانا بۇمۇ ئۆزگىچە بىر ئالەم ! بۇمۇ ئۆزگىچە بىر دۇنيا ! ئىنسانلار هايات مۇساپىسىنىڭ ئاخىرقى مەنزىلگاهى بولغان بۇ قەبرىستانلىقتا مىڭلىغان - ئون مىڭلىغان كىشىلەر بۇ بەش كۇنلۇك پانىي ئالەمنىڭ غەم - ئەندىشە ، جېدەل - ماجىرالىرىدىن خالاس بولۇپ ، مەڭگۇلۇك ئۇيقۇدا تىنچ ، خاتىرجەم ياتىدۇ . بۇ يەردىمۇ بىزنىڭ هاياتلىق ئالىمىمىزدىكى ئىنسانلارغا ئوخشاشلا قېرىمۇ - ياشمۇ ، ئەرمۇ - ئايالمۇ ، شاهمۇ - گادايمۇ ، سىپاهلار - مۇ - ئاددىي پۇقرامۇ ، ئالىممۇ - زالىممۇ ، دانامۇ - نادانمۇ ، پاك - دىيانەتلىك ۋىجدان ئىگىسىمۇ - نائەهلىي قارا يۇزلەرمۇ ، تاهارەتسىز يەر دەسسىمەي بىر ئۆمۇر تائەت - ئىبادەت بىلەن ئۆتكەنلەرمۇ ، ئۆمۇر بويى پېشانىسى سەجدە كۆرمىگەنلەرمۇ ، ئەل - يۇرت ئۈچۈن قىممەتلىك هاياتىنى پىدا قىلغان شېهىتلار - مۇ ، شۇنچە قانلىق جەڭلەردىن ئامان قېلىپ ئاخىرى ئۆز ئەجىلى بىلەن بۇ يەرگە كەلگەن غازىيلارمۇ ، ئۆز مۇرادىغا يېتەلمەي دۇنىيادىن ئۆتكەن ئاشىقلارمۇ ، هۇزۇر - هالاۋەت ئىچىدە مۇراد - مەقسەتلىرىگە يەتكەن ئامەتلىك كىشىلەرمۇ ، ئۆزىنى ئۆزى ئۆلتۈرۈۋالغانلارمۇ ، باشقىلارنى ئۆلتۈرگەنلەرمۇ ، سۇدا ئېقىپ ئۆلگەنلەرمۇ ، ئوتتا كۆيۈپ ئۆلگەنلەرمۇ ، ئوغرىمۇ - توغرا - مۇ ، ئۇمۇ - بۇمۇ ، ئىشقىلىپ ، بۇ دۇنيانىڭ نازۇنېمەتلىرىدىن بەهرىمەن بولۇپ ، ئابىهاياتنى ئىچكەنلەرنىڭ هەممىسلا بۇ ماكاندا تۇغقان ئىدى . بۇلارنىڭ بىزنىڭ تىرىكلىك ئالىممىزدىكى كىشى - لەردىن پەرقى شۇكى ، بىزدە تەن بار ، جان بار ، تەپەككۇر بار ، كىيىم - كېچەك بار ، ئاش - نام يەيمىز ، بۇلاردا پەقەتلا تەن بار ، جان يوق ، تەپەككۇر يوق ، هېچ نەرسە يېمەيدۇ ، قىپيالىڭاچ .

هايات ۋاقتىدا بۇ كەڭرى پانىي ئالەمگە پاتماي قىيغىتىپ ، دەپنە - دۇنيا ، ئەمەل - مەنسەپ ، گۈزەل جانانلارغا ئېرىشىش ئۈچۈن باشقىلار بىلەن ، مۇرتى كەلسە ئۆزىنىڭ جانجىگەر قېرىن -

داش ـ تۇغقان ، ئاغىنىلىرى بىلەن قان بولۇپ بوغۇشقان ۋە شۇنىڭغىمۇ قانائەت قىلمىغان بىر قىسىم تويمىغۇر ئىنسانلارنىڭ ئاخىرى كېلىپ بۇ ماكاندا ئېرىشكەن نېسىۋىسى بىر سىقىم مۇز-دەك توپا . ھاياتلىق ئالمىدە بولۇپ باقمىغان تەڭلىك ـ باراۋەر-لىك مانا بۇ يەردە بار .

مانا مۇشۇنداق پەلسەپىۋى پىكىرلەرگە بېرىلىپ يىراق قار-لىق چوققىلارغا كۆز تىكىپ قاراپ قاپتىمەن . بىر چاغدا :

— قېنى ، ياخشىلەر ! بۇ ياققا يېقىن كېلەيلى ، — دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى . ئۆرۈلۈپ قارىسام ، ئوتتۇرا بوي ، كۆزلىرى يو-غان ، ئورۇق كەلگەن مەزىن ئىكەن . مەزىن يېشى خېلىگە بېرىپ قالغان بولسىمۇ چاققان قەدەملەر بىلەن ياڭاقتەك ئۇششاق داڭگال-لار سېلىنغان تۆمۈر گۈرجەكنى كۆتۈرگىنىچە كىشىلەر ئالدىغا بارانتى . كىشىلەر گۈرجەكتىكى چالمىدىن بىرنى قولىغا ئېلىپ ، ئاغزىغا يېقىن ئاپىرىپ «سۇق» دەپ ھۇرگەندىن كېيىن يەنە گۈرجەككە قويانتى . بۇنى «ئىخلاس توپىسى» دەپ ئاتايتتى .

مېيىتنى لەھەتكە ئەكىردى . بىرئازدىن كېيىن بايىقى يوغان كۆزلۈك مەزىن قەبرىدىن چىقىپ ئاغزىغا تاڭغان ئاق لاتىنى يېشىپ ، ئۈستۈبشىدىكى توپىلارنى قېقىشقا باشلىدى . ئاتمىش يىللاپ نۇرغۇنلىغان تاغ ـ دەريالارنى بېسىپ ، نەچچە ئون مىڭلە-غان كىشىلەر بىلەن ئەسرا بولۇپ ، نۇرغۇن ئەۋلادلارغا نۇرغۇن ئىلىم تامغىلىرىنى باسقان بۇ ئەزىمەتنىڭ ئاخىرقى ماكانى بىر-نەچچە مىنۇت ئىچىدىلا قەد كۆتۈرۈپ تەييار بولدى . بايىقى يوغان كۆزلۈك مەزىن كۆچىلىككە قاراپ :

— قېنى ، ياخشىلەر ! يېقىن ئولتۇرايلى ! ھاي ، يىگىت ! قەبرىنىڭ ئۈستىگە دەسسىمەڭ ! قولىڭىزنى كەينىڭىزگە قىلىپ تۇرماڭ ! بۇ ئەرۋاھلارنىڭ ئالدىدا گىدەيگەنلىكىنىڭ بېشارىتى . ھەممىمىزنىڭ ئاخىر كېلىدىغان جايىمىز مۇشۇ . ئەمىسە خەپ-شۇك ، — دېدى .

چەتكە سېلىنغان پالاس ئۈستىدە ئولتۇرغان يۈرت چوڭلىرى ئارىسىدىن ياش بىر قارىي ئۆزىنىڭ تولىمۇ ياڭراق ۋە مۇڭلۇق ئاھاڭى بىلەن «تاباردىك» ئايتىنى باشلىۋەتتى . تىلاۋەتنىڭ سېھرىي ئاۋازى كەڭ قەبرىستانلىق ئىچىدە ئاستا دولقۇنلىنىپ تارىماقتا . قىزىل تۇمشۇقلۇق بىر بېلىقئالغۇچ كۆكتىن كۆلچەككە قاراپ ئوقتەك ئېتىلىپ چۈشتى . باھارنىڭ سەلكىن شامىلى چوكانتال پۈراقلىرىنى كىشىلەرنىڭ دىمىغىغا ئۇراتتى . يىراق ئېدىردا مۇڭلۇق كاككۇك سوزۇپقىنا سايراۋاتاتتى . تىلاۋەت ئاخىرلاشتى . تەرەپ - تەرەپتىن «ئامىن» دېيىشىپ ھەممىسى دۇئاغا قول كۆتۈردى . جامائەت ئەمدىلا ئورنىدىن تۇرۇشىغا بايقى يوغان كۆز مەزىن يۈرت چوڭلىرىنىڭ ئالدىغا كېلىپ قول قوۋۇشتۇرۇپ :

— تەقسىر ! مەرھۇمنىڭ بىرەر يېقىن ئۇرۇق - تۇغقانلىرى مۇ يوق ئىكەن . مەن ۋاكالىتەن سوراپ قويايى ، بۇ مەرھۇم زادى قانداق ئادەم ئىدى ؟ — دېدى .

يۈرت ئىمامى تەمكىن ئاۋازدا مۇنداق جاۋاب بەردى :

— بۇ مەرھۇم ئەسلىي بىزنىڭ مۇشۇ مەھەللىمىزدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن . ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسى تولىمۇ دۇرۇس ، ئاق كۆڭۈل مۆمىنلەر ئىدى . مەرھۇمنىڭ ئۆزىمۇ ئۆزاق يىل ھۆكۈمەت خىزمىتى بىلەن بولۇپ خەلقە كۆپ ياخشى ئىشلارنى قىلغان ، بىرەر ئادەمگىمۇ ناشايان ئىشلارنى قىلمىغان دۇرۇس ئادەم ئىدى ، دەپ ئاڭلايمىز ... ئامىن ! ئاللاھۇئەكبەر .

جامائەت قوزغالدى . شۇ ئارىلىقتا بىزدىن سەل نېرىدا تەقەقاتچى ئاغىنەم ھېلىقى يوغان كۆز مەزىن بىلەن قەدىناسلارچە كۆرۈشۈپ بىرنېمىلەرنى دېيىشىپ ئەھۋاللىشىپ كەتتى .

كەچقۇرۇن بارلىق پەتىچىلەر ۋە يىراق - يېقىندىن كەلگەنلەر قايتقاندىن كېيىنلا بىزمۇ قورۇدىن چىقتۇق . تەقەقاتچى ئاغىنەم ئۇچ - تۆت ئەل - ئاغىنىلىرى بىلەن بىرگە تۇرغانىكەن .

مەن ئۇلارنى ئۆيگە تەكلىپ قىلدىم . ئاغىنەم :

— مۇنداق قىلايلى ! ئەمدى ھەرقايسىڭلار بىلەن يەنە قاچان كۆرۈشكۈچە كىم بار ـ كىم يوق ؟ تېخى ھازىرلا بىر يېقىن ئاغىنىمىزنى كەتمەنلەپ كەلدۇق . مەنمۇ ئەتە بىر كۈن تۇرۇپلا قايتىمسام بولمايدۇ . يۇرۇڭلار ، بىر يەرگە بېرىپ ئولتۇرايلى ، — دېدى .

— تۇپتوغرا گەپ بولدى ، — دېدى بىرى كۈلۈپ ، — ئەتىگەندىن بېرى يىغلىدۇق ، ئەمدى قايغۇنى كۈچكە ئايلاندۇرايلى .

ئۇياققا تارتىپ ، بۇياققا تارتىپ ئاخىرى دوقمۇشتىكى نۇرمەھەممەتنىڭ ئاشخانىسىغا كىردۇق . نۇرمەھەممەت بىزنى ناھايىتى قىزغىنلىق بىلەن ئايرىم بىر خانىغا باشلاپ چاي قۇيدى .

— بۇگۈنكى مېھماندارچىلىق مېنىڭدىن ، — دېدى تەتقىقاتچى ، — خېلى بولدى ئاغىنىلەر بىلەن بىرگە بولمىغان ، قېنى نېمە يەيمىز ؟

باشقىلارمۇ يەڭ تۇرۇپ ئالدىغا چىققاندى ، بەربىر رەت قىلىندى .

— ئالدى بىلەن يېرىمدىن لەڭمەن يەيلى .

لەڭمەن يېيىلىپ بولغاندىن كېيىن ئۇستەلگە ئارقا ـ ئارقىدىن پارچىلىنىپ تۇز ۋە پىياز بىلەن ئارىلاشتۇرۇلغان بىر تاۋاق پاقلان گۆشى ، غولپىياز بىلەن قورۇلغان بىر تەخسە قوينىڭ بۆرىكى ، چاچتەك ئىنچىكە توغرالغان تۇرۇپ ، قورۇلغان تۇخۇم ، تەرخەمەك توغرىمىسى ، يوغان جانان چىنىدە ئالاھىدە تەييارلانغان ئاچچىق ـ چۇچۇك شورپا كەلتۇرۇلدى . ئېسىل ئىلى ھارىقىنىڭ ئاغزى ئېچىلىپ قەدەھلەر تېز ـ تېز ئايلىنىشقا باشلىدى . ئەتىگەندىن بېرى ئۇياقتىن ـ بۇياققا يۇگۇرۇپ تۇزۇكرەك غىزا يېمىگەن ئۇلپەتلەرنىڭ قولىدىكى قوشۇق ـ چوكىلىرى توختىماي ھەرىكەت قىلاتتى . ئېسىل ھاراقنىڭ خۇشبۇي تەمى يۇزلەرگە

قىزىللىق ، دىللارغا ھۇزۇر بېغىشلايتتى . غىزاغا تويۇنۇپ دىماغ-لار چاغ بولدى . گەپنىڭ ئاساسلىق تېمىسى يەنىلا مەرھۇم ئاغ-ىنىمىزنىڭ تۇيۇقسىز ئۆلۈمى ئوستىدە بولاتتى .

— ھە ، راست ، — دېدى بىرەيلەن ماڭا قاراپ ، — ئاجرىشىپ كەتكەن ئايالىغا خەۋەر قىلدىڭلارمۇ ؟

— خەۋەر قىلغان ، كەلمەپتۇ ، — دېدىم .

— بۇنىسى بولماپتۇ . ھەر ھالدا ئوتتۇز يىلغا يېقىن ئۆي تۇتقان قەدىناسلار ـ دە .

— ئۆزىمۇ تولا ئوششاق سۆز خوتۇن ئۇ !

تەتقىقاتچى ئاغىنەم چەت ئەللەرگە تەقلىد قىلغاندەك ئەينەك ئىستاكانغا ئازراق ھاراقنى قۇيۇۋېلىپ ئارىلاپ ـ ئارىلاپ سۇمۇر-گەچ ئۆزىنىڭ يېقىندىن بۇيان موسكۋادا ئېلىپ بارغان تەتقىقات ئىشلىرىدىن سۆزلەپ قويا تتى .

ئىككىنچى بوتۇلكا يېرىملىغانسېرى ئۇنىڭ چىرايى ئېچىلىپ بىر قىزىق ئىشقا كۇلۇشكە باشلىدى .

— بۇگۇن بەك خۇشالغۇ سەن ؟

— توۋا قىلدىم ، — دېدى ئۇ ، — ئادەم دېگەنمۇ ئاجايىپ بولىدىكەن . بەزى ئىشلارنى ئۆز كۆزۇڭ بىلەن كۆرمىسەڭ باشقـ-لار ھەرقانچە يۇمۇرلۇق قىلىپ سۆزلەپ بەرسىمۇ بەرىبىر ئىشەنـ-گۈڭ كەلمەيدۇ . باياتىن بېرى مۇشۇنداق بىر قىزىق ئىش كاللام-غا كىرىۋالدى .

ھەممىمىز ئۇنىڭغا تىكىلدۇق . ئۇ ھەرقايسىمىزنىڭ ئالدىدـ-كى ئەينەك رومكىلارغا ھاراق قۇيۇپ بولغاندىن كېيىن چايدىن سۇمۇرۇپ قويۇپ تاماكا تۇتاشتۇردى ، ئاندىن :

— خەۋىرىڭلار بار ، — دېدى ئۇ ، — مەن 1968 ـ يىلى ئالىي مەكتەپنى تۈگىتىپ كەلدىم . نامىدا بەش يىل بولسىمۇ ، 1966ـ يىلىنىڭ ئاخىرىدىن باشلاپ ئاساسەن دەرس توختىغان .

خەير ، قايتىپ كېلىپ مۇشۇ ئۆيدىكىلەر بىلەن توي قىلدۇق . ئاندىن ئايالىم ئىككىمىزنى بىر يېزىغا قايتا تەربىيىگە چۈشۈردى . ئايالىم ئۆز كەسپى بويىچە كەنتتە دوختۇرلۇق قىلدى . مەن شۇ كەنتنىڭ ھېسابات ئىشلىرىغا قاراشتىم . 1971 ـ يىلىغا كەلگەندە مۇشۇ ئاغىنەمنىڭ ياردىمى بىلەن (ئۇ شۇنداق دەپ مېنى كۆرسەتـ تى) شەھەرگە يۆتكىلىپ كىردىم . ئايالىم شۇ يەردە قالدى . رەسمىيەتلەر پۈتكەندىن كېيىن مېنى شەھەرلىك دېھقانچىلىق ئىـ دارىسىنىڭ بىر شۆبە تارمىقىغا تەقسىم قىپتۇ . شەھەرگە كىرگـ ىنىمگە مىڭ خۇشال . ئەتىسى قەغەزلەرنى كۆتۈرۈپ ئىزدەشتۈرۈپ شۇ ئىدارىنى تاپتىم . ئەسلىدە بۇ ئىدارە بىر شەخسنىڭ مۇسادىرە قىلىنغان يوغان زاللىق ، تاختايلىق ئۆيلىرىگە جايلاشقانىكەن . كىرسەم ، بىرقانچىسى ئولتۇرغانىكەن ، سالاملاشتۇق . باشلىقىنى سورىسام ، بىرەيلەن چەتتىكى بىر ئىشىكنى شەرەت قىلىپ : «ئا ـ لىمكام مۇشۇ ئىشخانىدا» دېدى . ئىشىكنى چېكىپ ئۆيگە كىرسەم تۆردىكى ئۈستەلدە كونا ھەربىيچە چاپان ، شەپكە كىيگەن قىرىق نەچچە ياشلار چامىسىدىكى بىر ئادەم ئولتۇرغانىكەن .

— ئەسسالامۇئەلەيكۈم ، ئالىمكا !

— ھە ! كېلىڭلار .

بېرىپ ، ئۇ ئادەمنىڭ ئارانلا ئۇزاتقان مۇبارەك قولىنى تۇتۇپ ياندىكى ئورۇندۇققا ئولتۇردۇم . ئۆي ناھايىتى ئاددىي ، ئۈستەلـ لىرىمۇ كونا ، تاختاي پوللىرى تازىلانمىغان بولۇپ ، ئالىمكاممۇ سەل پالكۆز ، يۈزلىرى ئورۇق ، ساقاللىرى سەل ئۆسكەن ئادەم ئىكەن . يانچۇقتىن تونۇشتۇرۇش قەغىزىنى چىقىرىپ ئۇزاتتىم :

— خەۋىرىم بار ، — دېدى ئالىمكام ، — تۇنۇگۈن يۇقىرى ماڭا ئۇقتۇرۇش قىلغان .

— ئالىمكا ...

ئۇ ئالدىراپ گېپىمنى بۆلۈۋەتتى .

— مۇنداق گەپ ، ھەممە ئەھۋالىڭلاردىن خەۋەر تاپتىم .

ئوتتۇرا مەكتەپكىچە رۇسچە ئوقۇدۇڭلار . كېيىن ئالىي مەكتەپنى تۈگەتتىڭلار . شۇنداقمۇ ؟ دېمەك ، سىلەر بىر زىيالىي . شۇنداق ئىكەن ، بۇنىڭدىن كېيىن كۆرۈشكەندە ئۇنداق «ئەسسالامۇئەلەيكۇم» دەيدىغان خۇراپىي گەپلەرنى قىلماي ، «ياخشىمۇسىز» دېسەكمۇ بولىدىغۇ ، «ئالىمكا» دېگەن نېمە گەپ ؟ يا «يولداش ئالىم» ، يا بولمىسا «ئا زەنجاڭ» دەڭلار ، قانداق ؟ مەنمۇ يېگىرمە يىلدىن ئارتۇق ھەربىي بولۇپ كەسىپ ئالمىشىپ كەلگەن .

تېڭىرقاپ تۇرۇپلا قالدىم . ئۇ سۆزىنى داۋام قىلدى :

— بىزنىڭ ھازىرقى مۇھىم ۋەزىپىمىز ماۋ جۇشى ئەسەرلىرىنى ئۆگىنىپ ، بۇرژۇئازىيە بىلەن كۈرەش قىلىش . مەن دەپ قويايى ، گەپ - سۆز قىلغاندا ئاغزىڭلاردىن رۇسچە سۆز چىقىپ كەتمىسۇن . بىز ھازىر شيۇجىڭجۇيىچىلار بىلەن تىغمۇتىغ كۈرەش قىلىۋاتىمىز . سىلەر ياش ، دىققەت قىلىڭلار . گەپ شۇ ، ئاۋۇ ئۇدۇلدىكى ئىشخانىغا كىرىپ ، سۇلايمان كويجىغا تىزىملىتىڭلار ... — دېدى .

گەپ شۇ يەرگە كەلگەندە سورۇندىكىلەر پاراقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتۇق . ئاغىنەم ئىستاكاندىكى ھاراقتىن ئازراق سۇمۇرۇپ قويۇپ ، بارماقلىرى ئارىسىغا قىستۇرۇۋالغان تاماكىسىنى ئاغزىغا ئېلىپ باردى .

— پاھ ! قالتىس ئادەمكەندە ئۇ ؟

— توختا ، قىزىقى تېخى بار ، — دېدى ئاغىنەم ، — بىزنىڭ بەزى ئادەملىرىمىزمۇ ئاجايىپ ، بىر تۇرۇپ ئويلايمەن ، ۋەزىيەتكە ماسلىشىپ شۇنداق قىلامدۇ ؟ يەنە بىر تۇرۇپ ئويلايمەن ، ئادەملەرنىڭمۇ بولارى شۇنچىلىكمۇ ؟

بىر جۈمە كۈنى چۈشتىن كېيىن سىياسىي ئۆگىنىش قىلىۋاتاتتۇق . پوچتىكەش كىرىپ گېزىت - ژۇرنال ، خەت - چەك-

لەرنى ئۇستەلگە قويۇپلا چىقىپ كەتتى . بۇنداق چاغلاردا ھەرقاندا گېزىت ۋە خەتلەرنى ئالمىكام ئالدىن كۆرەتتى . ئەگەر ئۇ ئادەم ئىدارىدە بولماي قالسا ھېچكىممۇ چېقىلماي كەلگىچە كۈتەتتۇق . ئالمىكام ئالدى بىلەن خەتلەر ئارىسىدىن كونۋېرتنىڭ چۆرىسى قىزىل بالداق ، ئوتتۇرىسىدا سۇس يېشىل سۇرىتى بار خەتنى قولىغا ئېلىپلا :

— پاھ ! قايسى قوش يۇرەككە كەلگەن خەت بۇ ؟ — دېدى . يۇرىكىم «قارت» قىلىپ قالدى . چۈنكى رۇس يېرىدە مېنىڭ ئۇرۇق - تۇغقان ۋە ئەل - ئاغىنىلىرىم بولۇپ ، ئارىلاپ خەت ئالاقىمىز بار ئىدى .

ئولتۇرغانلارنىڭ يۈزلىرى تاتىرىپ كەتتى . بۇ ئاي - بۇ كۈنلەردە ئۇلار تەرەپتىن خەت - خەۋەر كەلگەنلىك چوڭ بالايىئاپەت ئېلىپ كېلەتتى . شۇڭا ئۇنداقلار «قوش يۇرەك» ئاتىلاتتى .

— قېنى ، ئوقۇپ بېقىڭلار ... — ئالمىكام خەتنى ماڭا سۇندى . تىترەپ تۇرۇپ خەتنى قولىغا ئالدىم . رۇسچە يېزىلغان ئادرېس توپتوغرا بىزنىڭ ئىدارىنىڭ ، خەت ئالغۇچىنىڭ ئىسمىنى ئۇنلۇق ئوقۇدۇم :

— زاينالۇق سۇلايمان .

بىچارە سۇلايمىنكام تامدەك تاتىرىپ :

— بىكار گەپ ، مېنىڭ ھېچقانداق مۇناسىۋىتىم يا تونۇش - بىلىشلىرىم بولمىسا ، قانداق قىلىپ ماڭا خەت كېلىدۇ ؟

— دېدى .

— ئەمىسە داداڭلارنىڭ ئىسمى نېمە ؟ — سورىدى ئالمىكام .

— دادام ، زاينالباقى .

— بولدىغۇ ، يەنە نېمە تارتىشىدىغان گەپ ، سۇلايمان . خەتنى ئېلىپ ئۇنلۇك ئوقۇڭلار ، كۆپچىلىك ئاڭلىسۇن .

— ئالمايمەن ، — دېدى سۇلايمىنكام ، — خەتنى قايتۇرۇۋەتسۇن .

ئالىمكام ماڭا قاراپ كەسكىن بۇيرۇق قىلدى :

— قېنى ، خەتنى ئېچىپ ئوقۇڭلار !

چاقماق دەپتەرنىڭ بېتىگە سۆسۈن رەڭ سىياھ بىلەن يېزىلغان خەت مۇندا‌ق باشلانغانىدى . مەنمۇ ئۇنلۇك ئوقۇدۇم :

«ئەي ، جانابى ئىززەتلىك ۋە ھۆرمەتلىك ، كۆرۈشكىلى ئارزۇلۇق ، مۇڭداشقىلى مۇڭلۇق بولغان ، گۈزەل غۇلجىنىڭ ساپ ھاۋاسىدىن ئەركىن نەپەس ئېلىپ ياشاۋاتقان ، قەدىردان ، مېھرىبان ئاكام سۇلايمانغا ، جان كۆيەر ئىشچان ھەدىمىز رابىيەگۈلگە ، ئوغۇللىرىمىز ئىسمايىلجان ، ئىسرائىلجانلارغا ، ئوماق كەنجى قىزىمىز گۆھەربانۇمغا ۋە باشقا ئىسمى يېزىلمىغان بارلىق ئۇرۇق- تۇغقان ، يارۇ بۇرادەرلەرگە :

بىزكى سوۋېتلەر سايۇزى ، بۇخارا ئوبلاستىدا تۇرۇشلۇق مىسكىن ، يالغۇز سىڭلىڭلار ئىسالەتبۇۋىدىن ... »

— توختاڭلار ، — دېدى ئالىمكام ، — ئاخىرىدىكى نەق گەپنى ئاڭلايلى .

مەن نۇرغۇن ئادەم ئىسىملىرى يېزىلغان ، ئۆلچەملىك سالام ئىبارىلىرىنى تاشلاپ ئاخىرىنى ئوقۇدۇم :

«سۇلايمان ئاكا ، رابىيەگۇل ھەدە ، سىلەرنىڭ شۇ يىل 3- ئايدا يازغان خېتىڭلارنى تاپشۇرۇۋېلىپ ئىنتايىن خۇشال بولدۇق» .

— ھەببەللى ، — چاۋاك چالدى ئالىمكام ، — خەتنى ماڭا بېرىڭلار ، قالغان تەرىپىنى ئالدىرىماي ئوقۇۋالىمىز . خوش ، سۇلايمانئاخۇن ، ئەمدى نېمە دەيسىلەر ؟

ناھايىتى تەڭقىسلىقتا قالغان سۇلايمىنكام ئاخىرى يۈزىنى ئۆرۈپلا :

— ھە ، راست ! ئەمدى ئېسىمگە كەلدى . بۇرۇن ئىسالەتبۇۋى دەپ بىر سىڭلىمىز بولىدىغان ، ئۇز ۋاقتىدا رۇس يېرىگە

ئۆتۈپ بۇخاراغا چۈشۈپتىكەن . توغرا ، توغرا ، — دېدى . شۇ ئارىلىقتا بىر ياش كادىر :

— بۇخارا دېگەن قەيەر ئۇ ؟ — دەپ سورىۋېدى ، ئالىمكام غەزەپلىنىپ :

— دىققەت ! نېمە گەپ ئارىلايسەن . ئۆزۈڭ بىر كادىر تۇرۇپ بۇخارانى بىلمەمسەن ؟ بىلمىسەڭ بىلمىۋال ، بۇخارا دېگەن بۇخارىستاننىڭ مەركىزى ، — دېمەسمۇ ، ئۆزۈمنى ئارانلا تۇتۇۋالدىم .

تاۋلىنىپ قالغان چاينى ئەمدىلا ئاغزىغا ئېلىپ بارغان بىر ئاغىنىمىز كۈلۈپ كېتىپ چاينى پۈركىۋەتتى . ھەممىمىز تېخىمۇ قاتتىق كۈلدۇق .

— ھا ـ ھا ! توۋا ، بۇخارىستان ! ھا ـ ھا ! ...

ئاغىنەم سۆزىنى داۋاملاشتۇردى :

— ئاخىرى قىزىق ! شۇ كۈنكى سىياسىي ئۆگىنىش رەسمىي بىر تەنتەد يېغىنىغا ئايلىنىپ بېچارە سۇلايمىنىكامنى ئىلگىرىكىن تويغۇزدى . شۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن شەنبە كۈنى ئەتىگەندە ئالىمكامدىن چۈشتىن كېيىن يېرىم كۈنلۈك رۇخسەت سورىدىم .

— شۇنچىۋالا مۇھىم نېمە ئىش ئۇ ؟ — دېدى ئالىمكام .

— مۇھىم دېگۈچىلىكى يوق . ئىككى ھەپتە بولدى ناھىيىدىكى ئۆيگە چىقالمىدىم ، ئۆيىنى بىر كۆرۈپ كېلەي دەپ ...

— ھە ، راست ، — دېدى ئالىمكام ، — مېنىڭمۇ شۇ ناھىيىدە بىر ئىشىم بار ئىدى ، پۈتتۈرۈپ كېلەلەمسىلەر ؟

— چاتاق يوق ! نېمە ئىش بولسا دەڭ .

— شۇ ناھىيە بازىرىدا بىر گۈڭشې كارخانىسى قۇرغان قازان زاۋۇتى بار ئىكەن ، دەپ ئاڭلىغان . يېقىندا بىر قازان لازىم بوپقالغان ، — دېدى .

— ۋاھ ، بۇ كىچىك گەپكەنغۇ ، ئا زەنجاڭ ! ئۇ قازان زاۋۇ-تىدا مېنىڭ بىر تونۇشۇم بار . قانداق قازان ، دەپ بەرسىڭىز چوقۇم ئالغاچ كېلىمەن . ياق ! ياق ! مەندە پۇل بار ، كەلگەندە بىر گەپ بولار .

— ئۇنداق بولسا سىلەرگە يېرىم كۇن ئەمەس ، بۇگۇن پۈتۈن بىر كۇنلۇك رۇخسەت بېرەي ، ھازىرلا مېڭىپ دۇشەنبە ئەتىگەندە ئۆگىنىشكە ئۇلگۇرۇپ كەلسەڭلار بولىدۇ .

خۇشاللىقتىن دەرھاللا چىقىپ ئاپتوبۇس توختايدىغان جايغا باردىم . ناھىيىگە كېلىپلا ئالدى بىلەن قازان زاۋۇتىغا كەلسەم قېرىشقاندەك پۈتۈن زاۋۇت تاقاقلىق . كۆزەتچىدىن سورىسام :

— تۇنۇگۇندىن باشلاپ بارلىق ئىشچىلار بەش كۇنلۇك ئورما ئورۇشقا چىقىپ كەتتى ، — دېدى .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ قۇيقا چېچىم تىك تۇرۇپ كەتتى . ئەتىسى يەكشەنبە كۇنى ئىككى قېتىم كەلدىم ، زاۋۇت ئېچىلماپتۇ . ئايا-لىمغا قازانلىق ئىشنى تاپىلاپ قويۇپ دۇشەنبە ئەتىگەندە ئىدارىگە كەلسەم ئالىمكام ئولتۇرغانىكەن . ئۇ مېنىڭ قۇرۇق قول كەلگە-نلىكىمنى كۆرۈپ جىم ئولتۇرۇۋالدى . مەن ئەھۋالنى چۈشەندۈ-رۈپ قازاننى بىرنەچچە كۇنگىچە ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى ئېيت-تىم . ئۇ ھېچقانداق گەپ - سۆز قىلماي بىرھازادىن كېيىن گېزىتتىن بېشىنى كۆتۈرۈپ :

— سىلەر شەنبە كۇنى خىزمەتكە كەلمىدىڭلارغۇ ؟ نەگە بار-دىڭلار ؟ — دېمەسمۇ ، ئەقلىم ھەيرانلا قالدى .

— خەۋىرىڭىز بار ، ئا زەنجاڭ . ناھىيىگە چىقىپ كەلدىمغۇ ؟

— ناھىيىگە ؟ ناھىيىگە چىقساڭلار سىلەرگە كىم رۇخسەت بەردى ؟

— ئا زەنجاڭ ، ئۆزىڭىز ماقۇل دەپ ...

— بىز ھەرقانداق ئىشنى تۇزۇم بويىچە قىلىمىز . سىلەرنىڭ رۇخسەت سوراپ يازغان دوكلاتىڭلار ، مېنىڭ قوشۇلغان قەغىزىم قېنى ؟

هاراق سورۇندىكىلەرنىڭ كۆلكىمىز تېخىمۇ ئەۋجىگە چىقتى . بايىقى بولۇنغان گەپ ـ سۆزلەرنى قايتا تەكرارلايمىز ـ دە ، كۆلۈپ كېتىمىز .

ئاغىنەم سۆزىنى مۇنداق خۇلاسىلىدى :

— مۇشۇ ئىشلارنىڭ بولۇپ ئۆتكىنىگە ئوتتۇز يىلدىن ئاشتى . بىزمۇ ئۇياق ـ بۇياقلارغا تېرىلىپ كەتتۇق . بىرقانچىمىز پېنسىيىگە چىقتۇق ، بىرقانچىمىز چىقىش ئالدىدا تۇرۇۋاتىمىز . بايا دېگەندەك ، ئىنسان زادى ئاجايىپ مەخلۇقات ئىكەنمىز . بولۇپمۇ بىزدىكى «ئۆزگىرىشچانلىق ، شەكىلۋازلىقنى ئاجايىپ بىر مۆجىزاتكەن» دېسەكمۇ خاتالاشمايمىز . «ئەمدى بۇگۈن مۇشۇنداق بىر قايغۇلۇق پەيتتە بۇ گەپلەر قانداق ئېسىڭگە كېلىپ قالدى ؟» دېسەڭلار ، بايا قەبرىستانلىقتا كىشىلەرگە قاراپ : «ھەي ، ياخشىلەر» دەپ يۇرگەن مەزىن ئاخۇنۇم مەن دېگەن ئالىمكام شۇ كىشى .

گەپنى مۇشۇ يەردىلا توختاتقىنىمىز تۇزۇك . قالغان گەپ ـ سۆزلەرگە ئوقۇرمەنلەر مۇھاكىمە يۈرگۈزەر . بۇگۈن بىز قەبرىستانلىققا چامغۇر كۆمۈپ قويمىدۇق ، بەلكىم جانجىگەر ئاغىنەمىز ، خەلق سۆيگەن بىر مائارىپچىنى كۆمۈپ قويۇپلا بۇ يەردە يەنە هاراق ئىچىپ كۆلۈۋاتىمىزغۇ .

«جىنازا ئىشكىتىن چىقسا ، سەۋر تۆكۈلۈكتىن كىرەر» دېگەن دانا ئاتىلار سۆزىنىڭ چىن مەنىسى شۇ بولسا كېرەك .

چوڭ پاتى ۋە كىچىك پاتى

چوڭ پاتى بىلەن كىچىك پاتى يېقىن تۇغقان . ئوچۇقراق ئېيتقاندا ، چوڭ پاتىنىڭ ئېرى لېتىپ كىچىك پاتىنىڭ دادىسى خېتىپ ئاكىنىڭ ئىنىسى بولىدۇ . چوڭ پاتى كېلىن بولۇپ بۇ ئائىلىگە كەلگەندە كىچىك پاتى ئالتە ياشتا ئىدى . ئۇ مەزگىلدە ئاكا - ئۇكا بىر ئۆيدە بولغاچقا ياش كېلىن هامان كىچىك پاتىنى يېنىغا ئېلىپ يۈرەتتى . چوڭىنىڭ ئېتى پاتىگۈل ، كىچىكىنىڭ ئېتى پاتىمە بولسىمۇ ، يېزا ئادىتى بويىچە هەر ئىككىسى «پاتى» دەپلا ئاتىلىپ ، كېيىنچە تۇغقانلار ئارىسىدا «چوڭ پاتى» ، «كىچىك پاتى» دەپ ئايرىلىدىغان بولدى .

بىر قورساقتىن چۈشكەن قېرىنداشلارنىڭ مىجەزلىرىمۇ غەلىتە بولىدۇ . خېتىپ ئاكا تېگى دېهقان ، ئىشلەمچان ، گەپسۆزى ئورۇنلۇق ئادەم ئىدى ؛ ئىنىسى لېتىپ بۇنىڭ ئەكسىچە ئورۇق ، ژىجىك ، كەم سۆز ئادەم بولۇپ ، كۆپىنچە هاللاردا يېتىم چۈجىدەك شۇمشىيىپ يۈرەتتى .

سېنتەبىرنىڭ ئاخىرلىرىدىكى بىر يەكشەنبە كۈنى چوڭ پاتىنىڭ ئىككىنچى قىزىنىڭ تويى بولماقچى بولدى . بۇ راسا ئەلۋەكچىلىك ، تالقان تۆكتى مەزگىل ئىدى . كىچىك پاتى تويىنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلاپ بۆلەكچە خۇشال بولۇپ كەتتى . ئۇنىڭ ئۆيى ناهىيىدىن سەل چەتتىرەك مەهەللىگە جايلاشقانىدى . ئۇنىڭ ئېرى دائىم شەپكىسىنى ئوڭ قېشىغا باستۇرۇپ كىيىۋالىدىغان ، كۆرەڭ مىجەز ياش بولۇپ ، ئىسمى غوجىئەخمەد ئىدى . ئۇ مەهەللىنىڭ ئويۇن - تاماشىسىدىن قالمايتتى ، مۆرىتى كەلسە ئوبدانلا ئىچىپ قويىاتتى . ئېرىنىڭ قوتاندىكى مالىلار بىلەن هەپىلىشىۋاتقان

قانلىقىنى كۆرگەن كىچىك پاتى ئاستا شىپاق يېنىغا كەلدى .
— پاتىدەمنىڭ قىزىنىڭ تويىغا ئېيتىپ باغاق ئەۋەتىپتۇ ...
ئېرى ئاڭلىماسقا سېلىپ جىم تۇرۇۋالدى .
— «تويغا باغاق ئەۋەتىپتۇ» دەۋاتىمەن .
— ئەۋەتسە قانداق قىلاي ! ؟ — دېدى ئېرى ھومىيىپ .
— بارمامسىز ؟ — دېدى كىچىك پاتى سىلىق ناز بىلەن .
— ياق !
— سوغۇق ! — دېدى خوتۇنى ، — تۇز گەپ قىلىشنى بىلمەيدىغان ! ئۆزىنىڭ جەمەتى بولسا ئاللىقاچان دوقاسلاپ كېتەتتى .
ئېرى گەپ قىلماستىن ئىشىنى تۇگىتىپ ، كۇنجۇرە ۋە كېپەك يۇقى قوللىرىنى يۇيۇش ئۈچۈن ئولتۇردى . خوتۇنى ئۇنىڭ قولىغا سۇ قۇيۇۋېتىپ يەنە سورىدى :
— گەپ قىلىڭا ، قانداق قىلىمەن ؟ !
ئېرى يەنە قاپىقىنى تۇرۇپ ئولتۇرماقچى بولدىيۇ ، بىراق خوتۇنىنىڭ كۆزىگە قاراپلا كۇلۇۋەتتى . ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن غوجىئەخمەد يانچۇقىدىن قالايمىقان پۇرلەشكەن پۇللارنى چىقىرىپ قەستەنگە خوتۇنىنى تېخىمۇ تەقەززا قىلىپ ، ئالدىرىماي ئولتۇرۇپ ساناشقا باشلىدى .
— ھەممىسىنى سېتىپ بولدىڭىزمۇ ؟
— تىنچ ! توختاپ تۇرە ، بىر مىڭ ئۈچ يۈز يەتمىش ، غەنى پاڭدا قالدى بىر يۈز قىرىق ... جەمئىي بەش يۈز ئون ، قاسساپقا ئۆتكۈزگەن قوي تۆت يۈز ئوتتۇز ئالتە ... ئەستاغپىرۇللا ، قانچە بولغانىدى ؟ ھەي ، كىچىككىنە بىر قەغەزگە يېزىپ ھېسابلىغىنا ! ئەكەلدىڭما ؟ ھە ، بەش يۈز ئونغا ، تۆت يۈز ئوتتۇز ئالتىنى قوشقىن ، خوش ، زاكىر تۇڭگانغا ئۆتكۈزگەن تېرە ئوتتۇز يەتتە يۈەن ، قوشتۇڭما ؟ خوش ، ئالا توپاقنىڭ پۇلى ئىككى يۈز سەكسەن ئالتە يۈەن ، بۇنىمۇ قوش ، ھەممىسى قانچە بوپتۇ ؟

— بىر مىڭ ئىككى يۈز ئاتمىش توققۇز يۈەن . ئۇ كۈنى «مەشرەپكە سويۇمىز» دەپ ئەكەتكەن قارا قويچۇ ؟

— هە ، راست ، ئاتمىش يۈەن ، قوشە !

— ۋىيەي ، شۇنچىۋالا يوغان قوي ئاتمىش يۈەن بولاتتىمۇ ؟

— بولدى ، ياز دېگەندىن كېيىن ياز ! ئۆزۈممۇ قاتناشقان تۇرسام ... هە ، قانچە بولدى ؟

— بىر مىڭ ئۇچ يۈز يىگىرمە توققۇز يۈەن .

— خوش ، بۇنىڭدىن ئېلىپ تاشلا ، شىبەگە بەرگەن چاي پۇلى ئالتە يۈەن ، كۈنجۇرنگە بەرگەن يىگىرمە يۈەن ، ئورمىچى قاشقارلىققا بەردۇق يىگىرمە يەتتە يۈەن . قالغان يول كىرا ، تاماق- پاماق ...

— هاراق - پاراق ، — دەپ قوشتى پاتى .

— هە ، هاراق - پاراق ، نەشە - پەشە[1] دېگەندەك هەممىسى بولۇپ ئاتمىش بىر يۈەن ، چىقىرىپ تاشلىغاندا ، ساپ قالدى بىر مىڭ ئىككى يۈز ئاتمىش سەككىز يۈەن . تېخى پارچە - پۇرات خەجلىگەنلەرنى ھېسابلىمىدۇق . ئېغىلدا يەنە ئۇچ قوي قالدى ، چۈشتىن كېيىن هەممىسىنى ئاپىرىپ سۇلتان قاسساپقا ئۆتكۈزۈۋېتىمەن . ئەتە چاپچالغا چىقىپ يەنە مال ئەكېلىمىز ، قانداق ؟ ئاكىڭىز پۇلنى پۇلغا چېقىۋاتسا ، هەدەڭنىڭ تويىدا نېمە بار ماڭا ؟ بارساڭ ئۆزۈڭ بار !...

پاتىنىڭ ۋۇجۇدىغا ئىللىق بىر ئېقىم قۇيۇلغاندەك هۇزۇرلاندى - دە ، چالا كۆرەڭ ، ئىشچان ئېرىغا قاراپ هەجىيىپ قويدى .

— بۇغداي ، زىغىرلارنى قانداق قىلىسىز ؟

— ساڭغا ئاش ئالمىسا قانداق قىلىمىز ؟ ئۇرۇپ تۇرۇپ تۇرار .

— بۇزۇلۇپ قالمامدۇ ؟

---

① نەشە - پەشە — چاقچاق تەرىقىسىدە ئېيتىلغان .

— بۇزۇلسا مالغا تۆكۈپ بېرەرمەن .

— ۋاي ، قوۋۇرغمەي ! ئىككى نان تاپسا بىرىنى داپ چالىدىغان ، بىر زامانلاردا بىر پارچە ئاق نانغا زار بولۇپ كەتكەن ئادەم ...

— بولمىسا ، بازارغا ئاچىقىپ ساتارمىز ، ماۋۇ ئىشلار بىر تەرەپ بولسۇن ، قېنى ، چاينى ئەت !

— ماڭمۇ ؟ — دېدى كىچىك پاتى ئېرىنىڭ كۆزىگە تەلمۈرۈپ .

ئۇ بەتقىلىق بەڭگۈش بالىلاردەك ئوڭ قولىنىڭ بەش بارمىقىنى جۈپلەپ سىلكىدى :

— مانا ساڭا .

پاتىنىڭ يۈزى «ھۈپپىدە» قىزاردى . ئۇ قىزارغاندا تېخىمۇ چىرايلىق بولۇپ كېتەتتى . سەھرانىڭ ساپ ھاۋا ، كۆيۈك ئاپتاپلىرىدا پىشقان ئوتتۇز ياشلىق بۇ ئايال توي قىلىپ بالا تۇغقاندىن كېيىن مانا سەككىز يىلغا قەدەم قويدى . قايتا پەقەتلا تۇغمىدى ، شۇڭا ئۇ ھازىر يۈزلىرى قىزىل ، بەدەنلىرى ساغلام بولۇپ ، خۇددى قىسىر قالغان سېمىز غۇنىجىنەڭ غارسىلداپ يۈرەتتى . ئۇنىڭ كۆكرەكلىرى ياش قىزلارنىڭكىدەك تىككىدە تۇراتتى . ئۇ ئېرىنىڭ دېگىنىگە ئىزا بولۇپ :

— ئۆل ، بېشىڭنى يەيدىغان ، بايتال ، — دېيىشىگىلا ئېرى يۇگۈرۈپ كېلىپ ئۇنى يەرگە يېقىتتى .

— ۋاي ، ۋاي ، جېنىم ئاكا ، بولدى ، ئىككىنچى دېمەيمەن ، ۋاييەي ، مىجىقلىماڭ ! بولدى ! بولدى ! كۆپكۈندۈزدىلا سارىڭ بولدىڭىزمۇ ؟ بىرى كىرىپ قالسا ... ئۆل ، — دەپ ناز قىلدى ئېرىنىڭ قىيناشلىرىدىن ئاران قۇتۇلغان پاتى ياغلىقلىرىنى تۈزەشتۈرۈپ .

ئۇلار ئولتۇرۇپ چاي ئىچىشتى .

— كىم بىلەن قۇدىلىشىپتۇ ؟ — غوجىئەخمەد چاي ئىچكەچ

پاتىدىن سورىدى .

— شۇ ، ئۆتكەنكى دەپ يۈرگەن ھېلىقى خەمىت بۇجاق دېگەنلەر بىلەن .

— بارساق ئۆزۈك بارغىن ، مەن بارالمايمەن ، — دېدى غوجىئەخمەد ۋە كەينىدىنلا ، — ھەدەڭمىغۇ ئازراقلا كۆتۈرۈلۈپ قانات ـ قۇيرۇقىنى تۇزەپ قېلىۋىدى ، بىزنى تونۇماس بولۇۋالـ دى . خەپ ! شۇ قىلغىنىغا ئادىمەتچىلىكىنى ئوبدانراق ئاپىرىپ ئۆزۈڭنى تونۇتۇپ قوي ! بىزمىچۇ ، دېھقان بولغان بىلەن مەيدـ مىزنى كېرىپ يۈرۈۋاتىمىز ، مە ! — دەپ يانچۇقىدىن ئون يۇەنـ لىكتىن ئىككىنى ئالدى . بىرئاز ئويلانغاندىن كېيىن يەنە ئىككـ نى قوشتى ـ دە ، تۈرۈپلا بىرنى قايتۇرۇپ ئېلىپ ئورنىغا بەش يۇەنلىكتىن بىرنى قوشۇپ ئايالىغا بەردى .

* * *

يەكشەنبە ، ھاۋا ناھايىتى ئوچۇق . سېنتەبىر ئايلىرىنىڭ ئاخىرىدىكى نەمخۇش ھاۋا ۋە سەھەرنىڭ سالقىنى بىلەن يولدىكى توپىلارمۇ نەملىشىپ يەرگە چىڭدالغانىدى . ساپسېرىق سارغايغان تېرەك يوپۇرماقلىرى ئارىسىدىن كۆك ئاسمان ۋە يىراقتىكى قارـ لىق چوققىلار بۆلەكچىلا سۈزۈك كۆرۈنەتتى . باش ـ كۆزلىرىنى پاكىز يۇيۇپ ، چىرايلىق ياسانغان كىچىك پاتى كىچىككىنە ئۆسـ تەڭ بويىنى ياقىلاپ كەلمەكتە . ئۇ ئۆزىنى خۇشال ۋە تېتىك سېزەتتى .. ھەدىسىنىڭ قىزىنىڭ ھەشەمەتلىك تويى ، مېھمانغا تولغان قورۇ ۋە داقا ـ دۇمباق سادالىرى قۇلاقلىرىغا ئاڭلانغاـ دەك ، كۆزلىرىگە كۆرۈنگەندەك بولاتتى . ئۇ ئۆزىنى ئاشۇ قاينامـ تاشقىنلىق ئىچىدە سېزىپ كۈلۈمسىرەپ قويدى .

پاتى تۆت كوچا ئاغزىغا چىقىپ ئانىسىنىڭ ئۆيىگە قاراپ يول ئالدى . بىرقانچە كوچىدىن ئۆتكەندىن كېيىن ئەگرى ـ بۈگرى

تار كوچىغا كىردى . بۇ كوچا تار بولغىنىغا قارىماي بىر ئېرىق سۇ توختىماي ئېقىپ تۇرغاچقا ، ئېرىق بويىدىكى بۇككىدە ئۆسكەن دەل ـ دەرەخلەر كوچىنى بىر ئالغان . كىچىك پاتى غورۇنى ئاتلاپ قورۇغا كىردى . كۈنگەيگە قارىتىپ سېلىنغان ئۈچ ئېغىزلىق كونا ئۆي ۋە كۈنپېتىش تەرىپىگە جايلاشقان باغ ھازىر ۋەيران بولغانىدى . بۇ باغقا مال سولاپ باقىدىغان بولغاچقا ، راسا ۋايىغا يەتكەن مېۋە كۆچەتلىرىنى مال غاجاپ قۇرۇتۇۋەتكەنىدى . ئۆي ئىچىدە قويۇلۇۋاتقان ئۈنئالغۇدىن چىققان ناخشا قورۇنى بىر ئالغا-نىدى . كىچىك پاتىنىڭ ئانىسى ھويلىدا تۇراتتى .

— تويغا بارماپسىلەرغۇ ، ئاپا ؟ — دېدى پاتى ئانىسى بىلەن ئەھۋاللىشىپ بولۇپ كۆڭلى بىرنېمە سەزگەندەك ، — دادامۇ بارمىغاندەك تۇرىدۇغۇ ؟

— بىلمەمسەن ، بالام ، دادامنىڭ خۇيىنى ؟

— بىر ئىش بولدىمۇ ؟

ئانىسى سۆپىنىڭ گىرۋىكىگە ئولتۇردى .

— نېمە بولاتتى دەيسەن ، «تويدىن ئاۋۋال ماڭا مەسلىھەت قىلمىدى» دەپ توقۇمنى قارىغا ئالدى . ئۆزى تۇرماق مېنىمۇ ئەۋەتمەيمەن ، دەيدۇ . ئۇلار ئىككى قېتىم ئادەم ئەۋەتىپتۇ ، يېقىن يولار ئەمەس ... مەنغۇ ، بوپتىلا دېگەندىم ، قانداق قىلاي ! ؟ قېرىنداش بولسا ئۆزىنىڭ ، — مومايى چوڭقۇر ئۇھ تارتتى ، — دادامنىڭ تېخىمۇ كۆيچۇپ كېتىدۇ . لېتىپمۇ ، چوڭ پاتىمۇ توغرا ئىش قىلمىدى ، بالام . ئەلۋەتتە دادامنىڭ دېگەن ھېچكىمنىڭ كېچە-كى ئەمەس ، بىلسە شۇلارنىڭ ئاتا يوللۇق ئاتىسى . مەنمۇ ئەمچەك سۈتى بەرمىسەممۇ ھەر ھالدا يىلىك سۈتى بېرىپ خېلى جاپاسىنى تارتقانىدىم ...

كىچىك پاتى «يالت ! » قىلىپ دادىسى تەرەپكە قارىدى . بۇۋاي ئالما دەرىخى ئاستىدىكى يوغان كۆتەك يېنىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ ، چېغ سۈپۈرگە بوغۇۋاتاتتى . بۇۋاي قىزىنى كۆرگەن

بولسىمۇ كۆرمىگەنگە سېلىپ ، سۈپۈرگىگە قېقىلغان تەتۈر قو-
زۇقنىڭ يوغان بېشىنى كۆتەككە ھەدەپ كۇچ بىلەن ئۇراتتى .
ھەربىر ئۇرغىنىدا كۆتەكتىن چىققان ئاۋازغا تەڭكەش قىلىپ ،
«ھۆ ! ... ھۆ ! » دەپ قوياتتى . بۇۋاي ئۇستىگە پاختىلىق چىبىر-
قۇت شىم - تۇجۇركا كىيىپ ، بېلىنى پوتىدا باغلىۋالغاندى ،
كونىرغان مەسىسىنىڭ قونچى توپىغا مىلەنگەن بولۇپ ، يوغان
بەستى ۋە ئۇگىلىرى بۆرتۈپ تۇرغان بېلەك سۆڭەكلىرىگە قاراپ ،
ئەينى يىللاردا ئۇنىڭ بەستلىك ، ئىشلەمچان ئادەم ئىكەنلىكىنى
بىلىۋالغىلى بولاتتى . ھازىر يېشى يەتمىشتىن ئاشقان بولسىمۇ
ئىشتىن قالمىغاندى . كىچىككىنە ، ئىتتىك كەكسى بىلەن سۆ-
گەت بادرىلىرىنى يونۇپ ياسىغان چىغ سۈپۈرگىلىرى ناھايىتى
سۈپەتلىك بولۇپ ، خۇددى بەللىرى زىلۋا قىزلاردەك تامغا قاتار
تىزىلىپ تۇراتتى .

— دادا ، قانداق ئەھۋالىڭ ؟

خېتىپ بۇۋاي قويۇق ئۆسكىلەڭ قاشلىرى ئارىسىغا يوشۇ-
رۇنغان خىرە كۆزلىرى بىلەن قىزىغا قارىدى . ئۇنىڭ تەكشى
ئاقارغان ساقىلى خېلى ئۇزىراپ قالغاندەك كۆرۈندى . «دادام بۇ
بىرنەچچە كۈندىن بېرى خېلىلا قېرىپ كەتكەندەك كۆرۈنىدۇ»
دەپ ئويلىدى پاتى . بۇۋاي ئالدىرىماي سۈپۈرگىنىڭ ئۇچىنى ئىت-
تىك كەكسى بىلەن چېپىپ تەكشىلىگەندىن كېيىن :

— ياخشى ! — دېدى . ئۇنىڭ ئوڭ قولىقىنىڭ ئۇستىگە
چاپلىشىپ قالغان چىغ پۆپۈكىنى پاتى ئاۋايلاپ ئېلىۋەتتى ، —
بۇرۇنقى ۋاقىتلاردا ، — دېدى بۇۋاي ئالدىرىماي سۆزلەپ ، —
«پادىشاھلار ئوغۇل ئۆيلەپ ، قىز چىقارسا قىرىق كېچە - كۈندۈز
توي قىلىدىكەن ، پۈتۈن يۇرت - جامائەت چاجاڭ قۇرىدىكەن»
دېسە نېمە ئىشكىن دەپتىكەنمەن ، مانا ! كۆز ئالدىمىزدىمۇ بولۇۋا-
تىدۇ ، بىزنىڭكىلەر تېخى ئاشۇرۇۋېتىدىغان ئوخشايدۇ ...

— بولدىلا ، ھەدەپ تەرگەۋەردىلە ، — دېدى مومای .

بوۋاي قولىدىكى كەكىنىڭ بىسىنى «تاق» قىلىپ كۆتەككە سانجىپ قويدى .

— مەن گەپ قىلسام ھەممىڭگىلا ياقمايدىغۇ ! ... كونىلاردا : «قۇش قانىتى بىلەن ئۇچۇپ ، قۇيرۇقى بىلەن قونىدۇ» دېگەن گەپ بار ... ئىنسان دېگەن ئۇنچىۋالا بولۇپ كەتسىمۇ بولماس ، مەن كىم ؟ بىلگۈچىلىكى بولسا ، مەن دېگەن ئاتا يوللۇق ئاتىسى . ئىككى ئېغىز تۇزۈككىنە مەسلىھەتى يوق ، ئەمدىزە مەن بىر سىقىم پولۇسىنى يەيمەن ، دەپ باردىكەنمەن ـ دە ! ... خۇدايىم بۇيرۇسا ئاچ قالمىدىم ، ئۆزۈمنىڭمۇ قازىنىم قاياپ تۇرىدۇ ... ھەي ! كارخىراتمىغىنا ئاۋۇ نېمەڭنى ، — بوۋاي ئۆي تەرەپكە قاراپ قاتتىق ۋارقىرىدى . ئۆي ئىچىدىن «تارس ! » قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭلا ئۇنئالغۇنىڭ ئاۋازى توختىدى . ئون ئالتە ـ ئون يەتتە ياشلار چامىسىدىكى ئېگىز بويلۇق ياش ئۆسمۇر (بوۋاينىڭ كىچىك ئوغلى) يۈزلىرى قىزارغان ھالدا دومسىيىپ چىقىپ تامغا يۆلەپ قويغان ۋېلىسىپىتىنى شاراقلاتقىنىچە يېتىلەپ مىندى ـ دە ، تالاغا قاراپ قۇيۇندەك ئۇچتى .

— يا ئاللا ! يا ئاللا ! نېمىدېگەن سەپرالىق بۇ ؟ ! — كايىدى مومای .

— سەن تولا ئارىلاشما ، بېرىپ ئىشىڭنى قىل ! توي ئويىنىغۇڭ كېلىپ كەتسە ، بار ، بېرىپ يۇندىسىنى يالاپ كەل ! ...

— بولدىلا ، دادا ...

— يۇگۇر ! — دېدى بوۋاي پاتىگە ، — سەنمۇ جابدۇنۇپ كەپسەن . چاپسانراق بېرىپ سەنمۇ ئويناپ كەل !... ھەممىڭنىڭ گېپى بىر ...

مومايغا ھار كەلدى بولغاي ئۇمۇ ئەزۇەيلىدى :

— ئوھوش ! بىزگە نېمانچىلا ؟ ... قېرىنداش بولسا ئۆزلىرىنىڭ ، «گۆش بىلەن ياغ بىر تۇغقان ، پىيازنىڭ كۆيگىنى كۆيگەن» دېگەندەك ، بېرىپ ـ بېرىپ ئوتتۇرىلىقتا كۆيىدىغان

پىياز بىز ...

— بولدىلا ، ئاپا ، جىم تۇرغىنا .

— سېنىڭ بىلەن بىز ، — دېدى بوۋاي ، — ئۇلارنىڭ خىلى ئەمەس ، ئۇلار ھېلىقى كۈنلىرىنى ئۇنتۇپ قالدى . ئۇلارنىڭ ھازىرقى قۇدا - باجىلىرى بۇجاق - سوجاق تۇرسا بىزگە نېمە بار !؟

— ھە ، نېمە بوپتۇ ؟ ! — دېدى مومای ، — ھەرنېمە دەيمىز ، بۇمۇ تەقدىرىدىندۇ ؟ پېشانىسىگە كىمنى يازسا شۇ بولىمىدۇ ؟ ماڭ ، بالام ! سەن بولساڭمۇ بېرىپ كەل !

كىچىك پاتى ئارىسالدى بولۇپ خجالەتچىلىكتە دادىسىغا قارىدى . بوۋاي قىزىغا قاراپ :

— بارغىن ! چاپسانراق بار ، تېخى قىز كۆچۈرىدىغان بولۇپ قالسا ، ئاۋۇ بايتىلىكىنمۇ ئالغاچ بار ، ھارۋىغا يانداق قىلىپ قوشارسەن ... — بوۋاي ئۆزىنىڭ سۆزىدىن ئۆزى مەمنۇن بولۇپ ھىجايدى .

پاتى «ھۇپپىدە» قىزىرىپ كالپۇكلىرىنى چىشلىگىنىچە غورۇ تەرەپكە قاراپ ماڭدى . دادىسى ئەزەلدىنلا ئېرى غوجىئەخمەدنى ياقتۇرۇپ كەتمەيتتى .

— ئالجىغان قېرى ، — دېدى مومای ، — بارمىسلا بارمىسلا ، - ھوي ! شۇمۇ قىز بالىغا دەيدىغان گەپمۇ ؟ نەدە ئاقارغان ساقال بۇ ؟

بوۋاي جىم بولۇپ قالدى .

— خاپا بولما ، قىزىم ، — دېدى مومای قورۇدىن چىققاندىن كېيىن ، — دادىڭدىن رەنجىگىلى بولامدۇ ؟ ئۆزىمىغۇ قېرىپ ، تولا سەپرا مىجەز بولۇپ قالدى ، قانداق قىلىمىز ؟ تېخى تۇنۇگۈن دېمەمسەن ، دادۇيدىن ھېلىقى سەۋىرىدىن ، بەرا ، يەنە ئىككى - ئۈچى كېلىپ : «خېتىمكا ، سىلى بىزنىڭ كونا ئەزا ، كوپىراتسىيىلەرنى دەسلەپ قۇرغانمۇ سىلى ، ھازىر ھەممىمىز خۇدايا شۈك-

رى ياخشى بولۇپ قالدۇق ، ماۋۇ ئۆيلەرمۇ كونىراپ قاپتۇ ، مۇشۇ ئۆيلەرنى بىز ئېتىزغا پىلانغا قوشۇۋېتىپ ، سىلىگە باشقا يەردىن جايلىق كېسىپ ، ياغاچ - تاش بېرەيلى ، بالىلار بىلەن «ھە - ھۇ ، دەپ ئۆينى يېڭىلاۋەتسەك قانداق ؟ » دەپ شۇنداق ياخشى گەپ قىلسا ، «رەھمەت - تەزىم» دېگەن گەپ بۇ ياقتا تۇرسۇن ، ئۇلارغا : «بولدى ! سىلەر ئۆزۈڭلارنىڭ پىلانىڭلارنى قىلىڭلار ، موماي ئىككىمىزنىڭ پىلانى ئەنە ، ئاۋۇ دۆڭلۇكتە» دەپ تۇپراق-لىقنى كۆرسىتىۋاتامدۇ ؟ قويساڭا ، بالام ، قېرىغاندا نېمىسىدىن رەنجىيسەن ...

پاتى يۇرۇپ كەتتى .

* * *

توي بولۇۋاتقان قورۇ ناھىيىلىك پارتىيە مەكتىپىنىڭ ئارقا-سىغا تۇتاش بولۇپ ، يوللىرى تۇپتۇز ، دەرەخلىرى تەكشى ئۆس-كەن كوچىدىكى كۇنىپېتىشقا قارىغان دەرۋازا ئېچىدە ئىدى . كۇن-چىقىشقا قارىتىپ سېلىنغان پېشايۋانلىق ئىككى ئېغىز تاختايلىق ئۆي ، ئۇنى يانداپ كەتكەن يەنە بىرنەچچە ئېغىز ئۆي ، ئۆيلەرنىڭ ئالدىدا بىر تۇپ ئۆرۈك بولۇپ ، ھەر يىلى ناھايىتى ياخشى مېۋە بېرەتتى . ھازىر باغ ئېچىگە قازان ئېسىلغان ، ئۆينىڭ ئۇدۇلىدە-كى تام تۇۋىگە يوغان ساماۋار ئورنىتىلغان ، ساماۋار يېنىدىكى خىش بىلەن كاۋاپدانغا ئوخشىتىپ ياسالغان ۋاقىتلىق ئۇزۇن ئوچاق ئۇستىگە بىرنەچچە چاي چۆگۈنلىرى قويۇلغانىدى . نېرى-سىدىكى يوغان قازان ئېسىلغان ئالمىنىڭ ئاستىدا بىرقانچە كە-شىلەر ئولتۇرۇشاتتى . ئىككى ياش يىگىت ساماۋار بىلەن ھەپىلە-شىۋاتاتتى . ئۇزۇن تارتىلغان سىمغا ھۆل لۆڭگە ، داستىخانلار ئارتىلغانىدى ... ئەر مېھمانلار ئاساسىي جەھەتتىن ئۇزاپ ، ئەمدى ئايالىلارغا تەييارلىق كېتىپ باراتتى .

ئائىلىنىڭ ئەر خوجايىنى لېتىپ ئەللىك بەش ياشلار چامىسىدىكى ۋىجدىك ئادەم بولۇپ ، بۇگۈن توي مۇناسىۋىتى بىلەن بىرقۇر يېڭى كىيىملىرىنى كىيىۋالغانىدى . نېپىز كالپۇكلىرىنى چىڭ يۇمۇۋېلىپ ، ئۆزىگە كەڭ كېلىپ قالغان قارا كۆك سارجا بۇرۇلكىسىنى لەپىلدىتىپ ، قورۇ ئىچىدە گويا كى ھايۋانات باغچىسىدىكى تاۋۇس قۇشىدەك ئايلىنىپ يۈرەتتى . ئۇ تولىمۇ ياۋاش ، كەم سۆز ئادەم بولغاچقا كىرىپ - چىققان مېھمانلارغا كۇلۇمسىرەپ قاراپ ، ئېرەنسىز ھالدا قولىنى كۆكسىگە قويۇپ ھۆرمەت بىلدۈرەتتى . چوڭ پاتى پېشايۋان ئۇستىدە پەيدا بولدى . ئۇ يېشى ئەللىككە تاقاپ قالغان بولسىمۇ ياشلىق يۈرۈش - تۇرۇشىنى يوقاتمىغان ، كەڭ پېشانىلىق تولۇق كەلگەن ئايال ئىدى ، ئۆزۈن چاچلىرىنى سوقۇپ تېز - تېز ھەرىكەت قىلاتتى . ئۇ ئالدىراپ ئېرىنى توختاتتى :

— ماڭا قاراڭە ، لېتىپ ، — ئۇ ئېرىنىڭ كاستۇمىنىڭ يېڭىدىن تۇتۇپ چەتكە تارتتى ، — تۇنۇگۈن ئېلىپ قالغان ھېلىقى بىر سان گۆشنىمۇ قوشۇۋېتەيلى . ئەھۋالدىن قارىغاندا ، ئاياللار جىقراق كېلىدىغان ئوخشايدۇ . يەتمىسە قويدىن بىرنى سويارمىز ...

— ھە مەيلى ، ئىختىيارىڭ ...

— شۇنداق بولسۇن ئەمىسە ، مەن ئاشپەزگە دەپ قوياي ، — ئۇ ئۆيى تەرەپكە قاراپ ۋارقىرىدى ، — ھەي ، مەستۇرەم ! زىلەيبۇۋى ، ماڭا قاراڭلار ! ئۇكام ! ئەر مېھمانلار ئاخىرلىشىپ قالدى ، سىلەر مۇنۇ ئۆيلەرنى سىيرىپ سۈپۈرۈپ قويۇڭلار ، ھازىر نىكاھغا كېلىدۇ . مۇنۇ چۆگۈنلەرنى تازىلاپ ، قاياناق سۇنى تەخ قىلىپ قويۇڭلار ... ھە راست ، مۇنۇ قول لۆڭگىلىرىنى بىر يۇيۇپ قويۇڭلار ! ... ۋاي ، ۋاي ، ۋاي ! ئەجەب پۇتلاشتى مۇشۇ ئۇششاق بالىلار ! ھەي ، كىم ! ... مۇشۇ بالىلارنى ئاشۇ ئالمىنىڭ ئاستىغا ئاپىرىپ بىر تاۋاق ئاش سېلىپ بېرىڭلارا ،

قورسقىنى تويغۇزۇپ چىقىپ ئويىنىسۇن ، قويغان - تۇنقىنىمنى تاپالمايلا قالدىمغۇ ، — چوڭ پاتى توختىماي سۆزلەيتتى . ئۇنىڭ تۆۋەن چىشلىرى زىچ ئالتۇن بىلەن قاپلانغان ئېغىزى بىردەممۇ توختاي دېمەيتتى ، — ھېلىقى كىچىك پاتىمۇ يوقالدى ، — ئۇ ئېرىغا ئاڭلىتىپ كايىشقا باشلىدى ، — بوپتۇ ، مەنلا بىر ئىش قىلسام ھەممىسىنىڭ خۇيى تۇتتى . چىرايلىق ئىززىتىنى قىلىپ چىللىدۇق ، كەلمىگەنلەر كەلمىسۇن ، خۇدايىم ، قولۇم - قوشنا ، يۇرت - جامائەتتىن ئايرىمىسۇن ...

لېتىپ گەپنىڭ ئۆز تۇغقانلىرى ئۈستىدە ئېيتىلىۋاتقاندىقىنى بىلىپ ئاستا لەپلەپ خوتۇنىنىڭ كۆزىدىن يىراقراق قازان بېشىغا كەتتى . قازان بېشىدا قاھار تورۇق دېگەن ئادەم يۆكۈنۈپ ئولتۇراتتى . ئىككى پۇت گۈرۈچ بارىدىغان قازاننىڭ ئىچى قاپقارا پارقىراپ تۇراتتى . ئېشىپ قالغان ئاش بىر تەرەپكە دۆۋىلەنگەن بولۇپ ، ئۈستى داستىخان بىلەن يېپىلغان ، ئوچاقتەكى ئوت تارتىۋېتىلگەنىدى . قاھار تورۇق ناھىيىلىك پارتىيە مەكتىپىنىڭ پېشقەدەم ئاشپىزى بولۇپ ، پۇتۇن ناھىيىنىڭ ھەر-قانداق ئىشلىرىدىن خەۋەردار ، ئايىغى يېنىك ، ئۆمۈر بويى بويتاق ئۆتكەن ، چاقچاقچى ھەم ئۇششاق سۆزرەك ئادەم ئىدى . ئۇ ئوچاق بېشىدا ئولتۇرغان بىرقانچەيلەنگە ئاخشامقى ئولتۇرۇش ھەققىدە قىزىق پاراڭ قىلىۋاتاتتى .

— ئاخشامقى مېھمانلار تاڭغا يېقىن تارقالدى ، — دېدى ئۇ تاماكىسىنى يۆگەۋېتىپ ، — لېتىپمۇ ئاخشام ئوبدان يارىدى ، ئون نەچچە بوتۇلكا ئالىي ئاق ھاراق ، پىۋا دېگىنىڭنى سانى يوقلا قۇيۇۋەتتى . شەھەردىن ھېسابلار چىقىپتىكەن ، بوپكەتتى چاقچاق ، ئاھھاي ...

مەشھۇر قىزىقچى ھېسامنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاش بىلەن ئولتۇرغانلارنىڭ ئىچىدىكى ئونى كۆرگەن - كۆرمىگەنلەر تەڭلا ھېجىيىپ كېتىشتى .

— هەممىدىن سالايدىنكامىنىڭ قۇلىقىنى يامان ئوخشىتىۋەتتى ـ دە ، — دېدى ئاخشامقى ئولتۇرۇشقا خىزمەت قىلغانلاردىن بىرى .

— لېكىنزە ، سالايدىنكامىنىڭ قۇلىقىدەك قۇلاق بولماس ...

قاھار تورۇق ئەمدىلا باشلىغان گېپىنىڭ بېلىگە تېپكەن ماۋۇ ئىككىسىگە ئېچىكىنى سىلىغىنىچە بىرئاز قاراپ تۇردى ـ دە ، كەڭ بۇرۇلكىسىنىڭ پۇچقاقلىرىنى لەپىلدىتىپ ، قازان بېشىدا دانلاپ يۈرگەن توخۇلىرىنى كاتەككە ھەيدەش بىلەن ئاۋارە بولۇۋاتقان لېتىپقا قاراپ :

— لېتىپ ! مەيەرگە كەلگىنە ، — دەپ ۋارقىرىدى .

نېپىز كالپۇكلىرىنى چىڭ يۇمغان لېتىپ ئاستا يېقىنلاشتى .

— بېرى كەل ! ئەتىگەندىن بېرى تۇزۇكرەك بىرنېمە يېمىدىڭ ، ئاچ ئاغزىڭنى ، ئاچ ، ماۋۇ مەررە گۆش !

— رەھمەت ، قاھاركا ، زادى يېگۈم يوق ، مەيدەم ئېچىشىۋاتىدۇ ...

— تاماق يېمىسەڭ يا ھاراق ئىچمىسەڭ ، مەيدەڭ نېمىشقا ئېچىشىدۇ ؟ — دېدى بىرەيلەن .

— مەن بىلمەن ، — دېدى قاھار تورۇق ، — بۇنىڭ مەيدىسى باشقا نەرسىگە ئەمەس ، تويغا چىققان چىقمىغا ئېچىشىۋاتىدۇ ...

ئولتۇرغانلار پاراقلاپ كۈلۈپ كەتتى .

— ھەي ، تاي ! — دەپ ۋارقىرىدى لېتىپ كىچىك بالىسىغا ، — مەيەرگە كەل ، ساقام ، مۇنۇ كاتەكتىكى توخۇملارنى ئېلىۋال !

— خەقنىڭ توخۇلىرى كۆن ئارىلاپ تۇغسا ، سېنىڭ توخۇلىرىڭ كۈندىلا تۇغىدىكەن ـ ھە ؟ — چاقچاق قىلدى قاھار .

لېتىپمۇ بوش كەلمەي :

— ھەئە ، ئەگەر مۇشۇ توخۇلار يېگەن دائنى سەنمۇ يېگەن بولساڭ ، كۇنىگە ئىككىنى تۇغاتتىڭ دېگىنە ، — دېدى .

قاتتىق كۇلكە كۆتۇرۇلدى . دالان ئۆيدىن ئالدىراپ چىقىۋاتقان چوڭ پاتى ئىختىيارسىز بۇرۇلۇپ قارىدى .

— يارايدۇ ، يارايدۇ ، بوش كەلمە ، لېتىپكا !

لېتىپ كەتكەندىن كېيىن گەپ باشقا تېمىغا يۆتكەلدى .

— پاتمەم چوڭ ئايال جۇمۇ ، — دېدى بىر ياش بالا ، — لېتىپكام ئۇنىڭ سىزغان سىزىقىدىن چىقالمايدۇ .

— ۋاھ ، بۇنى بىر دېمە ، پۈتۈن نەرسىنى مانا مۇنداق تۇتىدۇ ، — قاھار تورۇق مايلاشقان يوغان قوللىرىنى چوڭ قىلىپ يۇمۇپ مۇشتۇمىنى كۆرسەتتى ، — «مەدەنىي ئىنقىلاب» لاردا پېپەن قىلغاندا «مىت» قىلىپمۇ قويمىدا ... سىياسىتىنى ئەمەلىيلەشتۇرىدىغاندا ھېلىقى ھابلا سايىم جۇرىن بىلەن راسا تاقىشىپ ، ئاخىرى ئۇرۇمچى ، بېيجىڭلارغىچە بېرىپ يۇرۇپ ئىشلىرىنى «تارسسىدە» ھەل قىلىۋالدى . مانا ھازىر ھەممە نەرسىسى تەل . كېلىپ ـ كېلىپ خەمىت بۇجاڭ بىلەن قۇدا ـ باجا بولۇۋالدى ...

شاھ ئاباس ئوردا ئەركانلىرى ئىچىدىكى ئايرىم پىتىنخورلارنىڭ تۆھمىتى تۇپەيلىدىن ئۆز ئەھدىسىنى يېرتىپ تاشلاپ ، غەربىنى ياقا يۇرتلارغا پالىۋەتكەندە كۆپلىرى پادىشاھنى مەدھىيىلەپ غەربىنى قارغاشقانىدى . ئارىدىن ئۇچ يىل ئۆتۈپ شاھ ئۆز قارارىنى ئۆزگەرتىشكە مەجبۇر بولۇپ غەربىنى كۇيئوغۇل قىلىدى . ئەتە شۇ چاغدىمۇ ھېلىقى ئوردا ئەركانلىرى شاھقا مەدھىيە ئوقۇپ تەنتەنە بىلەن غەربىنى تەبرىكلەشكەنىدى . بىزنىڭ خام سۈت ئەمگەن بەندىلىرىمىزنىڭ بىرى بولغان قاھار تورۇقمۇ ئەينى يىللاردا : «ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم خالايىق ، چوڭ پاتى چەت ئەللگە قاچماقچى بولغان ئىككى يۇرەك» دېگەن بىر ئېغىز پىكرى بىلەن يېغىنغا ئوت تۇتاشتۇرۇپ كۇرەشنى قىزىتىۋەتكەنىدى . مانا

ئەمدى ئىشلار ئوڭشالغاندا خۇدايىم ئۇنىڭ دىلىغا ئىنساپ بېرىپ لىللا سۆزنى سۆزلەشكە باشلىدى ...

ئاياللارنىڭ ئالدى كېلىشكە باشلىغانىدى . قاھار تورۇق قا-زاندىكى ئاشقان ئاشنى يوغان ئاق جاۋۇرغا ئۇسۇپ ئۆيگە كىرگۈ-زۈۋەتكەندىن كېيىن ياغ ۋە گۈرۈچلەرنى كەمچەنلەپ كۆرۈۋاتا-تى . ماشىنىنىڭ يېنىك گۈركىرىشى بىردىنلا بېسىلىپ ، ئارقا-دىن دەرۋازا ئالدىدا بىر توپ ئاياللار پەيدا بولدى .

— پاتى ھەدە ! مېھمانلار ...

چوڭ پاتى ئۆيدىن ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىپ مېھمانلارنى كۆرۈشى بىلەن قىن - قىنىغا پاتماي ئۇلارنىڭ ئالدىغا پۇلاڭلاپ باردى .

— مانا - مانا ، پاتىنىڭ ئەڭ ئارزۇلۇق مېھمانلىرى ، — دېدى قاھار تورۇق كۆرگەزمىخانىدىكى قولىغا تاياق تۇتقان تونۇش-تۇرغۇچى قىزلاردەك ئالدىراپ سۆزلەپ ، — ئاۋۇ ئالدىدىكى خەنزۇ ئايال تاڭ شۇجىنىڭ ئايالى . شۇجىنىڭ ئۆزى ئاچچىقى يامان بولغىنى بىلەن مۇنۇ ئايالى چىقىشقاق ، بولىدىغان ئايال ، مىللىيلارنىڭ توي - تۆكۈنلىرىدىن قالمايدۇ . ئاۋۇ ئەت رەڭ پەلتو كىيگەن ھەجەر خانىم ، خەلق ھۆكۈمىتىدىكى ھابلا سايىم-نىڭ ئايالى ، ئېرىغا ئوخشاش زۇغۇي خوتۇن ، بۇگۈن توي باھانە-سى بىلەن كەپتۇ - دە . ئاۋۇ ياش چوكانىنى تونۇيالمىدىم . بېرىقى قارا شىپىك دۇخاۋا كىيگىنى سېلىمەم ، ھېلىقى تەرجىمان تاھىر-نىڭ ئايالى . ئاۋۇ ئورۇق ئاق يۈزلۈك ئايال بۇلارنىڭ قۇدىسى دۇرنەم بولىدۇ . ۋاي - ۋۇي ، ھەممىسىلا كەپتىغۇ بۇلارنىڭ ...

— قاھاركا ، ھەممىسىنىلا تونۇيدىكەنسەنغۇ ؟

— ۋاھ ، نېمە دېگىنىڭ بۇ ؟ ! ئۆزىنىلا ئەمەس ، بۇ خوتۇنلار-نىڭ ئاچچىق ئۇچىيىدىكىلەردىن تارتىپ بىلىمەن دېگىنە . بۇلار دېگەن ناھىيىمىزدىكى خوتۇنلارنىڭ سەركەردىلىرى - دە ... مۇشۇلار تويغا كەلمىسە پولۇغا گۆش باسمىغاندەك ئولتۇرۇشنىڭ

قىزىقى بولمايدۇ ...

— خۇددى ھارىقى يوق ئولتۇرۇشتەك دېگىنە ، — دېدى ساماۋارنىڭ سۈيىنى يەڭگۈشلەۋاتقان ياش بالا .

— ھەئە ... مانا ، پاتىخاننىڭ كۆتكەنلىرىمۇ مۇشۇ مېھمانلار ، ئەنە ـ ئەنە ، ئاپلا ! مېھمانلارنى ئۆيگە باشلايمەن دەپ چۆگۈنگە پۈتلىشىپ يىقىلغىلى تاسلا قالدى ...

— يەنە بىرى كەلدىغۇي ! پاھ ، نېمىدېگەن قاملاشقان چوكان بۇ ؟ قارا ، كۆكرەكلىرى ئېتىلىپ چىقايلا دەپتىغۇي ؟

قاھار تورۇق قوللىرىنى سايۋان قىلىپ قاراپ :

— ھە ... كىچىك پاتى ، لېتىپىنىڭ ئاكىسى خېتىپكامنىڭ قىزى ، ھېلىقى غوجى بايتالنىڭ ئايالى ئەمەسمۇ ؟

— ھە ، راست ، بۇگۈن خېتىپكاممۇ ، غوجىمۇ كەلمەدىغۇ ؟ — دېدى بىرى .

ياشىراق بىر يىگىت سۆز قاتتى :

— غوجى بايتال ھازىر ئوقەتتىنىڭ كەينىگە كىرىپ كەتتى . ئۆتكەندە غىق مەست چاپچالدا كۆردۈم . «مال ئالىمەن» دەپ ئۇچ ـ تۆت شىبە بىلەن كالا سودىسى قىلىپ يۈرەتتى ...

قازان بېشىدىكىلەر گەپ قىلغاچ ئاياللارنى كۈتۈۋېلىش ئىشىغا كىرىشىپ كەتتى .

* * *

— كەل ، ئۇكام ، كەل ! — دېدى چوڭ پاتى ، — ئەمدى بولسىمۇ كەپسەن ، رەھمەت ! (كىچىك پاتى ھۆپپىدە قىزاردى) .

— مەن بولساممۇ كەلدىم ، پاتى ھەدە !

— كەلمىسەڭ بوپتىكەن ، — چوڭ پاتى كۆپتى ، — خەپ ، كېيىن پاراڭلىشارمىز . چاپسانراق بول ، ئۇكام ، قولۇڭدىكىنى

قويۇپ ماڭۇ يەرنىڭ ئىشلىرىنى قولۇڭغا ئال ! باشقىسىنى قويۇپ ، سەن ماڭۇ ئايالالرنىڭ چېيىغا قارا ! هازىر نىكاھ ئوقۇيدۇ ...

چوڭ پاتىنىڭ گېپىنى توگمەيلا بىر بالا كىردى :

— يىگىتلەر كەپتىكەن ، نىكاھغا كىرسۇنمۇ ؟

— كىرسۇن ، كىرسۇن ! هاي نىكاھغا كەلدى ...

هويلىدىكى ئايالالر «دۇررىدە» قىلىپ ئاشخانا ئىچىگە ئۆزلىرىنى ئېلىپ ، ئىشىك ـ دېرىزىلەردىن بېشىنى چىقىرىپ قاراشتى . قازان بېشىدىكىلەرمۇ يۇگۇرۇپ كېلىشتى .

— قېنى ، كۆيئوغۇل قايسىسى ؟

— ئەنە ئاڭۇ بېغىر رەڭ كاستۇم ـ بۇرۇلكا كىيگەن بالا .

— ۋىيەي ، ئاڭۇ يېنىدىكىلىرى ئىچىۋالغانمۇ نېمە ؟ پەمدۇردەك قىزىرىپ كېتىپتىغۇ ؟

— قېنى ، قېنى يىگىتلەر ، ئىشىككە يېقىن كېلىڭلار !

يىگىتلەر سەل تارتىنغاندەك شەپكىلىرىنى بۇرۇنلىرىنىڭ ئۇستىگە قوندۇرۇپ ، هىجايغىنىچە يېقىنلاشتى .

— هەي ، تالادىكىلەر تىنچ ! نىكاھ ئوقۇلدى .

— پاھ ! — دەپ پىچىرلىدى بىر يىگىت يېنىدىكى ئاغىنىسىنى نوقۇپ ، — ئاخۇنۇمنىڭ ئاۋازى ئەجەبمۇ سازكەن ، ئۇنئالغۇغا ئېلىۋالغۇدەك ... خىرت ، خىرت ، خىرت (كۇلكە) .

— تىنچ ! تىنچ ! خەپشۇك .

— نېمانداق كۇلىدۇ هوي ماڭۇ بالىلار ؟ — پىچىرلىدى بىر ئايال .

— دېمىدىمۇ ، هەممىسى غىق مەست ، قارىمامسىز قىزىرىشىپ كېتىشكىنىنى ...

ئىمام توختاپ يانغا قارىدى .

— سارەم .

— قىزىنىڭ ئىسمى بۇۋىسارەمدۇر . مەهرى سەككىز يۇز

يۇەنگە تايىن تاپتى . سىز كىم ئابدۇلخەمىت ئوغلى نازىم جان ئۇشبۇ ھەقلەرگە رازى ۋاراغىپ بولۇپ ، ئىككى جاھان ھالال جۇپتىلىق سۇنناتى ئۇچۇن ئابدۇللىتىپنىڭ قىزى بولمىش بۇۋى-سارەمنى ئۆز نىكاھىڭىزغا قوبۇل قىلدىڭىزمۇ ؟

— ئاداش ، سەككىز يۇز يۇەن بەك قىممەت ، مائاشىڭلاردىن تۇتۇپ قالمىسۇن يەنە ...

خىرت ، خىرت ، خىرت ... (كۇلكە) .

— قوبۇل قىلدىڭىزمۇ ؟ — قايتىلاپ سورىدى ئىمام .

— ھەئە !

— قوبۇل قىلدىم ، دەڭ !

— قوبۇل قىلدىم .

— ئامىن ! ! ! — ھەممە دۇئاغا قول كۆتۇردى .

— مۇبارەك بولسۇن ! ! !

— مانا ، مانا ماۋۇ نىكاھ سۇيى .

— ھەبىەللى ، قويماي ئىچىۋەت !

— توختاڭلار ، مۇنۇ سۇلتانبەگكە ، توختاڭ ، كىيىۋېلىڭ ! راسا پەيزى بار شىلەپە ئىكەن . مۇبارەك بولسۇن !

* * *

كۇن غەربكە ئېگىلدى . ئۆي ئىچىگە ، پېشايۋاندىكى كىگىز-گىلەملەرگە ۋە ئالما دەرىخى ئاستىدىكى ئۇستەللەرگە جايلاشقان ئايالارنىڭ ، بالىلارنىڭ قىيا - چىياسى ، ئۇنئالغۇدىن چىقىۋاتقان «ئانام» ناخشىسى قورۇنى بىر ئالغاندى .

چوڭ پاتى قورۇ ئىچىدە قۇيۇندەك پىرقىرايتتى . تۇرۇپلا ئۆيدىن پېشايۋانغا يۇگۇرۇپ چىقاتتى - دە ، خۇددى بىرنېمىسىنى ئۇنتۇپ قالغاندەك يەنە باشقا بىر ئۆيگە غۇيۇلداپ كىرىپ كېتەتتى . تۇرۇپ - تۇرۇپ خىزمەتچى ياش ئايالارغا بۇيرۇق چۇشۇرەتتى :

— چايغا ئوبدان قاراڭلار ، كېسىلىپ كەتمىسۇن ! پاتى ، چاپسانراق بولغىن ئۇكام ، بىر قولۇمنى ئىككى قىلالمايۋاتمەن ... تىللاخان چوڭ ئانامغا تاھارەت سۇيى تەييارلاپ بەرگىنە ، — دەپ قويايتتى .

كۇز كۇنى بولغاچقا ھەش - پەش دېگۈچە كۇن ئولتۇراي دەپ قالدى . كەلگەندىن بېرى ئىككى كاپام مۇزدەك ئاشتىن باشقا ئاغزىغا ھېچ نەرسە سالمىغان كىچىك پاتى توختماي ئىشلەۋېرىپ چارچاپ قالدى .

— مېھمانلار ، — دېدى ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئايال ، — بىرئاز تەخىر قىلىپ تۇرۇشسىلا ، ساندۇق ئاچمىز .

بارلىق ئايال زاتى «دۇررىدە» قىلىشىپ پىشايۋان يېنىغا توپلاشتى . ساپسېرىق پىلتىلىرى پارقىراپ تۇرغان يوغان تۆگە ساندۇق كەلتۇرۇلدى . بۇ ئوغۇل تەرەپ ساندۇقى . ئۇستىدىكى يېشىل دۇخاۋا يوتقان - كۆرپىلەردىن كېيىن ئوغۇل تەرەپنىڭ ھازىرلىغان تويلۇقلىرى بىر - بىرلەپ مېھمانلارغا كۆرسىتىلىپ يەنە ساندۇققا سېلىندى .

كىچىك پاتى كىچىككىنە ئورۇندۇقنى دەسسىگىنىچە كۆز ئۇزمەي قارايتتى . تۇرۇپ - تۇرۇپ ، ئولتۇرۇپ كېتىۋاتقان كۇنگە قاراپ قويايتتى . مانا غەرب تەرەپتىن يېنىك شامال سوقۇپ ئاسماندا بۇلۇتلار پەيدا بولۇشقا باشلىدى .

ساندۇق ئاچقان جاۋۇلداق ئايال :

— ھۆرمەتلىك قۇدىلىرىمىز ، — دەپ خىتاب قىلدى ، — ئاز بولسىمۇ سىلەرگە تەييارلىغان نەرسىلىرىمىز مۇشۇ . كۆپكە تاۋا قىلىشقايلا ، يەتمىگەن يەرلىرى بولسا ، مانا قولىمىز كۆكسىمىزدە ، — ئۇ ئورۇق قوللىرىنى سوغۇلۇپ كەتكەن كۆكرەكلىرى ئۇستىگە قويۇپ ئېھتىرام بىلدۇردى .

چوڭ پاتى ئالتۇن چىشلىرىنى پارقىرىتىپ رەھمەت ئېيتتى .

— قېنى ، قىزنىڭ ساندۇقىنى ئاچايلى ئەمىسە ، كەچ بولۇپ

كەتتى ، — قىز تەرەپنىڭ يېتىم ئاقساقىلى بولغان ياش چو-
كان زىلەي ساندۇق ئاچتى ۋە ئوغۇل تەرەپ قۇدىلارغا قاراپ ، —
پاتى ھەدەمنىڭ قىزلىرىنىڭ كەنجىسى ، ئەمدى بۇنداق توي قىل-
مايمىز ، خۇدايىم بۇيرۇسا ، ئوغۇللار بار ، ئاز بولسىمۇ سىلەرگە
ئېچىپ كۆرسىتەي ... مۇنۇ قىزىمىزنىڭ ئۆزى ئىشلىگەن پەردە ،
ياستۇق قاپ ، كىرلىك ، كىيىم ياپقۇچ قاتارلىق نەرسىلىرى ،
مۇنۇ قىزنىڭ تۇركىيىنىڭ كۆڭلەكلىرى ، مۇنۇ شاڭخەي ، گۇاڭ-
جۇدىن ئالدۇرغانلىرى ، مۇنۇ سوۋېتنىڭ كاستۇم ـ بۇرۇلكا ،
پەلتو ـ شىلەپىلەر ئوغۇلغا ئالغانلىرى ، مۇنۇ ئاپىسىنىڭ قىلغان-
لىرى ، مۇنۇ ھەدىسىنىڭ ... مۇنۇ ...
— ئاشۇرۇۋەتكەنمۇ نېمە ؟
— شاڭخەي بازىرىنىڭ يېرىمىنلا تەييارلاپتىغۇ ! ؟
— باي بولغاندىكىن ھەرنېمە قىلغۇسى كېلىدۇ دېگىنە ...
كىچىك پاتىنىڭ يۈرىكى دۇپۇلدەپ ئۆزىنىڭ بوسۇتىنى قو-
يۇشقا ئالدىرايتتى .
ساندۇق ئاچقان ئايال :
— رەنجىشمىسىلە ، قۇدىلار ، تەييارلىغىنىمىز غورىگۈل بو-
لۇپ قالدى ، — دېدى .
— ۋاي ، ئۇنداق دېيىشمىسىلە ، رەھمەت ، جۇۋاپلا ...
— ئەمدى تۇغقانلارنىڭ قىز ساندۇقىغا سالىدىغانلىرى مۇنۇ-
لاركەن . قىزنىڭ ھەدىسى گۈلسارەم بىر يوتقان تاش ، بىر جۇپ
كاپىرون ياغلىق ... كىچىك ئانىسى گۈلپىرىسخاننىڭ بىر جۇپ
توپلەي پايپىقى بىلەن ...
چوڭ پاتى ئۇلارغا رەھمەت ئېيتتى .
كىچىك پاتى قىسىلىپ بېرىپ قولتۇقىدىكى تۇگۈننى زىلەي-
نىڭ قولىغا بەردى . ساندۇقچى ئايال كۈل رەڭ سارجىنى ئېچىپ
كۆرسەتتى .
— مېھمانلار ، — دېدى ئۇ تېخىمۇ جاراڭلىق ، — ماۋۇ بىر

قۇر كىيىملىك كۇل رەڭ سارجا بىر تۇغقانىنىڭ بالىلىرى بولغان كىچىك پاتىنىڭ قىزىنىڭ ساندۇقىغا سالغىنى ...

ھەممىسى پاتىغا قاراشتى ، پىچىرلاشتى ، ماختاشتى . كىچىك پاتى يەر ئاستىدىن چوڭ پاتىغا قارىدى . چوڭ پاتى سەل ھەجىيىپ قويۇپ ئۆز قەيىپىتىنى بۇزمىدى . رەھمەتمۇ دېمىدى ...

ئۇ ئىكەن ، بۇ ئىكەن بىلەن ، سۆزلەرمۇ تۇگەپ مېھمانلار تارقاشتى . چوڭ پاتى قازان بېشى بىلەن مېھمانلار ئارىسىدا چېپىپ يۈرۈپ ، ئۇنىڭغا ـ بۇنىڭغا بىرەر چىنە ئاش سېلىپ بېرىپ يولغا سالدى . ئەتىكى چىللاققا كېلىپ بېرىشكە ھەرقايسىسىنىڭ قولاقلىرىغا پىچىرلايتتى . ئۇ كىچىك پاتىنى تامام ئۇنتۇدى . ئۇنىڭ تاماق يېگەن ـ يېمىگەنلىكىنى سوراپمۇ قويمىدى . قاچا ـ قومۇچلارنى بېسىقتۇرۇش ھەققىدە بۇيرۇق قىلىۋېتىپ يەنىلا مېھمانلارنى ئۇزىتىش بىلەن بولۇپ كەتتى .

— پاتى ھەدە ، مەن كېتەي ، — دېدى ئاخىرى كىچىك پاتى ئۇنلىرى تىترەپ .

— قايتامسەن ، ئۇكام ، بوپتۇ ، ئۆيۈڭ يىراق ... قونۇپ قالمامسەن ؟

— قايتاي ...— كىچىك پاتى سۇغۇرۇلۇپ دېگۈدەك يېنىپ چىقتى . ئۇ يۇگۇرۇپ دېگۈدەك ماڭماقتا . ئاسمانىنى قارا بۇلۇت قاپلاپ غەرب شامىلى ئۇرماقتا . شامال ئۇنىڭ ئېتەكلىرىنى يەلپۈلدىتەتتى . ئۇنى خورلۇق باستى : «قېنى ، رەھمىتى ، ئىللىق چىرايى ؟ ئەتىكى چىللاققا ئېيتىش بۇ ياقتا تۇرسۇن ، ‹خېتىپ ئاكام ، گۇشنەم ھەدەملەر كېلەلمىدى ، ماۋۇ بىر كاپام ئاشقا ئېغىز تېگىپ باقسۇن ›مۇ دەپ قويمىدا ؟ غوجىنىغۇ كۆزگە ئىلمەسۇن ، دادام ، ئاپاملارنىمۇ ؟ ... توۋا ... »

ئۇ قانداقتۇر بىر سېغىنىش ھېسسىياتى ئىچىدە جەنۇب تەرەپتىكى ئىلى دەرياسى بويىغا كۆز تىكتى . يىراقتىكى ئېگىز

دېلموك تېغى ، ئەۋلىيا چوققىسى كەچكى گۈگۈمدا قاپقارا تۇتەك-تەك كۆرۈنمەكتە . شەپكىسىنى ئوڭ قېشىغا باستۇرۇپ كىيىۋا-لىدىغان ئۇنىڭ ئىشچان ، كۆرەڭ ئېرى غوجىئەخمەد ئەنە شۇ تاغ باغرىدىكى چاپچال يېزىلىرىدا تەرلەپ - پىشىپ مالچىلار ئارىسىدا مال سودىسى قىلىپ يۈرگەندۇ؟ قېنى ، مۇشۇ تاپتا ئېرى ئۆيده بولسا ، ئۆز قولى بىلەن ئوخشىتىپ ئېرى ياخشى كۆرىدىغان خام قېيما قىلىپ گۆشلۈك ئۈگره ئاش ئېتىپ بەرسه ، قانچىلىك هاراق ئىچسىمۇ مەيلى ...

ئۇ هازىر ئېرىنى تازىمۇ سېغىنىدى . بىچاره ئەمگەكچان قېرى دادىسىنىڭ ئەتىگەنكى رەنجىشلىرىنى ، مېهرىبان ئانىسىنىڭ سەۋرچانلىق بىلەن بەرگەن تەسەللىلىرىنى ئەسلىدى . ئۇلار بەل-كىم هازىرغىچه رەنجىش ئىچىده ئولتۇرغاندۇر ... بۇلارنى ئويلاپ كىچىك پاتىنىڭ ئىچى سىيرىلىپ كەتتى - ده ، ئۆيگه يېقىن قالغاندا مىشىلداپ يىغلىۋەتتى .

مەن كىمدىن يامانلايمەن

زېمىندىكى بارلىق جانلىق ئادەم ۋە ھايۋان دەپ ئىككى خىلغا ئايرىلىدۇ . ھاياتلىق ئالمىدە ئۇلارنىڭ ئوزۇقلىنىش ، نەپەس ئېلىش ، ئەمگەك قىلىش ۋە كۆپىيىشلىرى ئوخشاش خاسلىققا ئىگە بولسىمۇ ، ئىنسانلاردىكى تەپەككۇر ، ئىقتىدار ، ھايا ۋە ئەلىم ھايۋانلاردا بولمىغاچقا ، بۇلار ئارىسىدىكى پەرق ئىنتايىن زور بولىدۇ .

ئالايلى ، دۇنيادا ئەڭ ئۇلۇغ ، ئەڭ دانا — ئادەم ، ئەڭ پەسكەش ، ئەڭ دۆت — يەنىلا ئادەم ؛ قەھرىمان ، ئەلسۆيەر — ئادەم ، قورقۇنچاق ، ۋەتەن ساتقۇچ — يەنىلا ئادەم ؛ ئەڭ ئاق كۆڭۈل ، ئەڭ چىرايلىق ، ئەڭ پاكىز — ئادەم ، ئەڭ ھىيلىگەر ، سەت ، پاسكىنا — يەنىلا ئادەم .

بۇنداق سېلىشتۇرما پەرق ھايۋانلاردا بولمايدۇ . شۇڭا ئادەملەر خاتالىق ، سەۋەنلىك ئۆتكۈزسە بۇنى كېيىن تونۇپ يېتىپ نادامەتلەر ئوقۇيدۇ . ھايۋانلار خاتالىق ئۆتكۈزمەيدۇ . تونۇپ يەتمەيدۇ ۋە بۇنىڭغا پۇشايمانمۇ قىلمايدۇ .

مانا مۇشۇ خىل پىكىر - چۈشەنچىلەر پەيلاسوپلارنىڭ ئىنسانشۇناسلىق تەتقىقات دائىرىسىگە كىرسىمۇ ، بۇ ھال مېنىڭ مۇشۇ كىچىككىنە نەرسىنى يېزىپ چىقىشىمغا تۈرتكە بولدى ، قىسقىسى ئىلھام بەردى .

ئوچۇق ھاۋالىق كەچ كۈز ، تېخى قار چۈشمىگەن بولسىمۇ ھاۋا خېلىلا سوغۇق ئىدى . شەھەرنىڭ قايناق كوچىلىرىنى ئايلىنىپ يۈرەتتىم . بۇ دوقمۇشتىكى قاتار تىزىلغان ئۈستەللەردە تاۋۇز سۇيى ، ئانار شەربىتى ، تىلىنغان قوغۇن - تاۋۇزلار سېتى-

لاتتى . تىلىپ قويۇلغان ساپسېرىق قوغۇننى كۆرۈپ تەشنالىقىم تېخىمۇ ئاشتى . قارىماسقا تىرىشىپ بىرقانچە قەدەم ئۆتۈپ كەتكەن بولساممۇ ، بىراق نەپسىم پۈتلىرىمگا تورمۇز سالغاندەك توختىتىدۇ . كەينىمگە قايتىپ ، ھېلىقى قوغۇن ئىگىسىدىن سورىدىم :

— قوغۇنىڭ تىلىمى قانچە ؟

كونىراق پەلتو كىيىپ ، ئاغزىلىرىنى شارپا بىلەن يۆگىۋالغان سېتىقچى ماڭا «لەپپىدە» بىر قاراپ قويۇپ :

— قېنى ، ئالسىلا ، ئالسىلا ، — دەپ بىر تىلىم قوغۇننى ئالدىمغا سۇرۈپ قويدى . بۇ ئادەمنىڭ ھاسىراپ نەپەس ئېلىشى ۋە خىرقىراق ئاۋازىدىن ئۇنىڭ زىققە كېسىلى بارلىقىنى سەزدىم .

— نەچچىدىن ساتتىڭىز ؟

— ئا ... ئەپەندىم ! ئالسىلا دېگەندىن كېيىن ئېلىپ يەپ باقسىلا ، — دەپلا قولىدىكى ئەگرى پىچىقى بىلەن بىر تىلىم قوغۇننى كاسا قىلىپ ئالدىمغا سۇرۈپ قويدى . بىر پارچىسىنى يېدىم . قوغۇن چۈرۈك ۋە ناھايىتى تاتلىق ئىدى ، — نەرخىنى سورىماي ئالغۇەرسىلە ، ئەپەندىم . مېنى تونۇيالمىدىلا ـ ھە ؟

بېشىمنى كۆتۈرۈپ قارىدىم . ئۇ ئادەم شۇنداق دەپلا ئاغزىدىكى شارپىسىنى تۆۋەنگە چۈشۈرۈپ كۈلۈمسىرىدى . ئۇنىڭ سېرىقتىقا مايىل يۈزلىرىگە ، ئاپئاق قىسقا بۇرۇتىغا قاراپ كۆزۈمگە تونۇشتەك كۆرۈنسىمۇ ئېنىق بىرنېمە دېيەلمىدىم .

— ئۇرايىم قوغۇنچى ، — دېدى ئۇ ھاسىراپ ، — ئەسلىرىدىن چىقىپ قالدىمۇ ؟ ئاۋۇ دەريا بويىدىكى جىرغىلاقتىكى گۈڭشېغا كادىر بولۇپ چۈشكەنلىرى ... ھېلىقى راخماق دۇيجاڭ بولغان شۇ دۇيدىكى ئۇرايىم قوغۇنچى ... ئەسلىرىدە بارىدۇ ؟

قاراڭغۇ تۈندە تۇيۇقسىز چاقماق چاقققاندەك «لەپپىدە» ئېسىمگە كەلدى . قايتىدىن سالاملىشىپ كۆرۈشتۇم . بىر خىل خىجىللىق ئىچىدە ئۇ ئادەم سۇرۈپ قويغان ئورۇندۇققا ئولتۇردۇم . ئۇ بۇنىڭدىن ئوتتۇز ئۇچ يىل بۇرۇنقى ۋەقە ئىدى .

* * *

1970 ـ يىلىنىڭ بېشىدىن تارتىپ ، پرولېتارىيات مەدەنـ
يىەت زور ئىنقىلابىنىڭ ئەڭ جەڭگىۋار ، دەھشەتلىك بىر سەھنىـ
سى بولغان «كۇرەش قىلىش ، پـىچەن قىلىش ، ئـۆزگەرتىش»
(دوپپىگەي) ، يەنى ئوچۇقراق ئېيتقاندا ، سىنىپىي قوشۇننى تازىـ
لاش ھەرىكىتى باشلىنىش بىلەن خىزمەت ئەترەتلىرى تۇركۇملەر
بويىچە يېزا ، ئاساسىي قاتلام ، ئىدارە ـ جەمئىيەتلەرگە چۈشۈپ
كۇرەشنى قىزىتىۋەتتى . ھەرىكەت شۇنداق دەھشەتلىك ئېلىپ
بېرىلدىكى ، قاتتىق ئۇرۇپ قىيناپ ئۆلتۈرۈشتىن سىرت ، قورـ
قۇپ ئۆزىنى ئۆزى ئۆلتۈرۈۋالغانلار ھەرقايسى ئورۇنلاردا بىر ـ
ئىككىدىن بولۇپ تۇراتتى .

بىزنىڭ چۈشكەن نۇقتىمىز — شەھەر مەركىزىدىن توققۇز
كىلومېتىر يىراقلىقتىكى بىر يېزا بولۇپ ، ئۇ ئىلى دەريا ئېقىنـ
غا جايلاشقان مەنزىرىسى گۈزەل ، يەرلىرى مۇنبەت ئىدى . مەن
ئىككىنچى ئەترەتكە مەسئۇل بولۇپ ، ئۇچ كىشى بىلەن چۈشتۇم .

— بۇ دۇينىڭ ئەھۋالى ئىنتايىن مۇرەككەپ ، — دەپ تو ـ
نۇشتۇرغاندى شۇ يەرلىك كادىر ، — بۇ پۈتۈنلەي جىن ـ شەيتاـ
لارنىڭ ئۇۋىسى .

ئەتىسىدىن باشلاپ «كەمبەغەللەردىن ھال سوراپ ، يىلتىز
تارتىپ ئالاقە باغلاش» دەيدىغان بىر خىل تېرمىن ئاتالغۇ بويىچە
ئۆيمۇئۆي كىرىپ ئەھۋال ئىگىلەپ كۆرگىنىمىزدە بۇ جاينىڭ
مۇرەككەپلىكى شۇنىڭدىن كۆرۈلدىكى ، بۇ دۇينىڭ ئادەملىرى ھەر
يەر ، ھەر يەرلەردىن كەلگەن بولۇپ ، كۆپرەكى جەنۇبىي شىنجاڭـ
دىن ئىدى . بۇلاردىن سىرت ، يۇقىرىسى ئۆلكە مەركىزىدىن ،
ئوبلاستتىن ۋە شەھەردىكى بەزى ئىدارە ـ جەمئىيەتلەردىن ئەينى
چاغدا «ئوڭچىل قالپىقى» ، «سىنىپىي يات ئۇنسۇر» قاتارلىق
قالپاق كىيدۇرۇلگەن خېلى ئىناۋەتلىك كادىرلار ئائىلىسى ئولتۇـ

راقلاشقانكەن . ئۇلار مول خىزمەت تەجرىبىسىگە ۋە يۇقىرى سەۋىيىگە ئىگە ئۇيغۇر ، خەنزۇ ، خۇيزۇ كادىرلىرى بولۇپ ، بۇلاردىن سىرت يەنە رۇسلارمۇ بار ئىدى . ئەترەت باشلىقى يېشى ئەللىكلەرگە تاقاشقان ، ئۆز ئىسمىنىمۇ يازالمايدىغان ئېگىز گەۋدىلىك ، كۆزلىرى بۇركۇتنىڭ كۆزلىرىدەك راخماقباي دېگەن ئادەم ئىدى . بۇ ئادەم كەم سۆز بولغانلىقتىن ھەممىسىلا ئۇنىڭدىن ھېيىقاتتى . ئۇنىڭ ئىسمى راخمانمۇ ياكى رەخمەتمۇ بولىسى نامەلۇم . راسا ئاچچىقى كەلگەندە قوللىرى تىترەپ كېتەتتى . ئۇ شەھەرلىك ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ دائىمى ھەيئەت ئەزاسى ، گۇڭشې ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى بولسىمۇ ، داۋاملىق ئىش ئورنى مۇشۇ ئەترەت ئىدى . ئالدىنقى يىلى ئۇ مەملىكەت بويىچە ئۇلۇغ بولغان داجەي يېزىسىغا ئېكسكۇرسىيىگە بېرىپ كەلگەن . بىز جەڭ مەيدانىغا دەبدەبىلىك ھالدا كىرىپ «جەڭ» سىگنالىنى ياڭرىتقان بولساقمۇ ، بىزنىڭ ئەترەتتىن بىرمۇ «ئەكسىلئىنقىلابچى» چىقمىدى . باشقا ئەترەتلەردە كۆرەش راسا قىزىپ ، باغلاش ، ئېسىپ قويۇشتەك ئىشلار بولۇپ تۇراتتى . بىز بولساق بىر تالمۇ شىرالغۇ ئاتالمىغان ئۆۋچىدەك قۇرۇق قول بوينىمىزنى قىسىپ قالدۇق . باش ئەترەت : «سىلەر سىنىپىي كۆرەشنىڭ قاپقىنى ئاچالمىدىڭلار» دەپ ئاگاھلاندۇرۇش بەردى .

ئايرىم سۆھبەتلەردە ھەممىسىلا راخماقباينىڭ ئۆستىدىن نارازىلىقىنى ئېيتىسىمۇ ، كەچتىكى ئەزالارنىڭ ئومۇمىي يىغىندا ھېچكىم چىش يېرىپ بىرنېمە دېيەلمەيدۇ . بىز ماتېرىيال ، ھۆججەتلەرنى ئوقۇپ ئۇلارنى كۆرەشكە رىغبەتلەندۇرسەك ، راخماقباي :

— كادىر ئەپەندىم ! ئەمدى پىكىر بولمىسا ماۋۇ ئىشلەپچىقىرىش توغرىسىدا سۆزلەشسەك قانداق ؟ — دەپ قويۇپلا ئۆزىنىڭ گېپىگە چۈشۈپ كېتەتتى . قىسقىسى ، بىزنى كۆزگە ئىلمايتتى .

بىز بولساق نارازىلىق قىلاتتۇق .

— رۇخسەت بولسا ، — دېدى ئارقا تەرەپتىن بىرەيلەن ، — يۇقىرىدا كادىر ئەپەندىمىز ، دۇيجاڭمۇ ئوبدان گەپلەرنى قىلدى . مەن ئىككى ئېغىز سۆزلەپ قويماي ...

كىچىككىنە لامپا ئۇستەل ئۇستىنى خىرە يورۇتاتتى . يوغان مەجلىسخانىغا لىق ئولتۇرغان ئادەملەرنىڭ يۈزىنى ئىلغا قىلغىلى بولمايتتى . مەن خاتىرە دەپتىرنى ئېچىپ سورىدىم :

— بۇ كىم ؟

— ئۇرايىم قوغۇنچى ، — دېدى راخماق . مەن دەپتىرگە «ئىبراھىم قوغۇنچى» دەپ تىركەپ قويدۇم . ئۇ سۆزىنى داۋام قىلدى :

— ئەزالارنى ئىشلىمەمدىكىن دېسەك ، ئىشىنىڭ ئېغىرى نەدە بولسا دېھقان شۇ يەردە . كۆزىمىز كۆرۈۋاتىدۇ ، كېچە ـ كۈندۈز ئۆستەڭ چېپىۋاتقان ، يەرگە ئىشلەۋاتقان ... يىل ئاخىرىدا قولىغا ئون تىيىن پۇل تەگمەكتە يوق ، كېكىردەككىچە قەرز ... مېنىڭچە ، يالغۇز بۇغداي ـ قوناق بىلەنلا ئىش تاڭ ئاتمايدۇ ، يولداشلار ! مەن دۇيجاڭلارغا نەچچە قېتىم ئېيتقان ، ئاشۇ دەريا ياقىسىدىكى بوزلۇققا قوغۇن تېرىغان بولساق ئالامەت بولاتتى ... مانا مەن قوغۇنچى ، تېگىم پەيزاۋاتلىق . مەن دۇي رەھبەرلىرىگە نەچچە قېتىم دېدىم ، مەن «پەقەت بىر يىل قوغۇن تېرىپ باقاي ، قانچىلىك كىرىم دېسەڭلار مانا مەن ئىگە» دېسەم قۇلاق سالمىدى ـ غان ئادەم يوق ...

— بۇنىڭ ھەر قېتىم دەيدىغان گېپى مۇشۇ ، — دېدى يېنىدىكى مۇئاۋىن دۇيجاڭ .

بىرئازدىن كېيىن راخماق سۆز ئالدى :

— ئۇلۇغ داھىيمىز ماۋ جۇشى «سوقۇشقا كىرسەڭمۇ تەييار ـ لىق قىلىپ كىر !» دەپ تەلىم بەرگەن . مانا ھازىر تېرىلغۇ باشلىناي دەۋاتىدۇ . بىزدە تېرىلغۇغا تەييارلىق بولۇش كېرەك .

ئۇرۇققا قېنى پۇل؟ سوقا - سايمان رېمونتىغا قېنى پۇل؟ سۇ ھەققىگە قېنى پۇل؟ ھەممىسىگىلا پۇل! پۇل! پۇل كېرەك. بۇ پۇللار قېنى؟ بۇ پۇللارنىڭ ھەممىسى ھەرقايسىڭنىڭ شىللىسىدە! ئەمدى يۇز - خاتىر قىلمايمىز جۇما! قەرزدارلارغا دەپ قويايلى، نېمەڭنى ساتساڭ سات ... ھە، قايسىڭ ئۇ كەينىدە ئولتۇرۇپ غودۇڭشۇاتقان؟

يىغىن زالى جىمجىتلىققا چۆمدى.

— يۇيۇقسىز قالغان ئۆلۈكتەك غودۇڭشىيسەنغۇ؟ يەڭ دېسە خۇددى ئېشەكنىڭ ...— ئۇ گېپىنىڭ ئاخىرىنى يۇتۇۋەتتى. كىمدۇر بىرى «پىخ» قىلىپ كۈلۈۋەتتى، — ئەمدى تۆلەيدىغان ۋاقتىدا ھۆرۈ - پۆرۈ قىلىشما! ھەيئەتلەر مۇزاكىرە قىلدۇق. قەرز يىغىشقا پاشاخان ئاچام مەسئۇل.

راخماق سۆزىنى توغىتىپ ئورنىغا ئولتۇردى.

يېشى ئەللىكلەردىن ئاشقان، يۈز - كۆزلىرىنى قورۇق باسقان بولسىمۇ، ئىشتا، گەپ - سۆزدە خۇددى ئەرلەردەك لاقاسلاپ يۈرىدىغان بۇ ئايالنى چوڭ - كىچىك ھەممىسىلا «پاشاخان ھەدە» دەپ ئاتايتتى. ئۆمرىدە پەرزەنت يۈزى كۆرمىگەن بۇ خوتۇن ئەرلەردەك تاماكا چېكەتتى، گەپ - سۆزدە ھېچكىمدىن قالمايتتى. مەيلى ئەر - خوتۇن ئارا بولسۇن ياكى قوشنا - قولۇملار ئارا بولسۇن، جېدەل - ماجىرا بولۇپ قالسا ۋاراقلاپ تىللاپ يۈرۈپ ئىشنى پۈتتۈرەتتى. ئۇ سۆز ئالدى:

— بۇ ئىشنى كۆپ ئويلاشتۇق، كۆپچىلىك، «دۇيگە قەرزدارمۇ؟» دېسەك، ھەممىمىز دېگۈدەك قەرزدار. بىراق مۇنۇ بەش قول ئوخشاشمىغاندەك، ھەرقايسىمىزنىڭ ئەھۋالى ئوخشاشمايدۇ. ئەگەر چىن كۆڭلىمىزدىن «بويتىلا، بىزنىڭ نان يەيدىغان يېرىمىز مۇشۇ دۇي ئىكەنغۇ، بىر ئامال قىلىپ تۆلۈۋېتەيلى» دېسەك، بەزىلەر تۆلۈۋېتەلەيدۇ، — ئۇنىڭ ئاۋازى خىرىلداپ چىقاتتى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئوستەل ئالدىدىكى بوشلۇققا كەلدى، —

هەي ، يولۇاس ! ماڭا قارا ، باللىرىڭ ئىشقا ياراپ قالدى . قوتاندىكى ئىككى قويۇڭنىڭ بىرىنى ساتسەن ! توختا ، گېپىمنى بۆلمە ! سات دېگەندىن كېيىن ساتسەن ! هەي ، قادى مەنتەڭ ! «پۇلۇم يوق ، پۇلۇم يوق» دەيسەن . ئۆتكەندە بازاردىن گىلەم ئاپسەنغۇ ؟

— گىلەم ئەمەس ، كونا پالاس .

— مەيلى نېمە بولسىمۇ ، پۇلۇڭ بولمىسا دۇئاغا بېرەمدۇ ؟ بوينىڭغىچە قەرز تۇرۇپ ، گىلەم ئېلىشنى كىم قويدى ساڭا ؟ ئەجەب نەشە ئالساڭ پۇلۇڭ بار ... سەنمۇ ساتسەن ! ئەمدى مۇنۇ تۇردى ۋەيران ... بۇنىڭ راستىنلا ئامالى يوق ، كۆپچىلىك ! يېقىندا ئايالى تۇغۇپتىكەن ، بىچارىگە بىر تال باش - سىراقمۇ پىشۇرۇپ بېرەلمىدى ئەمەسمۇ ؟ هاشىم ، خوتۇنۇڭنىڭ كىيىم تىكىش ماشىنىسى بار . بۇنى بىلمىمىز ...

ئۇ ئاشۇنداق هەمىسىنىڭ ئىسمىنى ئاتاپ بولغاندىن كېيىن :

— يۇقىرىدا دۇيجاڭ ئېيتقاندەك ، هەممىڭ مۇشۇ دۇيدىن يەپ - ئىچىپ گەجگەڭگە ئارتىلغان قەرز ماۋۇ ! ئۇنداق بولغاندىكىن تولا تىلىڭنى چايناپ هاماراڭغا ئەركىلىگەندەك ئەركىلەمەستىن نەق پۇلنى ئىككى كۈنگىچە تەييار قىلىش ، ئەمدى يۇزخاتىر يوق ، — دەپ كېسىپ ئېيتتى .

ئەزالار غودۇڭشىغىنىچە يىغىندىن تارقاشتى . قاراڭغۇلۇق ئىچىدىن كىمدۇر بىرىنىڭ «ئۆلمەن دېسە بىرنېمە دېگەندەك گەپ بولدى - دە» دېگەن گېپىنى ئېنىق ئاڭلاپ قالدىم . دۇي هەيئەتلىرى قېپقالدى . قەرز قايتۇرۇش رەسمىي بېكىتىلگەندىن كېيىن راخماقباي :

— مېنىڭچە ، ئاشۇ دەريا ياقىسىدىكى ئون سەككىز مو بوزلۇقنى مۇشۇ ئۇرايىم قوغۇنچىغا بەرسەك بېرەيلى . هەر يىلى مۇشۇنداق دەپ قۇلىقىمىزنى ئاغرىتىدۇ . ئۆتكەندە بىز ئۇنى «ها-

يانكەشلىك قىلدى» دەپ تەنقىد قىلدۇق. ھازىر خېلى تۈزىلىپ قالدى ... ئەمىسە مۇشۇنداق بېكىتتۇق.

خېلى كۈنلەر ئۆتۈپ كەتتى. ئەتىيازلىق تېرىلغۇ باشلاندى. بىر كۈنى كەچكى يېغىندىن كېيىن ھەيئەتلەر يېغىنىدا ئەھۋالنى قىسقىچە تونۇشتۇرۇپ كېلىپ، دۇيىمىزدە تېخى سىنىپىي كۈرەش قاپقىقى ئېچىلمىغانلىقىنى، بىزدىن بىرەرمۇ ئەكسىلئىنقىلابچى چىقمىغانلىقىنى ئېيتىپ بولۇشۇمغىلا راخماقباي گەپنىڭ بېلىگە تېپىۋەتتى:

— ئەپەندىم، ھە دېسىلا «ئەكسىلئىنقىلابچى» دەيدىكەنلا، ئەكسىلئىنقىلابچى دېگەن ئۇستەلدە ئولتۇرۇپ ھۆكۈمەتنىڭ تەييار مائاشىنى يەۋاتقان كادىردىن چىقماي، ئايدالادا يالاڭ ئاياغ كەتمەن چېپىۋاتقان دېھقاندىن چىقامدۇ؟ ماۋ جۇشىمۇ: «سوقۇشقا تەييارلىق قىلىپ، ئاشلىقنى كۆپەيتىلار» دەۋاتامدۇ؟ ماڭا قارىسىلا، مۇبادا سوقۇش بولۇپ قالسا شۇ ئۇرۇشقىمۇ نان كېرەك. نان نەدىن كېلىدۇ؟ مانا ناننى بىز تاپىمىز. گەپنىڭ پوسكاللىسىغا كەلسەك، «مۇنۇ ئىشلەپچىقىرىشنى قانداق قىلىمىز؟» دەيمىز ئەمەسما!

ئۇ گېپىنى تۈگىتىپلا «بولدى» دېگەندەك قىلىپ ئورنىدىن تۇردى. مەجلىس تارقالدى.

مانا، ماڭىمۇ پۇرسەت كەلدى. راخماقباينىڭ مۇشۇ گېپىنىڭ ئۆزىلا ئۇنىڭ ئىككى پۇتىنى بىر ئۆتۈككە تىقىۋېتەتتى. ئەتىسى ئەتىگەندە مۇشۇ گەپنى كۆتۈرۈپ خىزمەت ئەترىتىگە كەلدىم.

— «بۇ دۇينىڭ سىنىپىي كۈرەش قاپقىقى ئېچىلمىدى» دەپ مېنى ئەيىبلەيسىلەر. مانا راخماق دۇيجاڭنىڭ ھەربىكەتكە تۈتۈۋاتقان پوزىتسىيىسى، دەپ راسا پرىنسىپقا كۆتۈردۇم. گېپىم تارازا باسقان چېغى، رەھبەرلىك قاتتىق ئويلىشىپ ئاخىرى راخماق ئۇستىدىن يۇزتۇرانە پاش قىلىشقا قوشۇلدى.

— بىراق ، مۇنداق بىر ئىش بار ، — دېدى گۈڭشې ئىنقىلا-بې كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى سانتىار ، — يەنە ئىككى كۈندىن كېيىن شەھەر بويىچە «ماۋ جۇشى ئەسەرلىرىنى ئۆگىنىش ئاكتىپلار» يىغىنى ئېچىلىدىكەن . راخماقمۇ ئاكتىپ بولۇپ سايلانغان . ئۇنىڭغا ئالاھىدە تەكلىپ كەپتۇ . بولمىسا ، يىغىندىن كېيىن ئاچساق قانداق ؟

مەن قارشى چىقتىم :

— ئىنقىلاب مېھماندارچىلىق ئەمەس ، كەشتە تىكىش ، ماقالە يېزىشمۇ ئەمەس . ئىنقىلاب — زوراۋانلىق ھەرىكەت ...

ئاخىرى راخماقنى ئۆگىنىشكە ئۈندىمەي ئەزالار ئارىسىدا يۇزتۇرانە پاش قىلىش قارار قىلىندى . مەن غالىبلارچە «ئالتۇن قۇياش قارلىق تاغدىن كۆتۈرۈلدى» دېگەن ناخشىغا غىڭشىپ دۇيگە قايتىپ كەلدىم . ھەممە ئەزالار جىددىي ئەمگەككە كىرىشىپ كەتكەنىدى . ئۇستىگە ئاق ماتادىن كۆڭلەك ، تامبال كىيىپ يالاڭ پۇتىغا كونا كالاچنى سۆرۈۋالغان ئىبراھىم قوغۇنچى مۇرىسىگە يوغان كەتمەننى ئېلىپ ، دۇي تەرىپىدىن نازارەتتە ئىشلىتىشكە بەرگەن تۆت نەپەر «قالپىقى» بار بۇزۇق ئۇنسۇر ، سىنىپىي يات ئۇنسۇرلارنى باشلاپ خۇشال ھالدا قوغۇنلۇققا كېتىپ باراتتى . يېشى قىرىقلاردىن ھالقىغان بۇ ئادەمنىڭ بەدىنىدىن كۈچ - قۇۋۋەت تېمىپ تۇراتتى .

كەچقۇرۇن ئادەتتىكىدەك ئەزالار چوڭ يىغىنى ئېچىلدى . دەسلەپتە نۆۋەتتىكى سىنىپىي كۆرەش ئەھۋالى ۋە ئۇنىڭ دۇيەمىزدىكى ئىنكاسىنى بايان قىلدىم . ئەزالار خۇشياقمىغاندەك جىم ئولتۇراتتى . سۆزۈمنىڭ ئاخىرىدا :

— دېمەك ، بىزنىڭ نۆۋەتتىكى سىنىپىي كۆرەش قاپقىنى ئېچىشىمىزغا توسالغۇ بولغان ئامىل قايسى ؟ بىر ئېغىز سۆز بىلەن ئېيتقاندا ، بىزگە كېلىۋاتقان ئەڭ چوڭ تەتۇر شامال — راخماق دۇيجاڭ ، — دېيىشىم بىلەن ، ئەزالار خۇددى يىغىن

مەيدانىدا بومبا پارتلىغاندەك چۆچۈپ كەتتى .

— هازىردىن باشلاپ راخماقباي ئۇستىدىن پاش قىلىش باشلىنىدۇ . راخماقباي ئىنقىلابىي ئاممىنىڭ پىكىرلىرىگە بىر - بىرلەپ جاۋاب بېرىدۇ . بىزدە ھېچقانداق ئەندىشە بولماسلىقى كېرەك . خۇددى ئۇلۇغ داھىيمىز ماۋ جۇشى ئېيتقاندەك : «قىيما- ما- چىيما قىلىشتىن قورقمىغان خانىنى ئانتىن تارتىپ چۈشۈرە- لەيدۇ» . بىزدە مۇشۇنداق جەسۇرانە ئىرادە بولۇشى كېرەك ، بىزگە پارتىيە ئىگە ، خىزمەت گۇرۇپپىسى ئىگە .

يېغىن ئەھلى خۇددى ئۇيقۇدىن ئويغانغاندەك جانلىنىپ كەتتى .

— يەنە بىر گەپ ، — دېدىم ، — تۆۋەندە ئىككى تۇرلۇك مەسىلىنى ئېلان قىلىمەن ، بىرىنچىسى ، ئەتە شەھەردە ئېچىلىدى- غان يېغىنغا راخماق دۇيجاڭنى قاتناشتۇرماسلىقنى قارار قىل- دۇق ؛ ئىككىنچىسى ، ھازىردىن باشلاپ راخماقباينىڭ دۇيدىكى خىزمىتىنى مۇئاۋىن دۇيجاڭ ئىسلامئاخۇن ئىشلەيدۇ . راخماقباي ئۆز مەسىلىسىنى ئويلىشىدۇ .

تاراسلاپ چېلىنغان ئالقىش چاۋاكلىرىغا كۆمۈلۈپ كەتتىم ، كىمدۇر بىرى «سىنىپىي كۇرەشنى ئۇنتۇپ قالمايلى» دەپ شوئار توۋلىۋەتتى . راخماقباي تاتىرىپ كەتتى .

شۇ كۇنكى يېغىن بېرىم كېچىگىچە داۋاملاشتى . ھېچكىم ھېچكىمگە سۆز بېرەر ئەمەس ، ھەممە ئىچىدىكى دەرد - ئەلەملىرىنى تۆكەتتى . كىملەردۇر يېغلاپ تۇرۇپ سۆزلەيتتى . يېغىننى ئاران توختاتتۇق . سۆزلەيمەن دەيدىغانلار تېخى نۇرغۇن . ئەزالار تارقىلىپ ئۆيلىرىگە قايتىشتى . مەن ھويلىغا چىقتىم . تولۇن ئاي غەربكە قىيسايغان . راخماقباي يېنىمغا كېلىپ :

— ئىنقىلابىي ئاممىنىڭ پىكىرلىرى توغرا ، — دېدى ئۇ تولىمۇ مىسكىن ئاۋازدا ، قەغەزگە موخوركا سېلىپ يۆگىمەكچى بولاتتى ، بىراق قوللىرى تىترەپ تاماكىسى يەرگە تۆكۈلەتـ-

تى ، — قانداق ، ئويلىشىپ جاۋاب بېرەمدىم ؟ — ئۇنىڭ پۈتۈن ھەيۋىسى يەرگە ئۇرۇلغاندى .

— سىز دېگەن پارتىيە ئەزاسى . ئاممىنىڭ پىكىرلىرىگە ھۆرمەت قىلىپ ، ئەستايىدىل ئاڭلاپ ، ئاندىن جاۋاب بەرسىڭىزمۇ بولىدىغۇ ؟ كۆپچىلىك يىغىلغاندىكىن ھەر خىل پىكىرلەر چۈشىدۇ — دە !

— باشقىسىمۇ مەيلى . ھېلىقى : «ئىززەتخان تۇغدىغان ۋاقتىدا دۇيدىن پۇل بەرمەي ، قىيىن تۇغۇتتا ئۆلۈپ كەتتى» دەپ ماڭا ئارتىپ قويغىنىنى ئىدىيەم زادى قوبۇل قىلالمايدۇ ، — دېدى ئۇ . ئۇنىڭ كۆز چانىقىدىكى بىر تامچە ياش ئاي نۇرىدا پارقىراپ تۇراتتى .

شۇنىڭدىن باشلاپ ئەزالار ئەتىگەن ئىشقا كەتسە ، كەچقۇرۇن قايتىپ تامىقىنى يەپلا يېغىن زالىغا دۇكۇرلەپ كېلىشىدىغان بولدى . پاش قىلىش ، دەرد تۆكۈش باشلىنىپ كېتەتتى . بۇرۇن گىدىيىپ ، تاقىلداپ ماڭىدىغان راخماقباي ھازىر شىپىلداپ ئۇششاق چامداپ ماڭىدىغان بولۇپ قالدى .

تۇنۇگۈن كىشىلەردىن ئاڭلىسام ئىبراھىم قوغۇنچى كىشىلەرگە : «مانا راخماقباي يۈرتداشلىققا يارىدى . قوغۇنلۇق ئەمدى ماڭا ئۆتتى . خۇدايىم بۇيرۇسا ، شۇنداق بىر ئىشلەپ بېڭىسىمنى كۆرسىتەي ، قوغۇنلار راسا پىشىپ يېتىلسۇن . شۇ چاغدا گۇڭشې ، دادۇي باشلىقلىرىنى چاقىرىپ راسا مېھمان قىلىمەن . ئۇلار ئوخشىغان قوغۇنلارنى تېتىپ كۆرۈپ : ‹مۇنداقمۇ ھۇنەر بارىكەنده ! › دەپ مېنى ماختىشىدۇ . ئەنە شۇ چاغدا مەن : ‹قانداق ؟ ئۇرايىم قوغۇنچىنىڭ بېڭىسىنى كۆردۇڭلارمۇ ؟ ئەمدى مۇنۇ تالاشقان قوغۇنلۇقۇڭنى ئاناڭغا بەرگىن › دەپ تاشلاپ چىقىمەن» دەپتۇ . مەن بۇ گەپلەرنى ئۆزۈمچە مۇلاھىزە قىلىپ ئولتۇرسام ، بىر ئاكتىپ ئەزا مېنى ئىزدەپ كېلىپ ئەھۋال ئىنكاس قىلدى :

— ھازىر ئەزالار بەك خۇشال ، ئۇلاردا ھېچقانداق غەم —

ئەندىشىمۇ يوق . بۇگۈن ماۋۇ ئۇرايىم قوغۇنچى بىرقانچىمىزغا : «سىلەر ئالدىراپ خۇش بولۇپ كەتمەڭلار ، راخماقباي مەزمۇت بىر تاغ . ئۇنى ئاغدۇرۇش ئۇنچىۋالا ئوڭاي ئەمەس ، ئۇنداق كالتە چاپان كادىرنىڭ گېپىي بىر تىيىن . ئۇستىدىن يۇقىرىغا ئەرز قىلىمەن» دېگەنىدى . شۇ گەپنى سىزگە پەتكۈزۈپ قويغىلى كەلدىم . قۇيقا چاچلىرىم تىك تۇرۇپ كەتتى . شۇنداق بولسىمۇ ، ئالدىرىماستىن :

— مۇشۇ گەپلەرنى يۇزتۇرانە پاش قىلالامسىز ؟ — دەپ سورىدىم .

— ئەلۋەتتە ، — دېدى ئۇ ، — بىزمۇ «خان»نى ئاتتىن تارتىپ چۈشۈرەلەيمىز ـ دە . ئۇ بۇنىڭدىن تانالمايدۇ . بۇ گەپنى قىلغان يەردە ھوشۇر پوقاق بىلەن غوپۇرجانمۇ بار .

دەرھال ئىككى خەلق ئەسكىرىنى چاقىرىپ كېلىپ ئورۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ باردۇق . يېغىن باشلىنىپ راسا ئەۋجىگە چىقىقاندا ھېلىقى ئاكتىپ ئەزا ئىبراھىم قوغۇنچىنىڭ ھېلىقى گېپىنى پاش قىلدى ، ئىككى نەپەر گۇۋاھچى گۇۋاھلىقتىن ئۆتكەندىن كېيىن :

— ئىبراھىم ، ئوتتۇرىغا چىق ! — دەپ ۋارقىرىشىم بىلەنلا ھېلىقى ئىككى خەلق ئەسكىرى سەكرەپ قوپۇپ ، قوغۇنچىنىڭ گەجگىسىدىن تارتىپ ئوتتۇرىغا ئاچىقتى . «پالتا كۆتۈرگۈچە كۆتەك دەم ئاپتۇ» دېگەندەك ، راخماق ئۇستىدىكى پاش قىلىش ئەمدى قوغۇنچىنىڭ بېشىغا كەلدى . ئۇ پاكىتلار ئالدىدا ئىقرار قىلىپ : «قانداق قىلىمىز ؟ ئىنسانچىلىق ، تىل دېگەننىڭ سۆڭىكى يوقكەن» دەپ بېزىرىپلا تۇردى . ئالدىن ئورۇنلاشتۇرۇش بويىچە مۇئاۋىن دۇيجاڭ :

— بۇگۈندىن باشلاپ ئۇرايىم قوغۇنچى ئەزالار بىلەن بىرلىكتە شاللىقتا ئىشلەيدۇ . قوغۇنلۇقنى بەكراخۇنغا ئۆتكۈزۈپ بېرىدۇ ، — دەپ ئېلان قىلدى . ئەزالار چاۋاك چالدى .

* * *

مەن تاتلىق قوغۇننى يېگەچ يۇقارقى ئىشلارنى ئەسلەپ چىقتىم . ئويلىغانسېرى ئۆزۈمنى تولىمۇ خجالەتچىلىكتە ھېس قىلدىم . بىزنىڭ راسا ئەخمەق مەزگىلىمىزمۇ ياكى شۇ ۋاقىتتىكى تەربىيە شۇنداقمۇ ؟ بۇنى بىر تەرەپلىمە قاراشقا بولمايتتى . كەمبەغەل دېھقانلارغا تايىنىش ، ئاممىۋى يولدا مېڭىش شۇ چاغنىڭ ئاساسلىق شوئارى ۋە مىزانى ئىدى .

— قېنى ، ماۋۇنى يەپ باقسىلا ، — دەپ يەنە بىر تىلىم قوغۇننى كاسا قىلىپ ئالدىمغا سۈرۈپ قويۇپ سۆزلەپ كەتتى ئىبراھىم قوغۇنچى ، — خەۋەرلىرى بار ، شۇ چاغدا قوغۇنلۇقنى بەكراخۇنغا بېرىۋەتتى . «ئاپلا» دەپ تولىمۇ پۇشايمان قىلدىم . قولۇم ئىشقا بارماي ئانچە ـ مۇنچە ئىشلارنى قىلىپ يۈردۈم . قىش كىرگەندە ئاكامنىڭ ئۆلۈم خەۋىرى كېلىپ يۈرتقا چۈشۈپ كەتتىم . تۇغقانلار قويۇپ بەرمەستىن بىر يىل تۇرۇپ قالدىم . ئۇنىڭغىچە راخماقبايمۇ قايتىدىن دۇيجاڭ بولدى . شەھەردىكى سەفەن مەكتىپىدە ئوقۇۋاتقان ئوغلۇم ئوقۇشنى تۇگىتىپ شەھەرگە خىزمەتكە ئورۇنلاشتى . كېيىن ئۇنىمغانغا ئۇنماي ئاپىسى ئىكىكىمىزنى شەھەرگە ئەكېلىۋالدى . نوپۇسىمىز يېزىدا قېلىۋەردى . شۇنداق قىلىپ خېلى يىللار ئۆتۈپ كەتتى . يەرلەرنى شەخسىلەرگە كۆتۈرە بەرگەندە بىزگىمۇ ئون نەچچە مو يەر تەگكەنىكەن . بۇ يەرنى ھېلىقى بوزدىكى قوغۇنلۇققا تېگىشىۋېلىپ «مانا ئەمسە» دەپ راسا ئىشلەپ كەتتىم . ئازراق يەرگە ئوزۇقلۇق ئاشلىق ، كۆكتات تېرىپ ، قالغىنىغا قوغۇن تېرىدىم . قىشچە شەھەردە قوغۇن ساتىمەن ، بالىلار خىزمەتتە ، كۈنىمىز يامان ئەمەس . ھە راست ، ئۇچ ـ تۆت يىل ئىلگىرى راخماقباي تۇگەپ كەتتى . مانا ئۆلمىسەكلا دىدار كۆرۈشىدىكەنمىز . بىرنەچچە يىل بولدى . مۇشۇ زىققە دېگەن كېسەل مېنى سەل قىينىاپ قويدى .

بولمىسىغۇ ، تېنىم ساق ، خۇدايىم بۇيرۇسا ، مانا سەكسەننىڭ قارىسىنى ئالدۇق . ئۆتكەن ئىشلار ئۆتۈپ كەتتى دېسىلە ، ئەمدى كىمدىن يامانلايمىز ؟

قايتماقچى بولۇپ خوشلىشىپ ئورنۇمدىن تۇردۇم .

— مۇنۇنىڭغا بالىلار ئېغىز تېگىپ باقسۇن ، — دەپ يوغان بىر قوغۇننى تۇتقۇزۇپ قويدى ئىبراھىم قوغۇنچى . پۇل بەرسەم مۇتلەق ئۇنىمىدى . تولىمۇ خىجالەتچىلىكتە رەھمەت ئېيتىپ قايتتىم .

شۇنىڭدىن كېيىن ئايلىنىپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندىلا باشقا ياققا بۇرۇلۇپ كېتىمەن .

مەخسۇم

— مەخسۇمكا ! ئۇنىمۇ دېدۇق ، بۇنىمۇ دېدۇق ، زادى بىر ئەرگە نەچچە خوتۇن راۋا ؟

— بۇ ھەقتە جانابىي روسۇللىلا ھەدىس شەرىفتە مۇنداق قەيت قىلغان : «ئەل نىكاھۇ سۇننەتى فەمەل رەغىيبە ، ئەل سۇننەتى فەلەيسە مىننە» .

— بۇنىڭ مەنىسى ؟

— بۇنىڭ مەنىسى : «بەس ! نىكاھلاپ ئېلىڭلار خاتۇنلارنى ، بىرنى ، ئىككىنى ، ئۈچنى ۋە تۆتنى» دېمەكتۇر . شۇنىڭغا قارىغاندا ، بىر ئەرگە تۆت خوتۇن جايىز① .

سورۇندىكىلەر قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىشتى . ئۇلار مەخسۇمنىڭ پاساھەتلىك سۆزلىرىدىن مەمنۇن بولۇشتى .

— قېنى ، مەخسۇمكا ، ئىچىۋېتىڭا ...

مەخسۇم قىزلارنىڭكىدەك قاپقارا ، ئۇزۇن كىرپىكلىرىنى كۆتۈرۈپ ، ئىشىك تەرەپكە «لاپ» ئېتىپ قاراپ قويۇپ ، ئەينەك رومكىغا لىق تولدۇرۇلغان ئاق ھاراقنى بىر يوللا ئىچىۋەتتى . غوزەك مۇچقا ئارىلاشتۇرۇپ قورۇلغان توخۇ گۆشىدىن بىر پارچىنى ئاغزىغا سالغاندىن كېيىن ، چىرايلىق باغلانغان قارا گالىستۇكىنى تۈزەپ قويدى .

— چاتاق يوق ، — دېدى ئۇلپەتلەردىن بىرى چاقچاق قىلىپ ، — مەخسۇمكام ئىدارىگە كەلسە ئوقۇمۇشلۇق پېشقەدەم كادىر ، يۈرت ـ جامائەت ئىچىگە كىرسە مۆتىۋەر ، مەسچىتكە

① مەخسۇم دىنىي بىلىمدە چالا بولغانلىقتىن ئايەتنى خاتا تەپسىر قىلغان .

كىرسە ئىمام ...

— ئاشخانىغا كىرسە ھاراقكەش .

— چىرايلىق چوكانلارنى كۆرسە پاھىشۇاز .

قاتتىق پارتلاپ چىققان كۈلكە ساداسى ئاشخانىنىڭ ئىسلاش-قان تورۇسلىرىغا تېگىپ ئەكس سادا قايتۇردى . ئەتراپتىكى ئۇسۇ-تەللەردە تاماق يەپ ئولتۇرغانلار بويۇنلىرىنى تولغاپ بۇلار تەرەپ-كە قاراشتى .

— مەخسۇمكامنى ئۆتكەن يىلى بىزنىڭ مەھەللە مەسچىتىگە مەزىن قىلىپ سايلىغانىدۇق ، — دېدى يەنە بىرى چاقچاق قى-لىپ ، — كېيىن پۈتۈ ئىچىپ قويۇپ مەزىنلىكتىن چۈشۈرۈۋەت-تۇق .

يەنە بىر قەپەس كۈلكە .

ئۇلپەتلەر بەش كىشى بولۇپ ، ھاراق قۇيۇۋاتقان ساقى يېنىدىكى ياش ئۇلپىتىنىڭ قۇلىقىغا مەخسۇمنىڭ تەرىپىنى قى-لىپ پىچىرلىدى :

— مەخسۇمكام شەھىرىمىزدىكى چوڭ ئىدارىلەرنىڭ بىرىدە خىلى ئىناۋەتلىك پېشقەدەم كادىر . ئۆزىنى پەقەت خوراتمايدۇ . قارىماسەن ، كىيگەن كىيىملىرىنى ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆزى گەپ-دان ، ئويۇنچى ، قىزىقچى ئادەم . 1959 ـ يىلىدىن تا 1965 ـ يىلىغىچە «ئوڭچى» بولۇپ تۇرمىدە ياتقان ، مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا تارقاقلاشتۇرۇلۇپ يېزىدا ئىشلىگەن . 1980 ـ يىللىرى ئاقلا-نىپ ، يەنە ئۆز ئورنىدا ئىشلەۋاتىدۇ .

— نېمىشقا مەخسۇم دەيسىلەر ؟

— دادىسى كاتتا ئۆلىما — ھاجىم بولغاچقا چاقچاق قىلىپ «مەخسۇم» دەيدۇ . قارىغىنا ، شۇ تۇرقىدا كىممۇ ئۇنى ئەللىك بەش ـ ئەللىك ئالتە ياشلارغا كىردى دەيدۇ ؟ چاچلىرى قاپقارا تۇرمامدۇ ...

كېيىنكى پىچىرلاشلار مەخسۇمنىڭ «دىك» تۇرغان قۇلىقىغا

يەتكەن بولسا كېرەك ، ئۇ شىلەپىسىنى قولىغا ئېلىپ ، قاپقارا پارقىراق تەكشى تارالغان چاچلىرىنى سىلاپ قويدى .

— مېنىڭچە ، مۇنداق قىلساق ، — دېدى مەخسۇم ئۇلپەتلەر-نىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتقاندىن كېيىن تۇگەي دەپ قالغان هاراقنا قاراپ قويۇپ ، — بۇگۈن ئىنىمىز ئابدۇقۇددۇس بىلەن تاماقنى يەپ بولۇپ «قايتايلى» دەپ تۇرساق ، سىلەر كېلىپ قالدىڭلار . ئوبدان بولدى . بۇ ئىنىمىز (ئۇ ياش ئۇلپەتنى ئىما قىلدى) تاسسىدە بىر جىڭ خىزمەت قىلدى . بۇنىڭغا رەھمەت ! مېنىڭچە ئەمدى هاراق ئىچىپ ئىدارىگە بارساق ياخشى بولماس . سىلەر جىم ئولتۇرىسىلەر ، قالغان خىزمەت مېنىڭدىن ، — مەخسۇم ئاخىرقى گەپنى ناهايىتى كەسكىن ئېيتىپ ، ئالدىراپ پەلتوسىنى قولىغا ئېلىشىغا ئۇلپەتلەر جىددىي ، نارازىلىق بايانات-لىرىنى ئېلان قىلىپ چۇرقىرىشىپ كەتتى .

يېڭىلا سورۇن تۇزۇپ ئولتۇرۇشقان ئۇلپەتلەردە مۇشۇنداق بىر ئادەت بار . دەسلىپىدە ، «كىم مېهمان قىلارکىن ؟» دەپ بىر-بىرىگە بەس سېلىشىپ ئولتۇرۇپ كېتىدۇ . كانايدىن ئۇچ - تۆت قەدەھ ئۆتكەندىن كېيىن راسا بەگ مەست بولۇپ كېتىشىدۇ . بۇنداق چاغدا هەرقانداق پىخسىق ئادەم بولسىمۇ ، مۇهىم ئىشلارغا ساقلاپ كېلىۋاتقان پۇلىنىڭ كۆزىگە قارىماي بەس - بەس بىلەن خەجلەيدۇ . ئەتىسى مەستلىكتىن سەگىپ ئورنىدىن تۇرغاندا ئاخشامقى مەردلىكىنى ئەسلەپ خەجلىگەن پۇ-لىغا ئىچى - قارنى مۇچ قۇيغاندەك ئېچىشىپ كېتىدۇ . بۇنى كىشىلەرگە «مېنى ئاخشامقى هاراق چىشلىۋاپتۇ» دەيدۇ . ئەمەلە-يەتتە ئۇنى هاراق ئەمەس ، خەجلىگەن پۇلى چىشلىۋالغان .

مەخسۇم بۇنداق «چىشلەش» لەرگە «ئاھ - ۋاھ !» ئۇرۇپ كېتىدىغان ئادەملەردىن ئەمەس ، بىراق ياش ئۇلپەتلەرنىمۇ بوش چاغلىغىلى بولمايدىكەن . ئۇلپەتلەرنىڭ ئۆچىنچىسى سومكىسىغا سېلىۋالغان بىر بوتۇلكا «ئىلى ئالمىي هارىقى»نى گەپ قىلماس-

تىنىلا ئۇستەل ئۈستىگە «توككىدە» قويۇۋېدى ، «ھاي» دېگەنگە ئۇنىماي تالاغا چۈجە خورازدەك ئېتىلىپ تۇرغان مەخسۇم بىرئاز پەسكويغا چۈشتى . ئۇستەلنىڭ دوقمۇشىدا ئولتۇرغان كەم سۆز تۆتىنچى ئۇلپەت ئاشپەزگە شەرەت قىلىپ قويغان بولسا كېرەك ، ئۇستەلگە سوزۇنچاق تەخسىدە بېلىق كەلتۈرۈلدى . رەھمەتلىك بېلىق گويا كى ئۆلۈمگە تەن بەرمىگەندەك پۇلتىيىپ چىققان كۆز - لىرىنى پارقىرىتىپ قىپقىزىل مايلىق شورپىغا چىلىنىپ ياتاتتى .

مەخسۇم يېنىدىكى بىرەيلەننىڭ سوئالىغا جاۋابەن ، ئولتۇ - رۇش ئەھلىگە قاراپ سۆزلەۋاتاتتى :

— مەرھۇم دادام سۆلايمان خەلپەتھاجى جانابلىرىنىڭ دائىم ماڭا دەيدىغان تەلىمى : «ئوغلۇم ! ھەر ۋاقىت ئاگاھ ۋە دانا بولۇڭكى ، تۇرمۇشتىكى بارلىق كەيپ - ساپا ئادەم ئۆمرىنىڭ ئېكىكى» دەيدىغان ، بىراق بىز خام سۈت ئەمگەك بەندىلەر ... ئاھھاي ! مانا ! مانا ! ئالامەت ! ئالامەت ! — ئىشىك تەرەپكە قاراپ تۇرۇپ گەپ قىلىۋاتقان مەخسۇم ئۆزىنى باسالماي ئورنىدىن تۇ - رۇپ كەتتى . تالادىن ئىككى ئادەم كىرىپ كەلمەكتە . مەخسۇم توختىماي سايرىماقتا ، — ئاپىرىن ! ئاپىرىن ! مۇبارەك قەدەملە - رىگە ھەسەنات . پاھ ! پاھ ! مۇنداقمۇ ئاجايىپ ئۇچرىشىش بولار - مۇ ؟ قېنى ، بۇ ياققا ! ئالدى بىلەن مۇبارەك قوللىرىنى تۇتۇۋالاي ...

ئېگىز بوي ، ئاق يۈزلۈك كىشى بۇ تەرەپكە كەلدى . ئۇنىڭ ئېغىزىدىكى غۇچچىدە ئالتۇن چىشلىرى ، تۆتىتلىق شارپىسى ۋە قاما قۇلاقچىسىغا قاراپلا چەت ئەلدىن كەلگەن مېھمان دەپ جەزم قىلىشقا بولاتتى . ئۇ ھەممەيلەن بىلەن كۆرۈشۈپ چىققاندىن كې - يىن ئورۇندۇققا ئېرىنىپلا ئولتۇردى . مەخسۇم مېھمانىنى تونۇش - تۇردى :

— خوش ! مانا بۇ مېنىڭ يېقىن بۇرادىرىم مۇختەر سالى . بۇرۇن مەن مالىيە بۆلۈمىدە ، بۇ ئاغىنەم ئىسلاھات بۆلۈمىدە

ئىشلەيدىغان ، راسا يېقىن مۇشۇنداق بىر جۈپ ئاغىنىلەر ئىدۇق (مەخسۇم ئىككى كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى جۈپلىدى) . 1961 ـ يىلى چەت ئەلگە چىقىپ كېتىپتۇ . بۇ ئاغىنەم ئۇ ياقتا ماڭغاندا مەن ھېلىقى «ئالىي مەكتەپ»تە ئىدىم . ئاغىنەمنىڭ كەلگىنىگە ئون بەش كۈندەك بولۇپ قالدى . ئۆتكەندە كۆرۈشكەنىدۇق ، بىراق تېخى قېنىپ پاراڭلىشالمىدۇق . بىر قېتىم ئىزدەپ بارسام سۆيدۈگگە كېتىپ قاپتىكەن . خوش ، ئەمدى بۇ ئاغىنىلەرنى تو-نۇشتۇراي ...

مەخسۇم ئۇلپەتلەرنى بىرمۇبىر تونۇشتۇرۇپ بولغاندىن كې-يىن ، ئۇلپەتلەر :

— قانداق ، تىنچ ـ ئامان كېلىپ قالدىڭىزمۇ ؟ تۇغقانلار بىلەن دىدارلىشىپ خاتىرجەم بولدىڭىزمۇ ؟ — دەپ سوراشتى .

مېھمانمۇ بارلىق چەت ئەللىكلەرگە ئوخشاشلا :

— شۇنداق ، رەھمەت ، — دەپ جاۋاب بەردى .

چەتتە ئولتۇرغان ئۇلپەت :

— مېھمان ، قەيەردىن كېلىسىز ؟ — دەپ سورىدى .

— ئالمائاتا گوروت[1] ئىچىدىن .

— ئۇنداق بولسا تونۇمسىزكىن ؟ مېنىڭمۇ بىر ئاكام ئالمائا-تادا . ئىسمى ئەدھەم ، ئەدھەم سۇلايمان .

— ۋاھ ! — دېدى مېھمان ، — نېمىشقا تونۇمايمىز ؟ سۇلاي-مانوف ، توغرا ، توغرا ، يېقىندا ئايالى قايتىش بولدى . كىچىك ئوغلىنى ئارمىيەگە ئۇزاتتى ... ئۆزى بۇرۇن سكارپوماشىندا[2] ماشىنا ھەيدەيتتى . ئۇلار بىزدىن ئىككى ئاستانوفكا[3] تۆۋەندىكى ئېتاۋدا[4] تۇرىدىغۇ ؟ ... ئۆزىمۇ كېلىپ قالار .

---

① گوروت — شەھەر .

② سكارپوماشىن — دوختۇرخانىلارنىڭ تېز قۇتقۇزۇش ماشىنىسى .

③ ئاستانوفكا — ئاپتوبۇس بېكىتى .

④ ئېتاۋ — قەۋەتلىك بىنا ئۆي .

سورۇندىكىلەر يەنە نېمىلەرنىدۇر سورىماقچى بولۇۋېدى ، مەخسۇم :

— توختاپ تۇرۇڭلار ، ئالدىرىماي مۇڭدىشىمىز . مۇنداق قىلايلى ، ئاغىنىمىز مۇختەر بىلەن ناھايىتى يېقىن ئۆتۈشكەن . مېنىڭ بۇ ئاغىنەمگە ئاتاپ قويغان بىر قويۇم بار ، بۇنى ئايرىم ئورۇنلاشتۇرىمىز . بۇگۈنكى سورۇنىمىز جانلىنىدىغان بولدى . ئەمدى مېنىڭ تالاغا چىقىپ كېلىشىمگە رۇخسەت ···— دېدى .

مېھمانمۇ ئورنىدىن «لىككىدە» تۇرۇپ مەخسۇمنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇۋالدى :

— رەھمەت ، دوستۇم ! رەھمەت ! بىر چىرايلىق ئولتۇرۇپ-سىلەر . ئاۋارە بولماڭ . بۇگۈن زۆرۈر ئىشىم بار .

— ھەرقانچە زۆرۈر ئىشىڭىز بولسىمۇ ···

— كۆپ رەھمەت ! — مېھمان سۆزىنى كېسىپ ئېيتتى ، — بۇگۈنچە ۋاقىت چىقىرالمايمەن . خۇدايىم بۇيرۇسا ، كېيىن بىر گەپ بولار ··· ئەنە ماڭا قاراپ تۇرغان ئادىمىم بار .

ھەممەيلەن ئۇ كۆرسەتكەن تەرەپكە قارىدى . نېرىقى ئۇستەلدە يۇزلىرى كۆمۈرەڭ قارا ، پالكۆز بىر «بەندە» بۇ تەرەپكە قاراپ پارقىراپ ئولتۇراتتى . يانچۇقىدا بىر بوتۇلكا ھاراق ، ئۇستەل ئۇستىدە تاماق تالونى تۇراتتى .

مېھمان شۇنچە زورلاشلارغا قارىماي ئۇلپىتىنىڭ يېنىغا كەتتى . بۇ ئىش مەخسۇمنىڭ غۇرۇرىغا قاتتىق تەگدى بولغاي ، قاپقارا كىرپىكلىرىنى كۆتۈرمەيلا :

— ماڭا بەش مىنۇت رۇخسەت ـ ھە ··· ! — دېگىنىچە تالاغا چىقىپ كەتتى .

ئارىنى جىمجىتلىق باستى .

ساقىي يېرىمى يېيىلگەن بېلىقنى چوكىسى بىلەن ئاغدۇرۇپ قويۇپ ، ئالدىدىكى بوشىغان رومكىغا ھاراق قۇيدى . ھەممىنىڭ كەيپى بىرئاز بۇزۇلغان بولدى .

— ئىززىتىنى بىلمىگەن ، — دېدى ئاخىرى ساقىي جىمجىت-لىقنى بۇزۇپ ، — ئاغىنەم دەپ شۇنچە ئىززىتىنى قىلدى . بول-مىسا مەخسۇمكامنىڭ نېمە ئىلا - تەتۇرى ؟ — ئۇ مېھمان تەرەپكە «لاپپىدە» قاراپ قويۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى ، — سىلەرگە ئېيتىپ بەرسەم ، 1958 - يىللىرى مەخسۇمكامنىڭ ئۇستىدىن راسا سايراپ ، ئۇنى ئوتقا ئىتتىرىۋېتىپ كەتكەن ئاغىنىلىرىنىڭ بىرى مۇشۇ ئىكەن . يېقىندا «كەپتۇ» دەپ ئاڭلاپ مېنى بىرگە ئېلىپ بارغانىدى . چىرايلىق كۆرۈشتۇق . ئۇ بولسا گەپ ئارىسىدا ھېچنېمىدىن - ھېچنېمە يوق ئۆزىچىلا : «دوستۇم ، ئاڭلىسام خېلى دەرد تارتىپسىز . شۇ چاغلاردا بىز بىلەن كەتمەي ‹ۋەتەن› دەپ قالغىنىڭىزغا تويغانسىز ؟» دېمەمدا ، مېنىڭ «غۇزۇزىدە» ئاچچىقىم تۇتۇۋېدى ، مەخسۇمكام كۈلۈپ تۇرۇپ : «راست دەي-سىز ، خېلى دەرد تارتتىم . بىراق نېمىلا دېگەنبىلەن ۋەتەن دېگەن ئانا ، بىز بولساق يەنىلا بالا ئىكەنمىز . نۆۋەتتى كەلسە ئانا بالىسى-نى ئورۇپمۇ قويىدىكەن ، بىراق كۆڭلى ئېرىگەندە يەنە شۇ بالى-سىنى قۇچىقىغا ئېلىپ ئەركىلىتىپ باش - كۆزىنى سىلايدىكەن . مانا قاراڭ ، ھازىر بىزنى قۇچىقىغا ئېلىپ بېشىمىزنى سىلاۋاتى-دۇ . چىدىمايلا رەنجىپ كەتكەنلەرگىمۇ قۇچىقىنى ئېچىۋاتى-دىغۇ ... » دېۋېدى ، ئىلگىرى - كېيىن ئۇجۇقۇپ كەتتى .

ئۇلپەتلەر ساقىينىڭ سۆزىنى تەستىقلاپ كۈلۈشتى . مەخسۇم تالادىن ھېچ ئىش بولمىغاندەك كىرىپ كېلىپ ، ئۆز ئورنىغا ئولتۇردى . بايىقى كۆڭۈلسىزلىك سەل - پەل پەسەيگەندەك بولدى .

ئاللىقاچان دېرىزە يېنىدىكى ئۇستەلگە جايلىشىپ ئولتۇرغان مېھمان ئاغىنىسى بىلەن تاماقتا كىرىشكەنىدى . ئۇ ھاراقنى پىيا-لىگە قۇيۇپ ئىچەتتى . ئارىلاپ كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا مەخسۇملار تەرەپكە قاراپ قوياتتى .

ئۇلپەتلەردىن بىرى ئۇلارغا قاراپ ئىچىدە ئويلاۋاتاتتى : «ئا-

غىنىسىنىڭ كۆڭلى ئۇچۇن بولسىمۇ بىردەم ئولتۇرۇپ ، بىرەر رومكا ئىچىپ قويسا بولاتتى ... قېنى ، ئەمدى مەخسۇمكام بۇنىڭغا ئاتىغان قويىنى سويارمۇ - سويماسمۇ ؟ » ئۇ خىيالدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۆزىگە كەلگەن ھاراقنى قولىغا ئېلىپ ، كۆڭۈلگە تەسكىن بېرىدىغان چىرايلىق گەپتىن بىرنى قىلدى :

— قېنى ئەمىسە ، مەخسۇمكامنىڭ سالامەتلىكى ئۇچۇن ...

1989 - يىل ، غۇلجا

تەكەببۇر ئەيلىمە ھەرگىز

«ئەپەندىم» دېگەن بۇ سۆزنىڭ لۇغەت مەنىسى بىر بولسىمۇ، بىراق ئىستېمال مەنىسى كۆپرەك، ئەسلىدە ئوقۇمۇشلۇق، ئاب-رۇيلۇق كىشىلەرنى «ئەپەندىم» دەپ ئاتايدۇ. تېخىمۇ ئومۇملاش-قان مەنىسى — بۇرۇنلاردا مەكتەپ ئوقۇنقۇچىلىرىنىڭ ھەممىسىلا «ئەپەندىم» ئاتىلاتتى. يەنە بىر خىلى بولسا، گەپ - سۆزى، قىلغان ئىش - ھەرىكەتلىرى نورمال بولمىغان كىشىلەرنى «ئەپەندىمدەك نەرسىكەنسەن»، «ئەپەندىمنىڭ چاي خالتىسى» دېگەن-دەك سۆزلەر بىلەن مازاق قىلىشىدۇ، بۇ سۆزمەن خوجا نەسرە-دىن ئەپەندىگە قارىتىلغانمۇ قانداق؟ بۇنى بىلەلمىدۇق.

مەن مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ كېلىپ، خېلى چوڭ ئىدارىلەرنىڭ بىرىگە ئورۇنلىشىۋالدىم. ئۇ مەزگىللەردە شەھەر بويىچە ئالىي مەكتەپنىڭ تولۇق كۇرسىنى پۈتتۈرگەن مىللىي كادىرلار يوق دېيەرلىك بولغاچقا، خىزمەت ئىشىم تولىمۇ ئوڭۇشلۇق بولغان-دى، مەن كەلسەم بۇ ئىدارىدە مەن تونۇيدىغان ئىككى كىشى بار ئىكەن، ئۇنىڭ بىرى، مېنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپتىكى ساۋاقدىشىم كەرىم؛ يەنە بىرى، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتىكى جۇغرافىيە ئوقۇنقۇچىمىز شاھىدىن ئەپەندى ئىدى، بۇ ئادەم ھازىر ئىشتىن سىرتقى ماۋارىپ خىزمىتىنى تۇتىدىكەن، ئىدارىدىكى چوڭ - كىچىك ھەممىسىلا ئۇنى «ئەپەندىم» دەپ چاقىرىدىكەن.

شۇ يىلى شەھىرىمىزنىڭ سىياسىي ھاۋاسىدا زور دولقۇنلار ھاسىل بولدى، بۇ يەردە يۈز بەرگەن چوڭ بىر سىياسىي ۋەقە خېلى يىللارغىچە كىشىلەرنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتمىدى، ۋەقەدىن كېيىن شەھەر ھەربىي ھالەتكە كۆچۈپ، كېچىلىرى يول

يۇرۇش مەنئى قىلىندى ، ئىدارە مەشغۇلات تۈزۈملىرى كۆچەيتىلىدى ، كېچىلىرى كادىرلار نۆۋەت بىلەن دېجورنىلىق قىلاتتى .

6 ـ ئاينىڭ ئاخىرىلىرىدىكى بىر كۈنى كەچلىك دېجورنىلىق نۆۋىتى ئەپەندىم ئىككىمىزگە كەپتۇ . مەن كەچلىك تاماقنى يەپلا ئىدارىگە كەلدىم ، بىرئازدىن كېيىن قولىغا كىچىكرەك بىر سومكا تۇتقان ئەپەندىمۇ كەلدى ، ئۇ بۇگۈن خۇشخۇي كۆرۈنەتتى . ئوتتۇرا بوي ، دۇگلەك يۈزلۈك بۇ ئادەمنىڭ يۈزلىرى دائىم پارقىراپ تۇراتتى .

— كېچىكىپ قالمىغاندىمەن ؟ قارىمامسىز ؟ ھەدىگىز بۇگۈن نان يېقىپتىكەن ، كەچتە تاماق ئەتمەپتۇ ، مەندە ئاشلىق بېلىتى بار ، يۈرۈڭ ، «ئىلى پەندىيەن»[1] ئاشخانىسىغا كىرىپ ئازراق بىر نەرسە يېگەچ مۇنۇنى بىر ياقلىق قىلىۋېتەيلى ، — ئۇ سومكىسىدىن يېرىم بوتۇلكىدىن جىقراق ئاق ھاراقنى چىقاردى ، — ئۇزۇن ساقلىنىپ ، راسا قۇرتلاپ كەتكىنىدىن دەڭا ، بولمىسا تاڭ ئاتقۇزماق ئوڭايمۇ ؟

مەن سەل خىجىل بولدۇم .

— مەن ھازىرلا تاماق يەپ كەلگەن ، ئۇنىڭ ئۈستىگە سىز ماڭا ئىلىم بەرگەن ئۇستازىم تۇرسىڭىز ...

— ھەببەللى ، — دېدى ئەپەندىم ، — مۇشۇ گېپىڭىزنىڭ ئۆزىگە رەھمەت ! ئۇنىڭ ئۈستىگە سىز ھازىر جەمئىيەتكە چىقتىڭىز ، خىزمەتداش بولدۇق ، ھۆرمەت ئۆز يولى بىلەن ، ئويۇنمۇ ئۆز يولى بىلەن بولىدۇ ئەمەسمۇ ؟ يۈرۈڭ .

ئىدارە ئىشخانىلىرى بىر قەۋەتلىك بولۇپ ، ئۇزۇن زال ئىشكى كۈنىپېتىشقا قارايتتى ، ئىشىك ئالدى ئازراق گۇللۇك ، گۇللۇكنىڭ نېرىقى تەرىپىدىكى ئىككى ئېغىزلىق ئۆيدە ئىدارە ئىشچىسى ئابلىمىت ئولتۇراتتى . بىز ئابلىمىتقا ئېيتىپ قويۇپ

---

① «ئىلى مېھمانخانىسى»نى دېمەكچى .

ئاشخانىغا چىقتۇق .

ئەپەندىمنىڭ بۇ ئاشخانا بىلەن خېلىلا تونۇشلۇقى بولسا كېرەك ، كاسسىغا بېرىپ پۇل ۋە ئاشلىق بىلەتنى تاپشۇرغاندىن كېيىن ، مېنى ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ ئاشخانىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتتى . بىرھازادىن كېيىن كىچىككىنە تەخسىدە توغرالغان قېرىن بىلەن مەررە بولۇپ پىشقان ئىككى تال قوي پاقالچىكىنى ئاچىقتى .

— قېنى ، لەڭمەن چىققۇچە مۇشۇنىڭ بىلەن مەززە قىلىپ تۇرايلى ، — ئەپەندىم شۇنداق دەپلا ھاراقنى قولغا ئالدى . پاھ ! راست دېگەندەك ئۇزۇن ساقلانغان ھاراق ئىكەن ، ئىچ - قارنىڭ مىزنى ئۆرتەپ ، يۈزلەرگە قىزىللىق تەپتى . لەڭمەننى ھەش - پەش دېگۈچە يەپ تۈگىتىپ ، ئىسسىق ئاش سۈيىنى ھۇزۇرلىنىپ ئىچتۇق . شۇ ئارىلىقتا كاسسىر ئايال ئاشقان ئاشلىق بىلەتنى ئەپەندىمگە ئەكىلىپ بەردى ، بىلەت خېلىلا بار ئىدى .

— بىلەتكە باي بوپسىزغۇ ، ئەپەندىم ؟

— ھە ، قارىمامسىز ، بۇ كۈندە پۇل بولمىسا بىر گەپ ، بىراق ئاشلىق بىلەت بولمىسا ئىش چاتاق دەڭا ، تۇنۇگۈن ئاشلىق ئىدارىسىگە خىزمەت تەكشۈرۈپ بارغان ، شۇ جايدىن بەش كىلو بىلەت ھەل قىلغان گەپ ...

شۇنىڭ بىلەن پاراڭ تېمىمىز ئاشلىق نورمىسى ، ئاشلىق بىلىتىگە كۆچتى . ئەپەندىم بىردىنلا :

— توختاڭ ، ئاشلىق بىلەت دېسىڭىز قىزىق بىر گەپ ئېسىمگە كېلىپ قالدى ، بىرنەچچە ئاي ئاۋۋال بولسا كېرەك ، ماۋۇ تەرەپتىكى يېزىدىن ئۇچ بالا چېگرادىن رۇس يېرىگە قاچماقچى بولۇپ ، مەسلىھەتنى ئوبدان پىشۇرۇپ ، ئازراق نان - توقاچ ئېلىپ يولغا چىقىپتۇ . ئۇلار تۈتۈلۈپ قېلىشتىن قورقۇپ كۈندۈزى پىنھان بىر جاينى تېپىپ ھاردۇق ئېلىپ ئۇخلايدىكەن ، نامازشام بولغاندىن كېيىن تەۋەككۇل قىلىپ قىبلىگە قاراپ ما-

ئىدىكەن ، ئۇلار شۇ ئاخشىمى بىرەم ئېتىزلىقلار ، بىرەم دۆڭ-لەردىن ئۆتۈپتۇ ، قارىسا يەنىلا ھېچ نەرسە يوق ، شۇ ئارىلىقتا تاڭ ئېتىپ يەرگە يورۇق چۈشۈپتۇ ، ئۇلار دەرھال بىر ساينىڭ بويىدىكى بۇلاق تۇۋىدە نان يەپ يەنە ئۇخلاپتۇ . گۈگۈم چۈشكەندە «بىسمىللا » دەپ يەنە يولغا چىقىپتۇ ، بىركەمدە قارىسا يىراقتىن ئېلىكتر چىراغلار ، ئاق ئۆيلەر كۆرۈنۈپتىكەن ، ئاردىدىن بىرى خۇشاللىقتىن سەكرەپ : «مانا ، ئاغىنىلەر ، كەلدۇق ، قانداق ، ئاكاڭ باشلىغان يولدا چاتاق يوق» دەپ ماختىنىپ كېتىپتۇ . شۇنىڭ بىلەن ئۇلار يەنىمۇ ئىلدام مېڭىپ خۇپتەنگە يېقىن ھېلىقى مەنزىلگە كەلسە كىچىكرەك بىر مەھەللە ئىكەن ، ئاردىدىن يەنە بىرى : «پاھ ! رۇسلارنىڭ مەھەللىسىمۇ بىزنىڭ مەھەللىلەرگە ئوخشايدىكىنا ؟ » دېسە ، يەنە بىرى : «ئاداش ! بۇ دېگەن يار كەنت ، بۇ يەردە رۇس يوق ، ساپلا ئۇيغۇرلار ياشايدۇ » دەپ چۈشەندۈرۈپ-تۇ . يېقىنلاپ قارىسا بىر دۇكاننىڭ ئالدىدا بىر سامسىپەز سامسا يېقىۋاتقانىكەن ، بۇلاردىن بىرى : «ئاكاۋۇي ، مۇنۇ سامسىلىرىڭ قانچە ؟ » دەپ سورىغانىكەن ، سامسىپەز : «بىر سومغا يىگىرمە سامسا ، ئىككى يۈز ئەللىك گرام ئاشلىق بېلەت » دەپتۇ . ئۇلار : «بەللى ، قالتىس گەپ بولدىغۇ - بۇ ؟ رۇس يېرىدە ئاشلىق نورمىسىز دەپ قېچىپ كەلسەك ، بۇ يەردىمۇ بېلەت ئالغىنىڭلار نېمىسى ؟ » دېيىشگە ، سامسىپەز ئىشتىڭ تېگىگە يېتىپتۇ . شۇ يەردىلا يۇرگەن خەلق ئەسكەرلىرى خەۋەر تېپىپ ، بۇ ئۇچەيلەننى ھەيدەپ كېتىۋاتسا ، ئارىلىقتىن بىرى : «ئاداش ، بىزچە گەپ بىلىدىغانسەن ؟ بىزنى سولاپ قويساڭمۇ سولاپ قوي ، ئەمما چېگ-رادىن قايتۇرۇپ دادۇيگە تاپشۇرۇپ بەرمە ! » دېگۈدەك ، كېيىن ئۇقسا بۇ ئەخمەقلەر ئىككى كېچە تېنەپ ، ئادىشىپ سۈيدۈڭنىڭ چەت بىر يېزىسىدىن چىقىپ قالغانىكەن ، — دېدى .

بىرپەس كۈلۈشكەندىن كېيىن ئىدارىگە قايتىپ كەلدۇق . كۈن ئولتۇراي دەپ قالغانىدى ، ئابلىمىتنىڭ ئۆيىدىكىلىرى ئە-

شىك ئالدىدىكى پاكىز سۈپۈرۈلگەن يەرگە كىگىز سېلىپ كەچكى تاماققا ئولتۇرۇشقانىكەن .

— ئەپەندىم ، تاماققا كېلىڭ ، — تەكلىپ قىلدى ئابلەمىت .

— رەھمەت ! بەھۇزۇر ئېلىڭلار ، بىز ھازىر تاماق يەپ چىقتۇق ، بولسا بىر چىنىدىن قىزىق چاي بەرسەڭ ، — دېدى ئەپەندىم . شىرەنىڭ يۇقىرى تەرىپىدە ياشانغان ، گەۋدىلىك بىر ئادەم تاماق يەپ بولغان چېغى ، تەكىيىگە يۆلەنگىنىچە چاي ئىچىپ ئولتۇراتتى . ئۇ ئادەم بىر كۆزىنى ئاق داكا بىلەن تېڭىۋاپتۇ ، ئۇنىڭ چارلاشقان قىسقا ساقاللىرى قويۇق ئىدى ، ئۇ ئادەم چېيىنى ئىچىپ بولۇپ ئاچا مالىخىيى بىلەن يۈزىنى توسۇپ ئوڭدىسىغا ياتتى .

ئابلىمىت بىر چەينەك چاي بىلەن ئىككى پىيالىنى ئاچىقىپ ئالدىمىزغا قويدى ، نېمىدۇر بىرنېمىنى ئېسىگە ئالغاندەك قىلىپ :

— نېمە ، ئازراق ئويىنغان ئوخشىمامسىلەر ؟ نەلەردىن تاپىتىڭلارۋي ؟ — دېدى .

— قىزىقكەنسەن ، — دېدى ئەپەندىم ، — ئوغرىغا مال كەممۇ ؟ ئۆيۈڭگە مېھمان كەلدىمۇ نېمە ؟ دۇئىدەك يوغان ئادەمغۇ ؟

ئابلىمىت شىرە تەرەپكە قاراپ قويۇپ ئاستاغىنا :

— بىزنىڭ قېينىتا ، كۆزى ئاغرىپ دوختۇرغا كەپتىكەن ، «بىر ـ ئىككى كۈن تۇرغىن» دەپ ئېلىپ قالدۇق ، — دېدى .

— ھىم ! — دېدى ئەپەندىم ، — قېينىتاڭ بولسا تونۇيمەن ، مەن ئىسمىنى ئاڭلىغان ... بوپتۇ ، ئوبدان كۈتۈپ قوي !

ئوبدان دەملەنگەن چايدىن ئىككى پىيالە ئىچىپ كەيپىمىز جايىغا چۈشتى .

— مانا ئەمىسە ، مۇنۇ ئامانىتىڭلارنى تاپشۇراي ، — دېدى ئۆيگە كىرىپ چىققان ئابلىمىت بىر دانە مىلتىقنى بىزگە سۇ-

نۇپ ، ئارقىدىنلا يانچۇقىدىن بەش تال ئوقنى چىقاردى ، — ئەتە ئەتىگەن سائەت يەتتىدە قولۇمغا ساق - سالامەت تاپشۇرىسىلەر ، بۇنىڭ تۈزۈمى مۇنداق : مىلتىققا بەش تال ئوقنى باسىمىز ، كېچىسى يوچۇن ئادەم كەلسە : «كىم سەن ؟ جايىڭدىن قوزغالما ! » دەپ ئۈچ قېتىم سورايمىز ، جاۋاب بەرمەي يەنە ئالدىغا ماڭسا ، ئاسمانغا قارىتىپ بىر پاي ئوق ئاتمىز . ئارقىمىزدىلا قوراللىق ھەربىيلەر بار ، بولمىسا قەتئىي ئوق چىقارمايمىز ، مەنمۇ سەگەك ياتىمەن ، بىر ئىش بولسا مېنى ئويغىتىڭلار . قېنى ، ئۇكا ، ياش بولغاندىن كېيىن قورالنى سەن تۇت ، تۇنۇگۈن بولغان ئىشنى دېمەمسەن ، تۇنۇگۈن ئەمگەك بۆلۈمىدىكى ئىگەمبەردىكام بىلەن سېنىڭ ئاغىنەڭ كەرىم دېجورنى بولغانىدى ، كەرىم مىلتىقنى تۇتقىنىچە كارىۋاتتا ئۇخلاپ قاپتۇ ، ئۆزىمۇ بىر-ئاز كەيپ ئوخشايدۇ ، ئاۋۇ ئىگەمبەردى دېگەن جا ئاكتىپ ئاستا مىلتىقنى تارتسا كەرىم تۈيماي ئۇخلاپتۇ ، ئۇ كىسپۇرۇش مىلتىقنى يوتقىنىنىڭ ئىچىگە تىقىۋېلىپ كۆرمىدىم دەپ كەرىمنى تازا قورقۇتۇپتۇ ، بۇنى ئاز دەپ مىلتىقنى ئىشخانىغا تاپشۇرۇپ ، مۇدىرغا ئەھۋالنى ئىنكاس قىپتىكەن ، بىچارە كەرىمنى خېلى تەنقىد قىلدى .

— ئۇ توخۇ پوقىنىڭ قولىدىن ھەر بالا كېلىدۇ ، — دېدى ئەپەندىم .

مەن مىلتىقنى مۇرەمگە ئارتىۋالدىم ، ئابلىمىت چىنە - چەينەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ كىرىپ كەتتى .

— ئېھ ! دۇنيا ، — دېدى ئەپەندىم يۇلتۇزلۇق ئاسمانغا كۆز تىكىپ تۇرۇپ ، — ئوغۇل بالىنىڭ بېشىدىن نى - نى سەۋدالار ئۆتىدۇ جۇمۇڭ ، — مەن ئۇنى كەيپچىلىكتە ھېسسىياتقا بېرىلىپ قاپتۇ دەپ ئويلىدىم ، — يۇرۇڭ ، ئۇكا ، دېجورنى بۆلۈمىگە كىرىپ پاراڭلىشايلى ، ئەكېلىڭ ، مىلتىققا ئوقنى بېسىپ قۇلۇپلاپ قويايلى ، ماۋۇ تاسمىنى بىلىكىڭىزگە ئۆتكۈزۈۋېلىپ كارىۋاتقا قىيسايىسىڭىزمۇ بولىۋېرىدۇ .

دىجورنى بۆلۈمىگە ئىككى كارىۋات ، بىر ئۈستەل قويۇلغاندى ، ئەپەندىم نېرىقى كارىۋاتقا بېرىپ يۇقۇ ئەدىيالنى پۈرلاپ بېشىغا قويدى ۋە گەپكە چۈشتى .

— مۇنداق ئويلاپ باقسىڭىز ، مۇشۇ دۇنيادا نەچچە مىليارد ئادەم بولسىمۇ ، ھەممىسىنىڭ تۇتقان يولى ، قىلغان كەسپى باشقا ، شۇنداققۇ ؟ بىرى ئالىم ، بىرى پادىشاھ ، بىرى گادايى ، بىرى دېھقان ، بىرى ئىشلەمچى ، ھۈنەرۋەن ، كادىر ، تېخنىك ، ئەقىسقىسى ، ئالدامچى ، ئوغرى ، قىزىقچىلار بولسۇن يىغىپ كەلسە بىرلا مەقسەت — قانداق قىلغاندا مۇشۇ تۆت كۇنلۇك ئالەمدە ياخشى تۇرمۇش كەچۈرۈشتىنلا ئىبارەت . دېمەكچى ، ئۇ-سۇل باشقا ، ئەمما مەقسەت بىر .

ئەپەندىم بىرئاز جىم بولدى . «مانا پەلسەپىۋى پىكىرلەر» دېدىم ئىچىمدە .

— مەن سىزگە بېشىمدىن ئۆتكەن بىر ۋەقەنى سۆزلەپ بېرەي ، بىكار ئولتۇرغۇچە بىر گەپ دەڭا ، — ئۇ گېپىنت قەغىزدىگە تاماكا يۆگەپ سۆزىنى داۋام قىلدى ، — مېنىڭ تۇنجى خىزمەتكە چىقىپ ئىشلىگەن ئورنۇم ماۋۇ بۇلاق دادامتۇدىكى مەكتەپ ئىدى . كېيىنكى يىلى يازلىق تەتىلدە بارلىق ئوقۇتقۇچىلارنى بىلىم يۇرتىغا يىغىپ بىر ئايلىق كۇرس ئاچتى ، بۇنىڭغا ھەممە ناھىيە ، يېزىلاردىكى ئوقۇتقۇچىلار كەلدى ، ئۆگىنىشنى باشلىدۇق . شۇ يەردە مۇشۇ بايانداي مەكتەپ مۇدىرى ئەدھەم دەيدىغان يىگىت بىلەن تونۇشۇپ قالدىم ، پاتلا ئاغىنە بولۇپ قالدۇق . ياتقىمىزمۇ بىر يەردە ، دەرستىن سىرت ۋاقىتلاردا تالا-تۇزلەر-گىمۇ بىللە چىقىمىز ، شۇ ئەدھەم بىلەن بىللە كەلگەن دۇرنەم دەيدىغان بىر چوكان بولىدىغان ، يېشىمۇ بىزلەر بىلەن بىر قۇ-رامىلىق بولسا كېرەك ، ئەمما كۆرسىڭىز بۇ ئايالدىكى كېلىشكەن بەدەن ، چىرايىنىڭ پاكىز ، سۆزۈكلىكىچۇ تېخى ! دەسلەپ كۆز-گەندە قاراپ قېتىپلا قاپتىكەنمەن ، كۇرستىكى بارلىق ئەر زاتلىرىنىڭ كۆزى شۇنىڭدىلا ئىدى . ئەدھەمدىن ئۇقسام ، تېخى يېقىنىدىلا

بۇ چوكاننىڭ ئېرى كېزىكتىن ئۆلۈپ كېتىپ تۇل قالغانىكەن ، گەپنىڭ ئۇزانغا قارىسام ، ئەدھەمنىڭ بۇ چوكانغا كۆڭلى بارەك قىلاتتى . شۇنداق قىلىپ بىر ئايلىق كۇرس ئاخىرلىشىپ ھەرقايسىمىز ئۆز جايىمىزغا قايتىتۇق . شۇ يىلى قىش ناھايىتى قاتتىق كەلدى . يېڭى يىلغا ئىككى كۇن قالغاندا ، بىر كۆمۈرچى ھارۋىسىغا كەش ماڭا بىر پارچە خەت بەردى . قارىسام ، ئەدھەمنىڭ بايانداىدىن ئەۋەتكەن خېتى ئىكەن . خېتىدە ئۇ ئۆزىنىڭ بىر ئىشتىن تولىمۇ خۇش بولغانلىقىنى ئېيتىپ كېلىپ ، «بىرەر ئاغىنەڭنى باشلاپ بىزنىڭ مەكتەپكە كەلسەڭ ، يېڭى يىلنى بىرلىكتە قارشى ئالساق !» دېگەن مەزمۇندا ئىكەن . شۇئان قىياس قىلدىمكى ، ئۇنىڭ دۇرنەم بىلەن بولغان ئىشى ئوڭۇشلۇق بولغان چېغى . ئەتىسى مەھەللىمىزدىكى ئۇستا تەمبۇرچى ئابدۇقېيۇم دېگەن يىگىت بىلەن مەسلىھەت قىلسام بېرىشقا ماقۇل بولدى ، چۇشتىن كېيىن سائەت تۆتلەردە ئىككىمىز ئىككى ئاتقا مىنىپ بايانداىغا قاراپ يولغا چىقتۇق . ھاۋا ئوچۇق ، سوغۇق دېگەن جاڭگىرلاپ تۇرىدۇ ، يىراقتىكى قارلىق چوققا ۋە دۆڭ - يوتىلار ، سۇزۇك ئاسمان كۇن نۇرىدا كۇمۇشتەك يالتىرايتتى . يول بويى بۇلاقلاردىن پۇرقىراپ ھور كۆتۈرۈلمەكتە ، دەل - دەرەخلەر ، بېشىمىز - دىكى قۇلاقچا ، ھەتتا قاش - كىرپىكلىرىمىزمۇ ئاپئاق قىروغا كۆمۈلگەنىدى . يول ئۇستىدىكى قېلىن جۇۋا ، پىيما كىيگەن كۆمۈرچى ھارۋىكەشلەر ھارۋىدىن چۇشۇپ ئاتنىڭ يېنىدا پىيادە قاتراپ ماڭماقتا ، ھارۋا ۋە ئادەم ئايىغىدىن چىققان «غاچ - غۇچ» قىلغان ئاۋاز يىراقلارغىچە ئاڭلىنىدۇ ، بۇ ھال كىشىگە روھ ، شجائەت بېغىشلايتتى . كۇن ئولتۇراي دېگەندە مەنزىلگە يېتىپ كەلدۇق . ئەدھەم تولىمۇ خۇش بولۇپ كەتتى ، بىز بىلەن قىزغىن كۆرۈشۇپ ئاتلارنى قولىمىزدىن ئالدى ، ئۆزىمىزنى بىر ئۆيگە باشلىدى .

— دېگەنىدىلەن گېپىمنى يەردە قويماپسەن ، ئاداش ، — دېدى ئۇ ، — بۇگۇن چۇشتىن كېيىن ئوقۇتقۇچىلار ، يۇرت چوڭلىرى

بىلەن يېڭى يىلنى تەبرىكلىگەنىدۇق ، ئەمدىكى ئولتۇرۇشىمىز ئايرىم بولىدۇ ، ئاۋۋال تاماق يەۋېلىڭلار .

شۇنىڭ بىلەن قولغا سۇ ئالدى ، شىرە قويۇپ داستىخان سالدى . مەن ئابدۇقېيىۋمنى تونۇشتۇردۇم .

ئۆي ئىگىسى داستىخانغا سېمىز ئات گۆشى ، قېزا ، قارتىلار بىلەن نېرىن چۆپ ئەكەلدى ، تاماقنى ئوبدان يەپ ، قىزىق چاي ئىچىپ بايىقى سوغۇقنى ئونتۇدۇق ، ئەدھەم بىزگە قاراپ :

— ئۇنداق بولسا ياتاقتا چىقايلى ، باشقا ھېچكىم يوق ، سەن تونۇيدىغان دۇرنەمنى دەپ قويدۇم ، ئولتۇرۇپ پاراڭلىشىپ 1948 - يىلىنى خۇشال كۈتۈۋالمايمىزمۇ ؟ ئاتىلارنى ئېغىلغا قاڭ-تۇرۇپ قويدۇق ، يەم - بوغۇز تۆكۈپ بېرىدۇ ، خاتىرجەم بولۇڭ-لار ، — دېدى .

مەكتەپ زالىنىڭ تۆرىدىكى يوغانراق بىر ئېغىز ئۆي ئەد-ھەمنىڭ ھەم ئىشخانىسى ، ھەم ياتقى ئىكەن . تۆردە بىر ياغاچ كارىۋاتتا ئورۇن - كۆرپىلەر يىغىلغان ، ئونتۇرىدا ئۇستەل - ئورۇندۇق ، تامدا دۇنيا خەرىتىسى ، دۇتار ، تەمبۇر ، داپلار ئې-سىقلىق تۇراتتى ، مەشتە گۇرۇلدەپ ئوت كۆيمەكتە ، يوغان گاز-ۋاي لامپا ئۆينى كۈندۈزدەك يورۇتۇپ تۇراتتى .

ئەمدىلا ئولتۇرۇپ تۇرۇشىمىزغا زالدا يېنىك ئاياغ تاۋۇشى ئاڭلاندى . ئەدھەمنىڭ چىرايلىق كۆزلىرى نۇرلىنىپ كەتتى . ئىشىك بوشقىنا چېكىلدى ، ئەدھەم بېرىپ ئىشىكنى ئاچتى ، چىرايى بەئەينى ھۆر - پەرىزاتلارنى ئەسلىتىدىغان دۇرنەم ئۆي ئىچىگە بىر ئىللىقلىق ئېلىپ كىردى ، ئۇ قارا دۇخاۋا پەلتو ۋە تىۋىت ياغلىقىنى يېشىۋېتىپ مەن بىلەن قەدىناسلاردەك ئەھۋال-لاشتى ، ئۆزئارا تونۇشتۇرۇشلاردىن كېيىن ئەدھەم ئۇستەل - ئورۇندۇقلارنى رەتلەپ ئۇستىگە ئاق داستىخان سالدى ، ئۇستەلگە توقاچ ، سامسا ، توغرالغان پاقلاق گۆشى ، قېزا ، ھەسەل ، قەنت ، ئالما ، نەشپۈت قاتارلىق يېمەكلىكلەرنى تىزدى ، دۇرنەم مەش

ئۇستىدىكى قاياق سۇدىن چەينەككە ئېلىپ پەملچاي دەملىدى ، پىيالە ، چوكىلارنى تەخ قىلدى .

— رەنجىمەيسىلەر ، — دېدى ئەدھەم ، — شۇنچە قاتتىق سوغۇققا قارىماي ، يىراقتىن كۆڭۈل ئىزدەپ كەلگىنىڭلارغا تۇشلۇق لايىق بىرنېمە قىلالمىدۇق ، نېمىسىنى دەيمىز ، بويتاقچىلىق...

— دۇرنەم ، — دېدىم مەن ، ئۇ ئىتتىك مەن تەرەپكە قارىدى ، — سىزدىن رەنجىپ قالدىم جۇمۇك .

— ۋىيەي ، نېمىشقا ئەمدى ؟ — ئۇنىڭ چىرايلىق ، ئىنچىكە قاشلىرى يىمىرىلدى .

— مۇشۇ ئاغىنەم ھەرقايسىڭلارنىڭ خىزمىتىنى دەپ دۇم يېتىپ ، دۇم قوپۇپ ئىشلەۋاتقىلى خېلى بولدى . «ساۋابى بولار» دەپ بىرەر لايىق تېپىپ ، بېشىنى ئوڭشاپمۇ قويماپسىز ... قويۇڭا سىزنى .

دۇرنەم «ھۇپپىدە» قىزىرىپ بېشىنى تۆۋەن سېلىۋالدى ، قىپقىزىل تۆۋەن كالپۇكىنى بوشقىنا چىشلەپ ئەدھەمگە يەر ئاستىدىن قاراپ قويدى . ئابدۇقېيىۇم كارىۋاتتا ئولتۇرۇپ بىردەم دۇتارنى ، بىردەم تەمبۇرنى ساز قىلغاچ تىرىكشىتىۋاتاتتى .

— قېنى ، مېھمان ، ئۇستەلگە كېلىڭا ، — دېدى ئەدھەم ، — مانا مەيەرگە كېلىڭ ، سىلەرنى زېرىكىپ قالمىسۇن دەپ مۇنۇنى ئەكەلگەنىدىم ، — دەپ ئەسكەرلەرنىڭ سۇ ئىچىدىغان باكلاشكىسىدىكى ئاق ھاراقنى ۋە قىرلىق ئىستاكاننى ئۇستەلگە قويدى . دۇرنەم چاي قۇيدى . مەن قولۇمدىكى داپنى ئۇستەلنىڭ پۈتىغا يۆلەپ قويۇپ چاينى قولۇمغا ئالدىم ، بىر چىنە چاينى ئىچىپ بولۇپ سىرتقا چىقماقچى بولدۇم ، ئەدھەم بىللە چىقتى ، بۇ ئىككىمىزنىڭ تۇنجى قېتىم خالىي قېلىشىمىز ئىدى ، ئۇ ماڭا :

— ئارىمىزدىكى ئىش پۈتتى ، ئاداش ، توي قىلايلى دېسەم ، ئېرىمنىڭ يىلى ئۆتسۇن دەيدۇ ، مۇنداق قارىسا ، بۇمۇ

توغرا ، — دېدى .

— هەر ھالدا يۇرت چوڭلىرى بار ، بامەسلىھەت بىلەن ئىش قىلغىن ، — دېدىم .

كەچ كىرگەنسېرى سوغۇق تېخىمۇ جاراڭلاپ كېتىپتۇ ، ھەقىقەتەنمۇ قاتراپ كېتىۋاتقان ئىت قېتىپ قالغۇدەكلا ئىدى ، قولىمىزنى يۇيۇپ ئۆيگە كىردۇق . ئۆي ئىچى يورۇق ۋە ئىسسىق ، يېقىن ئاغىنىلەر ۋە ئەمدىلا بىر - بىرىگە كۆڭلى چۈشكەن ئاشىق - مەشۇقلارنىڭ ۋىسال شاراپىتى بىلەن بۇ ئۆيگە يەنمۇ ئىللىق ھارارەت مۇجەسسەم بولغانىدى .

ئەدھەم باكلاشكىنىڭ بۇرما ئاغزىنى ئەمدىلا ئاچاي دەپ تۇرۇشىغا زال ئىشكى ئېچىلىپ ، قويال ئاياغ تاۋۇشى ئاڭلاندى . ئەدھەم باكلاشكىنى دەرھال ئۇستەل ئاستىغا تىقىپ ئۇستىگە داپنى توراپ قويدى ، ئۇ ئەمدىلا ئورنىدىن تۇرۇشىغا ئىشىك تەكەللۇپسىزلا ئېچىلىپ ، گەۋدىلىك ، ئوتتۇرا ياش بىر ئادەم كىرىپ كەلدى .

— ئوھوي ! كېلىڭ ، سوجاڭ ، كېلىڭ ! ئەسسالامۇئەلەيكۇم .

ئۇ ئەدھەم بىلەن كۆرۈشۇپ قويۇپ ئۇستەل ئالدىغا كەلدى ، بۇركۇتنىڭ كۆزىدەك چاقناپ تۇرىدىغان چېقىر كۆزلىرى بىلەن ھەممىمىزگە تەكشى بىر قارىۋېتىپ بىز بىلەنمۇ قول ئۇچىدىلا كۆرۈشۇپ قويدى ۋە كۆرسىتىلگەن ئورۇندۇققا ئولتۇردى .

— ھە ! ئەپەندىلەرنىڭ كۆڭۈللۈك ئولتۇرۇشىنى بۇزۇپ قويدۇممۇ قانداق ؟ خانىم ، سىزمۇ بارىكەنسىز - دە ؟

ئۇنىڭ ئاغزىدىن گۇپۇلدەپ ھاراق پۇراپ تۇراتتى . ئەدھەم بىزگە قاراپ :

— ئاكىمىز مامۇت سوجاڭ مۇشۇ يەرنىڭ ساقچى باشلىقى ، بۇگۈن مۇنۇ خىزمەتداشلىرىم بۇلاق مەھەللىسىدىن كەپتىكەن ، بىردەم پاراڭلىشايلى دەپ ... كىرگىنىڭىز ياخشى بولدى ، —

دېدى ۋە سوجاڭنىڭ ئالدىغا بىر چىنە چاي قويدى .

— ياخشى گەپ بوپتۇ ، ئەپەندىم ، چاقىرمىسىڭىزمۇ ئۆسۈپلا كىرىپ كەلدۇق ... قېنى ، ھارىقىڭىزدىن قۇيمامسىز ؟

دۇرنەم كۆزىنى ئالدىدىكى پىيالىسىگە تىككىنىچە پىيالىنى قولى بىلەن ئايلاندۇرۇپ ئولتۇراتتى .

— ھاراق - پاراق ئىچمىدۇق ، ئاكا ، — دېدى ئەدھەم ، — قېنى ، چايغا بېقىڭ .

— شۇنداقمۇ ؟ — دېدى سوجاڭ ، — ئۇنداق بولسا ياخشى قىپسىلەر .

ئۇ قىسقا قونچىلىق ئۆتۈك كىيگەن پۇتىنى شۇنداق ئالدىغا سوزۇۋېدى ، داپ بىلەن تەڭ باكلاشكىمۇ پولغا ئۆرۈلۈپ كەتتى ، ئۇ چەبدەس ھەركەت بىلەن ئېڭىشىپ باكلاشكىنى قولىغا ئالدى- دە ، زەرب بىلەن ئۈستەلگە «تاق !» قىلىپ قويدى .

— قېنى ، زۇۋان سۇرۇڭ ، ئەپەندى ! بۇنى نېمە دەيمىز ؟

ئەدھەم بىرئاز غەيرەتكە كەلدى :

— بۇگۈن يېڭى يىل ئاخشىمى ئىكەن ، ئاغىنىلەر يوقلاپ كەپتۇ ، شۇڭا بىردەم ئولتۇرايلى دەپ ...

— توختا ! — سوجاڭ يوغان ئالقانلىرى بىلەن ئۈستەلگە بىرنى ئۇرۇپ بوراندەك ھۆركىرىدى ، — بىلەمسەن ، قەيەر بۇ ؟ گەپ قىل دېسە ئالتە ئېشەككە يۈك ، ماڭارىپ ، تەرەققىيات دېسە ھەدەپ گەپ قىلىسەن ، بۇ يەردە بالا ئوقۇتامسەن ياكى ھاراق ئىچىپ جالاپخانا ئاچامسەن ؟ ئېيتە !

دۇرنەم كەينىگە ئۆرۈلۈپ ئۇن سېلىپ يىغلىۋەتتى ، ئەمدى بۇ زومىگەرگە يا گەپ قىلىشىڭ ، يا چۈشەندۇرۇشىڭ ئورنى قالمىغانىدى ، پەقەت ئەرلىك غۇرۇرىغا خىلاپ ھالدا سۈكۈت قىلىپ ئولتۇرۇشتىن باشقا ئامال يوق ئىدى .

شاھىدىن ئەپەندىم سۆزلەپ شۇ يەرگە كەلگەندە يەنە تاماكا يۆگىدى .

— ھاراق ئىچكەنگىمۇ شۇنچىۋالا قىلىپ كېتەمدىكىنە ؟ —

دەپ سورىدىم .

— ياق ! گەپ ئۇ ئەمەس ، بۇ گۈي بايانداي ساقچىسىنىڭ باشلىقى ئىكەن ، كىشىلەرگە تولىمۇ بىرەھىم ، ئاجىزلارنى بوزەك قىلىدىغان ياۋۇز نەرسىكەن ، شۇڭلاشقا «مامۇت قورساق» دەيدىغان بولسا ، ھەممىسى تىك تۇرىدىكەن . كېيىن ئۇقساق ، بۇ گۈي دۇرنەمگە ئىش - پەش تارتىپ يۇرىدىكەن ، بولمىسا ، خوتۇن - بالىلىرى بار ئىكەن . بۇ ئەدھەم بىلەن دۇرنەمنىڭ ئىشىدىن ، شۇ كۈنكى ئولتۇرۇشتىن خەۋەر تېپىپ ئالايىتەن ئۆچ ئالغىلى كەلگەن گەپكەن .

ئەپەندىم ھېكايىسىنى داۋام قىلدى :

— بىر دەم تىللىغاندىن كېيىن ، بۇ قورساق ھاراقنى كور-كىرىتىپ ئىستاكانغا يېرىم قۇيدى ۋە ئەدھەمگە قاراپ :

— ئىچە بۇنى ! — دېدى .

— مەن ئىچمەيمەن ، — دېدى ئەدھەم .

— سەن ئىچمىسەڭ مانا كۆرە ، — دەپ غورتۇلدىتىپ ھاراق-نى ئىچىپ تۇگىتىپ «تاق !» قىلىپ ئۇستەلگە قويدى ، ئۇ ئالىقىنى بىلەن ئېغىزلىرىنى ئېرتىۋېتىپ ، بىر كېسىم قېزىنى ئاغزىغا سالدى ، — ھاراق دېگەننى بارغۇ ، — دېدى ئۇ ، — سەندەك لۆم - لۆم ھەزىلەكلەر ئىچەلمەيدۇ ، بىزدەك بېلىنىڭ تۆۋىنىگە پولۇنىڭ قۇۋۇتى بارغان ئوغۇل بالىلار ئىچىدۇ جۇمۇ .

بولۇۋاتقان ئىشلارغا زادىلا چىدالماي ، غەيرەتكە كېلىپ ئىكىكى ئېغىز گەپ قىلاي دەپ :

— ئاكا ، بىز بۇ يەرگە ئاغىنىمىزنى يوقلاپ ، — گېپىمنى ئەمدىلا باشلىشىمغا ئۇ ماڭا قاراپ :

— قىسىپ ئولتۇرە ، ئەپەندى ! ساڭا گەپ يوق ، ئۆزۈڭچە بېشىڭغا ئىككى قاداق قارا يۇڭنى چاپلىۋېلىپ ئەپەندى بولدۇم ، دەپ مەمەدانلىق قىلاي دەمسەن ، سېنىڭ بېشىڭدىكى ئۇ يۇڭ مېنىڭ پالان نېمەمدىمۇ بار ، — دېدى ھۆركىرەپ .

بېشىمدىن كىرگەن بىر تۇتۇن تاپىنىمدىن چىقىپ كەتتى ، «پاھ ! مۇنداق خورلۇقنى كۆتۈرگىچە يانچۇقۇمدىن قەلەمتىراچنى چىقىرىپ كانىيغا ئۇرايمۇ ؟ » دەپ ئويلىدىم ، بىراق بۇنداق قىلىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس ئىدى .

— مەن ساڭا دەپ قويماي ،— دېدى ئۇ ئەدھەمگە قاراپ ،— ماۋۇ دېگەن بايانداي ، مەن دېگەن مامۇت قورساق ، بۇنىڭدىن كېيىن «غىت» قىسىپ يۈر ، بولمىسا مانا ، — ئۇ قوينىدىن ئىنچىكە ئىستۇوللۇق ، دىسكىسى پىرقىراپ ئايلىنىدىغان باراباڭ-لىق تاپانچىنى چىقىرىپ ئۇستەلگە قويدى ۋە بىزگە قاراپ قو-يۇپ ، — ئايىغىڭنى قاراپ باس ، بىزنى يۇمشاق باش قىلىمەن دەيدىكەنسەن ، تاپانچىنىڭ ئۇچىنى كۆتۈگە تىقىپ ، ئۇچىيىڭنى سۇغۇرۇۋالىمەن سەن ھەزىلەكنىڭ .

مامۇت قورساق تاپانچىنى قولىغا ئېلىپ ، تورۇسقا قارىتىپ «ۋاڭ ! » قىلىپ بىر پاي ئوق ئۇزدى . دۇرنەم چىرقىراپ يىغلە-ۋەتتى . ئۆي ئىچىنى پۇرۇخ ھىدى قاپلىدى ، ئۇ كۆكۈچ ئىس چىقىپ تۇرغان تاپانچىنىڭ ئاغزىغا «پۇۋ» دەپ پۈۋلەپ قويۇپ قوينىغا سالدى ـ دە ، گۇرسۇلدەپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتى .

ئەپەندىم تاماكىدىن ئىككى نەپەس تارتىپ گېپىنى داۋاملاش-تۇردى :

— بىچارە ئەدھەمنىڭ شۇ ھالىتىنى ھازىرمۇ ئېسىمغا ئالسام يىغا يامىشىدۇ ، «ئۇرغاندىن تەڭلىگەن يامان» دېگەندەك ئوغۇل بالىغا بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق خورلۇق ، بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق ئىزا بار-مۇ ؟ بىرنېمە دەي دېسىڭىز جاھان شۇ گۇيىنىڭ . مامۇت قورساق چىقىپ كېتىشى بىلەن ئەدھەم بېشىنى ئۇستەلگە قويۇپلا بۇقۇل-داپ يىغلاپ كەتتى . ئۆزىنى ئەر دەپ سانىغان بىر ئوغۇل بالا ياخشى كۆرگەن مەھبۇبىنىڭ ئالدىدا كىشىلەردىن ئاشۇنداق ئازار ئاڭلاپ گەپ قىلالمىسا ياكى «تاراس ـ تۇرۇس» ئىككى قەپەس مۇشت ئاتالمىسا ، بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق ئازاب بارمۇ ؟ بۇ قورساق

بىزنى نەق ئىككى سائەت ئاشۇنداق ساراسىمگە سالدى . ئولتۇ-رۇش ئولتۇرۇش پېتى قالدى ، يېڭى يىل كىردىمۇ - كىرمىدى-مۇ ، كارىمىز بولمىدى . بىر چەتتە دۇرنەم ، بىر چەتتە ئەدھەم يىغلاۋاتقان .

— ئاخىرى قانداق بولدى ؟ — دەپ سورىدىم .

— قانداق بولاتتى ، تەسەللى بەردۇق ، بولمىدى ، ئەتىسى كۆڭلىمىز غەشلا قايتىپ كەلدۇق . كېيىن ئۇقسام ، بىچارە ئاغا-نەم ئىككى كۈن ياتاقتىن چىقماي يىغلاپتۇ ، ئۇچىنچى كۈنى كۈدە- كۆرپىسىنى ئالغانچە ھېچكىم بىلەن ، ھەتتا دۇرنەم بىلەنمۇ خوشلاشماي ئۆز يۇرتى جاغىستايغا يېنىپ كەپتۇدەك . خىزمىتىنى كېيىن يۆتكىۋالغان ئوخشايدۇ ، دۇرنەم بىلەنمۇ توي قىلماپتۇ ، مېنىڭمۇ ئاخىرقى كۆرگىنىم شۇ بولۇپ قالدى ، — دېدى .

ئەپەندىم تاماكىسىنى ئۆچۈردى . ھېكايە ماڭا خېلى تەسىر قىلغاندى ، بوغۇزۇمغا بىرنەرسە كەپلىشىۋالغاندەك بولۇپ قالدىم .

— ئۇ قورساق بارمىكەن ؟ ئەدھەم كېيىن ئۆچىنى ئاپتۇمۇ ؟ — دەپ سورىدىم .

— شۇنىڭدىن كېيىن ئەدھەمنىڭ خەۋرىنى ئالالمىدىم ، — دېدى ئەپەندىم ، — ھايات-مۇ ، ئۆلدىمۇ ياكى چەت ئەلگە چىقىپ كەتتىمۇ بۇنىڭدىن بىخەۋەر . ھەركىم قىلسا ئۆزىگە قىلىدۇ ، «مەنمەن» دەپ جاھانغا پاتمىغان مامۇت قورساقنىڭ ئەھۋالىنى سىزمۇ كۆردىڭىز ، ئاخىرقى ئۆمرىدە كۈيئوغلىنىڭ بىر پارچە نېنىغا قاراپ ياتامدۇ ؟

— نېمە دەيدىغانسىز ؟ — دېدىم مەن ھەيران بولۇپ .

— بايىقى ئابلىمىتلارنىڭ داستىخىنىدا ئولتۇرغان قېينىتا-سى مامۇت قورساق دېگەن شۇ . مەن بۇرۇن «ئابلىمىت ھېلىقى مامۇت قورساقنىڭ كۈيئوغلى ئىكەن» دېگەن گەپنى ئاڭلىغان ، شۇ ۋاقىتتا ماڭا قىلغان بىر ئېغىز ئاھانىتى ھازىرمۇ يۈرىكىمدىن

چىققىنى يوق ، يۇگۈرۈپ بېرىپ ئېڭىكىگە بىرنى تەپسەمۇ ئۆچۈم چىقمايتتى ، بىراق نېمە قىلاي ، قانىنى قان بىلەن يۇيغىلى بولامدۇ ؟

ھېكايىنىڭ ئاخىرىنى ئاڭلاپ كۆڭلۈم بۇزۇلغاندەك بولدى ، ئەپەندىمنىڭ گېپىنى ئىسپاتلاش ، ئېنىقراقى ، مامۇت قورساقنىڭ كېيىنكى ئەھۋالىنى بىلىش ئۈچۈن قورۇغا چىقتىم ، ئابلىمىت ھويلىدا يۈرگەنىكەن .

— ھەي ، ئابلىمىتكا ، مەيەرگە كەلگىنە ، ماڭا مىلتىقنى بەتلەپ بەرگىنە ، — دېدىم .

ئابلىمىت بۆلۈمگە كىرىپلا :

— خوش ، ھارىقىڭلار بارمۇ نېمە ؟ بايا «ھايت !» دەڭلىشىڭلار بولمايتتىمۇ ؟ — دېدى .

— قېينىناتاڭ قاراپ تۇرسا ، — دېدى ئەپەندىم .

— ئابلىمىتكا ، قېينىناتاڭ كىم بولىدۇ ؟ — دەپ سورىدىم .

— قېينىناتىمىز ئەسلىي بايانداىلىق ، بۇرۇن مامۇت قورساق دېسە ھەممە ئادەم بىلەتتى ، ئازادلىقتىن بۇرۇن ساقچىدا ئىشلىگەن ، ئۆزى ئويۇنچى ، قاتتىق قول ئادەم بولغاچقا پارتىيە كەلگەندىن كېيىن كىشىلەرنىڭ چاقۇسى بىلەن بىرنەچچە يىل تۇرمىدە ياتتى ، «قان قەرزى يوقكەن» دەپ ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالدى ، ھازىر ئۆزىنىڭ ئەھۋالى ئەنە ، ئۆزىنىڭ ھالىدىن ئۆزى چىقالمايدۇ ، قېينانىمىز تۇگەپ كەتكەن ، بالىلىرى كۆيۈمى يوق بالىلار ، تولاراق مۇشۇ يەرگە كېلىدۇ ، «ۋاي ، دادا» دەپ قويمەن ، — دېدى .

ئابلىمىت چىقىپ كەتتى . بىزمۇ كارىۋاتقا قىيسايدۇق . ئەپەندىم يەنىلا شۇ توغرۇلۇق بەزى پەلسەپىۋى پىكىرلەرنى ، ئاتىلار سۆزلىرىنى مىسال كەلتۈرگەچ ئاخىرىغا كەلگەندە پەس ئاھاڭدا خەلق ناخشىلىرىدىن بىرنى ئېيتىشقا باشلىدى ، ئەپەندىمنىڭ ئاۋازى ساز ئىكەن .

تەكەببۇر ئەيلىمە ھەرگىز ،
مەگەرچە ئاسمان بولساڭ .
ئۆزۈڭنى بارچىدىن پەستە تۇت ،
سۇلايمان پادىشاھ بولساڭ ...

ئەپەندىمنىڭ مۇڭلۇق ناخشىسى ۋە ھاراقنىڭ كەيپى بىلەن كۆزۈم ئۇيقۇغا كەتكەنىكەن ، ھويلىدا ئابلىمىتنىڭ :

— ھەي ، ئەكرەم ! بۇۋاڭنى يېتىلەپ ھاجەتكە ئېلىپ بار ! — دېگەن ئاۋازىدىن ئويغىنىپ كەتتىم ۋە مىلتىقنى مۇرەمگە ئېسىپ قورۇنى چارلاشقا چىقتىم .

هاراق ئىچىدۇ دەيدۇ

خېلىل ئەپەندى كاستۇم ئۈستىدىن شارپىسىنى يۆگەپ پەل-
تۇسىنى كىيىدى - دە ، ياقىسىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ئىدارە ئىشى-
كىدىن چىقىشىغا شۇنچىلىغان ئارىلاش ئاچچىق سوغۇق يۈزىگە قاتـ
تىق ئۇرۇلدى .

— هە ، قايتىپسىز - دە ؟

ئۇ پەلەمپەيدە تۇرغان ئىككى بۇرادىرىنى كۆردى . ئۇلارمۇ پەلتو ، قۇلاقچىلارغا ئوبدان چۆمكەلگەنىدى .

— ۋاقىتمۇ توشۇپ قالاي دەپتۇ ، شۇڭا قايتتىم ، — دېدى ئۇ ، — بۇ يەردە تۇرۇپسىلەر ، بىرەر گەپ - سۆز بارمىدى ؟

— هاۋانىڭ ئەلپازى يامان تۇرىدۇ . ئازراق قىزىساقمىكىن دەپ تۇرۇشمىز ، تاۋلىرى قانداقكىن ؟

— تاۋمدا چاتاق يوق .

ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىرى كۆزەينەكلىك ، يەنە بىرى تۆۋەنكى ئۇدۇل ئۇچ چىشىغا ئالتۇن قاپلاتقانىدى . خېلىل ئەپەندى بۇلار بىلەن ياخشى ئۆتۈشەتتى . بۇ ئىككىسى شەھەردىكى مۇشۇ چوڭ ئىدارىنىڭ ئوتتۇرا قاتلام رەھبەرلىرىدىن بولۇپ ، قولىدىن ئىش كېلىدىغان ، شىجائەتلىك كىشىلەر ئىدى .

— ئەمىسە نەگە چۆكمىز ؟ — سورىدى خېلىل ئەپەندى .

ئالتۇن چىش جاۋاب بەردى :

— بۇگۈن قاتتىق سوغۇق بولۇۋاتىدۇ . ئارتۇق ئولتۇرمايـ
مىز . بارمىزدە ئازراق زاكۇسكا بىلەن بىر بوتۇلكىنى ئوچكە تەڭ بۆلۈپ ، ئۆرە تۇرۇپ كوملا قويىمىز ، ۋەسسالام .

ھەممىسى ئۇنىڭ دېگىنىگە ماقۇل بولۇپ مېڭىشتى .

ئۇلپەتلەر مەشتە ئوت لاۋۇلداپ كۆيۈپ تۇرغان ئازادە ئاشخانىغا كىرىشىگە ئاشخانىدا شىرەنى چۆرىدەپ ئولتۇرغان ئۇچ نەپەر تەپتىش خادىمى ئۇلارنى قىيقاس - چۇقان بىلەن ئۆز شىرەسىگە سۆرەپ كېلىشتى . ئۇلار ھەرقانچە ئۆزرىخاھلىق قىلىپ باقسىمۇ بولمىدى .

— چوڭ ئىدارىنىڭ باشلىقلىرى بىلەنمۇ بىردەم ئولتۇرۇپ باقايلى ، — دېدى سېمىزرەك كەلگەن تەپتىش چاقچاق قىلىپ ، — قېنى ، بۇ ياققا كېلىڭلار . مانا ، مانا ماۋۇ ئورۇندۇققا ... پەلتو ، قۇلاقچىلارنى ماڭا بېرىڭ ، مانا بۇ يەرگە ئاسىمىز . قېنى ، ئولتۇرۇڭلار . ھاي بالا ، بېرى كېلىپ ماۋۇ شىرەنى رەتلەپ پاكىز سۈرتۈۋەت !

بىرئازدىن كېيىن خوجايىن شىرە يېنىغا كەلدى :

— خوش ، مېھمانلار ، كۆڭلۈڭلار نېمە تارتىدىكىن ؟

— ئالدى بىلەن ئىسسىق چاي ئىچەيلى . نېمە تامىقىڭىز بار ، ئۇستام ؟ — سورىدى خېلىل ئەپەندى .

— ھەممە تاماق بار ، يەنە پاقلان گۆشى ، كاۋاپ ، ساماۋار شورپىسى ، بېلىق ، توخۇ ...

— ئالدى بىلەن ئازراقتىن تاماق يەيلى ، — دېدى كۆزەينەك تاقىۋالغىنى باشقىلارغا قاراپ ، — يېرىمدىن ئالتە لەڭمەن .

— بىز ھېلىلا تاماق يەۋالدۇق ... سىز ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ ، مەن بۇيرۇتاي . مېھمانلارغا يېرىم تەخسىدىن ئۇچ ئاش ، بىر جىڭ پىشىق گۆش ...

— ئازراقتىن جۇۋاۋا يەيلى .

— مەيلى ، نېمە بولسا بولسۇن . قورساقمۇ تازا ئاچتى ، — دېدى ئالتۇن چىش ، — ئوتتۇز زىخ كاۋاپ ئەكىرگىن !

تالادا شۇرغان ئارىلاش قاتتىق سوغۇق بولۇۋاتاتتى . ئۆي ئىچىدە گۈركىرەپ ئوت كۆيمەكتە . دەسلەپتە تاماق كەلتۈرۈلدى . ئارقىدىن قورۇما كاۋاپ ۋە كاۋاپ تارتىلدى . ھاراق يوغان روم-

كىدا بىردىن ئايلىنىشى بىلەنلا يۈزلەرگە قىزىللىق تەپتى ، يۈ-رەككە شاد - خۇرام بەخش ئەتتى .

تۈيۈقسىز بۇلۇڭ تەرەپتىن ناخشا ئاڭلاندى . ئۇلار ئۆرۈلۈپ قارىۋىدى ، دېرىزە تۈۋىدىكى شىرەدە تۆت يىگىت ئولتۇرغانىكەن . شىرەدە قورۇمىلار ، كاۋاپ زىخلىرى ، هاراق ۋە پىۋا بوتۇلكىلىرى قالايمىقان چېچىلغانىدى . ئۇلاردىن بىرى بېشىنى شىرەگە قويۇپ ئۇخلاۋاتاتتى . ئىككىيلەن قۇلاقلىرىنى يېقىن ئەكېلىپ تولىمۇ بېرىلىپ سۆھبەتلىشىۋاتاتتى . يەنە بىرى بولسا كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ كۈچەپ ناخشا ئېيتىۋاتاتتى . ئاۋازى غەلىتە چىققانلىقىتىن ناخشىسى ئانچىمۇ قاملاشمايتتى .

— هەي ! بىزنىڭ ياشلىرىمىز ، — ئېغىر خۇرسىندى كۆزەينەكلىك ، — ئىسسىت ! ئىسسىت ! نېمە بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى بىلەلمەيلا قالدۇققۇتاڭ ! ياش بولغاندىكىن غايە بولسا ، ئىلىم ئۆگەنسە بولماسمىدى ؟ نومۇس قىلماي ئاشخاندا ناخشا ئېيتىۋاتقىنىنى قارىمامدىغان . شۇڭلاشقىمۇ بىز خەق ئىلىم - پەندە ، تەرەققىياتتا كېيىن قېلىۋاتىمىز .

ئالتۇن چىش گەپنى تارتىۋالدى :

— تېخى بۇلارنىڭ گېپىي يوغان ، بىلىم يوق . هازىر بېرىپ «مىللىتىڭ نېمە ؟» دەپ سورىساڭ «ئۇرغۇي» دەيدۇ .

ناخشا تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈلدى :

هاراق ئىچىدۇ ، دەيدۇ ،
تاماكا چېكىدۇ ، دەيدۇ .

— هەي ، ئۆكىلىرىم ! — دېدى ئالتۇن چىش ئۇلارغا قاراپ ، — ماڭا قاراڭلارا ، بىر چىرايلىق بالىلار ئىكەنسىلەر ، بىر ئوبدان ئولتۇرۇپسىلەر . مۇشۇنداق سورۇندا ناخشا ئېيتىساڭلار سەت بولمامدۇ ؟ ناخشا دېگەننى ئۆيدە ئولتۇرۇپ ئېيتىدىغان نېمە .

پاراڭلىشىپ ئولتۇرغان ياشلاردىن بىرى ئورنىدىن سەل قوزغىلىپ ئوڭ قولىنى كۆكسىگە قويدى :

— چاتاق يوق ، ئاكىلار ، خاپا بولماڭلار . توختاتقىناۋۇي ناخشاڭنى ! — ئۇ ئاغىنىسىنى سىلكىپ ناخشىدىن توختاتتى ، — ئاغىنىمىز بىرئاز كەيپ بولۇپ قاپتۇ . رەنجىمەيسىلەر ...

ئۇخلاۋاتقان ياش بېشىنى كۆتۈردى :

— نېمىگە توختاپ قالدىڭ؟ ئېيتمامسەن ناخشىنى؟

— بولدى ، تىنچ ئولتۇرغىنا ، ئاۋۇ ئاكىلىرىمىز پىكىر قىلىۋاتىدۇ .

— ئاكىلىرىمىز؟ ... ئاناڭنى ، — دېدى مەست بۇ تەرەپكە ئالىيىپ قويۇپ ، — ناخشىنىڭ پەيزىنى بىلەمدۇ ئۇ نېمىلەر ...

— تولا كاپشىماي جىم ئولتۇرغىنا ، — ھېلىقى ياش ئاغىنىسىنى باستى .

— بولدىلا ، قارىمايلىلا ، — دېدى سېمىز تەپتىش خادىمى ، — بۇلار بىلەن تەڭ بولۇپ نېمە قىلىمىز .

— قۇيە ھارىقىڭنى ، — دېدى كۆزەينەك بۇ كۆڭۈلسىزلىكىنى بېسىش ئۈچۈن ، — قېنى ، شوخ ـ شوخ ئىچەيلى ، بۇ خەققە غەرەز ئۇقتۇرۇش ئېشەكنىڭ قۇلىقىغا تەمبۇر چالغاندەك گەپ .

ئولتۇرۇش ئاستا ـ ئاستا قىزىپ بايىقى كۆڭۈلسىزلىك ئۇنتۇلدى . گۈگۈم ۋاقتى بولغان بولسىمۇ شۇنىڭغان ھامان ئۇرۇپ تۇراتتى .

ئۇچىنچى بوتۇلكا يېرىملاشقاندا سورۇن ئەۋجىگە چىقتى .

— ساماۋار شۇرپىسى كەلدى ، — دېدى خىلىل ئەپەندى ، — توختا ، ئۇكام ، ماۋۇ بېلىقنى ... مۇنۇ ئاشقان تاماقلارنى ئېلىۋېتىپ ساماۋارنى ئوتتۇرىغا قوي ! ھە ، ماۋۇ ئاكاڭنىڭ چوكىسى يەرگە چۈشۈپ كەتتى ، باشقىنى يەڭگۈشلە ! مۇزدەك چايلارنى تۆكۈۋېتىپ ئىسسىق چاي قۇي !

كېيىن كىرگەن مېھمانلارنىڭ كەيپىياتىنى ھېسسىياتى را-

سا پەلەككە يەتكەن بولسىمۇ ، بىراق تەپتىش خادىملىرى مەست بولۇشقا باشلىدى . بولۇپمۇ ، سېمىزرەك كەلگەن تەپتىش خادىمى مەست بولغانسېرى قوشۇمىسى تۇرۇلۇپ سول قېشىنىڭ قۇيرۇقى ئېگىز كۆتۈرۈلەتتى . ھەركىم ئۆز پارىڭىغا چۈشۈپ كەتتى . قېشى ئېگىز كۆتۈرۈلگەن تەپتىش خادىمى خېلىل ئەپەندىگە سۆزلەمەكتە :

— شۇنداق قىلىپ ئىككى قېتىملىق دېلو مۇزاكىرە قىلغاندا مەن ئۆزۈمنىڭ پىكرىدە چىڭ تۇرۇۋالدىم . «زادى مۇشۇنىڭدا مەسىلە بار ، ئاغىنىلەر» دېسەم ، باشقىلار ئۇنىمايدۇ ، قاراڭ ! شۇنىڭ بىلەن تۇرمىگە يەنە بىر قېتىم چىقىپ جىنايەتچى بىلەن راسا تەپسىلىي سۆھبەتلەشسەم ، مەن دېگەندەك ھېلىقى مەسىلىنى كوپپىدە ئوتتۇرىغا قويماسمۇ ، «قاسسىدە» قولىنى قويدۇرۇپ ، باشلىقنىڭ ئالدىغا «پاققىدە» تاشلاپ ، «قانداقكەن ؟» دېسەم ، باشلىق دېگەن تۇرۇپلا كەتتى يېرىم سائەت ، ھا ... ھا ... ھا ! ئاخىرىدا «يارايسەن» دەپ غولۇمغا ئۇرۇپ كەتتى . ھى ... ھى ... ھى !

كۆزەينەك سول تەرىپىدە ئولتۇرغان بىرىگە سۆزلەۋاتاتتى :

— زادى قۇلاقتىن قۇلاققا ، شوپۇر دېگەننى چىڭ تۇتماي سەللا ئەركىلىتىپ قويسىڭىز بېشىڭىزغا چىقىمەن دەيدۇ ...

ھەممەيلەن ھاراققا تويدى بولغاي ، ئەمدى ئۆز ئالدىغا كەلگەن ھارىقىنى كۆڭلىدىكى كىشىگە «خۇش كەتتى» قىلىشقا چۈشتى .

— مۇنداق قىلساق ، — دېدى ياشراق تەپتىش خادىمى ئورنىدىن تۇرۇپ ، — بۈگۈن ھەرقايسىڭلار بىلەن ، ئوچۇقراق ئېيتسام ، سىلەردەك جانجىگەر ئاكىلىرىم بىلەن تاسادىپىي ئۇچرىشىپ قېلىپ ھەمتاۋاق بولغانلىقىمدىن ئىنتايىن خۇشال ، بەختلىك ھېس قىلىمەن . شۇڭا مۇشۇ قولۇمدىكى بىر رومكا ھارىقىمنى ، — ئۇ كۆزىنى خېلىل ئەپەندىگە تىكتى ، — مۇشۇ ئاكىمىزغا

تۇتمەن . ئالدى بىلەن تاتلىقىنى سىز ئىچىڭ ، قالغان ئاچچىقىنى مەن ئىچەي ! ياق ! ياق ! زادى قولۇمنى قايتۇرمايسىز . ھېچبول- مىغاندا ، مۇبارەك ئاغزىڭىزنى ھاراقتا بىر تەگكۈزۈپ قويۇڭ . ھەبىبەللى ! رەھمەت ! ياشاڭ ئاكا . سىلەردەك پىشقەدەم رەھبەر- لەردىن ئۆگىنىمىز - دە . ئىچتۇق ئەمىسە ...

— خوش ، ئۇنداق بولسا مەنمۇ بىر شىڭگىل گەپ قىلىپ قويايي ، — دېدى كۆزەينەك ئورنىدىن تۇرۇپ قولىغا ھاراقنى ئالدى ، — ھاراق ئۇ يامان نەرسە ئەمەس ، ياخشى نەرسە . گەپ ، بۇنى قانداق ئىچىش مەسىلىسىدە ، — ھەممە جىم بولۇپ ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراشتى ، — مەن ئۇلۇغ شائىرىمىز ئەلىشىر نەۋائىينىڭ ھاراق ھەققىدىكى بىر نەزمىسىنى ئوقۇپ ، مۇشۇ ھاراقنى مۇشۇ بۇرادىرىمىزگە تۇتماقچىمەن ، — ئۇ يەنە بىر تەپتىش خادىمىنى كۆرسەتتى .

زاھىر ، ساڭا ھۆر ، ماڭا جانانە كېرەك ،
جەننەتىڭ ساڭا بولسۇن ، ماڭا مەيخانا كېرەك ،
مەيخانە ئارا ساقىيۇ ، پەيمانە كېرەك .

— ئاپىرىن ! ياشاپ كېتىڭ ، دوستۇم .

— قېنى ، كۆتۈرۈڭ .

— خېلى ئۇزۇن نەزمە ئىدى ، ئاخىرىنى ئۇنتۇپ قاپتە- مەن ، — دېدى كۆزەينەك .

سېمىز تەپتىش خادىمىنىڭ سول قېشى تېخىمۇ كۆتۈرۈلۈپ ، تەخسىدىكى توخۇ گۆشىگە قول ئۇزارتىمەن دەپ ئۇستەلگە دۇم چۈشكىلى تاس قالدى .

— مەن شېئىر ئوقۇيالمايمەن ، — دېدى ئالتۇن چىش رومكىنى قولىغا ئېلىپ ، — ئاغىنىمىزنىڭ ، — ئۇ كۆزەينەكنى كۆرسەتتى ، — بۇ ھەقتە ساۋاتى يۇقىرى . ئۇزىمۇ قالتىس شېئىر

يازىدۇ ، بىرەر نەرسىنى كۆرسە ئىلھامى شۇنداق تېز كېلىدۇ . خاپا بولمىساڭلار مەن سىلەرگە ناخشا ئېيتىپ بېرەي . ئاۋۇ شۇمتەكلەر تېخى بىزنى «ناخشىنىڭ پەيزىنى بىلمەيدۇ» دەيدۇ تېخى . ئۇ ناخشىسىنى باشلىۋەتتى :

ھاراق ئىچىدۇ ، دەيدۇ ،
تاماكا چېكىدۇ ، دەيدۇ .

— توختاڭ ، ئاداش ، — دېدى كۆزەينەك ، — بۇ ناخشىنى ئايارەينىڭ ئۇچىنچىسىگە ئەمەس ، دەردىڭ يامانىنىڭ بىرىنچىسىگە سېلىپ ئېيتسا قالتىس چىقىدۇ . سىز ئاڭلىغانمۇ ؟ مانا تىڭشاڭ ئەمىسە مەن ئېيتاي :

ھاراق ئىچىدۇ ، دەيدۇ ،
تاماكا چېكىدۇ ، دەيدۇ .
ئەللەر ھەرنېمە دەيدۇ ،
دەرد كەلمىسە بىلمەيدۇ .

ناخشا ئاخىرلىشىش بىلەنلا ئالتۇن چىش ئاشقىلارچە سوزۇپ-قىنا «ۋاي ئۆلمەڭ» دەپ ماختاپ كەتتى :
— ئاپېرىن ! ئاتەش ! ئىتتەك ئېيتتىڭ دوستۇم ، ئۆلمە .

سېلىم ھاجى

چۈشلۈك تاماققا بازار ئاشخانىلىرىنىڭ بىرىگە كىرگەنىدىم. ئىشىكتىن كىرىشىمگىلا بۇلۇڭدىكى شىرەنى چۆرىدەپ ئولتۇرغانلارنىڭ كۆزۈم چۈشتى. بۇلارنىڭ ئىچىدىكى سېلىم «قالايمىقان» ماڭا تونۇشلۇق. ئۇ ئۆتكەندە مەككەئى مۇكەررەم، مەدىنەئى مۇنەۋۋەرلەرگە بېرىپ جانابى روسۇلىللانىڭ قەدەم ئىزلىرىنى تاۋاپ قىلىپ ھاجى بولۇپ كەلگەچكە، كىشىلەر ئۇنى ھازىر «سېلىم ھاجى» دەپ ئاتىشاتتى. ئۇنىڭ يۇقىرىسىدا ئولتۇرغان قارىراق كەلگەن كىشىنى «چەت ئەلدىن كەلگەن مېھمانمىكىن» دەپ قىياس قىلدىم.

— ئاغىنىمىز تەلئەت بېشكەكتىن كەلگىلى بىر ھەپتە بولىدى، — دېدى ھاجى ھەممىسى بىلەن بىر قۇر كۆرۈشۈپ بولۇپ بولغاندىن كېيىن مېنى شىرەگە تەكلىپ قىلىپ، — بۇگۈن «مازار» دىكى تۇغقانلىرىنىڭ قېشىغا ئوينىپ چىقماقچى ئىدۇق. ماشىنا كۈتكەچ تاماق يەپ ئولتۇرۇشمىز، خوش، ساڭا نېمە ئەكەلسۇن؟

— مەن بۇيرۇتۇپ قويدۇم.

تاماقتىن كېيىن بىر پىيالىدىن چاي ئىچكەچ ئۇياقتىن-بۇياقتىن پاراڭلاشتۇق.

— قانداق قىلىمىز؟ — سېلىم ھاجى تەقەززا بولۇپ سورىدى، — چىقىپ قاراپ باقايمۇ - يا؟

— ھەي! كەلمەيدۇ جۇمۇ، — ئارىدىن بىرى ئىشەنچسىز ھالدا دېدى.

— نېمە دەيسىنۇي؟ — ھاجى چەكچەيدى، — ئەكرەمجان

ئۇنداق ئىشەنچسىز بالىلاردىن ئەمەس . ۋەدە قىلدىمۇ ، ۋەدىسىدە ئۇلگۈچە تۇرىدىغان بالا دېگىنە . ئۇ دېگەن ئۆز قولۇم بىلەن ماشىنا ھەيدەشنى ئۆگەتكەن شاگىرتىم تۇرسا ...

— قايسى ئەكرەم ئۇ ؟ — سورىدىم ئۇلاردىن .

— سەن بەلكىم تونۇيسەن ، — دېدى ھاجى ، — ھېلىقى ئەكرەم بىگگۇرچۇ . بۇرۇن پاراۋانلىق شىركىتىنىڭ گاز ماشىنىسىنى ھەيدىگەن . ھازىر يەككە ...

ئارىغا جىملىق چۈشتى ، سېلىم ھاجىدىن باشقىلىرى مۇنۇ چەت ئەللىك مېھماننىڭ ئالدىدا خىجىل بولغاندەك بىرھازاغىچە ئۇن - تۇنسىز ئولتۇرۇشاتتى . مېھمانمۇ خىجىللىقنى يوشۇرماقچى بولغىنىدەك دېرىزىدىن سىرتقا قاراپ ئولتۇرۇۋالدى . بايا تىنىۋاتقان قار ئەمدى لەپىلدەپ چۈشۈشكە باشلىغانىدى . چايمۇ ئىچىلىپ بولدى ، ۋاقىتمۇ بىر يەرگە بېرىپ قالدى . ئەمدى شوپۇرنىڭ كېلىشىدىن ئۈمىدىنى ئۈزگەن مېھمانلار ئورنىدا ئولتۇرالماي تېپىرلاپ قېلىشتى .

— ئەمدى كەلمەيدۇ جۇمۇ ! — دېدى چەت ئەللىك مېھمان مۇنداق ئاخىرى چىقماس كۈتۈشتىن زېرىكىپ ، — ۋاقىتمۇ بىر يەرگە بېرىپ قاپتۇ .

— ئۆزىغۇ ئانچىمۇ يامان بالا ئەمەس ئىدى ، — دېدى سېلىم ھاجى بىرئاز ئوڭايسىزلىنىپ .

— سەل يالغانچىمۇ قانداق ؟ — دېدى چەت ئەللىك مېھمان سۆز قىستۇرۇپ . سېلىم ھاجى ئەمدى ئۆزىنى تۇتالمىدى :

— تاپتىڭ ! توپتوغرا گەپ قىلدىڭ ! بايا تىنىۋاتقان بېرى ئاغزىمدىن چىقىرالماي تۇراتتىم . شۇنداق بىر قويمىچى دېگىنە ! شاگىرتىم دېگەن بىلەن كاززاپلىققا كەلگەندە شەيتانغا دەرس بېرىدۇ ، ئۇنىڭ بۆكىنى بۇنىڭغا ، بۇنىڭكىنى ئۇنىڭغا ...

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم !

سېلىم ھاجىنىڭ سۆزى ئۈزۈلدى . ئۇ ئارقىغا بۇرۇلۇپ

قاراپ ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى . ئالدىدا ئەكرەم شوپۇر تۇراتتى .

— قانداق ؟ — دېدى سېلىم هاجى هەممىگە غالىبلارچە تەكشى بىر قارىۋېتىپ ، — كېلىمەن دېدىمۇ جەزمەن كېلىدۇ .

— سىلەرنى ساقلىتىپ قويدۇمغۇ دەيمەن ، — دېدى ئەكرەم دورداي كالپۇكلىرىنى تامشىپ قويۇپ ، — ماشىنىدىن ئازراق چاتاق چىقىپ قالغان ، سەل هايال بولۇپ قالدىم . ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۈستام (ئۇ هاجىغا قاراپ) ، بۇگۈن كوچىدا ئادەم تولا ، يول يامان قالايمىقان .

كۆپچىلىك يېنىك كۈلۈشتى .

— مەنمۇ ئويلىدىم ! بىگگۈر يەۋاتامدىكىن دېسەم كۈن سوغۇق .

ئەمدى هەممىسى شادلىقتىن كۈلۈشتى .

هايال ئۆتمەي بۇيرۇلغان تاماق كەلدى . ئەكرەم شوپۇر تاماق يەۋاتاتتى .

— دېدىمۇ چاتاق يوق دەپ ، — سېلىم هاجى تېخىمۇ روهلىنىپ سۆزلىدى ، — مېنىڭ ئۆزۈمنىڭ شاگىرتىمدە بۇ ! بىر ئىشنى قىلىمەن دېدىمۇ چوقۇم قىلىدۇ . قېنى ، ئۇكام ، تامىقىڭنى تېزرەك يېگىن . سىلەرگە دەپبەرسەم بىر يىللىرى بۇ بالا ماڭا شاگىرت بولۇپ يۈردى . شۇنداق قارىسام قولىدىن خېلىلا ئىش كېلىدىغاندەك تۇرىدۇ . «توختا» دېدىم ـ دە ، قورساقتىكى بارلىق هۇنەرنى ئۆگىتىۋېدىم ، بىر ئوبدان هۇنەر ئۆگىنىپ ئاندىسى بىلەن سىگىلىسىنى كىشىنىڭ قولىغا قارىتاماي باقتى . ئۆزۈڭلار بىلسىلەر ، مېنىڭمۇ قولۇم كەڭ ئىدىغۇ ؟ بۇ تەرەپتىن ئەكرەم مەندىن ئېشىپ كەتتى . «بۇرۇن چىققان قۇلاقتىن ، كېيىن چىققان مۇڭگۈز ئېشىپ كېتىپتۇ» دېگەن شۇ ئىكەن . ئىشلار ئىزىغا چۈشكەندە ، مەن ئۇنىڭ قۇلىقىغا : «ئىدارىنىڭ ماشىنىسىنى كۆتۈرە ئال !» دەپ شۇڭىرلىدىم . ئۇ ئىشنى ئېپىگە كەلتۈ-

رۇپ «قاسسىده» ماشىنىنى ئالدى. مانا ئەمدى تۆت چاق ئەكرەمـ
جان ئۇچۇن پىرقىراۋاتىدۇ. ئىقتىسادىمۇ «لەپپىده» كۆتۈرۈلۈپ
كەتتى. ھازىر قولىنى نەگە سۇنسا شۇ يەرگە يېتىدۇ.

ئەكرەممۇ ئۇستازىنىڭ ماختاشلىرىغا مەست بولغاندەك تا-
ماقنى ئىشتىها بىلەن يەپ بولۇپ ماشىنىسىنى ئوت ئالدۇرۇشقا
چىقىپ كەتتى. ئارقىدىنلا بىزمۇ قوزغالدۇق. سىرتقا چىقساق
بايا يېغىۋاتقان قار تېخىمۇ كۈچەيىشكە باشلىغانكەن. ئەكرەم
شوپۇرنىڭ سۆت رەڭلىك مىنىۋىسىنىڭ ئۇستىگە ئىككىلىك قار
چۈشۈپتۇ.

— قېنى ئەمىسە، ماڭايلى، — دېدى سېلىم ھاجى غالىبلار-
چە گىدىيىپ، — قېنى تېز! ...

— ھاجىكا، — دېدى ئەكرەم كابىنكىدىن بېشىنى چىقـ-
رىپ، — ماشىنىنىڭ كارىبۇراتورىدىن ماي ئېقىۋاتىدۇ. سىلەر
جىندەك ساقلاپ تۇرۇڭلار، مەن بېرىپلا تۈزىتىپ كېلەي ...

شوپۇر ماشىنىنى ئوت ئالدۇردى.

— چاپسان كېلەرسەنمۇ، ئۇكا؟ — دېدى سېلىم ھاجى
ماشىنىنىڭ ئەتراپىدا پەرۋانىدەك ئايلىنىپ، — چاپسانراق — ھە!

ئەكرەم ماشىنىسىنى ھەيدەپ كەتتى.

مەنمۇ خوشلاشتىم. دوقمۇشقا بارماي كەينىمگە بۇرۇلۇپ
قارىغىنىمدا ئۇلار يەنىلا ئاشخانا ئالدىدىكى ئوچۇقچىلىقتا تۇرۇ-
شاتتى.

ئەمدى شوپۇر ئەكرەم كېلەمدۇ، يوق؟ سېلىم ھاجى ئۆز
شاگىرتىنى ماختامدۇ؟ بۇنىسى ماڭا قاراڭغۇ ئىدى.

1987 — يىل، غۇلجا

يىللار

1

ئالىي مەكتەپنى تۈگىتىپ شەھەردىكى چوڭ ئىدارىلەرنىڭ بىرىگە ئورۇنلاشقانىدىم . ياندۇرقى يىلى كۈزدە مېنى يېزا خىزمىتى ئىشلەشكە ئەۋەتتى . دەسلىپىدە كۆڭلۈم خىرە بولۇپ ، بۇ قاينىاق ھاياتتىن ئايرىلىشقا كۆزۈم قىيمىغان بولسىمۇ ، يەنىلا بەلگىلەنگەن جايغا باردىم . بۇ ئىلى دەرياسىنىڭ بويىغا جايلاشقان ، مەنزىرىسى تولىمۇ چىرايلىق بىر باغۋەنچىلىك كەنتى ئىكەن . كۆڭۈل غەشلىكىم سەل كۆتۈرۈلگەندەك بولدى .

ئانچىمۇ چوڭ بولمىغان ياغاچ كۆۋرۈكنىڭ سالاسۇنلىرىغا تايىنىپ چوڭ ئېرىقتىن ئۆتتۈم . بۇككىدە دەرەخلىك ئەگرى كوچىغا ئايلىنىپ بىرقانچە قەدەم مېڭىشىمغىلا ئىشىك ئالدىدا تۇرغان سەپەركام ئۇچرىدى . ئۇنى كۆرۈپ خۇددى ئىدارىگە قايتىپ بارغاندەكلا خۇشاللىققا چۆمۈپ كەتتىم ۋە قولۇمنى كۆكسۈمگە قويۇپ ئەدەپ بىلەن سالام بەردىم .

— ئەسسالامۇئەلەيكۈم !

— ئوھوي··· كېلىڭ ، ئۇكام ، كېلىڭ··· ياخشىمۇسىز ؟ ! قانداق قىلىپ بىزنىڭ بۇ تەرەپلەرگە كېلىپ قالدىڭىز ؟

سەپەركام گەپ قىلسا يۇقىرىقى كالپۇكى ئۆز ئورنىدا جىم تۇرۇپ ، تۆۋەنكى كالپۇكى ھەرىكەتلىنىپ ئاپئاق تەكشى چىشلىرىنى كۆرسىتىپ گەپ قىلاتتى . بۇ ئادەمنىڭ سالام ئورنىغا «ياخشىمۇسىز» دېيىشى ماڭا ماقۇل كەلمىدى . ئۇنىڭ يېشى ئوتتۇزلاردىن خېلىلا ئاشقان ، تۇرقى دوغلاق ، يۈزى قىزىل ،

كۆكۈچ كۆزلىرى كۈلۈمسىرەپلا تۇراتتى . ئۇزۇن مۇددەت سوت خىزمىتىنى ئىشلىگەچكە ھەممىسى «سەپەر سوت» دەپ ئاتايتتى .

— ھە ... مۇنداق دەڭ . سىزمۇ خىزمەت گۇرۇپپىسى بىلەن كەپسىزدە ، ياخشى بوپتۇ . مانا بىزنىڭ ئۆي مۇشۇ . ئەتىسى- ئاخشىمى بىكار بولسىڭىز كېلىپ تۇرۇڭ ... ھە ، تاماقنى قەيەرگە ئورۇنلاشتۇردى ؟

— ئاۋۇ مەسچىتنىڭ سول تەرىپىدىكى ئايلانما كوچىدا باتاي دەيدىغان بىر ياش بالا بار ئىكەن ، شۇلارنىڭ ئۆيىگە ئورۇنلاشتۇر- دى .

— ھە ... بولدى ، بولدى ، — دېدى سەپەركام ، — بىز بىر مەھەللىلىك كونا قوشنىلار ، ئاپىسى ئايەتخان ھەدىمىز ياخشى ئايال . ئۇلارنىڭ دادىسى «سەلەيكام ۋاپۇرۇش» دەيدىغان ئادەم ئىدى . ئۇزۇن بولدى تۇگەپ كەتتى . باتاينىڭ ئاكىسى تۇرغانجان بىلەن بىز بىر دېمەتلىك . ھازىر ئۇ ئاياغ كىيىم كارخانىسىدا ئىشلەيدۇ ...

سەپەركام بۇ ئائىلىنى تەپسىلىي تونۇشتۇرۇشقا باشلىدى .

— ئوبدان يەرگە ئورۇنلىشىپسىز . بۇلارنى ھەقىقىي كەمبە- غەل دېھقان دېسە بولىدۇ . تازا تايىنىدىغان كۈچ دەڭا . ئەمما بىر گەپنى سەمىڭىزگە سېلىپ قويای ، ھەممىمىز دۆلەت كادىرى . مەن بولسام پارتىيىلىك ، سىز دىققەت قىلىڭ ! ... (ئۇ ئاۋازىنى پەسەيتتى) مۇشۇ باتاي بەلكىم سىز بىلەن بىر دېمەتلىك بولسە- مۇ ، بىر تەرىپى دىنىي ئېتىقادى كۈچلۈك ، ئارىلاپ جۈمە نامىز- غا كىرىپ كېتىۋاتقىنىنى كۆرۈپ قالىمەن ؛ يەنە بىر تەرىپى ، دۇي ئەمگەكلىرىگە ئانچە قاتناشمايدۇ . ھە دېسىلا بازارغا قېچىپ ئاياغ سېتىپ ھايانكەشلىك قىلىدۇ ، بولمىسا ئۆزلىرى جىڭ كەمە- بەغەل . قالغان تەرەپلىرى يامان ئەمەس . ھەر ھالدا سىز تەربە- يىنى كۈچەيتسىڭىز بولىدۇ . مۇشۇ گەپ . بوپتۇ ، ئاخشاملىرى مەن ئۆيدە بولىمەن ، كېلىپ تۇرۇڭ ... ھە راست ، سىلەرنىڭ

تۇزۇم قاتتىق بولمىسا بىرە رومكىدىن ئىچىشىۋالمىز تېخى ، باغدا مېۋىلەر بار ... كېلىپ تۇرۇڭ جۇمۇڭ ! ...

مەن خوشلاشتىم .

2

ئانچىمۇ چوڭ بولمىغان سېمونت كۆۋرۈكنىڭ سالاسۇنلىرىغا تايىنىپ چوڭ ئېرىقتىن ئۆتتۈم . بۇككىدە دەل ـ دەرەخلىك ، تانا تارتقاندەك تۇپتۇز كوچىغا كىرىشىم بىلەن يەنە سەپەركامغا ئۇچراپ قالدىم . ھەر ئىككىمىز ناھايىتى خۇشال كۆرۈشۈپ كەتتۇق .

— ۋەئەلەيكۈم ئەسسالام ! ... بەللى ، مانا ، مانا ، ئۆلمىسەك كۆرۈشىدىكەنمىز ... خېلى بۇرۇنلا سىزنى ئۇرۇمچىگە يۆتكىلىپ كەتتى دەپ ئاڭلىغانىدىم ، ياخشى قىپتىكەنسىز ، قاچان كەلدىڭىز ؟

— كەلگىلى بىر ھەپتىدەك بولۇپ قالدى . ھە ، ئاكا ، ئۆزىڭىز ئۆيىنچى ؟

— ئەلھەمدۇلىللا ، ياخشى ... مانا بىزمۇ مۇشۇنداق يۇرۇدۇق . خوش بۇ ياقلارغا قەدەم تەشرىپ قىلىپ قاپسىز ؟ يۇرۇڭ ، ئۆيگە كىرىپ پاراڭلىشايلى .

— رەھمەت ، — دېدىم مەن ، — بىز بىرقانچىمىز مۇنداق بىر ئىش بىلەن كەلگەن : يېقىندا «ئىلى مەشرىپى»نى كىنوغا ئالماقچى بولغان دەڭا . بۇنى يېزىلىق ھۆكۈمەت مۇشۇ ئەتراپتىكى قۇربانتاي ھاجىم دېگەن كىشىنىڭ ئۆيىگە ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ . كۆرۈپ كېلەي دېسەم يېزىلىق ھۆكۈمەتتە ئادەم يوق . ئۆيىنى بىلمەيدىكەنمەن . ھېلىمۇ ياخشى سىز ئۇچراپ قالدىڭىز ...

— قۇربانتاي ھاجىمنىڭ ئۆزىنى كۆرمىدىڭىزمۇ ؟

— يوقسۇ ...

— مۇنداق دەڭ ، — دېدى سەپەركام ، — هاجىم هازىر قالتىس باي بولۇپ كەتتى . سالغان ئۆيلىرىنى كۆرسىڭىز راستلا كىنوغا ئالغۇدەك ئېسىل ، ئۆز زامانىسىدىكى هۈسەنباي هاجىممۇ مۇنداق قورۇ - جاي سالمىغاندۇ ... ئۇنىڭ ئۈستىگە مەھەللىنىڭ مەسچىت ، مەكتەپلىرىنى يېڭىلاپ چىقتى . مۇنۇ كوچىلارغا شېغىل يانقۇزۇپ بەردى . ئۆزىنى راستلا تونۇمامسىز ؟

— پەقەت ئەسلىيەلمىدىم ...

سەپەركام كۈلۈپ كەتتى .

— ها - ها - ها ! ... ئۇنداق بولسا مەن سىزگە تونۇشتۇرۇپ بېرەي . بىر ۋاقىلاردا سىز شېجاڭ (سوتسىيالىستىك تەربىيە)غا كەلگەندە ئۆيىدە تاماق يېگەن كەمبەغەل دېھقان باتاي شۇ ...

— نېمە ؟ !

هەيرانلىقتىن ۋارقىرىۋەتكىلى تاسلا قالدىم .

— ئەسلىي ئىسمى قۇربانتاي . كىچىكىدە ئەركىلىتىپ «باتاي» دەۋالغان . قېنى مۇنۇ ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇڭا ، پۇتىڭىز تېلىپ قالدى . كېيىن شۇ سېتىقچىلىق بىلەن بولۇپ يۈرۈپ ، زامان ئۆڭشالغاندا ئاتا كەسپى ۋاپورۇشلۇق بىلەن بىردىنلا بېيىپ كەتتى . ئۆزىنىڭمۇ جىگىرى بار يېگىت ئىدى . مانا قارىمامسىز ، شۇ ئىشلارغا قانچىلىك بولدى ؟ (ئۇ بارماقلىرىنى پۈكۈپ هېسابلاپ) قېنى ، 1964 - يىلىدىن هېسابلىغاندا توپتوغرا يىگىرمە توققۇز يىل بوپتۇ . مانا مەنمۇ بۇ يىل ئاتمىش تۆت ياشقا كىردىم . سىزمۇ بالا ئىدىڭىز ، هازىر ئەللىكلەردىن ئاشقانسىز ؟ (ئۇ كۈلۈپ كەتتى) مۇشۇنداق جاهان ئىكەن . بىر زامانلاردا ئەڭ كەمبەغەل دەپ ئىزدىگەن ئادىمىڭىز هازىر كاتتا باي بولۇپ كېتىۋېدى يەنە ئىزدەۋاتىسىز ...

چۆچۈپ خىيالغا چۆكۈپ كېتىپتىمەن . «راست ئەمەسمۇ ، نېمىدېگەن ئۆزگىرىشلەر ؟ ! ... »

— خوش ، ئۆزىڭىزچۇ ، سەپەرکا ؟

— خېلى بولدى پېنسىيىگە چىقىۋالدىم ، ئۆزۈمغۇ ياخشى . مۇشۇ گۈجى زىڭشىڭ[1] دېگەن كېسەل چاپلىشىۋېلىپ ، يىراققا ماڭالمايمەن ، — ئۇ قولىدىكى هاسا تايىقى بىلەن ئۆتۈكىنىڭ قونچىغا بوش ئۇرۇپ قويدى . ئۇنىڭ سەل چاڭ باسقان ئۆتۈكىنىڭ باشلىقىدا بەش بارمىقىنىڭ ئىزى تۇراتتى . دېمەك ، بۇ سەپەركام هازىر بەش ۋاخ ناماز ئوقۇيدىكەن - دە ... ئۇ ئانچىمۇ ئۆزگەرمەپتۇ . گەپ قىلغاندا يەنىلا تۆۋەن كالپۇكلىرىنى هەرىكەتلەندۈرۈپ شالاڭلاشقان ئاستىنقى چىشلىرىنى كۆرسىتىپ قويياتتى .

— مەسچىتكە چىقىپ تۇرارسىز ؟ — دەپ سورىدىم .

— هە ، پېنسىيىگە چىققاندىن بېرى ... «ئەلگە كىرسەڭ ئېلىڭچە» دەپ جامائەت بىلەن جۈمە نامىزىغا چىقىمەن . بامداتنى ئۆيدە ئوقۇيمەن . زېرىكسەڭ كېتىپ تۆت كوچا ئاغزىغا بىر دۇكان ئېچىپ قويدۇم . ئۇششاق - چۈششەك نەرسىلەر ... ئەل - ئاغىنىلەر يىغىلىپ پاراڭلىشىپ قارتا ئوينايمىز . هوي ، پاراڭ بىلەنلا بولۇپ كېتىپ ئۆيگە كىرمەپتىمىزغۇ ! ؟ يۈرۈڭ ، ئۆيگە كىرەيلى ...

ئۇ ، ئالدىمدا هاسىسىغا تايىنىپ توكۇسلاپ ماڭدى . مەنمۇ ئەگىشىپ قورۇغا كىردىم .

— ئاه ! يىللار ...

---

① گۈجى زىڭشىڭ — كۆمىچەك ئۆسىمىسى دېمەكچى .

ئىككى جۈپ كۆز

يىگىت كۈننىڭ ئىسسىقلىقىدىن پاناھلىنىپ ، يولنىڭ غەربىي قاسىنىقىدىكى بۈككىدە ئاكاتسىيە دەرەخلىرى ئاستىغا قاتار قويۇلغان ئۇستەلنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ بىر بوتۇلكا پىۋا ئالدى . «ۋاقىدە» ئېچىلغان بوتۇلكىدىن ئېتىلىپ چىققان كۆپۈكلۈك مۇزدەك پىۋىنى ئەينەك ئىستاكانغا قۇيۇپ بىر قېتىمدىلا ئىچىپ تۈگىتىپ راھەتلىنىپ كەتتى .

— ئۇھ ، پاھ ! پاھ ! نېمىدېگەن راھەت ... — ئۇ ئىستاكانىنى ئىككىنچى قېتىم تولدۇرۇپ قۇيغاندىن كېيىن قاپلىق تاماكىسىدىن بىرنى ئېلىپ لېۋىگە قىستۇرۇپ ئوت تۇتاشتۇردى .

ئەتراپتا «سوغۇق ئىچىملىك» ساتقۇچىلارنىڭ توڭلاتقۇلىرى قاتار قويۇلغان ، ھەربىرىنىڭ ئۈستىدە پىۋا ، ماروژنى ، قېتىق قاتارلىقلارنىڭ ئەۋرىشكىسى قويۇلغان . پىيادىلەر ماڭىدىغان يول مۇشۇ باراقسان ئاكاتسىيە دەرەخلىرىنىڭ ئاستىدا بولۇپ ، ئىسسىقتا ئادەمگە تولىمۇ راھەت بېغىشلايتتى .

يىگىت ئىككىنچى ئىستاكان پىۋىنى ئەمدىلا ئاغزىغا ئاپىرىشىغا خۇددى ئاسماندىن چۈشكەندەكلا چىرايلىق بىر پەرىزات ئۇنىڭ ئالدىدا پەيدا بولۇپ قالدى . ئۇنىڭ نېپىز ، قىسقا كوپتا-يوپكىسى ئاپئاق بەدىنىگە ھىم كەلگەن ، چېچىنى يېڭى پاسوندا تۇرمەللەپ ، يۈزىگە بىلىنەر - بىلىنمەس پەرداز قىلغانلىقتىن تولىمۇ چىرايلىق ، ئوماق كۆرۈنەتتى . «پەرىزات» دۇكان ئىگىسىگە تېلېفون ئۇرماقچى ئىكەنلىكىنى ئېيتتى . بۇ دۇكاندا «ئامېرىكا تېلېفون» بارلىقىنى يىگىت ئەمدى بايقىدى . قىز تېلېفون ئارقىلىق چاقىرغۇ ئاپپاراتىنى چاقىرىپ بولۇپ ، قارشى تەرەپكە

بۇ تېلېفون نومۇرىنى مەلۇم قىلىش ئۈچۈن ئاپپاراتنىڭ ئۈستىگە يېزىلغان نومۇرنى ئېيتىپ بېرىپ ئورۇندۇقتا ئولتۇردى- دە ، يىگىتكە «لەپپىدە» قارىدى .

قىزنىڭ ئوتلۇق قارىشى يىگىتنى سەل بىئارام قىلدىمۇ ، ئۇمۇ قىزنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە بىر قارىۋېتىپ ئىستاكانىنى ئاغزى- غا ئاپاردى . ياشقىنە دۇكان ئىگىسىمۇ بۇ قىزنىڭ نازۇكەرەشمى- لىرىگە شەيدا بولۇپ ، «پەرىزات»نىڭ خىزمىتىگە تەييارلىنىپ ، ئۇنىڭدىن كۆزىنى ئالالماي قاراپ تۇراتتى .

تېلېفون جىرىڭلىدى .

— مېنىڭغۇ دەيمەن ؟ ! — قىز شۇنداق دېگەچ تېلېفوننى دەررۇ قولىغا ئالدى . راستتىنلا قىزنىڭ ئىكەن .

يىگىت بىر جۈپ كۆزىنى قىزنىڭ تۇرقىغا تىكىپ قاراپ تۇرۇپلا قالدى . قىز سۆزلەشمەكتە :

— ئۇنتۇپ قالدىڭىزما ؟ ھەي ، ماڭا قاراڭە ، سىز نېمىدېگەن يالغانچى ... ئاخشام ياتاقتا ئەكېلىپ قويۇپ ، «كېلىمەن» دېگەن ئادەم تېخىچە نەدە يۈرۈيسىز ؟ ھۇ ، ئالدامچى ! پوچى ، — قىز كۈلۈپ كەتتى ، — ۋەي ، ماڭا قاراڭە ، «غۇلجىلىق پوچى» دېسە ئىشەنمەپتىكەنمەن ، راستتىنلا پوچى ئىكەنسىز جۇمۇڭ ، نېمە ؟ ياق بولدى ! كېلەمسىز ؟ ئۇنداق بولسا مەشەدە قاراپ تۇرىمەن ، قەيەردە دەمسىز ؟ مەن نەدىن بىلەي ، شەھرىڭىزگە تېخى ئاخشام كەلسەم ... ھازىر كوچىدىن تېلېفون بېرىۋاتىمەن ...

قىز تېلېفونىنى قولىدا تۇتۇپ تۇرۇپ يىگىتتىن سورىدى :

— بۇ قەيەر ؟

— ئىلى مېھمانخانىسىنىڭ ئالدى دەڭ ، — دېدى يىگىت ، — توختاڭ ، بولمىسا ، رادىئو ئىستانسىسىنىڭ ئالدى دېسىڭىزمۇ بولىدۇ .

— ۋەي ! مېنىڭ تۇرغان يېرىم رادىئو ئىستانسىسىنىڭ ئالدى ئىكەن . نېمە ؟ ھا ! ھا ! ھاي ، كالۋا ! «ئىشتانسىز» دېمە-

ئدىم ، زادىئو ئىستانسىسى دەۋاتىمەن . مېھمانخانىنىڭ يېنىدىمۇ ؟ ئۆلە قېرى ، تېزرەك - ھە ! ھا - ھا !

قىز تېلېفونىنى قويۇپ كېچىككىنە پۇل قاپچۇقىدىن بىر سوم چىقاردى .

— يەتمىش تىيىن ، — دېدى دۇكانچى ، — توختاڭ ، ماۋۇ ئوتتۇز تىيىننى ئېلىڭ .

قىز يېنىك قەدەملەر بىلەن بەللىرىنى تولغاپ مېھمانخانا تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى . يىگىت بىر جۈپ كۆزىنى قىزنىڭ ھۆسن-جامالىدىن ئالالمىغان ھالدا ئويلىدى : «كاساپەت ، سىرتتىن كەپ-تۇ . چوقۇم بىر چوڭراق پۇللۇق سودىگەر ئېلىپ كەلگەن ئىكەن-دە ؟ پاھ ! نېمىدېگەن بەدەن بۇ ؟ ! »

ئۇ قالغان پۈتسىنى ئىچىپ تۇگەتتى - دە ، پۇلنى تۆلەپ دەرھال قىزغا ئەگەشتى . قىز يىگىرمە قەدەمچە ئالدىدا تولغىنىپ كېتىپ باراتتى . قىز بىردىنلا مېھمانخانا دەرۋازىسى يېنىدىكى ماگىزىن ئالدىدا تاكسىدىن چۈشكەن گەۋدىلىك بىر ئادەمنىڭ يېنىغا ئۇچۇپ دېگەندەك يېتىپ باردى . بۇ ئادەم قويۇق قارىياغاچ سايىسىدە تۇرغانلىقتىن يىگىت ئۇنى ئوچۇق كۆرەلمىسىمۇ ، ئۇ ئادەمنىڭ كىيىۋالغان شىلەپىسى ئاستىدىكى بىر جۈپ كۆزلىرى-نىڭ قىزغا تىكىلىپ تۇرغانلىقىنى پەرەز قىلدى - دە ، ئىتتىك ئايلىنىپ ئۆتۈپ ، ئۇ ئادەمگە كۆزى چۈشۈشى بىلەنلا ۋارقىراپ تاشلىغىلى تاسلا قالدى .

— دادام ! ! !

1996 - يىل ، غۇلجا

سەپەر ئالدىدا

يولۇچىلار ئاپتوبۇسنىڭ كابىنكىسى ناھايىتى ئازادە بولغاچ-لىقتىن ھەرقانداق كىشىنىڭ ئولتۇرغۇسى كېلىدۇ . شۇنىڭ ئۈ-چۈنمۇ بەزى يولۇچىلار ماشىنىغا چىقىشتىن بۇرۇن ، كەچقۇرۇن-لىرى توخۇلار قونداقنى بويلىغاندەك ، كابىنكا ئەتراپىنى بىرقۇر بويلاپ باقىدۇ . بىراق ، بۇنداق راھەت ئولتۇرۇش ئىلتىپاتىغا ئېرىشىش ناھايىتى قىيىن . مەجەزى ئوسال ، قاپىقى يامان شو-پۇرلار كابىنكىغا ئاسانلىقچە ئادەم سالمايدۇ . مۇبادا ئادەم سېلىۋې-لىش توغرا كەلسىمۇ ، تولا يۆتىلىپ ، ئۆزىنى ئارانلا ئوڭشاپ ماڭىدىغان بوۋايلارنى ياكى ماشىنا ئازراقلا قاڭقىپ كەتسە ئەنسىز-لىك بىلەن ئىنجىقلاپ ئولتۇرىدىغان مومايلارنى ۋە ياكى شەپكە-سىنى بېشىغا چوقچايتىپ قوندۇرۇۋالىدىغان ئۇزۇن چاچ ياشلار-نى سالماستىن ، تولا هاللاردا خۇشخۇي ياش چوكانلارنى سېلىۋا-لىدۇ . ئاندىن شوپۇر يول بويى ئاغزىغا تاماكىنى قىستۇرۇپ چىشلە-ۋېلىپ ، قوشۇمىسىنى سەل تۇرگەن هالدا ئۆزىنى كىنولاردىكى رازۋېدكىچىلار قىياپىتىگە كىرگۈزۈۋېلىپ رولنى ھەۋەس بىلەن ئايلاندۇرىدۇ . ئۇلار بۇ رول بىلەن ماشىنىنى ئەمەس ، بەجايىكى دۇنيانى پىرقىرىتىۋاتقاندەك لېرىك ھېسسىياتقا تولۇپ ماڭىدۇ . ياش چوكان بولسا قىپقىزىل ، نەمخۇش لەۋلىرىگە كۈلكە يۈگۈر-تۈپ ، شوخ نازۇكەرەشمە بىلەن ئۇنىڭ جىددىي قىياپىتىدىن كۆز ئۈزمەي قاراپ ئولتۇرىدۇ . شوپۇر بۇ هالنى ئالدىدىكى كىچىككىنە ئەينەكتىن بايقاپ تۇرىدۇ .

بۈگۈنمۇ شۇنداق بولدى . مېنىڭ بېلىتىم بىرىنچى نومۇر بولغاچقا ، ئالدىنقى رەتتىكى دېرىزىنىڭ يېنىدىن ئورۇن ئالدىم .

كابىنكا ئىچى تېخى بوش . «يېنىمدىكى ئىككى كىشىلىك ئورۇنغا قانداقراق ئادەم كېلىپ ئولتۇرار» دېگەن ئەندىشە مېنى بەند قىلىۋالدى . «مۇبادا ئاغزى بېسىلمايدىغان كاسكا كېلىپ قالسا ئىككى كۇنلۇك بۇ ئـۇزۇن سـەپەردە ئـادەمنى تويغۇزۇۋېتىدۇ ـ ده ! » بىرئازدىن كېيىن يېنىمغا ئىككىنچى نومۇر كېلىپ ئولـ تۇردى ، بۇ يېشى ئوتتۇزلار ئەتراپىدىكى ئورۇق كىشى ئىكەن . ئىككى مەڭزى زىنىخلارغا چاپلىشىپ كەتكەنىنىڭ ئۈستىگە يۇزى سوزۇق ، كۆز قاپاقلىرى ساڭگىلاپ چۈشكەن بولۇپ ، تۇرقى بەئەينى قارا سۇدىكى ئىت بىلىققا ئوخشاپ كېتەتتى . ئارقىدىنلا ئۇچىنچى نومۇر چىقتى ، ئۇنىڭ ياش قۇرامى ئىككىنچى نومۇر بىلەن ئانچە پەرقلەنمىسىمۇ ، ئۆزى خېلى كېلىشكەن ، چىشىنى كۇنىگە ئىككى قېتىم چوتكىلاپ ، چاپىنىنىڭ ئىزمىسىنى كېكىر ـ دىكىگىچە ھىم ئېتىۋالمىدىغان كادىر سۈپەت ئادەم بولۇپ ، قارا سوكنا چاپىنىنىڭ ئۈستىگە كونىراق ھەربىيچە جۇڭا يېپىنىۋالغا ـ نىدى . ئۇ چىقىپلا كابىنكىنىڭ بوش ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ، كا ـ بىنكا ئىچىگە بوينىنى سوزۇپ قاراشقا باشلىدى . ماشىنىنىڭ ئىچى بىلەن كابىنكا ئارىلىقىدىكى ئىشىك ئېتىك بولغاچقا يېنىمغا كېلىپ ئەينەكتىن بېشىنى تالاغا چىقاردى . ئۇنىڭدىن مەرۋايىت ئارىلاشتۇرۇپ ياسالغان ئېسىل يۇز ماينىڭ ھىدى كېلىپ بۇرنۇم ـ غا ئۇرۇلدى . ئۇ ماشىنا ئەتراپىدا چۆرگىلەپ يۈرگەن شوپۇرغا قاراپ :

— ئۇستام ، مېنى كابىنكىغا سېلىۋالسىڭىز ، — دېدى .

شوپۇر ئۇستام زۇۋان سۇرمىدى .

— مېنى كابىنكىغا سېلىۋالسىڭىز قانداق ! — دېدى ئۇ يەنە ئاۋازىنى سەل كۆتۈرۈپ ، — مەن بولسام پەۋقۇلئاددە ۋەزىپە بىلەن كېتىۋاتقان «خادىم» ، سومكامدا مەخپىي ھۆججەت ...

شوپۇر بېشىنى كۆتۈرۈپ شۇنداق بىر ئالايدى ـ ده ، گەپ قىلماستىن نېرى بېرىپ ماشىنىنىڭ ئالدى دېرىزە ئەينىكىنى سۈرتۈشكە باشلىدى ، پەۋقۇلئاددە ۋەزىپە بىلەن كېتىۋاتقان «خا ـ

دىم» ئۆزىچە بىرنېمىلەرنى دەپ غودۇكشىغىنىچە تۇنقۇچى پارقىراپ تۇرىدىغان ئىچى لىق «مەخپىي ھۆججەت» بىلەن تولغان قارا سومكىسىنى ئالدىغا قويۇپ ئۆز جايىغا ئولتۇردى. «ئىت بېلىق» مەن تەرەپكە سۈرۈلۈپ ئورۇن بەردى. بەشىنچى، ئالتىنچى، يەتتىنچى، سەككىزىنچى نومۇرلار ئارقا - ئارقىدىن چىقىشقا باشلىدى. شۇ ئارىلىقتا بىكەت نازارەتچىلىرىدىن بىرى ساغرىسى تار شىمىغا «لىققىدە» كەلگەن ياش بىر چوكانىنى باشلاپ كېلىپ، شوپۇرغا بىرنېمىلەرنى دېدى. شوپۇر گەپمۇ قىلماي، ئالدىرىماي كابىنكا ئىشىكىنى ئېچىۋېدى، چوكان چەبدەسلىك بىلەن كابىنكىغا كىرىپ، ئوڭ قول تەرەپتىكى يۇمشاق ئورۇندۇق ئۈستىگە جۇۋۇسىنى قويۇپ ساق - سالامەت جايلىشىۋالدى. چوكانىڭ ياشلىق بەرق ئۇرۇپ تۇرغان تولۇن ئايدەك جامالىدىن كۆلكە يېغىپ، مەمنۇن بولغان ھالدا ئەتراپقا كۆز تاشلىدى. شوپۇر بولسا ھامان بىر خىل ھالەتتە قاپقىنىمۇ ئاچماي، ئۆز ئىشى بىلەن بەند ئىدى. «بۇ ئۇلارغا زاكىسىدىن تەككەن كېسەل، — دەپ ئويلىدىم ئىچىمدە، — ھازىرچە بۇ چوكانغا ئېتىبارسىز قارىغاندەك قىلىدۇ، قېنى، ئالدىمىزدىكى قونالغۇغا بارغاندا چوكانىڭ ئالدىدا ناينا قىلاپ كەتمىگىنىنى كۆرەي!» بۇ ھالنى كۆرگەن ھېلىقى پەۋقۇلئاددە «خادىم» تېخىمۇ غەزەپلەندى ۋە ئاڭلىنار - ئاڭلانماس قىلىپ كىمدۇر بىرىنى «ئىت ئەمگەن» دەپ غايىبانە تىللىدى. ئارقامدىكى ئورۇندۇققا يوغان تۇۋت رومالىنى بېشىغا چۈمكەپ يۆگىگەن بىر مومای، ئۇنىڭ يېنىغا ئىككى مەكىزى قىپقىزىل ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئادەم كېلىپ ئولتۇردى، ئېھتىمال، سودىگەر بولسا كېرەك. ياش بىر ساقچى ماشىنىغا چىقىشى بىلەنلا سودىگەر يېنىدىكى مومايغا قاراپ:

— مانا ئەمدى يولخەت تەكشۈرىدۇ، — دەپ ئېلان قىلدى.

راستتىنلا شۇنداق ئىكەن، ھەممىمىز يولخەتلىرىمىزنى قولىمىزغا ئېلىپ تۇردۇق. ساقچى بىر چەتتىن تەكشۈرگىلى تۇر-

دى . ئۇ بەزىلەرنىڭ خېتىنى كۆرۈپلا ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرەتتى . بەزىلىرىنىڭ ئىسمىنى ، بەزىلىرىنىڭ پېشىنى سوراپ قويات-تى . نۆۋەت پەۋقۇلئاددە «خادىم»گە كەلدى . ئۇ ئالدىغا قاراپ جىملا غادىيىپ ئولتۇراتتى . ساقچى : «سىزنىڭ يولخېت-كىز ؟» دېگەندىن كېيىنلا ، ئۇ ئۈدۈل قاراپ ئولتۇرغىنىچە قىيا-پىتىنىمۇ بۇزماي ، مىدىرلاپمۇ قويماي ، ئوڭ قولى بىلەن يولخې-تىنى باش ئۇستىدە تىك تۇرغان ساقچىغا سۇنۇپ بەردى . ساقچى خەتكە كۆز يۈگۈرتۈپ سورىدى :

— ئىسمىڭىز نېمە ؟

ئۇ سەل مىدىرلاپ قويدىيۇ ، قىياپىتىنى بۇزماي :

— كۆرۈپ تۇرۇپ يەنە سورايسىزغۇ ؟ ئىسمىم ئاشۇ قولى-ڭىزدىكى خەتكە يېزىلغان ـ دە ، — دېدى .

— كۆرۈۋاتىمەن ، يېزىلىپتۇ . بىراق مەن ئۆزىڭىزدىن «ئىسمىڭىز نېمە ؟» دەپ سوراۋاتىمەن .

— كۆزىڭىز بولسا كۆرمەمسىز ، — دېدى «خادىم» ، — يولخەتكە جۇڭگو يېزىقى بىلەن يازغاندۇ ؟ !

— شۇنداق ، جۇڭگو يېزىقى بىلەن يېزىلىپتۇ ، — دېدى ياش ساقچى تەمكىنلىك بىلەن ، — زادى ئىسمىڭىز نېمە ؟

— ماڭا قاراڭا ، — قىزىشتى «خادىم» ، — ئەھۋالدىن قارىغاندا ، ساۋاتسىز ئوخشىمامسىز ، شۇنداقمۇ ؟ قېنى ساۋاتسىز-لىقىڭىزغا ئىقرار بولۇڭ ، مەن ئوقۇپ بېرەي .

ساقچى پوكاندەك قىزىرىپ :

— مېنىڭ سىزدىن گەپ سوراش ھوقۇقۇم يوقمۇ ؟ — دەپ سورىدى .

«خادىم» دىمىغىنى قېقىپ قويۇپ جىم ئولتۇرۇۋالدى . بۇ ماشىنا ئىچىدىكى ۋەزىيەت خېلى ياخشىدەك قىلىۋېدى ، مانا بۇ «خادىم»نىڭ قوپاللىقى بىلەن بىرەر ماجىرا چىقىپ ، ۋاقتىدا يولغا چىقىشىمىزغا تەسىر يەتمىگىدى ، دەپ ئويلاپ :

— بولدى ، تالاشماڭلار ، چاپسانراق ماڭايلى ، سىزمۇ ئىسـ
ـمىڭىزنى ئېيتىپلا بەرسىڭىز بولىدىغۇ ؟ — دېدىم «خادىم»غا
قاراپ .

ئۇ ماڭا بىر ئالىيىپ قويۇپ :

— مانا قىزىق ! كۆزى بولغاندىن كېيىن ئۆزى ئوقۇشى
كېرەك ـ دە . يا ئۇ خەتنى مەن ئۆزۈم يېزىۋاپتىمەنمۇ ياكى بىرەر
يېرىگە قەلەم تەگكۈزۈپتىمەنمۇ ؟ — دەپ غۇدۇڭشىغىنىچە جىم
بولدى .

ياش ساقچى گەپمۇ قىلماي ، قىزارغىنىچە قالغانلارنىڭ يولـ
ـخېتىنى كۆرۈش ئۈچۈن ماشىنىنىڭ ئارقا تەرىپىگە كەتتى . ساقـ
ـچىنىڭ بۇ قورقۇنچاقلىقى «خادىم»نىڭ خورىكىنى ئاشۇرۇۋەتتى .

— تېخى مېنىڭ ئىسمىمنى سوراۋاتقىنىنى قارا ، — ئۇ
دىمىغىنى يەنە قاقتى ، — مەن مۇنداق تۇرغىنىم بىلەن پەۋقۇلئادـ
ـدە ۋەزىپە بىلەن كېتىپ بارغان خادىممەن ، مانا مۇشۇ سومكىدىكى
ھەممىسى مەخپىي ھۆججەت ! ماڭا غىدىڭ ـ پىدىڭ قىلىشقا
جۈرئەت قىلىۋاتقىنىنى ...

ئۇ گەپلەرنى ئالدىرىماي ئۈزۈپ ـ ئۈزۈپ سۆزلەيتتى .
«ئىت بېلىق» بۇ ئادەمنىڭ قورقماس ، باتۇرلۇقىغا ۋە ئۇنىڭ
ئاجايىپ چوڭ كادىر ئىكەنلىكىگە زوقلاندى . ئۇنىڭ ئالدىدا بىر
«خادىم» ئەمەس ، بەلكى جېنىڭ داۋىنىدا مۇشت بىلەن يولۋاس
ئۆلتۈرگەن ۋۇسۇڭ ئولتۇراتتى . «ئىت بېلىق» دەرھاللا يانچۇـ
ـقىدىن تاماكا ئېلىپ ئۇنىڭغا تۇتتى :

— ئۆزىڭىزنى بېسىۋېلىڭ ، تاماكا چېكىڭ ، — دېدى «ئىت
بېلىق» ، — قالتىس دەككىسىنى بەردىڭىز ـ دە ! ۋاي ، ۋاي ،
ۋاي ، دېمىسىمۇ بۇلارنىڭ تولىمۇ خورىكى ئۆسۈپ كەتكەن ، چاتـ
ـقى نېمە بىر ئادەمنىڭ ئىسمى بىلەن ، خەتنى كۆرسە بولمىدىمۇ ؟

سەرەڭگە چېقىلىپ تاماكا تۇتاشتۇرۇلدى ، «خادىم» بۇ خۇش
پۇراق تاماكىدىن راسا ھۇزۇر قىلىپ ، ئارقا ـ ئارقىدىن ئىككىـ

ئۇچ قېتىم شوردى .

— خەپ ، — دېدى «خادىم» ، — شەيتانلىك كەينىگە كىر-سەم ھازىرلا كانىيىدىن ئالىمەن بۇ ئىت ئەمگەنلىك ، بوپتۇ ، مەن تېخى ئۆز سالاھىيىتىمنى تولۇق ئاشكارىلىغىنىم يوق . يەنىمۇ تۇتۇشۇپ قالارمىز ، مېنى ماشىنىدىن قالدۇرۇش بۇ ياقتا تۇر-سۇن ، بىر سائەت ۋاقتىمغا دەخلى يەتكۈزسە كاللىسى بىلەن جاۋاب قىلىدۇ .

— راسىت ، راسىت ، ئەلۋەتتە كاللىسى بىلەن - دە ، — «ئىت بېلىق» تاماكىسىنى بىر شورۇپلىپ سۆزلەپ كەتتى ، — مېنى بىر ئىش ناھايىتى ھەيران قالدۇردى ...

«خادىم» : «نېمە ئىش ؟» دېگەندەك نەزەردە ئۇنىڭغا قارا-دى .

— سىزنى دەيمەن ، — دېدى «ئىت بېلىق» ، — ھېلىمۇ ئۆزىڭىزنىڭ شۇنچە ياش ، خىزمەت ئورنىڭىزنىڭ ناھايىتى يۇقىرى بولۇشىغا قارىماي تولىمۇ كەمتەر ئىكەنسىز ، بايا تىن مېنىڭ قورقىنىم : « ‹شارتلا › قىلىپ يان قورالىڭىزنى چىقىرىپ ئۆل-مەيدىغان يېرىگە ئېتىپ تاشلىسا ، يا ئاللا ، قانداقمۇ قىلارمەن» دەپ پۇت - قولۇمدا جان قالمىدى دەڭ .

— ھە ، شۇنىڭدىن قورقتىڭىزمۇ ؟ مۇرتى كېلىپ قالسا شۇنداقمۇ قىلماي بولمايدۇ - دە . ئۇ بىز ئۈچۈن قانچىلىك ئىش ئىدى دەيسىز ، تولىمۇ ھەددىدىن ئاشتى بۇ ئىت ئەمگەن .

— ئۆتكەندىمۇ بىر قېتىم ماشىنىغا چىقسام مۇشۇ ساقچى مېنى خېلى ئاۋارە قىلغانىدى ... — دەپ دەرد ئېيتقىلى تۇردى «ئىت بېلىق» .

— ۋاي ، خۇدايىمەي ! — دېدى كەينىمدە ئولتۇرغان موماي ، — تېزرەك ماڭسىمۇ بولاتتى . نېمە دېيىشۋاتىدىغاندۇ بۇلار ؟

قىزىل يۇزلۇك سودىگەر مومايغا چۈشەندۈردى :

— ئۇلار داۋالىشۋاتىدۇ ، مەن بايا تىن ھەممە گېپىنى

ئاڭلاپ تۇردۇم . مۇنۇ ئولتۇرغان («خادىم»نى كۆرسەتتى) گەپ سۆزىدىن قارىغاندا خېلى چوڭ باشلىق ئوخشايدۇ ، ئاۋۇ ساقچى ئۇقماستىنلا «سومكاڭنى تەكشۈرىمەن» دېۋىدى ، بۇ كىشىنىڭ ئاچچىقى كېلىپ «باشقىلارنىڭ يۈك - تاقىنى تەكشۈرمەي مېنىڭ-كىنى تەكشۈرىدىغان نېمە ھەققىڭ بار» دەپ تاكاللىشىپ قالدى ، — دەپ قاپقارىسىغىلا يالغاندىن تەرجىمە قىلغىلى تۇردى .

ئۆرۈلۈپ كەينىمگە قارىدىم . سودىگەر مېنى كۆرۈپ سەل خىجىل بولدى - دە ، «بۇلارنىڭ ئىشىنى ئۆزلىرى بىلمىسە» دەپلا جىم بولدى . مۇشۇنداق چالا تەرجىمانلار كىنوخانىلاردا تولا ، كىنودىكى ۋەقەلىكلەرنى ئاغزىغا كەلگەننى سۆزلەپ يېنىدىكى ساددا ئادەملەرنى ئىشەندۈرىدۇ .

ساقچى ھەممىنى تەكشۈرۈپ بولۇپ ماشىنىدىن چۈشەي دېيىشىگە ، «خادىم» بولسا «ساقچىنى ئاڭلىسۇن» دەپ ئەتەي ئۇنىنى كۆتۈرۈپ «ئىت بېلىق»قا قاراپ سۆزلەشكە باشلىدى :

— قولىدىن كەلسە مېنى ماشىنىدىن قالدۇرۇپ باقمىسۇنمۇ . مەن سىزگە دەپ قويماي ، ھەرقانداق ئادەم ماڭا بىر كۈن ئەمەس ، بىر سائەت دەخلى قىلسا كاللىسى بىلەن جاۋاب قىلىدۇ ...

ساقچى توختاپ «خادىم»غا بىر قاراپ قويدى - دە ، ماشىنىدىن چۈشۈپ كەتتى .

— ۋاي ، ۋاي ، ۋاي ! — كۈلۈپ يانپىشىغا ئۇرغىلى تۇردى «ئىت بېلىق» ، — ساقچى دېگەننىڭ ئىلگىرى - كېيىن قورقۇپ جېنى چىقتى ، ئالامەت تېتىتىپ قويدىڭىز - دە ، ئوبدان بولدى . ئەمدى يول ماڭساق يولخېتىنىڭمۇ كىرىكى يوق . ئۇ سىزگىلا ئەمەس ، سىز ئولتۇرغان مۇشۇ ماشىنىغىمۇ يېقىن كېلەلمەيدۇ ...

«ئىت بېلىق» «خادىم»گە ئېگىلىپ تۇرۇپ يەنە بىر تال تاماكا تۇتتى .

— ئاپلا ، ئەمدى چاپسان ماڭمساق ساقچى يەنە كېلىپ قالارمىكىن ؟ — دەپ ئەندىشە قىلدى بىر يولۇچى .

— نېمە دەۋاتىسىز ، — دېدى «ئىت بېلىق» ، — ئەمدى كېلەلمەيدۇ ، ئەگەر كېلىدىغان بولسا كاللامنى مۇشۇ يەردىلا «شارتتىدە» كېسىپ بېرىمەن .

— ئەگەر يەنە كېلىدىغان بولسا مېنىڭدىن ياخشىلىق كۆرمەيدۇ ، — دېدى «خادىم» .

ئۇنىڭ سۆزلۈك قىيابىتىدىن ھەممىسى چۆچۈدى . «ئاپلا ، بايا نېمىشقىمۇ ئارىلاشقاندىمەن» دەپ پۇشايمان قىلىپ قالدىم .

ئۇزۇن ئۆتمەي بايىقى ساقچى يەنە ئىككى ساقچىنى باشلاپ ماشىنىغا چىقىپ كەلدى ، «ئىت بېلىق» كاللىسىنى «شارتتىدە» كېسىۋەتمىگىدى ، دەپ ئەنسىرەپ قارىسام ، ئۇنداقمۇ قىلمىدى ، بىراق چىرايى تاتىرىپ كەتتى . باشقىلارمۇ جىم بولۇپ قېلىشتى . «مانا مۇشۇ» دەپ «خادىم»نى كۆرسەتتى بايىقى ساقچى شېرىكلىرىگە .

— يولداش ، ماشىنىدىن چۈشۈڭ !

ئەمدى بىر قاراپلا ۋەزىيەتنى مۆلچەرلەش ئانچە قىيىن ئەمەس ئىدى . بۇ ھالنى كۆرۈپ سەل پەسكويغا چۈشكەن «خادىم» ساقچىلارغا قاراپ سىپايىلىك بىلەن :

— ماڭا قارىڭ ، يولداش ، ئەھۋال مۇنداق بولدى ، — دەپ ئەھۋالنى چۈشەندۈرمەكچى بولغانىدى ، ساقچىلار ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى .

— بولدى ، ئاۋۇال ماشىنىدىن چۈشۈڭ .

«خادىم» سېپى پارقىراپ تۇرىدىغان سومكىسىنى «ئىت بېلىق»نىڭ ئالدىغا سۈرۈپ قويۇپ ئۆزى تۆۋەنگە ماڭدى .

— سومكىڭىزنى ئېلىۋېلىڭ ، ئىشخانىغا بېرىپ سۆزلىشىمىز !

— ئۇنداقتا ، مەن يولدىن قالىمەنمۇ ؟

— ھازىرچە قالمىسىز .

«خادىم»نىڭ چىرايى سەل ئۆزگەردى . بىردىنلا ئۇ خۇددى بىرنەرسە ئېسىگە كەلگەندەك جۇۋىسىنىڭ پېشىنى قايرىپ تۇرۇپ قولىنى يانچۇقىغا ئۇزاتتى . ئاپلا ، مانا ئەمدى ئىش چاتاق بولىدى- غان بولدى . پەۋقۇلئاددە خىزمەت بىلەن كېتىپ بارغان «خادىم» شۇنداقلا يان قورالىنى چىقىرىدىغان بولسا ... ئەلۋەتتە ساقچىلار- مۇ قاراپ تۇرمايدۇ - دە ، ئالىمادىس شۇنداق بىرەر ماجىرا بولسا ...

مېنى تەر بېسىپ كەتتى . «خادىم»دىن كۆز ئۇزمىدىم ، مانا ئۇنىڭ قولى ئاستا يانچۇقتىن چىقتى . خۇداغا شۈكرى ! يانچۇق- تىن چىققىنى تاپانچا ئەمەس ، بىر قاپ «سۈمۈرغ» ماركىلىق تاماكا ئىدى . ساقچىلارنىڭ ھېچقايسىسى ئۆزىگە سۇنۇلغان تاما- كىنى ئېلىشمىدى .

— سادىغاڭ كېتەيلەر ، — دەپ يالۋۇرۇشقا باشلىدى «خادىم» ، — مېنى يولدىن قويمىساڭلار . مانا مەن ئىسمىمنى دەپ بېرىشىم مۇمكىن ، مېنىڭ ئىسمىم ...

— چاپسان چۈشۈڭ ! — ۋارقىرىدى شوپۇر ، — بىز يولغا چىقمىز ...

«خادىم» ئىلاجسىز ماشىنىدىن چۈشۈپ تولىمۇ ياۋاش قىيا- پەتتە ساقچىلارنىڭ كەينىدىن شاپاشلاپ كەتتى .

— بۇنىڭمۇ ئىشى تۈگىدى ، — دەپ خۇلاسە چىقاردى قىزىل يۇزلۇك سودىگەر ، — يولدىن قالغىنىنى ئاز دەپ ئوتتۇز سوم جەرىمانە قويىدۇ ، يەنە بايىقىدەكلا قىلسا ، ئاپىرىپ ئون بەش كۇن سولايدۇ ، ئون بەش كۇنغۇ بىر گەپ ، ماشىنا بېلىتى ئون سەك- كىز سوم ، جەرىمانە ئوتتۇز سوم ، قاراپ ئولتۇرۇپ قىرىق سەك- كىز سوم زىيان .

ئۇ سودىگەر بولغاچقا ، ھېسابنى شارت - شۇرتلا چىقاردى .

— ئەخمەق ئادەم ئىكەن ، — دەپ غودۇڭشىدى «ئىت بە- لىق» ماڭا قاراپ .

— كىمنى دەيسىز ؟

— هازىرقىچۇ ! نېمە قىلىدۇ قانۇن بىلەن ئېتىشىپ ؟ ئىسمىنى سورىغاندىن كېيىن «پالانى» دەپلا بەرسە بولىدىمۇ ، ئۇ چىغا چىققان مۇتتەھەم . قېنى ، تاماكا چېكىڭ !

مەن ئۇنىڭ گېپىگىمۇ ، تاماكىسىغىمۇ قارىماي قىشلىق چاپىنىمنىڭ ياقىسىنى كۆتۈرۈپ قويۇپ دېرىزە تەرەپكە قارىۋالدىم .

شوپۇر دەرھال كابىنكىغا چىقىپ قولىدىكى بىر پارچە قەغەزنى باش تەرىپىدىكى تۆمۇر قىستۇرۇپ قويۇپ ئىشكىنى «گۇپ !» قىلىپ ياپقاندىن كېيىن ماشىنىنى ئوت ئالدۇردى . چىرايلىق چوكان نەمخۇش لەۋلىرىگە كۈلكە يۈگۈرتۈپ ، سومكىسىدىن تۆت - بەش تال ئالما ، بولكىلارنى ئېلىپ بىرنېمىلەرنى دەپ (گېپىنى بىز ئاڭلىمايتتۇق) شوپۇرغا ئۇزاتقاندى ، شوپۇر ئېلىشنى رەت قىلدى . ماشىنا قوزغالدى ۋە بارغانسېرى ئىتتىكلەپ مېڭىپ كەتتى . ئالدىمىزدىكى ئىككىنچى بىر بېكەتكە يېقىنلاشقاندا شوپۇر ماشىنىنى ئاستىلىتىپ توختاتتى - دە ، يېنىدىكى چىرايلىق چوكانغا قاراپ بىرنېمىلەرنى دېدى ، چوكانمۇ چىرايى سەل ئۆزگىرىپ يانچۇقىدىن پۇل قاپچۇقىنى ئېلىپ شوپۇرغا ئون سوملۇقتىن ئىككىنى ئۇزاتتى . شوپۇر پۇلنى ئېلىپ بېكەت ئىچىگە كىرىپ كېتىپ بىرئازدىن كېيىن قايتىپ چىقتى ۋە بىر بېلەت بىلەن ئىككى سوم پۇلنى ئىگىسىگە قايتۇردى . ياش چوكانىڭ چېھرىدە ئەمدى كۈلكە ياكى نازۇكەرەشمىنىڭ ئەسىرىمۇ قالمىدى . ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن گويا : «ئىسىت ، ساڭا ئاتا قىلغان تەبەسسۇملىرىم ، ئون سەككىز سوم پۇلنى ئېلىپ كۆڭلۈڭ تىنچىدىمۇ ؟ ئەمدى ماڭا كابىنكىدا ئولتۇرۇپ ساڭا زوقلىنىپ قاراشتىن نېمە ھاجەت ؟» دېگەندەك مەنە چىقىپ تۇراتتى . مەن ماشىنا كابىنكىسىنىڭ ئالدىدىكى دېرىزە ئەينىكىگە قىزىل سىر بىلەن بېسىلغان «مەدەنىيەتلىك ماشىنا» دېگەن خەتلەرنى ئوچۇق كۆردۈم .

شوپۇر تاماكىمۇ چىشلىمىدى ، كىنودىكى رازۇيدكىچىلار قەـ
يىاپىتىنگىمۇ كىرمىدى ، يېنىدىكى ياش چوكانغىمۇ كۆز قىرىنى
سالمىدى . پەقەت ئالغا قاراپ ماشىنىنى ئۇچقاندەك ھەيدەپ ماڭـ
دى . ئۇ بىزنى ئۇزۇن يولغا — خۇددى ماشىنا دېرىزىسىگە
يېزىلغاندەك مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىغا ئېلىپ كېتىۋاتاتتى .

1985 ـ يىل ، ئۈرۈمچى

كۆزەينەك تاقىمايدىغان ئادەم

كىشىلەرنىڭ سېزىمى غەلىتە . ئەگەر سىز بىرەر سەپەرگە چىقماقچى بولۇپ ، قاتناش بېكىتى ، ژوگزال ياكى ئايرودرومغا بېرىپ قالسىڭىز ، يولۇچىلارنىڭ كۆپلۈكىدىن گويياكى پۈتۈن شەھەر خەلقى سەپەرگە چىققاندەك ھېس قىلىسىز ؛ ئەگەر دوختۇرخانىلارغا بېرىپ كېسەل كۆرسەتمەكچى ياكى ئازراق دورا ئالماقچى بولسىڭىز ، ئاغرىقلارنىڭ كۆپلۈكىدىن گويياكى پۈتۈن شەھەر خەلقى ئاغرىپ قالغاندەك ھېس قىلىسىز .

بۇنى پەلسەپە تىلى بىلەن ئېيتقاندا ھېسسىي بىلىش دەمدۇ ، ئەقلىي بىلىش دەمدۇ ، ئاشۇنداق بىر ئاتالغۇسى بار .

بارلىق چوڭ - كىچىك تەكشۈرۈشلەردىن كېيىن كېسەلگە دەسلەپكى دىئاگنوز قويۇلۇپ ، كېسەلخانىدا يېتىشقا بۇيرۇلدى . ئۇ ئوتتۇز ياشلار چامىسىدىكى بىمارنى 19 - كارىۋاتقا ئورۇنلاشتۇرۇپ بولۇپ ، ئۆزى ھېلىدىن - ھېلىغا زالغا چىقاتتى . دوختۇرلار ئىشخانىسىغا بويۇنداپ قارايتتى .

بىمار سەل نارازى بولغاندەك قىلىپ :

— يەنە بىر دوختۇرخانا ياخشىراقمىتىكىن ھەم بازارغا يېقىنراق ؟ — دېدى .

— ياق ! مۇشۇنى ياخشى دەپ ئاڭلىدىم . تەكشۈرۈش ئەسۋابلىرىمۇ ئىلغار ئىكەن .

بىر سېستىرا كىرىپ 19 - كارىۋاتنىڭ ئاياغ تەرىپىگە كېچىككىنە بىر كارتا ئېسىپ قويدى .

— بۇ نېمە ؟ — سورىدى ئۇ .

— مۇشۇ بىمارغا مەسئۇل دوختۇرنىڭ كارتىسى . ئىسمى زۇلپىيە .

شۇنىڭدىن تارتىپ ئۇنىڭ كۆزى ئىشىكتە ، دوختۇرنىڭ پاراق كىرىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتەتتى . چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن دوختۇر زۇلپىيە ئىككى سېستراني باشلاپ كىرىپ كەلدى . بۇ ياش ھەم كېلىشكەن قىزنىڭ يۈرۈش - تۇرۇشىدىن بىر خىل تەمكىنلىك ، ئېغىر - بېسىقلىق چىقىپ تۇراتتى .

— سىز بىمارنىڭ نېمىسى بولىسىز ؟ — سورىدى دوختۇر .

ئۇ تۇنجى قېتىم دوختۇرنىڭ ياڭراق ، زىل ئاۋازىنى ئاڭلاش بىلەن قاتتىق ساراسىمگە چۈشتى . ئۇنىڭ ئىچكى قىسمىدا كىشىلەرگە تەسۋىرلەش قىيىن بولغان بىر خىل تاتلىق سېزىم پەيدا بولدى ۋە سەل ھودۇقۇپ جاۋاب بەردى :

— دادىسى بولىمەن .

دوختۇر قوڭۇر كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا تىكىپ :

— ھازىر ئىشخانامغا چىقىسىڭىز ، — دېدى - دە ، چىرايلىق ئاياغلىرى بىلەن رېتىملىق دەسسەپ چىقىپ كەتتى . كېسەلنىڭ دادىسىمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن ئەگىشىپ چىقتى .

دوختۇر ئورۇندۇققا ئولتۇرۇپ سۆزلىدى :

— بىمارنىڭ كېسەل تارىخىنى كۆرۈپ چىقتىم ، قورقۇدەك ئەھۋال يوق ، بىراق ئۇنىڭغا سەل قارىساق بولمايدۇ . كىلىنىكىلىق تەكشۈرۈشتىن قارىغاندا مەسىلە ئايان . شۇنداق بولسىمۇ ، ئاخىرقى ئانالىز چىققاندىن كېيىن كېچىك ئوپېراتسىيە قىلساق دەيمىز . سىزچە قانداق ؟

— بولىدۇ ، مەيلى ...

— ئۇنداق بولسا سىز رازىلىق بىلدۈرۈپ مۇنۇ گرافىغا قول قويۇڭ . مانا قەلەم ، ئۆي ئىچى بولغاندىكىن قارا كۆزەينەكنىزنى ئېلىۋېتىڭ ، ئاكا ! توختاڭ ، ياق ، ئۇ يەرگە ئەمەس ، مانا ماۋۇ كاتەكچىنىڭ ئىچىگە . ھەببەللى ، ئەمدى بولدى ... پاھ ، خەنزۇچە خەتنى قالتىس چىرايلىق يازىدىكەنسىز جۇمۇڭ .

ئۇنىڭ پاكىز قىرىلغان يۈزلىرى «ھۇپپىدە» قىزاردى . كۆ-

زەينەكنى ئېلىۋەتكەندىن كېيىن دوختۇرنىڭ كۆزلىرى ئۇنىڭ سەل قوڭۇر ، يوغان كۆزلىرى بىلەن ئۇچرىشىشى بىلەنلا يۈرىكى «جىغ !» قىلىپ قالدى . «يا ئاللا ، نەدە كۆرگەن بولغيتتىم ؟» ئويلىدى دوختۇر .

ئاخىرقى ئانالىز چىققىچە ئىككى كۈندىن كېيىن كېسەلنى زۇلپىيە ئۆزى ئوپېراتسىيە قىلدى . ئوپېراتسىيە ئوڭۇشلۇق بولدى .

— ئەمدى باشقىچە ئەھۋال كۆرۈلمەيدۇ . ئوبدان دەم ئالسۇن ، ئارىلاپ كارىۋاتتىن پۈتىنى ساڭگىلىتىپ ئۇششاق ھەرىكەت قىلسىمۇ بولىدۇ ، ھازىرچە تولا ئاچچىق نەرسىلەرنى يېمەي تۇرسۇن . ئۆزىڭىز يالغۇز قارامسىز ؟

— شۇنداق ، — دېدى ئۇ ، — كېلىن بالا تۇغۇتلۇق ئىدى .

دوختۇر جىم بولدى ، چۈنكى نەچچە كۈندىن بېرى بىرمۇ ئادەم يوقلاپ كەلمىدى . يالغۇز دادىسلا ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالاتتى . «دادىسى بالىسىغا قارىغاندا تولىمۇ ساغلام ، قاملاشقان ئادەم ئىكەن ، ھەر ئىككىسىنىڭ كۆزلىرى شۇنداق يېقىملىق» ئويلىدى دوختۇر .

ئەتىسى ئۇ دوختۇر ئىشخانىسىغا كىردى :

— دوختۇر ، بالىنىڭ ئەھۋالى بىرئاز ياخشى . بۇگۈن چۈشتىن كېيىن مەن ئۆيگە چىقىپ كەلمىسەم بولمىدى . ئازراق پۇل ئەكەلگەچ كېيىم ـ كېچەكلىرىمنى يەڭگۈشلەپ كېلەي دېگەنىدىم .

— ئاغرىققا كىم قارايدۇ ؟

— شۇ گەپ ئىدى . ئۆزىمۇ تالا ـ تۇزلەرگە چىقالايدىغان بوپقالدى . شۇنداق بولسىمۇ ، قاراپ قويالارسىزمۇ ؟

دوختۇرنىڭ «غۇۋزىدە» ئاچچىقى كەلدى .

— كېسەلنى داۋالاپ ساقايتىش بىزنىڭ ۋەزىپىمىز . لېكىن كېسەل بېقىش بىزنىڭ ۋەزىپىمىز ئەمەس ـ دە ! كۆرۈۋاتىسىز ،

شۇنچە كېسەلنى داۋالاشقا ئاران ئۇلگۇرۇۋاتساق ، كېسەل بېقىپ بەر دېگىنىڭىز قىزىق گەپ بولدىغۇ ؟

ئۇ گەپ - سۆز قىلمايلا ئارقىغا بۇرۇلۇپ ماڭدى . دوختۇر زۇلپىيە ئۇنىڭ چىرايلىق قامىتىگە قاراپ قالدى ، ئۆزىنىڭ سەل قانىتىقراق تېگىپ قويغىنىغا پۇشايمانمۇ قىلدى .

ئەتىسى چۈشتىن كېيىن زۇلپىيە ئىشقا كەلگەندە ئۈستەل ئۈستىدە تۇرغان كونۋېرتقا كۆزى چۈشتى . خەت ئۇنىڭغا يېزىلغان ، بىراق پوچتا تامغىسى يوق ئىدى . خەت مۇنداق باشلانغان :

«ھۆرمەتلىك دوختۇر ، مەن 19 - كارىۋاتتىكى بىمارنىڭ دادىسى ، يەنى كۈندۈزى ئۆي ئىچىدىمۇ قارا كۆزەينەك تاقىۋالمىغان ھېلىقى ئادەم بولىمەن . تۇنۇگۈنكى بىر ئېغىز گېپىمگە تولىمۇ رەنجىپ كەتتىڭىز ، شۇڭا سىزگە بۇ خەت ئارقىلىق بۇنى چۈشەندۈرمەكچى ئىدىم...

زۇلپىيە سىرتقى كىيىملىرىنى ئىلغۇچقا ئېسىپ قويۇپ جايلىشىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن ، خېلىلا ئۇزۇن يېزىلغان بۇ خەتنى ئالدىرىماي ئوقۇشقا باشلىدى .

... مەن ساۋاتسىز ئادەم ئەمەس . سىز ئۆتكەندە مېنىڭ خەنزۇچە يازغان خېتىمنى كۆرۈپ ماختاپ خاتا قىلمىدىڭىز . مەن ئەينى ۋاقىتتا خەنزۇچىدا ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەن . بىراق ، بۇگۈنكى مۇشۇ خەتنى يېزىشقا ماجالىم يەتمىگەچكە يېقىن بىر ئاغىنەمنى تەكلىپ قىلىپ بۇ خەتنى يازدۇردۇم . بۇ ئاغىنەم ھەم شائىر ، ھەم ئادۋوكات ...

ئەمدى نەق گەپكە كەلسەك ، مەن ئىككى نەرسىگە ناھايىتى ئۆچ بولۇپ قالغانىدىم . بىرى ، سىلەرنىڭ مۇشۇ دوختۇرخانىڭلار ؛ يەنە بىرى ، قارا كۆزەينەك . توۋا خۇدايىم ،

بۇ قېتىم ئىرادەمگە خىلاپ ھالدا ھەر ئىككى ئىشنى قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم . بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلەي دېسىڭىز ، زېرىكمەستىن خېتىمنى ئاخىرىغىچە ئوقۇڭ ...

دوختۇر سومكىسىدىن چىرايلىق قاپلانغان تۆمۇر ئىستاكانىنى ئېلىپ ، چايداندىن قايناق سۇ قۇيدى - دە ، خەتنى ئوقۇشنى داۋاملاشتۇردى .

... بۇنىڭدىن يىگىرمە يەتتە يىل مۇقەددەم مېنىڭ بىر ئىللىق ئائىلەم بار ئىدى . ئايالىم بىلەن تولىمۇ ئوبدان ئۆتەتتۇق . ئوغلۇم ئۇچ ياشقا كىرگەن مەزگىلىدە ئاي- كۆنى يېقىنلىشىپ قالغان ئايالىمنى مۇشۇ دوختۇرخاناڭلارغا ئەكەلدىم . تەكشۈرۈپ كېسەلخانىغا ئالدى . ئەتىسى تولغاق تۇتقاندا تۇغۇتخانىغا ئەكىرىپ كەتتى . بىر سائەتلەردىن كېيىن بىر دوختۇر چىقىپ : ‹قىيىن تۇغۇتقا دۇچ كەلدۇق ، دەرھال تۆت يۈز سوم پۇل تاپشۇر ، قان سالمىز ، بولمىسا ھاياتى خەۋپلىك› دېدى ، بېشىم پىرىدە قېيىپ كەتتى . يانچۇقۇمدا نەدىمۇ بۇنچىلىك پۇل بولسۇن ؟ ئالىدىغان مائاشىم ئەللىك يەتتە سوم پالان تېيىن ، مەن دوختۇرلارغا يالۋۇردۇم . پۇلنى نەدىن بولسىمۇ تېپىپ كېلىمەن ، ھازىر يېنىمدا يوق ، سىلەر ئالدى بىلەن قانىنى سېلىپ كېسەلنى قۇتقۇزۇڭلار دېسەم ، ئىللا - بىللا يېقىن كېلىپ ئەمەس . كاسسىدا ئولتۇرىدىغان بىر مەخلۇق بار ئىكەن . قارا كۆزەينەك تاقىۋاپتۇ . مۇئامىلىسى شۇنداق قوپال . ‹پۇلنى كۆرمىسەك قان سالمايمىز› دەپ تۇرۇۋالدى . ‹خەپ ! › دەپ بېشىم قېيىپ تالاغا چىقىپ كېتىپتىمەن . ئايالىمنىڭ ئاتا- ئانىسىغا خەۋەر بېرىۋەتكەنىدىم ، ئۇلارمۇ يېتىپ كېلەلمىدى . دوختۇرخانىنىڭ ئۇدۇلىدىكى يولدىن

ئۆتۈپ كېتىۋاتسام بىرەيلەن مېنى چاقىردى . قارىسام مۇشۇ دوختۇرخانىنىڭ ماشىنىسىنى ھەيدەيدىغان بىر ئاغىنەم ئىكەكى ئادەم بىللە ئولتۇرۇپ ھاراق ئىچىۋېتىپتۇ . ئۇنى كۆرۈپ خىزىرنى كۆرگەندەك خۇش بولۇپ كەتتىم . نېمىشقا دېگەندە ئۇ مۇشۇ دوختۇرخانىنىڭ ئادىمى ـ دە . ئەھۋالنى ئانچە ـ مۇنچە دەپ قويۇپلا ياناي دېسەم قەتئىي ئۇنامدىغان ، تارتىپ ئولتۇرغۇزۇپ :

— مۇشۇنىڭغىمۇ غەم قىلامسەن ؟ بۇ دېگەن دوختۇرخانا ، كېسەلگە داۋا ، ئۆلۈمگە ئامال قىلىمىز دەپ يوغان پىزىۋەتكەن شوئارلىرىنى كۆرمىدىڭمۇ ؟ بولماي كەتسە مانا مەن بار . ئولتۇر ، بىر رومكا ئىچ . خاتىرجەم بولغىنكى ، قاراپ ئولتۇرۇپ ۋەقە چىقارمايدۇ .

— شۇنداق بولماي ، — دېدى ئاغىنىلىرىدىن بىرى ، — ئولتۇرۇڭ ، ئاداش ، بۇ دېگەن دوختۇرخانا تۇرسا ... تولا ئۇلارنىڭ كۆزىگە كىرىۋالماي ، ‹ھە› دەپ قويۇپلا چەتتىرەك تۇرۇڭ . قېنى داۋالىمغىنىنى بىر كۆرەيلى .

ئۇلار خېلى تەڭشىلىپ قالغان بولسىمۇ ، گەپ ـ سۆزلىرى ئورۇنلۇق ئىدى . پۇتۇمغا جان كىردى . ئويلاپ باقسام ئەتىگەندىن بېرى ئاغزىمغا ھېچ نەرسە سالماپتىمەن . پاقلان گۆشىدىن بىر پارچىسىنى ئاغزىمغا سېلىپ كەينىدىن ئۇچ رومكا ھاراق ئىچىۋەتتىم . پېتىر مانىتىدىن تۆتنى يەپ ئورنۇمدىن تۇراي دېسەم زادىلا قويۇپ بەرمىدى .

— ئا ! — دېدى ئاغىنەم ، — جىم ئولتۇر . بىرئازدىن كېيىن ئۆزۈم چىقىمەن ، بولدىمۇ ؟

يەنە بىر خۇشخۇي ئاغىنىسى چاقچاق قىلدى :

— ئولتۇرىڭە ، ئاداش ! ئۇ يەرگە چىقىپ خوتۇنىڭنى بىلەن بىرگە تولغاق يېيىشىپ بېرەمسىز ـ يە ؟

— ۋەيت !

— بولمىسا قېينانىڭىزنى باشلاپ كېلىڭ ، تەڭ ئىنجىلاپ بەرسۇن !

— ۋەيت !

— ئاداش ، ئايالىم ئاۋارە بولمىسۇن دېسەڭ كېيىنكى بالىنى ئۆزۈڭ تۇغقىن .

— بۇ ئاداشنىڭ ئەپتىگە قارىغاندا مۇشۇك مىجەزدەك قىلىدۇ . ئۆزى تۇغۇپ ، ئۆزى يەۋالمىسۇن يەنە ···

ئاشخانىنىڭ ئىچىدىن قىيقاس چىقىپ كەتتى .

شۇنداق قىلىپ بىردەم ئولتۇرۇپ ھاردۇقلىرىم چىقىقاندەك بولدى . بىرنەچچە قەدەھ ھاراق مېنى خېلىلا تەڭشەپ قويۇپتۇ .

تەسەللى دېگەن شۇنداق بولسا كېرەك . ئىنسان بىرەر نەرسىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالماي ئۇمىدسىزلەنگەندە ياكى ئامال تاپالمىغاندا باشقا بىرى كېلىپ توغرا مەسلىھەت بەرسە ئادەم يەڭگىللەپ قالىدۇ . مەنمۇ شۇنداق بولدۇم . بايامقى باش قېتىنچىلىقى مەندىن بىردىنلا يوقىلىپ كۆز ئالدىم يورۇپ كەتتى . ئاغىنىلەردىن رۇخسەت سوراپ كېسەلخانىغا كېلىپ قىزىل قىيامەتنىڭ ئۈستىگە چۈشۈپتىمەن . قېينىناتام ، قېينانام ، قېينىنىملەر يىغلاۋېتىپتۇ . قانسىراپ كەتكەن ئايالىم جان ئۈزگەنكەن ···

ھۆرمەتلىك دوختۇر ! مۇشۇ دەھشەتلىك مىنۇتلاردىكى تەپسىلاتلارنى سىزگە بايان قىلىشتىن مېنى ئازاد قىلسىڭىز . بۇ بىر دەھشەتنى قايتا ئەسلەش مەن ئۈچۈن تولىمۇ ئازابلىق . بۇ گويا‌كى ‹تۇمەن› مىڭ پەيكانىلەر كېلىپ ساڭجىلدى كۆكسۈمگە ، دېگەندەك ئاچچىق ئازاب ئېلىپ كېلىدۇ . شۇ چاغدا مەن خۇددى باغلاقتىن بوشانغان ئۇسكەك بۇقىدەك ھۆركىرەپ ئۆزۈمنى ھەر يەرلەرگە ئۇردۇم . دوخ-

تۇرلار ئەلپازمدىن قورقۇپ ئاق خالاتلىرىنى لەپەڭشتىپ تەرەپ ـ تەرەپلەرگە بەدەر تىكىۋەتتى . پۇل تاپشۇرۇش بۆلۈمىگە قانداق كىرىپ قالغىنىمنى ئۇقمايمەن . ھېلىقى تاش يۈرەك مەخلۇققا شۇنداق ئېتىلغانىكەنمەن ، ئۇ ئۆزىنى ئارانلا كەينىگە قاچۇردى . قارا كۆزەينىكى قولۇمغا چىقىپ قالغاندىكەن . پېقىش تۇخۇمدەك مىجىلدى . ئۆزى ئارقا ئىشىكتىن قېچىپ كەتتى . دېمەك ، مېنىڭ نېمە ئۈچۈن دوختۇرخاناڭلارغا ، قارا كۆزەينەككە ئۆچ بولۇپ قالغانلىقىمنىڭ سەۋەبىنى ئەمدى چۈشەنگەنسىز ؟

مەرھۇم ئاياللىم بىزنى قان قاقشىتىپ كۆزىنى يۇمدى ، بىراق بوۋاق سالامەت تۇغۇلدى ، قىز ئىكەن .

ھۆرمەتلىك دوختۇر ! مۇشۇ قۇرلارنى دىققەت بىلەن ئەستايىدىل ئوقۇڭ . بۇ بىر جۇملە سۆزۈمنى دەۋالاي ، ھەيران قالماڭ . ئاشۇ تۇغۇلغان بوۋاق دەل سىز بولسىز...

زۇلپىيە قاتتىق چىرقىراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى . ئىككى سېستىرا بۆلۈمگە ئۇچۇپ دېگۈدەك كىرىپ كەلگەندە ئۇ يېرىم بىھوش ھالدا بېشىنى تامغا تىرەپ ئولتۇراتتى . ئۇ سېستىرالارنى خاتىرجەم قىلىپ چىقىرىۋەتكەندىن كېيىن ، قايناق سۇدىن بىر يۇتۇم ئىچىپ ئىككى چېكىسىنى چاڭ تۇتقىنىچە بايىقى خەتنىڭ ئەجەللىك يېرىنى قايتا ـ قايتا ئوقۇغاندىن كېيىن بىرئاز جىم بولدى . جىددىيلىك بېسىلغاندىن كېيىن بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى . يىغىدىن توختاپ خەتنىڭ ئاخىرىنى ئوقۇدى .

... بىلىمەن ، مۇشۇ بىر قۇر خەت سىزنىڭ ئىزتىراپىڭىزنى قاتتىق شىددەتكە سالدى . كۆرمىسەممۇ سىزنىڭ يىغلىغانلىقىڭىزنى ، جىددىيلەشكەنلىكىڭىزنى قىياس قىلىۋاتىمەن ،

مەن . چۈنكى تا مۇشۇ كۈنگە قەدەر ھېچكىمنىڭ بۇ ھەقتە سىزگە ئېيتماي سىر ساقلاپ كېلىۋاتقانلىقىدىن تولۇق خەۋىرىم بار . ئەنە شۇ پاجىئەدىن كېيىن مېنىڭ غۇلجا شەھرىدە تۇرۇشقا ماجالىم قالمىدى . كىشىلەر ئاغزىدىكى مەن توغرۇلۇق توقۇلغان گەپلەرنى ئاڭلاشنىڭ ئۆزى بىر دەھشەت . راست ئەمەسمۇ ؟ ‹ئايالى سەكراتتا قىينىلىپ ياتسا ھاراق ئىچىپ يۈرۈپتۇ ، دېسە ، كىم بولسىمۇ لەنەت ئوقۇمامدۇ ؟ مەرھۇم قېيناتامغۇ : ‹بۇ توڭگۇز ئەمدى كۆزۈمگە كۆرۈنمىسۇن ، دەپتۇ . ھېلىغۇ تىللاپتۇ ، مۇبادا مېنى ئۇرۇپ چالا ئۆلۈك قىلىپ قويسىمۇ قىلچە رەنجىمەيتتىم . ئەكسىچە مېنىڭ غەم ـ قايغۇم يەڭگىللەيتتى . يەتتە نەزىردىن كېيىن ئۇچ ياشلىق ئوغلۇمنى — سىزنىڭ ئۆز ئاكىڭىزنى ، ئوچۇقراق قىلىپ ئېيتقاندا ، ئۆزىڭىز ئوپېراتسىيە قىلغان 19 ـ كارىۋاتتىكى ئاغرىقنى ئېلىپ خىزمىتىمنى يۆتكەپ يىراق ناھىيىگە چىقىپ كەتتىم . قېينانام ، يەنى سىزنىڭ مومىڭىز مۇشۇ سىر ـ ئەسرالارنى بالىلارغا ، بولۇپمۇ سىزگە قەتئىي ئاشكارىلىماسلىق ھەققىدە ماڭا گەپ ئەۋەتىپتۇ . مۇشۇ بىرقانچە ئون يىل ئىچىدە تارتقان دەردـ ھەسرەتلىرىمنى ، بېشىمغا كەلگەن سەۋدالارنى دېمەيلا قويای . ئاندا ـ ساندا بىرەر ئىش بىلەن غۇلجىغا كەلگىنىمدە سىزنىڭ خەۋىرىڭىزنى ئېلىپ تۇردۇم . سىزنىڭ قانداق چوڭ بولغانلىقىڭىز ، ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ مۇشۇ دوختۇرخانىغا ئورۇنلاشقانلىقىڭىزدىن تارتىپ ھەممىسىدىن خەۋىرىم بار . لېكىن تىرناقچىلىكىمۇ ئاتىلىق قەرزىنى ئادا قىلالمىغان مېنىڭدەك بىر كارغا كەلمەس ئاتا قايسى يۈزۈم بىلەن سىزگە قارايمەن ؟ ئۆتكەندە دوختۇرخانىدا تۇنجى قېتىم ئاۋازىڭىزنى ئاڭلىغاندا پۈتۈن ۋۇجۇدۇم قاتتىق لەرزىگە كەلدى . رەھمەتلىك ئاپىڭىزنىڭ ئاۋازىغا شۇنداق ئوخشايدـ

كەن . ئۆتكەن يىلى سىزنى بېقىپ چوڭ قىلغان مېھرىبان مومىڭىز — مېنىڭ ۋاپادار قېينانامنىڭ ۋاپات بولغانلىقىنى ئاڭلاپ كۆپ ئازابلاندىم ۋە پىنھانۇ يىغلىدىم . مەرھۇمە ھازىر ياخشى كۆرمىسۇن ، مېنى ئۆز بالىسىدىنمۇ چارە كۆرەتتى . ئەنە شۇ مەرھۇمە ۋاپات بولغاندا بېلىمگە ئاق باغلاپ ، تاۋۇت ئالدىدا يىغلاپ ماڭالمىسام ، ئەل قاتارى قەبرىگە تۆت كەتمەن توپا تاشلىيالمىسام ياكى قەبرە ئالدىدا ئولتۇرۇپ ئىككى كەلىمە قۇرئان ئوقۇيالمىسام مەن ئازابلانماي كىم ئازابلانسۇن ؟ ...

زۇلپىيە ئەمدى ئۆزىنى تۇتالماي تېخىمۇ يىغلاپ كەتتى . خەت مۇنداق ئاخىرلاشقانىدى :

... بۇ قېتىم تەقدىر بىزنى ئۇچراشتۇردى . مەن دەسلەپتە سىزدىن ئۆزۈمنى قاچۇرۇپ ، ئوچۇقراقىنى ئېيتقاندا ، چاندۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن قارا كۆزەينەك تاقىۋالغانىدىم . تا ھازىرغىچە سىزنى «قىزىم» دەپ ئاتاشقا جۈرئەت قىلالمايمەن . «ئەمدى بۇنىڭدىن كېيىن كۆرۈشمىزمۇ ، يوق ؟» دەپ كۆپ ئويلاندىم . مېنىڭچە ، ئەمدى كۆرۈشۈشنىڭ ھاجىتى بولمىسا كېرەك . مەيلى بىز قىيامەت دىدارىغا قالساقمۇ مەن بۇنىڭغا رازى . سىز بۇ خەتنى ئوقۇۋاتقان ۋاقتىڭىزدا مەن ئاللىقاچان ئۆزاق بىر سەپەرگە ئاتلىنىپ بولدۇم . بىراق ، بىر قورساقتىن تۇغۇلغان ئاكىڭىزنى تونۇشتۇرۇپ قويۇش مېنىڭ بۇرچۇم . بىلىپ قېلىڭ ، ئاكىڭىز تولىمۇ ئوبدان ئادەم . ئۇ ئوقۇتقۇچى» .

زۇلپىيە يىغلىغانچە ئورنىدىن تۇرۇپ ، 19 ـ كارىۋاتنىڭ يېنىغا قاراپ ئۇچقاندەك يۈگۈردى ...

ياغاچ پىچاق — ئون بەشى

ناھىيە بازىرى ھازىر تولىمۇ چىرايلىق بولۇپ كېتىپتۇ . يول بويلاپ سېلىنغان قاتار دۇكانلار ئالدىدىكى بۇككىدە ئۆسكەن پاكار دەل ـ دەرەخلەر قويۇق سايە تاشلاپ ، تار چۆنەكلەرگە تىكىلگەن رەڭگارەڭ گۈللەر «ھۇپپىدە» ئېچىلىپ كەتكەندى . كەڭ ئاسـفالت يولدا ھەر خىل ماشىنىلار توختىماي ئۆتۈشۈپ تۇراتتى . كىرا ماشىنا شوپۇرلىرى تۆۋەن سۈرئەتتە كېتىپ بارغان ماشىنا كۆزىنكىدىن بېشىنى چىقىرىۋېلىپ «شەھەرگە ! شەھەرگە ! » دەپ خېرىدار چاقىراتتى .

ئەمدىلا ئەللىك تۆت ياشقا تولۇپ ، خۇش پېچىم ، رەتلىك كىيىنىپ ، يۈزلىرىنى پاكىز قىرىۋالغان ، شالاڭ چاچلىرىنى مايلاپ كەينىگە تارىۋالغان بۇ ئەپەندىم كىچىككىنە قارا خۇرۇم قول سومكىسىنى تۇتقىنىچە چوڭ يولغا چىقتى . بۇ كىشىنىڭ چوقۇم يولۇچى ئىكەنلىكىگە جەزم قىلغان بىر تاكسى شوپۇرى دەرھال ماشىنىسىنى ئايلاندۇرۇپ يېنىغا كەلدى ۋە : «شەھەرگە ! » دەپلا توختىدى . ئەپەندىم ماشىنىنىڭ ئىچىگە سەپسالىدى ، ئىچىدە بىرمۇ ئادەم يوق . ئۇ ئارقىغا بۇرۇلۇپلا دەرەخنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ كەتتى . شوپۇر ماشىنىسىنى ھەيدەپ خېرىدار توۋلىغاچ ئاستا كېتىپ قالدى . ئەپەندىم دۇكاندىن بىر قاپ تاماكا ئېلىپ ئاستا يول ياقىسىغا چىقىشىغا بىر ماشىنا ئۇنىڭغا يېقىنلاپ كەلدى . ماشىنىنىڭ ئالدىنقى ئورنىدا تولىمۇ چىرايلىق بىر خانىم ئولتۇراتتى . ئۇ قولىنى شۇنداق كۆتۈرۈشىگە ماشىنا ئۇنىڭ ئالدىدا توختىدى . ئەپەندىم شوپۇرغا شۇنداق بىر قاراپلا بۇنىڭ بايىقى ماشىنا ئىكەنلىكىنى بىلىپ قىزىرىپ كەتتى . ئۇ ماشىنىغا

چىقىپ : «تاماكام تۈگەپتىكەن» دەپ قويۇپلا كەينىگە ئولتۇردى . ئۇ سەپسالسا ، چوكان تولىمۇ قاملاشقان ئىكەن ، يېشىمۇ ئەمدىلا ئوتتۇز ئەتراپىدا . «شەھەرگە ، شەھەرگە» دېگەن چاقىرىشتىن كېيىن يەنە بىر چوڭراق ئايال بىلەن ئون بەش ياشلار چامىسىدىكى بىر يىگىت ماشىنىغا چىقتى . شۇنىڭ بىلەن ئادەم توشۇپ ، ماشىنا شەھەرگە قاراپ ئۇچقاندەك مېڭىپ كەتتى . ئەپەندىم چوكانىڭ تۇرمەكلىۋالغان چېچىنىڭ ئاستىدىكى تولۇق ، ئاپئاق گەجگىلىرىگە ، ياندىن قارىغاندىكى چىرايىغا سەپسېلىپ قاراپ شوپۇرنىڭ ئالدىدىكى ئەينەكتىن ئۇنىڭ كۆزلىرىنى ۋە جېپسىلىشىپ هىم يۇمۇلغان قېلىن ، قىزىل لەۋلىرىنى كۆردى . بۇ ئىشلارنى ئەينەكتىن كۆزىتىپ تۇرغان چوكان مەنىستىمىگەن قىياپەتتە نارازى بولۇپ قاپقىنى تۇردى . ئەپەندىم سەل خىجالەت بولۇپ يانغا قارىۋالدى . «مېنىڭ سەپسالغىنىمدىن چوقۇم رەنجىدى» دەپ ئويلىدى .

بەزىدە تەقدىر ـ قىسمەتنىڭ ياكى تاسادىپىي بىرەر ۋەقەنىڭ زەررىچىسىمۇ ۋەزىيەتنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىۋېتىپ ، كۈلگەندىلەرنى يىغلاتسا ، يىغلىغانلارنى كۈلدۈرۈۋېتىدۇ . ئەپەندىمنىڭ يانفونى «كېچە ـ كۈندۈز ئويلاپمۇ ، بېتەلمىدىم ۋەسلىڭگە» دېگەن زامانىۋى بىر غىتمەك ناخشىغا سايراپ كەتتى . ئۇ تېلېفوننى ئېلىپ ئالدىرىماي نومۇرنىغا كۆز تاشلىدى ، ئاندىن كۈلۈمسىرەپ قويۇپ قۇلىقىغا ئېلىپ باردى . ماشىنا بىر خىلدا ماڭماقتا ، ماشىنا ئىچى تىمتاسلىققا چۆمگەن . ئۇ سالماقلىق بىلەن سۆزلەشمەكتە :

— ھەئە ! مانا قايتىپ كېتىۋاتىمەن ... ئولگۈرۈپ بارىمەن ... چۈشتىن كېيىنغۇ ؟ ... ھە ، ياخشى ، ماڭا قارىغىنە ، چۈشتىن كېيىن سۆزلەيدىغان دوكلاتىمنى كاتتىپ يېزىپ بولدىمۇ ؟ يىغىن مەيدانىنى ئوبدان رەتلەپ قويۇڭلار ، نېمە ؟ ... ھە ، ياق ، كاتتىپ يېزىپ بولغان بولسا بېرىپ بىرقۇر كۆرۈپ تۈزەتـ

سەملا بولدى (بۇ چاغدا چوكان قايرىلىپ ئەپەندىمگە «لاپ» قىلىپ قاراپ قويدى) . ئۇنداق دېگىنىڭ بىلەن تېزىسىنى ، مەزمۇنىنى ئۆزەپ بەرگەندىن كېيىن كاتىپ يېزىپ چىقىدۇ ئەمەسمۇ ! بۇزۇلۇپ قالغانلىقىنى بىلىمەن ، شوپۇرغا ئېيتقىن ، رېمونتخانىغا ئاپىرىپ رېمونت قىلدۇرسۇن ... ئەلۋەتتە تەسىرى بولىدۇ - دە . هە ! هەئە ! ئۇقتۇم ، ئۇلار ئىككىسىمكەن ؟ بىرى ئوغۇل ، بىرى قىز بولسا ، ئالدى بىلەن سالاھىيىتىنى ئوبدان تەكشۈرۈپ ، ئوغۇلنى ئورۇنلاشتۇرايلى .

چوكان ئەمدى ئۆرۈلۈپ ئەپەندىمنىڭ پاكىز قىرىلغان چىراي-لىق يۈزىگە كۈلۈمسىرەپ كۆز تاشلىغاچ ئويلىدى : «ئاپلا ، بايا ئەجەب يامان كۆزدە قاراپتىمەن - دە ! بىر ئامال قىلىپ تونۇشۇپ قېلىش كېرەك ، قارىماققا قولىدىن ئىش كېلىدىغان باشلىق ئوخ-شايدۇ ... »

دېمىسىمۇ ، بۇ چوكان ئالىي مەكتەپنى تۈگىتىپ كەلگەن سىڭلىسىنىڭ خىزمىتىنى ھەل قىلالماي تولا مېڭىپ ھارغاندى .

ئەپەندىم سۆزلىمەكتە :

— بۇگۈن ۋاقىت مۇشۇ دوكلات بىلەن تۈگەيدۇ دېگىنە (ئۇ قاتتىق كۈلۈپ كەتتى) ، ئەتە ھېلىقى يىغىنغا بارمىسام بولمايدۇ . ئۇنتۇپ قالدىڭمۇ ، ھېلىقى ، بېيجىڭدىكى يىغىنچۇ ؟

ئۇ سۆزىنى تۈگىتىپ تېلېفوننى قاتلاپ يانچۇقىغا سالدى . ماشىنىنىڭ ئىچىنى قىزىقىش ، ھۆرمەتلەش ، ئېھتىرام بىلدۈ-رۈشتەك قويۇق بىر كەيپىيات قاپلىدى . چوكان كەينىگە قايرىلىپ تولىمۇ نازاكەتلىك قىياپەتتە ئەپەندىمگە قاراپ سورىدى :

— سائىتىڭىز نەچچە بولدى ؟

ئۇ يانچۇقىدىكى تېلېفوننى ئېلىپ سائىتىگە قارىغىنچە شو-پۇر گەپ - سۆز قىلمايلا ماشىنىنىڭ ئالدىغا قويغان سائەتنى كۆرسەتكەچ بارمىقى بىلەن چەكتى . چوكان خىجىل بولۇپ سائەت-كە قارىدى .

«مەن سەندىن سوربمىغاندىن كېيىن جىم ئولتۇرماسەن؟» دەپ ئىچىدە شوپۇرغا كايىدى چوكان.

ئەپەندىم ماشىنا ئەينىكىدىن يىراقلارغا كۆز تاشلىدى. ئىككى تەرىپى بۇك قاريياغاچلىق تۆپتۆز يولدا ماشىنا ئۇچقاندەك چاپماقتا. ئاپئاق قارلىق تاغ چوققىلىرى، دۆڭ - يوتىلار ماشىنا بىلەن بەسلەشكەندەك ئالدىغا سىلجىماقتا.

ماشىنا شەھەر تەۋەسىگە كىرگەندىن كېيىن سۈرئەت ئاستىلىدى. دۆڭلۇك ئۇستىدىكى ئايلانمىغا كەلگەندە ھېلىقى چوڭراق ئايال:

— بىز مۇشۇ يەردە چۈشۈپ قالساق بولاتتى، — دېدى.

— توختاپ تۇرۇڭ، ئازراق مېڭىپ توختايلى. ئاۋۇ ساقچىنى كۆرمىدىڭىزمۇ؟

ئۇلار ماشىنىدىن چۈشۈپ قالغاندىن كېيىن ماشىنا بېكەتكە يېقىنلاشتى. «سىز؟» دەپ ئىما قىلدى شوپۇر ياش چوكانغا.

— ھە، ئازراق مېڭىڭ، ئاۋۇ پوچتىخانا ئالدىدا چۈشۈپ قالاي. مانا پۇلىڭىز.

چوكان ماشىنىدىن چۈشۈپلا ئەپەندىمگە قاراپ ئىللىق كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ:

— خوش! — دېدى.

ئەپەندىم كۈلۈمسىرەپ باش لىڭشىتتى. ماشىنا يۇرۇپ كەتتى. چوكان: «ئەگەر ئۇنىڭ مەيلى بولسا بىرئاز مېڭىپلا ماشىنىدىن چۈشىدۇ» دەپ ئويلاپ ئۆز ئورنىدا جىم تۇرۇپ ماشىنا كەينىدىن كۆز ئۈزمەي قاراپ قالدى. بىرئازدىن كېيىن: «ئاپلا، بىر ئامەت قولدىن كېتىپ قالدى» دەپ ئويلىدى. بۇ ئامەت ئىشقىـ ھەۋەستىن ئەمەس، بەلكى ھاجەتتىن ئىدى. ھاجەتمۇ ئىشقىـ ھەۋەس ئارقىلىق ئوڭايلا ۋۇجۇدقا چىقاتتى.

— ئاكا، سىزنى قەيەرگە ئاپىرىپ قويايى؟

تېخىچە يول ئۈستىدىكى چوكاندىن كۆز ئۈزمەي قاراپ تۇرغان ئەپەندىم دەرھال ئالدىغا قاراپ :

— بولدى ، ئاۋارە قىلمىسامغۇ بولاتتى ، سولغا ئايلىنىپ ئاندىن ئاۋۇ ياقتىكى تار كوچىغا چىقساق بولىدۇ . مانا ماۋۇ تەرەپكە ، ھە ، بولدى ! رەھمەت ئۇكام ، مانا پۇلىڭىز ، پارچىسى يوقكەن .

شوپۇر يانچۇقىدىن بىر تۇتام پۇلنى چىقىرىپ ، ئاشقان پۇللارنى قايتۇرۇۋاتقاندا شوپۇرنىڭ يېنىدىكى دېرىزە ئەينىكىنى بەرەيلەن چەكتى . شوپۇر پۇللىرىنى يانچۇقىغا سېلىۋېتىپ ئىشكىنى ئاچتى .

— ئوھوي ! سەنكەنسەنغۇ ، — دېدى شوپۇر كۆرۈشۈۋېتىپ ، — قانداق ئەھۋالىڭ ؟ بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىسەن ؟

— بىز مۇشۇ يەردە ئەمەسمۇ ، — يىگىت شۇنداق دەپلا ئەپەندىمگە بۇرۇلدى ، — كەلدىڭىزما ؟

— ئىدارىدە كىم بار ؟

— ھەممىسى بار .

ئەپەندىم ماشىنىدىن چۈشۈپ شوپۇرغا باش لىڭشىتىپ قويۇپلا تار يولنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتتى .

شوپۇر بايىقى يىگىتتىن سورىدى :

— بۇ ئادەم كىم بولىدۇ ؟

— بۇ ئادەم بىزنىڭ ئاساسىي قاتلامغا چۈشكەن خىزمەت گۇرۇپپا كادىرى .

— ئەسلىي نەدە ئىشلەيدىكەن ؟

— بىزنىڭ رايوننىڭ خەلق ئىشلار بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى .

— ھە ، — دېدى شوپۇر سۆزىنى سوزۇپ .

— قانداق دەيسەن ؟

— يولدا كەلگۈچە تېلېفوندا نۇرغۇن يوليۇرۇقلارنى بېرىپ كەتكىنىگە قاراپ چوڭ باشلىقمىكىن دەپ قاپتىمەن .

— بايا تېلېفونىنى مەن بەرگەن .

— ئەمىسە دوكلات بېرىمەن ، بېيجىڭغا يىغىنغا بارىمەن ، ماشىنىنى رېمونت قىلىڭلار ، بىر بالىنى ئورۇنلاشتۇرىمەن ، دەپلا كەتتىغۇ ؟

ياش يىگىت كۈلۈپ كەتتى .

— ئۆزىغۇ ئوبدان ئادەمكەن . بەزىدە ئازراق ئېتىپ قويىدۇ . دوكلات بېرىمەن دېگىنى راست ، بۇگۈن زەھەر تاشلاش ھەققىدە مەھەللە ئاھالىسىگە دوكلات بەرمەكچىدى . ئەتىگەندىن بېرى تولا قاتراپ يۈرۈپ ئارانلا يەتتە ـ سەككىز قېرىلارنى يىغىنغا كېلىشكە ئۇناتتۇق . چۈشتىن كېيىن قانچىسى كېلىدۇ ، بۇنىسى ناتايىن . شۇنىڭ تېزىسىنى كاتىپ قىز يېزىۋاتاتتى .

— ماشىنا رېمونت دېگىنىچۇ ؟

— ئەنە ئاۋۇ ماشىنا ، — يىگىت يولىنىڭ چېتىدە ماكچىيىپ يانقان كونا «130» تىپلىق ئەخلەت ماشىنىسىنى كۆرسەتتى ، — بۇزۇلۇپ قېلىپ كۆرسەتسەك ، «رېمونت كۆتۈرمەيدۇ» دەپ ئۇ-نىمىدى . ئىككى كۈندىن بېرى ئەخلەتلەر توشۇلماي قالدى . شۇ-نىڭغا بىر قىز بىلەن بىر ئوغۇل بالىنى ئەۋەتىپتىكەن . «بۇلار تۆۋەن كاپالەت ئائىلىنىڭ پەرزەنتلىرى ، قىز بالا چىدالمايدۇ ، دەپ ئوغۇل بالىنى ئالايلى» دېيىشكەن ، ۋاقتىلىق .

— توۋا ، — ياقىسىنى تۈتتى شوپۇر ، — مەن تېخى باشقىچە ئويلاپ قاپتىمەن . ھە راست ، بېيجىڭغا يىغىنغا بارىمەن دەۋاتاتتى-غۇ ؟

— ھەممە گەپنى ئاڭلاپ تۇرۇپسەن ـ دە ، — دېدى يىگىت كۈلۈپ تۇرۇپ ، — ئاۋۇ يېڭى قۇرۇلغان شەھەرچە بارغۇ ، شۇ-نىڭدا بېيجىڭ يولى ، شاڭخەي يولى ، جياڭسۇ يولى دېگەن مەھەل-

لىلەر بار ئىكەن . بەيجىڭ يولى ساقچىخانىسى بىر كىچىك ئوغ-
رىلىق دېلوسىنى پاش قىپتىكەن . بىزنىڭ مۇشۇ ئاساسىي قاتلام-
دىن بىر ياش بالا شۇنىڭغا ئارىلىشىپ قالغان گەپ . ساقچىخانا
تېلېفون بېرىپ بىر ئادەم كەلسەڭلار ، دەپتىكەن . بەيجىڭ دېگە-
نى ئاشۇ .

ئىككىسى تەڭلا كۈلۈشۈپ كەتتى .

2006 ـ يىل ، غۇلجا

ھەر كاللىدا بىر خىيال

ئەپەندىمىنىڭ خوتۇنى ئېرىنىڭ ھەممە ئىشىدىن رازى بولسە-مۇ ، بىراق سودىلىق ئىشلىرىدىن ، بولۇپمۇ ئۇنىڭ بازاردىن ئە-كېلىدىغان گۆشىدىن زادىلا رازى ئەمەس ئىدى . ئۇنى دېمىسىمۇ راست . قاسساپتىن ئالغاندا كۆزىگە بىر چىرايلىق كۆرۈنگەن گۆش يا ئارىسىدىن كاللەك بەز ، كاللەك ماي چىققان ، يا بولمىسا پىچاق ئۆتمەس پاتاق گۆش بولۇپ قالاتتى . بۇنىڭغا ئەپەندىم ئۆزىمۇ ھەيران قالاتتى . ئايالىنىڭ كوتۇلداشلىرىدىن كېيىن قايتا گۆش ئالغىلى بارغاندا خۇددى ئۇستا تەكشۈرگۈچى مالىلارنى تەك-شۈرۈپ ئۆتكۈزۈپ ئالغاندەك قىياپەتتە قوللىرىنى كەينىگە تۇ-تۇپ ، ئالدىرىماي گۆش بازىرىنى ئايلىناتتىيۇ ، بىراق قانداق شەيتان ئېزىقتۇردىكىن ، يەنىلا قاسساپنىڭ دامىغا چۈشۈپ قالاتتى .

بۈگۈن ئۇ خوتۇنىغا قاتتىق ۋەدە بەردى . «بۇ نۆۋەت ئەكەل-گەن گۆشۈم ياخشى بولمىسا يۈزۈمگە ئات !» دېدى . چۈنكى ، بۈگۈن كەچتە ئۆزىنىڭ مېھمانلىرى كېلەتتى . چۈشلۈك دەم ئې-لىشتىن يېرىم سائەت بۇرۇن ئىشتىن چۈشۈپ ، گۆش بازىرىنىڭ يېنىغا ماشىنىسىنى توختىتىپ ، قولىنى كەينىگە تۇتۇپ ، قاتار كەتكەن رەستىنى بويلاپ سالماق قەدەم بىلەن ماڭدى . ئىككى ئەتراپىدىكى كانارغا كالا ـ قوي گۆشلىرى سانجاق ئېسىلغان . قاسساپلار قولىدىكى ئۆتكۈر ، ئىنچىكە پىچاقلىرى بىلەن گۆشلەر-نى ئۆرۈپ ـ چۆرۈپ خېرىدار چاقىراتتى .

ئالدىرىماي ئارىلاپ يۈرگەن ئەپەندىم ياشقىنا بىر قاسساپنى كۆرۈش بىلەن خۇددى خىزىرغا يولۇققاندەك خۇشال بولۇپ كەت-

تى . قاسساپمۇ ئەپەندىمنى كۆرۈپ تولىمۇ ئېھتىرام بىلەن سالام قىلىپ كۆرۈشتى . قىزغىن ئەھۋال سورىدى . ئەپەندىممۇ يىگىت-نىڭ ئاتا - ئانىسىنى سوراپ ، دادىسىنىڭ تۇغقىپ كەتكەنلىكىنى بىلدى .

«خۇدايىم بەردى دېگەن مانا شۇ ، — ئويلىدى ئەپەندىم ئىچىدە ، — بۇگۈن گۆشىنىڭ ياخشىسىنى ئېلىپ بېرىپ ، خوتۇن-نىڭ ئالدىدا ۋەدەمنى ئاقلايدىغان بولدۇم» .

«ئەجەب ئوبدان بولدى ، — ئويلىدى ياش قاسساپمۇ ، — بۇ ئادەمنىڭ بىزنىڭ ئائىلىمىزگە قىلغان ياخشىلىقىنى ئۇنتۇپ قالامدىغان ، ئاشۇ يىللاردا بىزنىڭ بىر ئائىلىدىكى ئالتە جاننىڭ نوپۇسىنى شەھەرگە ئورۇنلاشتۇرۇپ بەرگەن ئەمەسمۇ ! بۇ ياخشى-لىقىنى قايتۇرۇشقا زادىلا پۇرسەت بولمىغان .»

— گۆشكە كەپسىزدە ، ئاكا ، ياخشى بوپتۇ ، دائىم كېلىپ تۇرۇڭ .

«ئىشقىلىپ ، گۆشنىڭ ئوبدان يېرىنى بېرىشىدە گەپ يوق . بۇنداق بولغاندىكىن ، باھا تالاشماي ، پۇلنى ئەينەن بېرەي» ئويلىدى ئەپەندىم .

«بۇ ئادەمدىن پۇل ئالسام سەت بولىدۇ . شۇڭا تۇنۇگۈن ئېشىپ قالغان مۇنۇ گۆشنى بېرىپلا رازى قىلاي» ئويلىدى قاس-ساپ ۋە سارغۇچ گۆشنى يۇقىرىدىن تۆۋەنگە شارتلا كېسىپ سورە-دى :

— قانچە كىلو تارتاي ، ئاكا ؟

— ئۈچ كىلو بولسا بولار ، راست ، باھاسى قانچە ؟

قاسساپ ئۇندىمەي ئۈچ كىلوەك گۆشنى تارازىدىن ئېلىپ سومكىغا سالدى . ئەپەندىم كانارغا ئېلىپ قويۇلغان قېلىن كار-دون قەغەزدىكى «قوي گۆشى 18 يۈەن» دەپ يېزىلغان خەتنى كۆرۈپ يانچۇقىدىن پۇلنى چىقىرىشىغا ، قاسساپ :

— نېمە قىلىۋاتىسىز ؟ پۇلىڭىزنى يانچۇققا سېلىپ قويۇڭ ،

ئاران بىر كەلدىڭىز ئەمەسمۇ ، — دېدى .
— ياق ! — دېدى ئەپەندىم قەتئىي تەلەپپۇزدا ۋە ئەللىك بەش يۈەن پۇلنى ئايرىپ تارازا ئىچىگە تاشلىدى ، — ئەگەر پۇلنى ئالمىسىڭىز مەنمۇ گۆشنى ئالمايمەن ، قايتا يېنىڭىزغا كەلمەيمەن !
بۇلارنىڭ قىسقىغىنا تالاش ـ تارتىشى ۋە بۇ ئىخچام كىيىنگەن سالاپەتلىك كىشىنىڭ مەردانە سۆزلىرى ياندىكى قاسساپلارنى ھەيران قالدۇردى . ياش قاسساپ گېپىنى زادىلا ئۆتكۈزەلمىگەندىن كېيىن :
— ئەستاغپۇرۇللا ، بوپتۇ ئەمىسە ، پۇلىڭىزنىڭ يېرىمىنى ئالاي ، — دېگەندى ، ئەپەندىم تېخىمۇ مەردلىشىپ :
— ياق ، بىر تىيىن كەم ئالسىڭىز بولمايدۇ ، بۇ دېگەن سودا ، ھەممىمىزگە تۇرمۇش لازىم ، بوپتۇ ، مۇنۇ قايتۇرغان بىر يۈەن پۇلنى مەن ئالاي ، — دېدى .
ئۇ قاسساپ بىلەن خوشلىشىپ مەردانە قەدەملەر بىلەن ماشىنىغا قاراپ ماڭدى . ئۆزىنى ناھايىتى تېتىك ، ئازادە سەزدى . «ياخشى ، پاك ئادەم ئىكەن» دېيىشتى قاسساپلار .
«ئەستاغپۇرۇللا ، — دېدى قاسساپ ئىچىدە قاتتىق ئۆكۈنۈپ ، — تازىمۇ سەت ئىش قىلدىما ، ياخشىلىققا يامانلىق دېگەن مۇشۇدە . بۇنى بىلگەن بولسام ياخشى گۆشتىن بەرسەم بوپتىكەن . ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇچ كىلوغىمۇ يەتمەيدۇ ، خەپ !»
«قېنى ئەمدى خوتۇنىڭ غىدىڭ ـ پىدىڭ قىلغىنىنى بىر كۆرەي» دەپ ئويلىدى ئەپەندىم خۇش بولۇپ .
بالانىڭ چوڭى ئەمدى تېرىلدى .
— ۋاي خۇدايىمەي ، ۋۇي ، قانداق كۆزى يوق ئادەم بۇ ؟ مۇشۇمۇ گۆش بولدىمۇ ؟ قېرى ئۆچكىنىڭ پاتاڭ گۆشىغۇ . ئۇنىڭ ئۇستىگە پۇراپ قالايلا دەپتۇ ! — دېدى خوتۇنى ئىنتايىن ئاچچىقلىنىپ ، — ھەي ، قارىغۇ ، ئەمدى گېپىڭىز بويىچە گۆشنى بېشىڭىزغا ئاتايمۇ ؟

يەر قاتتىق

كىشىلىك تۇرمۇش دائىم ئوخشۇشلۇق ئۆتۈۋەرمەيدۇ . ئىنسانىنىڭ سىرتقى مۇھىتنىڭ زەربىسىگە ئۇچرىشى بەزىدە ماددىي جەھەتتىن ، بەزىدە روھىي جەھەتتىن بولىدۇ . ماددىي زەربە كىشىلەرنىڭ جىسمانىي جەھەتتىن بىرەر پىشكەللىككە يولۇقۇشى — ئوق تېگىش ، يىقىلىش ، قاتناش ۋەقەسى قاتارلىقلار بولۇپ ، ئادەم ئۆلۈپ كەتمىسلا ساقىيىدۇ ۋە ئۇنى ئۇنتۇپمۇ كېتىدۇ . ئەڭ يامىنى روھىي زەربە بولۇپ ، ئۇنى ئۇنتۇش بەسى مۇشكۈل ، بۇنىڭ كىچىككىنە بىر تارمىقى ئىزا - نومۇس .

قاتتىق ئىزا ئۇزۇنغىچە ئادەمنىڭ ئېسىدىن چىقمايدۇ . بىر-قانچە يىللار ئۆتكەندىن كېيىنمۇ ئادەمنىڭ ئېسىگە كەلسە ، ئۆزىنى ئىزاغا قويغان ئىش ھازىرلا يۈز بەرگەندەك ، ئادەم ئۆزىچىلا «ھۇپپىدە» قىزىرىپ كېتىدۇ .

مۇنداق بىر ۋەقە بولغان :

ئالىي مەكتەپتە بويى ئېگىز ، بۇرنى قاڭشارلىق بىر ساۋاقدىشىم بولىدىغان . ئۇ سەنئەت فاكۇلتېتىدا ئوقۇيتتى . ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئالدىدا ئۇنىڭ سىزغان ئىككى پارچە ماي بوياق رەسىمى بىردىنلا ئۇنىڭ نامىنى كۆتۈرۈۋەتتى . كەسىپ ئەھلىلىرى بۇ رەسىمنى قانداقتۇر تارىخىي چىنلىق بىلەن بەدىئىيلىكنىڭ بىرلىشىشى ، قانداقتۇر رېئالىزم بىلەن يەنە بىرنېمىنىڭ بىرنېمىسى دېگەندەك بەدىئىي ئاتالغۇلار بىلەن راسا ماختاپ گېزىتلەرگە ماقالىلار يازغانىدى . ئوقۇش پۈتتۈرۈشىمىزگە تېخى بىرنەچچە ئاي قالغاندا ، مەلۇم نەشرىيات ئورنى : «بىز شۇنداق ئادەمگە ئېھتىياجلىق ، چوڭ بىر كۆرگەزمىگە تەييارلىق قىلىمىز » دەپ تەلەپ

قىلىپ يۈرۈپ ئاغىنىمىزنى ئېلىپ كەتتى . كېيىن ئۇقساق نەشـ
رىيات ئۇنى خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇۋاپتۇ . ئاردىدىن ئوچ ئايدەك
ئۆتۈپ بىزمۇ ئوقۇشنى پۈتتۈردۇق ۋە تەقسىمات بىلەن يۇرتىمىزغا
قايتتۇق . قايتىدىغان خەۋىرىمىزنى ئاڭلاپ ئاغىنىمىز بىزنىڭ
ياتاققا كەلدى . ئۇ يىپيېڭى بىرقۇر كاستۇم ـ بۇرۇلكا كىيىۋاپـ
تۇ . سومكىسىغا ئىككى بوتۇلكا ئاق ھاراق ، بىر كىلوگرامدەك
پىششىق گۆش ، سامسا سالغاچ كەپتۇ . يەپ ـ ئىچىپ
خوشلاشتۇق .

شۇنىڭدىن كېيىن خېلى يىللار ئۆتۈپ كەتتى . بۇ ئارىلىقتا
«مەدەنىيەت ئىنقىلابى»نىمۇ ساق ـ سالامەت ئۆزىتىپ قويۇپ
ئۇرۇمچىگە بارغىنىمدا ئاغىنەمنى يوقلاپ قويدۇم . تەقى ـ تۇرقى
سەل ئۆزگىرىپ قاپتۇ ، كەسپىتىمۇ خېلى ياخشى دەيدۇ . بىراق ،
ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ھېچ ئېلان قىلىنمايتتى .

— مانا ، ئاداش ، ماڭا مۇشۇ ھەمراھ بولدى ، — دېدى ئۇ
قولىدىكى رومكىنى سەل كۆتۈرۈپ قويۇپ ، — ھە دېسىلا ، ئاقـ
لەي ـ كۆكىلەي دەپ ئوتتۇرىغا سۆرەۋەردى ، بىزمۇ چىقىۋەر ـ
دۇق . يىغىندىن قايتىپ ئىچىدىغىنىمىز ھاراق ، كىرىپ ئۇخلاي ـ
دىغىنىمىز ياتاق ...

— يەيدىغىنىڭ تاماق ، — دېدىم مەنمۇ ئۇنىڭ گېپىگە قاپـ
يىداش قىلىپ .

— شۇنداق ، يەيدىغىنىمىز تاماق ، ئاندىن كېيىن ئاخشىمى
بولسا ... — ئۇ تۆت مىسراسى قاپىيىداش شۇنداق سەت بىر گەپنى
كەلتۈرۈۋېدى ، قاتتىق قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتۇق .

مەن «ئۆيلەنگەنسەن ؟» دەپ سوراشنى ئەپ كۆرمەي ، «بالـ
لار نەچچە بولدى ؟» دەپ سورىدىم .

ئۇ كاۋاپنىڭ زىخى بىلەن ئوستەلنىڭ بۇدۇر ـ چوقۇر يۈزلـ
رىنى قالايمىقان سىزغاچ ئالدىرىماي تۇرۇپ :

— بالا بىر ئىدى ، ھازىر ئانىسىنىڭ يېنىدا ، — دېدى .

مەن ھەممىنى چۈشىنىپ ، قايتا گەپ سورىمىدىم .
شۇنىڭدىن كېيىن ھەر قېتىم ئۇرۇمچىگە بارغاندا ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ قالمەن ، ھە دېسىلا ھاراق ئىچىپ يۈرىدىكەن ، كېيىن ئۇقسام ئايالى بىلەن ئاجرىشىپ كېتىشىمۇ شۇ ھاراقتىن ئىكەن .
1970 - يىللارنىڭ ئاخىرقى يىلى . بىر كۈنى ئۇنى غۇلجىغا كەپتۇ دەپ ئاڭلاپ ، ئالدىغا بېرىپ كۆرۈشۈپ ، ئۆيگە تەكلىپ قىلدىم . ئۇ كۈنى چاچلىرىنى پاكىز قىردۇرۇپ ، غۇلجىنىڭ مانچېستېر دوپپىسىنى كىيىۋاپتىكەن ، چوڭ چىراي بولۇپ قاپتۇ . بۇرنى ۋە بۇغدىيىكى خېلى يوغىناپ قالغاندەك بىلىندى .
— ئاداش ، بۇ مەن چۈشكەن ئۆي ، ھەدەمنىڭ ئۆيى دېگىنە . بۇ دۇنيادا بايىتالنىڭ ئەمچىكىدەك بىز ئىككىلا قېرىنداش قالدۇق . ھەدەم ئۆزى ئاغرىقچان ، يالغۇز . سەن ھۆكۈمەت ئورنىدا بولغاندىكىن ئارىلاپ يوقلىغاچ بەزى قىينىچىلىقلىرى بولسا يېقىندىن يارەمدە بولۇپ ھەل قىلىشىپ بېرەرسەن . مەن بولسام يىراقتا ، — دېدى ئۇ .
بىرئازدىن كېيىن ئۇنىڭ ھەدىسى ئۆيگە كىردى ، تىنچلىق-ئامانلىق سوراشتۇق . ئاغىنەم مېنى ھەدىسگە تونۇشتۇرۇپ ، يۇقىرىقى سۆزلەرنى قايتىلاپ چىقتى . ھەدىسىنىڭ يېشى ئانچىمۇ چوڭ ئەمەس ، بىر پۇتى ئاسقاق ، خۇشخۇي ئايالكەن . ھۆكۈمەتنىڭ ئىككى ئېغىزلىق ئاددىي ئۆيىدە ئۆزى يالغۇز بولۇپ ، مەھەللىنىڭ كىچىككىنە بىر ياغاچچىلىق كارخانىسىنىڭ كاسسىرلىقىنى ئىشلەپ ، ناھايىتى ئاز مائاش بىلەن ئۆزىنى تەمىنلەيدىكەن .
شۇنىڭدىن كېيىن ئۇياق - بۇياقلارغا ئۆتكەندە كۆرۈشۈپ قالسام ، ئالدى بىلەن ئابدۇللامنىڭ ئەھۋالىنى سورايتتىم (ھە راست ، ئۇنتۇپ قالغىلى تاس قاپتىمەن . ئاغىنەمنىڭ ئىسمى ئابدۇللام ئىدى) . ئەگەر ئۇرۇمچى تەرەپلەرگە بېرىپ كەلسەم ئابدۇللامنىڭ خەت - خالتىلىرىنى ھەدىسگە يەتكۈزۈپ بېرەتتىم .

— خەۋىرىڭىز بارمىكىن ، — دېدى بۇ ئايال بىر قېتىم كۆرۈشكەن ۋاقتىمدا ، — ئابدۇللام ئاغرىق سەۋەبىدىن بالدۇرلا پېنسىيىگە چىقىۋاپتۇ . ھازىرغۇ راسا ئىشلەيدىغان ۋاقتى ئىدى . بىراق مۇشۇ ھاراق دېگەن كاساپەتنىڭ پايدىسى دېمەمسىز . خۇدا-نىڭ پۈتكەن تەقدىرى شۇنداقتۇر . ئەمما زە ، ھەممىنى قىلغان ئاشۇ ھازا زۇل خوتۇنى . ئاخىرى ئىنىمنى قۇرۇتتى . ئۆزىمىغۇ ئەمدى پۇشايمان قىلىۋاتقاندۇ ئۇ سېرىق ئەپچە ...

كېيىنكى يىلى ياز كۇنلىرىنىڭ بىرى ئىدى . راسا ئالدىراش ئىش بىلەن شۇ كوچىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتسام ئابدۇللامنىڭ ھەدە-سى ئىشىك ئالدىدا ئولتۇرغانىكەن . مېنى كۆرۈپ قولىدىكى تايىقىغا تايىنىپ ئورنىدىن قوپۇپ سالاملاشتى ۋە دەرھال :

— تېخى يېقىندىلا بىر ئىش بىلەن ئىدارىڭىزگە ئىزدەپ بارسام «ئۇرۇمچىگە يىغىنغا كەتتى» دېگەن ، قايتىپ كەپ-سىز ، — دېدى . مەنمۇ دەرھال يالغاندىن بىرنى توقۇپ :

— قارىمامسىز بۇ ئالدىراشچىلىقىمنى . بىرەر يىلدەك بول-دى ، سىز بىلەن كۆرۈشەلمىدىم . بىر ھەپتە ئاۋۋال ئۇرۇمچىگە كەتكەنىدىم . بۇرناكۇن قايتىپ كەلدىم . ئابدۇللامنى يوقلاپ بار-دىم . خېلى ياخشى بولۇپ قاپتۇ . خەت يېزىپ بەر دېسەم ، «بول-دى ، ئېغىزچە سالام ئېيتىپ قوي» دېدى ، ئۆزۈم تېخى ئايرىم كەلمەكچى ئىدىم ، — دېدىم .

ئايالنىڭ چىرايىدا بىرقىسما كۇلۇمسىرەش پەيدا بولدى .

— خەۋەر تاپالماپسىزدە ، — دېدى ئۇ ، — ئابدۇللام تۇغۇپ كەتكىلى قىرىق بەش كۇن بولدى . يەتتە نەزىرىنى ئۇرۇمچىدە بەرگەن ، قايتىپ كېلىپ قىرىق نەزىرىنى بەردىم .

يا ، خۇدايىم ! ئايالنىڭ ئاخىرقى گەپلىرى قۇلىقىمغا كىر-مىدى . سەپسالسام بېشىدا كىرلەشكەن ئاق ياغلىق تۇرمامدۇ . يەر يېرىلغان بولسا ئىدى ...

1997 ـ يىل ، غۇلجا

نادامەت

1 ـ ماي كۈنى . ھاۋا ئوچۇق .

بوۋاي ئەگرى ساپلىق ھاسىسىغا تايىنىپ تار كوچىدىن چىقىپ چوڭ يول بويىدا توختىدى .

چىرايلىق ياسانغان ياش چوكان ئۇچ ياشلىق بالىسىنى يېتىلەپ چىقىپ كەلدى . ئۇلار ئېھتىمال باغ سەيلىسىدىن قايتقان بولسا كېرەك ، بالىنىڭ يۈزلىرى ياشتىن بۇلغانغان ، چىرايلىق كانۋا كۆڭلىكى كىرلىشىپ ، قولىدىكى چوكامۇز ئېرىشكە باشلىغانىدى .

بالا تىرەجەپ ، غىڭشىپ ماڭمىدى . ئانىسى ئۇنىڭ قولىدىن تارتىپ سۆرەپ ھەلەك ئىدى . بالا تېخىمۇ تىرەجەپ تىقىلىۋالدى . چوكان ئاچچىقىغا پايلىماي بالىسىنىڭ كاساسىغا بىرنەچچىنى سالدى ، بالا ئۇن سېلىپ يىغلىدى . بىرئازدىن كېيىن چوكان بالىنىڭ قولىدىكى ئېرىپ تۈگەي دەپ قالغان چوكامۇزنى تاشلۇۋېتىپ ، قولياغلىقى بىلەن بالىنىڭ قول ـ يۈزلىرىنى سۈرتۈپ ، ئىشتىنىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ قويۇپ بالىسىنى سۆيدى ۋە ئۇنى كۆتۈرۈۋالدى . بالا يىغىدىن توختاپ ئېسەدەشكە باشلىدى .

قويۇق قاشلىرى ئاستىدىكى خىرەلەشكەن كۆزلىرىنى بۇ مەنزىرىگە تىكىپ تۇرغان بوۋاي ئويلاپ قالدى : «مەنمۇ بىر چاغلاردا ئاشۇنداق بالا ئىدىم . قەرغىشلىق قىلىپ يىغلىسام ئانام مۇ مېنى ئۇراتتى . ئاندىن كېيىن سۆيۈپ ئەركىلىتىپ بەزلەيتتى . ھازىر ھېچكىم مېنى ئۇرمايدۇ . بىراق مەن يىغلىسام ھېچكىممۇ مېنى بەزلىمەيدۇ ... »

1995 ـ يىل ، غۇلجا

ئىت توسۇش

قىشچە ئېلىڭ ـ سېلىڭ ئاغرىپ چىققان بوۋاي باھار كېلىشى بىلەن قانلىرى سۈيۇلۇپ ، تېخىمۇ كەم ماغدۇر بولۇپ يېتىپ قالدى . ئۇ ئورۇق قوللىرى بىلەن يەلپۇگۈچىنىڭ سېپىنى سىلاپ ، دېرىزە تۈۋىدىكى كارىۋاتتا ھويلىغا قاراپ ئولتۇراتتى . كۈن ئىللىغاندا دېرىزىنى قىيا ئېچىپ قويۇپ ، دەرۋازا تۈۋىدىكى بىر تۇپ ئالمىنىڭ بىخلاۋاتقان شاخلىرىغا ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق تىكىلەتتى . ئالمىغا باغلاقلىق يوغان سېرىق ئىت بوۋايغا تىكىلىپ قارايتتى .

دەرۋازا زەنجىرى يېنىك شىلدىرلىدى . ئىت قۇلىقىنى دىڭگايتىپ «ھوجۇم»غا تەييارلاندى . دەرۋازا «غىچىلداپ» ئېچىلىشى بىلەنلا ئىتمۇ شىددەتلىك «ھوجۇم»غا ئۆتتى . دەرۋازا قايتا يېپىلدى . ئىتنىڭ قاۋۇشىنى ئاڭلىغان بوۋاينىڭ ئوغلى پېشايۋانلىق ئۆيى ئىچىدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ دەرۋازىغا باردى . كىرىپ كەلگۈچى مۇشۇ كەنتنىڭ باشلىقى ئىدى .

— پاھ ! پاھ ! پاھ ! ... نېمىدېگەن ياماق ئىت بۇ ! تاس قالدى ـ دە ...

— كەل ، كەل ، ئۆيگە كىر ... ھەيۋىسى بولغان بىلەن ئادەم چىشلىمەيدۇ ، — دېدى بوۋاينىڭ ئوغلى ئىتنى توسۇپ تۇرۇپ .

ئىت بېشىنى يەرگە قويۇپ ياتتى ـ دە ، يەر ئاستىدىن كەنت باشلىقىغا قاراپ قويۇپ جىم بولدى .

كەنت باشلىقى ئۆيگە كىرىپ گەپنى باشلىدى :

— مۇنداق گەپ : پات يېقىندا شەھەر رەھبەرلىرى ھەربىر يېزىلاردىكى باي بولغان ئائىلىلەرنى كۆزدىن كەچۈرمەكچى بوپتۇ .

كەن . كەنتتىن سېنىڭ ماتېرىيالىڭنى يوللىغاندۇق . سېنىڭ ماۋارىپقا ۋە نامراتلارنى يۆلەشكە قىلغان ياردىمىڭنى «خېلى گەۋدىلىك ئىكەن» دەپ ماختاپتۇ . ئۇلار پات ئارىدا كېلىپ قالسا كېرەك ، ئۆزۈڭ ئەتراپلىق تەييارلىق قىلىپ ئەھۋال تونۇشتۇرارسەن .

كەنت باشلىقى گېپىنى تۈگىتىپ ، ئاپئاق ئاقارتىلغان خىشلىق تامدىكى ئاجايىپ بىر سۈرەتكە كۆز يۈگۈرتۈپ قويدى ـ دە ، ساھىبخانىنىڭ زورلاشلىرىغىمۇ قارىماي قايتتى . بۇ ۋاقىتنىڭ ئوغلى ئۇنى دەرۋازىدىن چىقىرىپ قويدى . ئىت جىمجىت ياتاتتى .

چۈشتىن كېيىن سائەت ئۈچلەر ئەتراپىدا دەرۋازا ئېچىلىپ قورۇغا ئىككى ئادەم كىرىشى بىلەن ئىت يەنە شىددەتلىك «ھۇجۇم»غا ئۆتتى . بۇلاردىن بىرى چۈشتىن ئاۋۋال كىرگەن كەنت باشلىقى ، يەنە بىرى سېمىز كەلگەن يېزا باشلىقى ئىدى . يېزا باشلىقى تۈيۈقسىز ھۇجۇمدىن چىرايى مومىدەك سارغىيىپ كەتتى ۋە كەينىگە داجىدى .

كەنت باشلىقى بىمالال بېرىپ ئىتنى توسىدى .

— پاھ ! نېمىدېگەن ۋەھشىي ئىت بۇ ...

— قورقماڭ ، — دېدى كەنت باشلىقى ، — ھەيۋىسى بولغان بىلەن ئادەم چىشلىمەيدىغان ياخشى ئىت ئىكەن .

چۈشلۈك ئۈيقۇدىن ئەمدىلا تۇرغان بۇۋاينىڭ ئوغلى ئۆيدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ مېھمانلارنى ئۆيگە باشلىدى .

يېزا باشلىقى تەييارلىق ئەھۋالىنى بىر قاتار سۈرۈشتۈرۈپ ، بەزى جايلىرىنى تولۇقلىغاندىن كېيىن ئورنىدىن تۇردى ۋە ئاپئاق ئاقارتىلغان خىشلىق تامدىكى ئاجايىپ بىر سۈرەتنىڭ يېنىغا بېرىپ قاراپ قويغاندىن كېيىن ، ساھىبخانىنىڭ زورلاشلىرىغىمۇ قارىماي قايتتى . بۇ ۋاقىتنىڭ ئوغلى ئۇلارنى دەرۋازىغىچە ئۇزىتىپ قويدى . ئىت جىمجىت ياتاتتى .

ئەتىسى ئەتىگەنلىكى سائەت توققۇزدىن سەل ئۆتكەندە بىر

كىچىك ماشىنا دەرۋازا ئالدىدا توختاپ ، يېزا باشلىقى بىلەن يەنە بىر ياش يىگىت ماشىنىدىن چۈشتى . گالستۇكىنى موزاينىڭ تۈمشۇقىدەك قىلىپ قاتۇرۇپ باغلىۋالغان بۇ يىگىتنىڭ قوشۇمسى ھەمىشە يۇقىرىغا كۆتۈرۈلۈپ تۇرغانلىقتىن ، خۇددى بېشى ئاغرىۋاتقان ئادەم چىرايىنى پۈرۈشتۇرۇپ تۇرغاندەك كۆرۈنەتتى . بۇ شەھەر رەھبەرلىرىنىڭ مەمۇرىي ئىشلار كاتىپى ئىدى . بۇلار ئەمدىلا دەرۋازىدىن كىرىشىگە باغلاقلىق ئىت شۇنداق تۇيۇقسىز «ھۇجۇم»غا ئۆتتىكى ، كاتىپنىڭ قولىدىكى سومكىسى يەرگە چۈشۈپ كەتتى . يېزا باشلىقى يۇگۇرۈپ بېرىپ ئىتنى تورىۋالدى .

پۇتلىرى تىترەپ ماڭالماي قالغان كاتىپ تاتىرىپ كەتكەن كالپۇكلىرىنى ئارانلا مىدىرلىتىپ :

— پاھ ! پاھ ! پاھ ! مۇشۇنداقمۇ يامان ئىت باققان بارمۇ ؟ ئىت ئەمەس ، ئادەم يەيدىغان يولۋاسقۇ بۇ ! — دېدى .

— زادىلا قورقماڭ ، — دېدى يېزا باشلىقى ، — ھەيۋىسى بولغان بىلەن پەقەتلا ئادەم چىشلىمەيدۇ . كەنتىمىزدىكى ئىتلارنىڭ ئالدى دەڭا بۇنى ...

مىللارغا ھەلەپ ئېتىۋاتقان ئۆي ئىگىسى ، يەنى بوۋاينىڭ ئوغلى ئالدىراپ كىلىپ سالاملاشقاندىن كېيىن ئەپۇ سورىغاچ مېھمانلارنى ئۆيگە باشلىدى .

«بېشى ئاغرىپ تۇرىدىغان» كاتىپ بىر چىنە چايدىن كېيىن سەل ئۆزىنى بېسىۋېلىپ تەييارلىقلارنى ئاڭلىدى . ئاندىن يازما ماتېرىيالنى كۆرۈپ بېقىشنى ئېيتىۋېدى ، بوۋاينىڭ ئوغلى قىزىرىپ ، خىجالەت بولۇپ يېرىم ۋاراق قەغەزگە قالايمىقان جىجالغان سان ـ سىپىرلارنى سۇندى . كاتىپ كۆرۈپ بولۇپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە ، ئاپئاق ئاقارتىلغان خىش تامدىكى ئاجايىپ رەسىمنىڭ يېنىغا بېرىپ سىنچىلاپ قارىغاندىن كېيىن ناھايىتى تەكەللۇپ بىلەن : «مۇشۇ رەسىم ئېلىنىپ كەتسىكەن» دېدى ـ دە ، رەھبەرلەرنىڭ بۇگۈن چۈشتىن كېيىن كېلىدىغانلىقىنى تەنتەنە

بىلەن ئېلان قىلدى .

ئۇلار قايتىپ ھويلىغا چىقتى . ئىت جىمجىت ياتاتتى . ماشىنا يېنىك قوزغىلىپ مېڭىپ كەتتى .

بوۋاينىڭ ئوغلى چۈشلۈك ئۈيقۇدىن قوپۇپ بىرئاز ئۆزىنى تۇزەشتۇردى . ئايالى ئۆينى سەرەمجانلاشتۇرۇپ بولۇپ ئېرىنىڭ باش - كۆزىنى يۇيۇپ كۆڭلەك يۆتكىشىگە يارەملىشىۋاتاندا ، كوچىدا ماشىنا سىگنالى ئاڭلاندى .

بۇ قېتىم كەلگەنلەر شەھەر رەھبەرلىرىدىن ئىككى كىشى ، «بېشى ئاغرىپ تۇرىدىغان» كاتىپ ، مۇخبىر ، يېزا باشلىقى ، كەنت باشلىقى قاتارلىق كىشىلەر ئىدى .

بوۋاينىڭ ئوغلى پېشايۋاندىن چۈشۈشىگە دەرۋازا ئېچىلىپ شەھەر رەھبەرلىرىدىن بىرى قورۇغا قەدەم قويۇپ قالدى . باغلاقتىكى ئىت زەنجىرنى ئۈزۈۋەتكۈدەك قىلىپ تۇيۇقسىزلا شىددەت بىلەن ئېتىلىۋىدى ، رەھبەر چۆچۈپ كەينىگە داجىپ كەتتى . «بېشى ئاغرىپ تۇرىدىغان» كاتىپ ئىككى سەكرەپلا بېرىپ ئىتنى توسۇپ تۇردى .

— پاھ ! پاھ ! پاھ ! — رەھبەر يۇرىكىنى تۇتتى ، — مۇنداقمۇ يامان ئىت بولارمۇ ؟ ! ...

كاتىپ سەل خىجىل بولغان تەلەپپۇزدا ئەپۇ سورىغاندەك :

— ئىت بارلىقىنى ئەسكەرتىشنى ئۇنتۇپتىمەن . بىراق ، بۇ ئىتنىڭ ھەيۋىسى بولغان بىلەن ئادەمگە پەقەتلا زىيىنى يوق ئىكەن ، — دېدى .

مېھمانلار ئاستا مېڭىپ يوغان ياسىداق ئۆيگە كىرىشكە باشلىغان بولسىمۇ ، گەپ تېخىچىلا ئىنت توغرىسىدا ئىدى .

— ئادەم چىشلىمەيدۇ ، ھەيۋىسى يامان .

— ئۆزى بەك سەگەك ، «تىرىق» قىلغانىنى سېزىدۇ .

— سەھرا يېرىدە مۇشۇنداق بىر ئىت بولمىسىمۇ بولمايدۇ - دە .

— ئۆزىنىڭمۇ نەسلى ياخشى ئوخشايدۇ .

— تۈكلىرى پارقىراپ تۇرمامدۇ ...

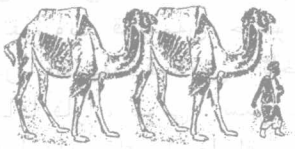
مۇلاھىزە خېلىغىچە تۈگىمىدى . مۇخبىرلار تېڭىرقاپ قالـ
دى . بۇ ھەقتە بىرەر نەرسە خاتىرىلەپ ئېلىش ياكى سۈرەتكە
تارتىش لازىممىكىن ؟ ...

مېھمانلار ھەممە ئىشنى غەلىبىلىك پۈتتۈرۈپ ، ساھىبخانـ
لىك «تۈزى» غىمۇ ئېغىز تېگىپ كەچقۇرۇن قايتتى . ئۇلار قو-
رۇغا چىققاندا ھېلىقى «تىرىق» قىلغانلىنى سېزىدىغان ، ياخشى
نەسىللىك ئىت ئالدى پۇتلىرىنىڭ ئارىسىغا بېشىنى قويۇپ جىم
ياتاتتى .

ئىككى كۈندىن بۇيانقى ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى دېرىزىدىن
كۆرۈپ تۇرغان بوۋاينىڭ ئاغرىق دەستىدىن قورۇلۇپ كەتكەن
يادىڭ يۈزلىرىگە ئازراق كۈلكە يۈگۈردى ۋە كەچتە ئوغلىنى
ئالدىغا چاقىرىپ :

— مۇنۇ ئىتنىڭنى يوقات ! — دېدى .

1992 ـ يىل ، غۇلجا

كىچىككىنە ئەسلىمە

1970 - يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىكى ياز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە كەچقۇرۇن ئىشتىن قايتىپ كېلىشىمگىلا ، ئايالىم ماڭا چوڭ ئاپامنىڭ ئادەم ئەۋەتىپ ، «مېنى بىر كېلىپ كەتسۇن» دېگەن گېپىنى يەتكۈزدى .

بىزنىڭ ئىلى رايونىدا «چوڭ ئاپا» دېگىنىمىز ، ئانىسىنىڭ ياكى دادىسىنىڭ ھەدىسىنى كۆرسىتىدۇ . چوڭ ئاپام — ئاپامنىڭ بىر نەۋرە ھەدىسى بولسىمۇ ، بىز ناھايىتى يېقىن ئۆتكەچكە ئۆز ئاپىمىزدىنمۇ چارە كۆرەتتۇق . ئۇ ئىنتايىن مېھرىبان ، تەمكىن ، گەپ - سۆزلىرى جايىدا مەزلۇم ئىدى . ئائىلىمىزدە بەزەن كۆڭۈلسىزلىك يۈز بېرىپ قالسا ، ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ سىلىق گەپلەر بىلەن ھەممىنى ئۆز ئىزىغا سالاتتى . بۇنداق كۆڭۈلسىزلىك كۆپىنچە ئاپام بىلەن ئايالىمنىڭ ئوتتۇرىسىدا بولاتتى . شۇنداق ۋاقىتلاردا چوڭ ئاپام ئارىغا چۈشۈپ ئالدى بىلەن مېنى ئەدەپلەيتتى : «سەن قانداق تەنتەك بالا بوپقالدىڭ ؟ قۇلىقىڭنى يۇلۇپ قولۇڭغا تۇتقۇزۇپ قويىمەن جۇمۇ ! » دېسە ؛ ئايالىمغا سىلىق سۆزلەر بىلەن نەسىھەت قىلاتتى . ئاخىرىدا بىزنى چىقىرىۋېتىپ ئاپامغا : «ماڭا قارا ، گۇلى ، سىز بىلەن بىز ئانا ! بەزى ئىشلاردا ئوغۇل ، كېلىنلەرنىڭ رايىغا باقسىڭىز بولغان ، ئۇلارمۇ كەچكىچە خىزمەت بىلەن بولىدۇ ، سىزنىڭمۇ ئۇششاق - چۈششەك ئىشلارنى تولا ئەزۈيلەيدىغان مىجەزىڭىز بار » دېگەندەك سىلىق گەپلەر بىلەن ئىشنى پۈتتۈرەتتى .

ئۇزۇم بارىڭى ئاستىغا تىكلەپ قويغان ۋېلىسىپىت ئۇستىدىكى ماتېرىيال سومكامنى ئۆيگە تاشلاپ قويۇپ ۋېلىسىپىتنى يېتىـ

لەپ قورۇدىن چىقتىم .

چوڭ ئاپامىلارنىڭ ئۆيى شەھەرنىڭ كۇنىپېتىش تەرىپىگە جايلاشقان چەتەرەك جاي بولۇپ ، ئۇ يەردە ئون نەچچە ئۆيلۈك بار ئىدى . يول ماڭغاچ چوڭقۇر ئەسلىمىگە چۈشۈپ كەتتىم : ئۇ چاغلاردا چوڭ ئاپامىلارنىڭ ئۆيى بولسا ئەترايى پۇتۇنلەي ئېتىزلىق ۋە دەرەخزارلىق بولۇپ ، شىمالغا قارىغان يوغان دەرۋازىدىن تاشقىرىقى قورۇغا كىرەتتۇق . تاشقىرىقى قورۇنىڭ ئوڭ تەرىپىگە ئېغىل ـ قوتان ، كۆكتات ئورىلىرى جايلاشقان . سول تەرەپتىكى كىچىككىنە ئىشىكتىن ئىچكىرى قورۇغا كىرىمىز ، ئىچكىرى قورۇدا كۇنگەيگە قارىتىپ كۆتۇرۇپ سېلىنغان ئۇچ ئېغىزلىق ئۆي بولۇپ ، پېشايۋان تۇۋرۇكلىرى ۋە ئۆينىڭ ئاستى ـ ئۈستىگە قېقىلغان تاختايلار سىرلانمىغان ، پېشايۋان ئۈدۈلىدىكى بىر تۇپ ئالما يېنىغا يازلىق چايخانا سېلىنغان ، بۇ قورۇنىڭ كۇنچىقىش تەرىپىدىكى كىچىككىنە ئىشىكىدىن چىقساق جەننەتتەك چىرايلىق ئۇچ بۇرجەكلىك باغقا چىقاتتۇق . بۇ باغقا ھەر خىل ئەتىرگۈل ، سېرىنگۇل ، قىزىلگۈللەر تىكىلگەن ، رەڭگارەڭ خۇش پۇراق گۈللەر تېرىلغان بولۇپ ، ھەر خىل كېپىنەك ۋە گۈل ھەرىلىرى گۈلدىن گۈلگە قونىتتى . بۇ گۈللەرنىڭ يېنىدىن كىچىككىنە بىر ئېرىق سۇزۇك سۇ توختىماي ئېقىپ ، ئايىغى باغنىڭ كەينىدىن ئېتىزغا چىقىپ كېتەتتى .

جەنۇبقا قاراپ ئون بەش قەدەمچە ماڭغاندىن كېيىن گۈلزارلىق تۇگەپ ئالمىلىق باغقا چىقىمىز . ئاستى ياپيېشىل يۇمران چۆپلەر بىلەن ئورالغان بۇ باغدا مەنپەزى ، ئىستولۇۋي ، سەنتەر ، لىمون ، كارتوچكا ، تاغىل ، ئاپورت① قاتارلىق ئىلى ئالمىلىرىنىڭ پۇتۇن سورتلىرى ، شاپتۇل ـ ئۆرۈك ، گىلاس ، جېنەستەلەر شاخ ـ شېخىنى كۆتۈرەلمەي كېتەتتى . ئالمىلىق باغدىن

① ئىلى ئالما سورتلىرىنىڭ نامى .

جەنۇبقا قاراپ يېگىرمە قەدەمچە ماڭغاندىن كېيىن ئالمىلىق باغ تۈگەپ ، ئۈزۈم بارىڭغا چىقاتتۇق . ئۈزۈمزارلىق كۈنپېتىش تەرەپكە كېڭىيىپ ئاخىرى تاشقىرىقى قورۇغا تۇتىشاتتى . ھويلا - ئارام ، باغۋانلارنىڭ ھەممىسى ئوتتۇز مو كېلەتتى .

چوڭ دەرۋازا ئالدى كۈنچىقىشتىن كۈنپېتىشقا سوزۇلغان ھارۋا يولى بولۇپ ، يول ياقىسىدىكى ئېرىقتا سۇپسۈزۈك سۇ توختىماي ئېقىپ تۇرغاچقا ئېرىق بويلىرى ياپيېشىل ئوت - چۆپلەر بىلەن تولغان . يولنىڭ ئىككى قاسىنىقى ئېگىز سۆگەت ، قارىياغاچلار بىلەن ئورالغاچقا ، يولغا كۈن نۇرى چۈشمەيتتى . كۈنپېتىشقا قاراپ يەنە بىرئاز ماڭساق چوڭ سۇ بويىدىكى بوستانلىققا باراتتۇق ، بۇ جاي «شېرىپباي جىلغىسى» دەپ ئاتىلاتتى .

مۇشۇ تەئەللۇقات ، باغۋانلارنى رەھمەتلىك چوڭ دادىمىز يالغۇز ئىشلەپ بىنا قىلغانىكەن ، ئۇ تولىمۇ ئاچچىقى يامان ، قاپىقىنى ئاچمايدىغان بولسىمۇ ، يەنىلا كۆڭلى يۇمشاق ، مېھنەتكەش ئادەم ئىدى . بىر كۈنى چوڭلار ئارىسىدا پاراڭ بولغاندا ئۇ ئادەمنىڭ ئېيتقان مۇنۇ گەپلىرى ئېسىمدە قاپتۇ : «بۇ يەرلەر زادى كىمنىڭ دەپ سوراپساڭلار ،— دەيتتى چوڭ دادام ، — ئەسلىي سالاھىدىنباي ، ئابدۇماناپبەگ دەيدىغان ئادەملەرنىڭ يېرى ئىدى . ئۇلار بىزگە تۇغقان كېلەتتى . مەن يېتىم بولۇپ قالغاندىن كېيىن ئابدۇماناپ دېگەن تاغىمزنىڭ تەربىيىسىدە بولدۇم . ھەر كۈنى ئەتىگەن تورغاي چۇچۇلىمەستە بىر ئاننى قولتۇقلىمغا قىسىپ كەتمەننى ئېلىپ چىقىپ كېتىمەن . كەچقۇرۇن گۈگۈم چۈشكەندە قايتىپ كېلىمەن . مۇشۇ يازنىڭ ئىسسىق كۈنلىرى كۆڭلىكىمنىڭ دۈمبىلىرى تەر شورىدىن داراڭلاپ قېتىپ كېتىدۇ . بىر كۈنى سەھەر چىقىپ قوغۇنلۇق يەرنى چاناۋاتاتتىم ، بىرى «قارا ! » دېگەندەك قىلىپ قالدى ، بېشىمنى كۆتۈرۈپ شۇنداق قارىسام ، ئابدۇماناپبەگ تاغىمز ئاتنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ كۆزلىرىنى بۇركۇتنىڭ كۆزلىرىدەك تىكىپ مېنىڭ كەتمەن

چېپىشىمغا قاراپ تۇرغانىكەن . ئالدىراپ سالام بېرىپلا بېشىمنى ئىچىمگە تىقىۋېلىپ كەتمىنىمنى چېپىۋەردىم . ئالاھازەل بىر چاي قاينام ۋاقىتتىن كېيىن ئاستا بېشىمنى كۆتۈرۈپ قارىسام ئۇ ئاللىقاچان كېتىپ قاپتىكەن . ئىش دېگەننى ئەنە شۇنداق قىلاتتۇق . كېيىنرەك بەگ تاغىمىز مۇشۇ باغلىق يەرنى ماڭا ئايرىپ بەردى . كۇندۇزى ئۇلارنىڭ ئىشىنى قىلىپ بوش ۋاقىتلاردا باغقا تام چۆرۈپ ، مېۋە تىكىپ ، ئاستا ـ ئاستا باغ قىلدىم . شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئادەم ئەمدى ئۆز كۇنۇڭنى ئۆزۈڭ ئەت دەپ ، يەنە ئوچ خو[1] تېرىلغۇ يەر ، ئىككى ئات ، بىر ئۆكۈز ، بىر ھارۋا ۋە خىلى جىق نەق پۇل بەردى . بۇ چاغدا باغمۇ مېۋىگە كىرىپ قالدى . مانا ئەمىسە دەپ بىر ئىشلەپ كېتىپتىمەن . مۇشۇ ئۆيلەرنى سالغۇزدۇم . شۇنداق قىلىپ ئوتتۇز ياشقا كىرگەن ۋاقتىمدا مۇشۇ ھەدىگەلىرنى ئالغاندىم ، — دەپ كۇلكە بىلەن گەپنى ئاخىرلاشتۇرغانىدى .

مەن كىچىك ۋاقتىمدىن تارتىپ ياز كۇنلىرىنى تولاراق شۇ يەردە ئۆتكۈزەتتىم . چوڭ ئاپامنىڭ مەن دېمەتلىك بالىلىرى بىلەن ئېتىزلارغا چىقاتتۇق ، بەزىدە ئالما ئۇزەتتۇق . ئۇزۇملۇك باغدا قارىغۇجا قورۇتتۇق . كۇن راسا ئىسسىغاندا جىلغىغا چۈشۈپ سۇغا چۆمۈلەتتۇق . ئاخشىمى ھاۋا سالقىن تارتقاندا پېشايۋانغا سېلىنغان كىگىز ئۇستىگە يىغىلىپ پاراڭغا چۈشەتتۇق . يىراق ئېتىزلاردىن ئاڭلىنىۋاتقان ناخشىلار ، بۇلبۇللارنىڭ ،قۇشلارنىڭ نەغمىسىگە جور بولاتتۇق .

مۇشۇ خىياللار بىلەن چوڭ ئاپاملارنىڭ دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ۋېلىسىپىتتىن چۈشتۇم . قورۇ ـ جايلار ئۆز ئەينى بولسىمۇ ، يېزا ئىگىلىكىنى كوپېراتسىيلەشتۈرۈش ۋە كوممىنالاشتۇرۇش ۋاقتىدا ئارقىدىكى چوڭ ئۇزۇملۇك باغ بىلەن ئالمىـ

---

① خو — بىر خو ئون مو ئەتراپىدا .

لىق باغنى كوللېكتىپقا ئۆتكۈزۈۋېلىپ ، ئۆزلىرىگە ئۇچ بۇۋجەك-لىك باغ بىلەن ئون تۆپ ئالما ، بىر باراڭ ئۈزۈم قالدۇرۇپ قويغانىدى . بۇ ئىشلار چوڭ دادىمىزغا تولىمۇ ئېغىر كەلگەن . ۋېلىسىپىتنى يېتىلەپ هويلىغا كىرىپ كەلدىم . چوڭ ئاپام بۇ-رۇنقىدەكلا مېنى سۆيۈپ قويدى ، هال - ئەهۋال سوراشتۇق . ئۇ هازىر يەتمىشلەردىن ئېشىپ قالغان بولسىمۇ يەنىلا تىمەن ئىدى .

— قارىمامسەن ، بالام ، كومپۇنا دەپ ئالىدىغانلىنى ئېلىپ بولدى دېسەك ، تۇنۇگۈن دۇينىڭ ئادەملىرى كىرىپتۇ . مۇنۇ ئۆيلەردىن كۆچىسىلەر ، هەممىنى تۆپتۈز قىلىپ هېلىقى نېمە دەيدا ؟ بىرنېمە قىلاتتۇق دەيدىغۇ ؟

— گۈيخۇا قىلىمىز دەيدۇ ، — دېدى مېنىڭدىن ئۇچ ياش كىچىك ئوغلى .

— گۈيخۇا[1] قىلسا سىلەرنى ئورۇنلاشتۇرىدىغۇ ؟ — دېدىم مەن ، — هازىر هەممە تېرىلغۇ يەرلەرنى ئاشۇنداق قىلىۋاتىدۇ ، هە ، يەنە نېمە دەيدۇ ؟

— ئاشۇ ئايلانمىدىن ماڭا بىر كىشىلىك ، ئاكاڭغا بىر كى-شىلىك ، ماۋۇ ئۇكاڭغا بىر كىشىلىك بولۇپ ، جەمئىي ئۇچ كىشىلىك يەر كېسىپ بېرىدىكەن ، قالغانلارنى دۆلەت كادىرى دەپ ئۇلارغا بەرمەيدىكەن . ياغاچ ، تاشلارنى بۇزۇپ ئالىدىكەنمىز ، دەل - دەرەخلەر ئۆزۈكلەرگە قالسۇن ، دۇيدىن ئانچە - مۇنچە هە- هۇ دېيىشىمىز دەۋاتىدۇ . شۇڭا سەندىن مەسلىهەت سورايلى دەپ ...

— ئۇنداق بولسا ، چوڭ ئاپا ، ياخشى گەپ بوپتۇ . بىر ئەمەس ئۇچ ئائىلىنىڭ ئۆيى يېڭىلىنىپ قالىدىكەن . قارىما-سەن ، مۇنۇ ئۆيلىرىڭمۇ كونىراپ كېتىپتۇ... دەپ ئۇنى گەپلەر

---

① گۈيخۇا — پىلانلاش ، لايىهىلەش دېگەن مەنىدە .

بىلەن قايىل قىلدىم . چوڭ ئاپام ئۆيگە كىرىپ كېتىپ قايتىپ چىقىپ ماڭا يېقىن كەلدى .

— مانا ماۋۇ كەمپۈتلەرنى باللىرىڭ يېسۇن ، مۇنۇ پايپاقنى ئۆزۈڭ كىيگىن ، ئاكاڭدىن پوسۇلكا كەپتىكەن ، — ئۇ شۇنداق دەپلا يوغان - يوغان ئېرىس كەمپۈتلەر بىلەن تولىمۇ چىرايلىق پايپاقنى ماڭا بەردى . چوڭ ئاپامنىڭ ئىككىنچى ئوغلى شېرىپ-دىن ئاكام بۇرۇنلا رۇس يېرىگە كەتكەنىدى . تاماقتىن كېيىن پېشايۋانغا چىقىپ دالان ئۆيگە كىرىپلا ئادىتىم بويىچە تورۇستىكى تاختايغا كۆز تاشلىدىم . ئوتتۇز نەچچە يىلدىن بۇيان ھەر قېتىم كەلگىنىمدە قارىسام يەنىلا شۇ بىر تال ئوقنىڭ ئىزى ، بۇ ئىز ئەينى ۋاقىتلاردىكى كىچىككىنە بىر ۋەقەنىڭ شاھىتى ئىدى .

بىزنىڭ ئۆيىمىز سۇيى يېيىلىپ ئاقىدىغان ساينىڭ كۇنۇپ-تىش تەرىپىدە بولۇپ ، بۇ مەھەللىدىكى ئۆيلەرنىڭ ھەممىسىلا توپا تامدىن قوپۇرۇلغان ئاددىي ئۆيلەر بولسىمۇ ، مەھەللە بۇك-باراقسان دەرەخلىك ، ھويلا - ئارام‌لارغا كاۋا ، قاپاق ، ھەر خىل گۈل - گىياھلار تېرىلاتتى . ئىشىك ئالدىدا بىر ئېرىق سۇ توختىماي ئېقىپ تۇرغاچقا ، ئاياللار ئەتىسى - ئاخشاملىرى كو-چىغا سۇ سېپىپ تۇراتتى . باھار ئايلىرىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللە-رى تولىمۇ كۆڭۈللۈك ، باللار كوچىدىن كىرمەيتتۇق ، پادىدىن يانغان كاللارنىڭ يۈڭىنى يۇلۇپ پومزەك ياساپ ئويناتتۇق ، كەچكى تاماقتىن كېيىن ھەممىلا ئادەم كوچىغا چىقاتتى ، ئەرلەر يوغان ياغاچ كۆتەك ئوستىدە ، ئاياللار ئېرىق بويىدىكى چىملىققا ئولتۇرۇپ پاراڭلىشاتتى .ئارىلاپ - ئارىلاپ بەزى ياشلار دۇتار چېلىپ قويناتتى . گۈگۈم چۈشۈشى بىلەنلا بىز باشقا ئويۇنلارنى يىغىشتۇرۇپ مۆكىمۈكىلەك ئويناتتۇق . خېلىدىن كېيىن چوڭ-لار بىر - بىرلەپ ئۆيلىرىگە تارقىشىپ باللىرىنى چاقىراتتى . بىرى : «ھەي خوجا ، ئۆيگە كىرىپ يات !» دېسە ، يەنە بىرى : «ھېسامىدىن ، ماڭا ئۆيگە !» دەيتتى . شۇنداق قىلىپ ئۆيلەرگە

تارقىلاتتۇق . كاۋا باراڭ ئاستىدىكى بۇكلۇككە سىلىنغان ئورۇنغا كىرەتتۇق . ئەتراپ قاپقاراڭغۇ ، ساي بويىدىكى پاقىلارنىڭ ھەر خىل ئاۋازدا سوزۇپ كۇركىراشلىرى ، كىملەرنىڭدۇر چاقچاقلىرى ۋە تولىمۇ چىرايلىق ئېيتىلغان ئىلى ناخشىلىرىنى ئاڭلاپ يېتىپ ئۇخلاپ قالاتتۇق .

مەھەللىمىزدە باتۇرخان ئىسىملىك ئېگىز بويلۇق بىر يىگىت بار ئىدى . ئۇ دۇتار چالاتتى ، ھەر كۇنى كېچىدە يىراقتىن ناخشا ئېيتىپ كېلىپ ئۆيگە كىرىپ كېتەتتى . باتۇرخاننىڭ ناخشا ئېيتىپ كېلىشى مەھەللىدىكىلەرنىڭ ۋاقىت بەلگىلەيدىغان سائىتى ئىدى . بەزىلەر : «بۇ ئىش ئاخشام قايسى ۋاقىتتا بولغان ؟» دەپ سورىسا ، «باتۇرخان تېخى ناخشا ئېيتىپ قايتمىغان ۋاخ ئىدى» ياكى «باتۇرخان ناخشا ئېيتىپ كېلىپ خىلى بىرھازادىن كېيىن» دېيىشەتتى .

كەچ كۇزنىڭ بىر چۈشتىن كېيىنى قورۇدىكى قۇرۇق جايدا ئىككى بالا ئوشۇق ئويناۋاتاتتۇق . بىر چاغدا چوڭ دادام ئاتلىق قورۇغا كىرىپ كەلدى . ئۇنىڭ چىرايى تولىمۇ سولغۇن ، قاپاقلىرى ساڭگىلاپ كەتكەن ، ئاتنىڭ ئاياغلىرى لايغا مىلەنگەنىدى . مەن ئالدىغا بېرىپ سالام قىلدىم . ئۇ جاۋابىمۇ قايتۇرماي ، ئاتتىنمۇ چۈشمەي «داداڭنى چاقىر !» دېدى . دادام ئۆيدىن چىقىپ ئۆيگە خېلى زورلىغان بولسىمۇ چوڭ دادام ئۇنىماستىن دادام بىلەن خېلى پاراڭلاشقاندىن كېيىن ئاتنىڭ بېشىنى بۇراپ قورۇدىن چىقىپ كەتتى . كەچتە دادامنىڭ ئېيتىشىچە : «ئاخشام بىر قانچە قوراللىق ئادەملەر ئۆيگە بېسىپ كىرىپ بۇلاڭ ـ تالاڭ قىپتۇ .» بايا چوڭ دادام ھۆكۇمەت ئورۇنلىرىغا مەلۇم قىلىپ قويۇپ قايتىشىدا بىزنى خەۋەرلەندۇرگىنى ئىكەن . ئەتىسى دادام ئېرگىلو① ھارۋىنى قوشتى . ئاپام ئۇچمىزنى بىرلىكتە چوڭ دا-

① ئېرگىلو — رېزىنكە چاقلىق ئات ھارۋىسى .

داملارنىڭ ئۆيىگە باردۇق . ئۇقۇشمىزچە ، ۋەقە يۈز بەرگەن كۈنى يېرىم كېچىلەردە چوڭ ئاپامنىڭ ئىككىنچى ئوغلى شېرىپىدىن ئاكام قورۇدا بىرەر شەپىنى سەزگەندەك دالاندىن پېشايۋانغا چىقىشىغلا ئىككى قوراللىق ئادەم مىلتىقنى مەيدىسىگە تىرەپ تۇرۇپ : «ئېيتە ، داداڭ قايسى ئۆيدە ؟» دەپ سوريغانىكەن . ئۇ قورقۇپ كېتىپ : «دادام سىلەرغۇ» دەپتۇ . ئۇلار دەرھال دالان ئۆيگە كىرىپ تورۇسقا قارىتىپ بىر پاي ئوق ئېتىپتۇ . ئۆي ئىچى قىيا-چىيا قىيامەت قايىم بوپتۇ . يۇز - كۆزلىرىنى تېڭىۋالغان بۇ ئىككىسى ئالدىرىماي لامپىنى ياققۇزۇپ ، ئۆيدىكىلەرنى بىر بۇ-لۇڭغا قاپساپ قويۇپ بۇلاڭچىلىقنى باشلاپتۇ . ھويلىدا ئىككىسى قاراۋۇللۇق قىلىپ تۇرغانىكەن ، ئۇلار ساندۇقلارنى بۇزۇپ توپغا تەييارلىق قىلىپ قويغان سوكنا ، سارجا ، چىبەرقوت ، شىپىڭ دۇخاۋا ، گىرىپ ، ئۆتۈك - كالاچ ، يەنە نۇرغۇن چاي ، گىلەم ، نەق پۇل قاتارلىق نەرسىلەرنى سىيرىپ چىقىپ كەتكەچكە بۇلار بىر ئېغىزمۇ زۇۋان سۇرەلمەي قاراپ قالغانىكەن .بىز تورۇستە-كى ئوق ئىزى قالغان تاختايلارغا قاراپ قالدۇق . بۇ ۋەقە 1946-يىلىنىڭ كۈز ئايلىرىدا بولغانىدى . بىرقانچە ئايلاردىن كېيىن «ئوغرىلار تۇتۇلۇپتۇ» دېگەن خەۋەر كەلدى ، كېيىن ئۇقۇشمىز-چە ، ئوغرىلارنىڭ بىرى بىزنىڭ ئۇدۇل قوشنىمىز — ھېلىقى ناخشىچى باتۇرخانىنىڭ تاغىسى ئوسمانكام ، يەنە بىرى ئۇنىڭ سىڭ-لىسىنىڭ ئېرى قۇتلۇق پوقاق ئىكەن . ئېسىمدە قېلىشچە ، ئارىدىن بىرەر يىل ئۆتتىمۇ - ئۆتمىدىمۇ ، ئىشقىلىپ ھۆكۈمەت تەرىپىدىن بۇ ئىككىسىگە ئۆلۈم جازاسى ھۆكۈم قىلىنىدى . ئۇ ئىككىسىنىڭ ئۆلۈكىنى خادىك ھارۋىلارغا بېسىپ ئېلىپ كەلگەن-دە ، بىزمۇ ئەگىشىپ قورۇغا كىرگەنىدۇق . كېيىن مەلۇم بولۇ-شىچە ، بۇ ئىككىسىنىڭ باشقىمۇ بۇلاڭچىلىق ، قاتىللىق قىلمىشلىرى بولغانىكەن .

1961 - يىلى ئوقۇشنى پۈتتۈرۈپ غۇلجىغا قايتىپ كەلدىم .

11 - ئاي بىرقانچە قېتىملىق جۇدۇنلۇق كۈنلەر تۈگەپ «كالتە ياز» باشلانغان ، پاتقاقلار ئەكچىپ ، يوللار چىڭدىلىپ قالغان ، يوپۇرماقلىرىنى تاشلاپ بولغان دەل - دەرەخلەر ئوچۇق كۆز ئاسمىنىدا ئۆزگىچە جۇلالىناتتى . شامالسىز ئوچۇق ھاۋا — ئىللىق ئاپتاپ ئادەمگە راھەت بېغىشلايدۇ . شۇ كۈنى مەن چوڭ ئاپامنى يوقلاپ چىقتىم . ئىچكەركى قورۇغا كىرسەم بېشىغا تۇماق ، ئۇچىسىغا پەرىجە كىيگەن چوڭ دادام پېشايۋان تۈۋىدىكى ئورۇندۇقتا ئېڭىكىنى ھاسىدا تۇتقان ئىككى قولىغا تىرەپ ئاپتاپ-سىنىپ خىيال سۈرۈپ ئولتۇرغانكەن . سالام قىلدىم ۋە ئۇنىڭ ئارانلا سۇنغان بىر قولىنى ئىككى قوللىرىمىڭ ئارىسىغا ئالدىم . ئۇنىڭ بىر زامانلاردا يەرلەرنى تىترىتىپ كەتمەن چاپقان قاداق قوللىرى ھازىر ئورۇق ، يۇمشاق ئىدى . ئۆزىنىڭمۇ مىجەزى بوش ئىدى . بىرئازدىن كېيىن چوڭ ئاپام ئۆيدىن چىقتى ، مەن يوقلاپ ئەكەلگەن كىچىككىنە بولاقنى چوڭ ئاپامغا بېرىپ قويۇپ بوۋاي-نىڭ يېنىدا تۇردۇم . بوۋاي بېشىنى كۆتۈرۈپ ماڭا سەپسالغاندىن كېيىن :

— ئوقۇشلارنى تۈگىتىپ كەپسەن ، ئېيتقىنا ، نېمە ئۆگەن-دىڭ ؟ — دەپ سورىدى .

— ئىشقىلىپ ، ئۆگەندۇققۇ .

— مۇنۇ ئۇستۇڭدىكى كىيىملىرىڭنى ھۆكۈمەت بەردىمۇ ، ئۆزۈڭ ئالدىڭمۇ ؟

مەن ئۇ كۈنى قارا كۆك سوكنىدىن تىكىلگەن شىم توجۇركا كىيىپ ، چاچلىرىمنى مايلاپ تارىۋالغانىدىم .

— ئاكام ئېلىپ بەردى .

— ماڭا قارا ، — دېدى چوڭ دادام بوش ئاۋازدا ، — خەنزۇچە ئۆگەندىڭمۇ ؟

— ئۆگەندۇق .

— ئۆگەنگەن بولساڭ دەپ باققىنا ، خەنزۇچە «دۇنيا» دېگەن-

نى نېمە دەيدۇ؟

بۇ «مال - دۇنيا» مۇ ياكى «كائىنات» دۇنيامۇ؟ بۇنى ئاڭقىرالماستىنلا :

— «دۇنيا»نى خەنزۇچە «شىجيې» دەيدۇ ، — دېدىم .

— يەنە بىر دېگىنە؟

— شىجيې

— ھەي ، سالاھىدىن ، — دېدى ئۇ پېشايۋاندا ئىش قىلىۋاتقان ئوغلىغا قاراپ ، — ماۋۇ گەپنى دەپتەرگە يېزىپ قوي .

— بۇ گەپنى بىلىمەن ، دادا .

— ياز دېگەندىن كېيىن يازمامسەن؟ — ۋارقىرىدى بوۋاي .

سالاھىدىن ئۆيگە كىرىپ كەتتى . بىرئاز جىمجىتلىقتىن كېيىن بوۋاي :

— ماڭا قارا ، سەن ئوقۇشلارنى تۈگىتىپ كەپسەن ، خەنزۇچىمۇ بىلىدىكەنسەن ، شۇنداق بولغاندىن كېيىن ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىغا بېرىپ : « ماۋۇ مېنىڭ چوڭ دادام پومېشچىك بولۇپ ئادەم ئەزمىگەن ياكى باي دېھقانمۇ ئەمەس . بىر ئۆمۈر ئايدالادا كەتمەن چېپىپ ، ئورما ئورۇپ يۇرۇپ بەرپا قىلغان باغۋارانلار ئىدى . بۇلارنىڭ ھەممىسىنى كوممۇناغا دەپ ئېلىۋالدى . ئەمدى بولسىمۇ ئۆزىگە قايتۇرۇپ بەرسەڭلار بولمامدۇ؟ » دەپ ئەرز قىلىپ باقساڭ نېمە بولىدۇ؟

بوۋاي سۆزىنى توختىتىپ ، بۇلۇتسىز كۆك ئاسمانغا ، نۇر چېچىپ تۇرغان ئىللىق قۇياشقا ۋە ئاسماندا پەرۋاز قىلىۋاتقان موللاقچى كەپتەرلەرگە قاراپ ئۇن - تىنسىز تۇرۇپ قالدى . بوۋايغا ئىچىم ئاغرىپ مەنمۇ جىمجىت سۈكۈتكە چۆمدۇم .

كېيىنكى يىلى چوڭ دادام ۋاپات بولدى . يىللار بىر خىل ئۆتۈۋەردى . چوڭ ئاپامىلارنىڭ گۈزەل ، خىلۋەت تۇرار جاي - باغلىرى تۈپتۈز سالا ئېتىزغا ئايلاندى . ئەتراپ زىچ ئولتۇراق

رايونى بولدى . چوڭ ئاپاملارمۇ ئۇچ كىشىلىك ئورۇنغا جاي سېلىۋالدى . ئۇنىڭ چەت ئەلگە چىقىپ كەتكەن ئىككىنچى ئوغلى شېرىپىدىن ئاكام 1980 ـ يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا ئايالىنى ئېلىپ تۇغقان يوقلاپ كەلدى . يىگىرمە يەتتە يىل دىدار كۆرۈشمىگەن تۇغقانلار جەم بولدۇق . ئارىدىن ئون نەچچە كۈن ئۆتۈپ يىراق ـ يېقىندىن كېلىدىغان پەتىچىلەرنىڭ ئايىغى بېسىققاندا ، چوڭ ئاپامنى ، شېرىپىدىن ئاكامنى ۋە ئايالىنى بىزنىڭ ئۆيگە باشلاپ كېلىپ ئىككى ـ ئۈچ كۈن مېھمان قىلدۇق .

ئەتىگەنلىك چاينى ئالدىرىماي ئىچىپ بولۇشىمىزغا دەرۋازا شاراقلىدى . يۈگۈرۈپ چىقسام دائىم ئەھۋال ئېيتىپ دەۋا قىلىپ يۈرىدىغان تۇرسۇن زايىت ئىسىملىك ئادەم كەپتۇ . بۇ كۈنلەردە مەن ھۆكۈمەتنىڭ ئەرزىيەت ئىشخانىسىدا ئىشلەيتتىم . بۇ ئادەم شەھەرگە يېقىن بىر يېزىنىڭ ئادىمى بولۇپ ، يېشى ئاتمىشلارغا يېقىنلاشقان ئورۇق ، ھەربىكەتلىرى تېز ئادەم ئىدى . ئۇ ئۆز ۋاقتىدا شەھەردە قالغان قورۇ ـ جاي توغرىسىدا مېڭۇاتاتتى . كىشىلەردىن ئاڭلىسام ، يېزىدىكى ئەھۋالى ياماں ئەمەس ئىكەن ، شەھەرگە ھارۋا بىلەن كىرىپ نەرسە ـ كېرەكلىرىنى ساتىدىكەن . مۇبادا بىرەر ئىخلاسمەنىڭ تەييار تامىقىغا ئۈچراپ قالسا يەيدىكەن ، بولمىسا پۇلىنى يېنىغا تۇگۈپ ئاچ قورساق قايتىپ كېتىدىكەن .

— ئىدارىگە بارسام ئىككى كۈندىن بېرى بارماپسىز ، ئۇدۇلا ئۆيىڭىزگە كېلىشىم .

— چەت ئەلدىن ئاكىمىز كېلىپ قالغان ، — دېدىم ۋە ئۇنى ئۆيگە باشلىدىم . ئۇ ئۆيگە كىرىپ ئاكام بىلەن قول ئېلىشقاندىن كېيىن دۇئاغا قول كۆتۈردى .

— چاي قۇيايمۇ ؟ — سورىدى ئايالىم .

— ئەمىسە قول چايقۇالاي ، — ئۇ قولىنى ئېرتىپ بولۇپ

بىمالال ئولتۇردى .بىر چىنە ئەتكەنچايغا ناننى سېلىپ بولۇپ :
— مېھمانلار ، چايغا كېلىشمەمدىلا ؟ — دېدى .
— بەھۇزۇر ، بىز ئىچىپ بولدۇق .
ئۇ تەخسىدىكى توغرالغان گۆش بىلەن ناننى ئىشتىها بىلەن يېيىشكە باشلىدى .
— ئۆزىڭىز قەيەردىن ؟ — سورىدى ئاكام .
ئۇ ئاغزىغا تولدۇرۇپ سېلىۋالغان لوقمىنى كۆچەپ يۇتۇۋېتىپ :
— ماۋۇ بۇلاق مەھەللە تەرەپتىن ، — دېدى . مەن گەپ قىستۇردۇم .
— بۇ ئاكىمىز بۇلاق مەھەللىدىن . بۇرۇن شەھەردە قورۇ-جايلىرى بار ئىكەن . ھېلىقى يىللىرى ھۆكۈمەت باشقۇرۇپ ئالغان ئىكەن . ھازىر شۇنىڭ يولىدا مېڭىۋاتىدۇ . ئىسمى تۇرسۇن زايىت .
— نېمە ؟ ! — ئاكام يانپاشلاپ ياتقان ئورنىدىن قوپۇپ ئولتۇردى ، — سىز بۇلاق مەھەللىلىك تۇرسۇن زايىتما ؟
ئۇ چاينىڭ ئاخىرىنى ئىچىۋېتىپ يوغان چىشلىق ئېغىزلىرىنى كالچايتىپ كۈلدى ۋە :
— نېمە ؟ مېھمان مېنى تونۇيدىغان ئوخشىمامسىز ؟ — دېدى .
— دادىڭىز ، تۇغمەنچى زايىتمۇ ؟
— تاپتىڭىز . نېمە تۇغقان چىقىپ قالمىزمۇ قانداق ؟
— ھمم ! — دېدى ئاكام سوزۇپقىنا ، — تۇرسۇن زايىت دەڭ ! سىزنى بەش قولدەك تونۇيمەن .
— مەن زادىلا ئەسلىيەلمىدىمغۇ ؟
— سىز ئەلۋەتتە ئەسلىيەلمەيسىز . چۈنكى ، سىز بىلەن بىرەم - يېرىمدەم مۇڭداشقانمۇ ئەمەسمىز ، بىراق سىزنى مەن

ئەمەس ، مۇنۇ قېرى ئانامۇ تونۇيدۇ .

ھەممىمىز ھەيران قالدۇق .

— ماڭا قاراڭ ، تۇرسۇن زايىت ، — دېدى ئاكام ،— سىز ئەلۋەتتە مېنى تونۇمايسىز . چۈنكى ، سىز بىلەن كۆرۈشكەن ئۇ چاغدا سىزنىڭ كۆزىڭىزگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەي ، مال - دۇنيا ئۈچۈن بىزنى ئۆلتۈرۈۋېتىشكە تاس قالغانىدىڭىز . ئۆيىمىزنىڭ تورۇسىغا بىر پاي ئوق ئېتىپ ، مال - مۈلكىمىزنى بۇلاپ كەتتىڭلارغۇ ؟

— ۋاي ، ئانىمەي ، — دېدى چوڭ ئاپام ، — ھېلىقى ئوسمان تۆڭگان ، قۇتلۇق پوقاقلار بىلەن بىرگە كىرگەن تۇرسۇن ؟...

تۇرسۇن زايىت ھېچقانداق ھېيىقمىدى ، ئۇ چوكىنى قوشلاپ چىنىنىڭ ئۈستىگە قويدى - دە ، تاتىراڭغۇ يۈزلىرىگە كۈلكە يۈگۈرتۈپ :

— ئەمدى ئۇ چاغلار بىزنىڭ ھېچ نەرسە ئۇقمايدىغان شوركا ۋاقىتلىرىمىز دەڭە ، «يۇرە» دېسىلا ئەگىشىپ مېڭىپتىمىز ئەمەسمۇ ، — دېدى ۋە گەپنى تاماملاپ ماڭا قارىدى ، — ئەمىسە ئىشقا بارغان كۈنىڭىز كېلەي . بىر پارچە ھۆججەت چۈشۈرۈپ بەرسەڭلار ئىش پۈتىدىغان ئوخشايدۇ ، قېنى ، ئامىن ... ئاللاھۇئەكبەر ، — ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ چاپىنىنىڭ تۈگمىسىنى ئەتتى ۋە ، — ئەمىسە مېھمانلارنى بىز تەرەپلەرگە ... ھە ! — دەپلا ئۆزىنى تالاغا ئاتتى .

— مۇشۇ توڭگۇزنىڭ ئىشىغىمۇ مېڭىۋاتامسەن ؟ — دېدى ئاكام مەن ئۇنى ئۇزىتىپ قويۇپ كىرگىنىمدە ، — ھېلىقى مەن ئىشكىتىن شۇنداقلا چىقسام مەيدەمگە مىلتىقنى تەڭلەپ ، «داداڭ نەدە ؟ » دېگەن گۇي مۇشۇ ئەمەسمۇ !

— توۋا ، — دېدى چوڭ ئاپام ، — ھېچ نەرسە بولماپتىغۇ بۇ ئەبگار ؟ قانداق تونۇپ قالدىڭ ؟

— ئىسمىدىن بىلمۇالدىم . بۇلار قولغا چۈشكەندىن كېيىن سوت بىزنى چاقىرتىپ بۇلاڭچىلارنىڭ كىملىكىنى ئېيتىپ بەرگەن . ئىككىسىگە ئۆلۈم جازاسى بېرىپ ، بۇنى تېخى ياش ئىكەن دەپ ئازراق سولاپ قويۇۋەتكەن . يەنە بىرىنى تۇرمىدە دەپ ئاڭلىغان ، كېيىن قانداق بولۇپ كەتكەنلىكىنى بىلەلمىدۇق .

تا كۈن چۈشكۈچە مۇشۇ ھەقتە قىزغىن پاراڭغا چۈشۈپ كەتتۇق .

چوڭ ئاپام 1994 ـ يىلى ۋاپات بولدى .

[General Information]
书名=大帕提和小帕提　维吾尔文
SS号=40219774